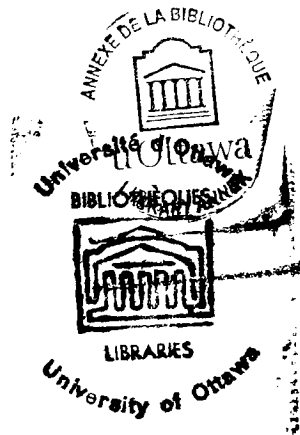

THE LYRICS OF JANKA KUPALA
by Vincent Žuk-Hryškievič, M.A.

Ottawa, Canada, 1952

UMI Number: DC53433

INFORMATION TO USERS

The quality of this reproduction is dependent upon the quality of the copy submitted. Broken or indistinct print, colored or poor quality illustrations and photographs, print bleed-through, substandard margins, and improper alignment can adversely affect reproduction.

In the unlikely event that the author did not send a complete manuscript and there are missing pages, these will be noted. Also, if unauthorized copyright material had to be removed, a note will indicate the deletion.

UMI Microform DC53433
Copyright 2011 by ProQuest LLC
All rights reserved. This microform edition is protected against
unauthorized copying under Title 17, United States Code.

ProQuest LLC
789 East Eisenhower Parkway
P.O. Box 1346
Ann Arbor, MI 48106-1346

LIRYKA JANKI KUPAŹY

Vincent Žuk-Hryškievič

Praca heta pradstaŭlena Filozofičnamu
Fakultetu Ottaŭskaha Uniwersytetu za
pasrednictwam Paŭdniova-Ŭschodniaha
Eŭrapejskaha Instytutu z metaj asiah-
nieńnia tytuŭu doktora filozofii.

Ottava, Kanada, 1952

Z M I E S T

Raŭdzieł

bačyna

USTUP.....	vi
I.- ATMASFERA ASIARODŹDZIA.....	1
1. 19 wiek i pačatak 20-ha na Biełarusi	2
A. Palityčnyja adnosiny	2
B. Ekanamičnyja i sacyjalnyja adnosiny	5
C. Ašvieta.	5
D. Žniasieŭnie pryhonu	8
2. Biełaruskaja litaratura da Janki Kupały	9
A. Dźvie epochi biełaruskaha piśmienstva	9
B. Novyja idej 19-ha wieku	11
C. Biełaruskaja Eneida i Taras na Parnasi	11
D. Starašlachockija ramantyki	14
E. Upłyvy Francuskaj Revalucyi	18
F. Vincuk Dunin-Marcinkievič	19
G. Biełaruskija narodniki	23
II.- ŽYĆCIO I TVORČAŚĆ JANKI KUPAŁY.....	28
1. Žyćcio na wioscy	29
2. Žyćcio u mieście; adukacyja i dalejšaja tvorčać	37
3. Kupała prarok i pavadyr biełaruskaha narodu	43
4. U BSSR. Budavaŭnie "Biełaruskaha Domu"	47
5. Žyćcio ŭ Savietach da 1942 hodu. Śmierć Kupały	49
III.- AHLAD KRYTYKI TVORČAŚCI JANKI KUPAŁY.....	53
IV.- RAŹVIĆCIO LIRYKI JANKI KUPAŁY.....	59
1. Krynicy liryki Janki Kupały	59
2. Viaskovaja liryka Janki Kupały	59a
A. Viaskovaje žyćcio	59a
B. Upłyŭ narodnaj tvorčaćci	60
C. Upłyŭ biełaruskaj litaratury	63
D. Sacyjalny element	65
E. Nacyjanalny element	67
3. Liryka pierachodnaha etapu	71
4. Praročaja i pavadyrskaja liryka	76
A. Tvory histaryčnaha značeŭnia	77

Z M I E S T

Raždzieŭ	bačyna
B. Vieršy ab pryrodzie	80
C. Paezija kachaŭnia	81
D. Ab sušvietnych padziejach	82
E. Idealohija bieŭaruskaha adradžeŭnia	82
F. Pavadyrskija kličy	85
G. Adnosiny da inšych narodaŭ	89
5. Na sacyjalistyčnuju notu	90
 V.- PADZIEŭ LIRYKI JANKI KUPAŭY.....	 94
A. Pavodle pradmietu tvoraŭ	94
1. Patryjatyčnaja liryka	95
2. Sacyjalnaja	99
3. Pryrodaapisaŭčaja	102
4. Erotyčnaja	109
5. Refleksyjnaja	113
6. Nastrajovaja	116
7. Akaličnašciavaja	120
B. Pavodle formy	124
1. Piešnia	124
2. Himn	126
3. Ramans	127
4. Ballada	128
5. Sanet	128
6. Elehija	131
7. Epihramy	132
8. Impravizacyja	133
9. Bieŭy vierš	133
10. Liryčnyja ŭstaŭki	133
 VI.- ČUŽYJA ŬPŬYVY NA LIRYKU KUPAŭY.....	 135
1. Polskija ŭpŭyvy	137
2. Rasiejskija ŭpŭyvy	143
3. Ukrainskija ŭpŭyvy	152
4. Inšyja litaraturnyja ŭpŭyvy	157
 VII.- SAMABYTNASĆ TVORČASCI JANKI KUPAŭY.....	 162
1. Indyvidualnašć paety	162
2. Mova	166
A. Epitety	168
B. Paraŭnaŭni	169
C. Asablivyja zvaroty	170

Z M I E S T

Rozdział	strona
D. Vobraznašč	172
3. Paetyckaja technika	173
A. Eurytmija	174
B. Raźmier	176
C. Strofika	177
D. Eufonija	183
E. Styl	187
4. Tematyka	191
VYVADY	195
RESUME	203
BIBLIJAHRAFIJA.....	211
ANALITYČNY SLOŽNIK.....	215

U S T U P

Janka Kupała adzin z najvialikšych biełaruskich paetaŭ. Jon pastaviŭ na nohi sučasnuju biełaruskuju litaraturu, nadajučy joj samabytny biełaruski charakter. Jon sfarmavaŭ biełaruskuju litaraturnuju movu, daŭ vyrazistaść biełaruskaj paezii, dbajučy ab charastvo jaje formy i ekspresyjnaść. Jon zhulaŭ vialikuju rolu ŭ biełaruskaj litaratury, padobnuju da tej, jakuju Puškin zhulaŭ u rasiejskaj, Mickievič u polskaŭ, a Ševčenko ŭ ukrainskaj.

Janka Kupała nia tolki vyznačny paet, ale i idealoh biełaruskaha nacyjanalnaha adradžefnija i prarok narodu. Takim jon vyjaviŭsia ŭ svaich vieršach. Adnak u svajej tvorčaści apiavaje nia tolki biełaruskija prablemy, ale i ahulnaludzkija. Dziela hetaha ciešycca vialikaj papularnašciaj pierad usim siarod biełarusů, ale i siarod inšych słaŭjanskich narodaŭ. Apošnimi časami zacikavilisia Kupałaj i nie-słaŭjanskija litaraturnyja koŭy. Dovadam hetaha pierakłady jaho tvoraŭ na čužyja movy. Užo pierad pieršaj sušvietnaj vajnoj možna byŭo spatkać takija pierakłady na movy susiednich biełarusam narodaŭ; paźniej-ža lik ich što raz pavialičaŭsia. Siarod rasiejcaŭ, na prykład, 20 paetaŭ pierakładajuć tvory Kupały, pamiž jakich fihurujuć takija imiony, jak Maksim Horkij, Valerij Brjusov, Niečajev i inšyja.

Tvorčasť Kupaŷy abyjmaje ũsie try ŷanry: liryčny, epičny i dramatyčny, Usiu svaju vielič, adnak, jon vyjaŭlaje ũ liryцы, u jakoj vystupaje i jaho mocnaja indyvidualnaść i bieŷaruskaja narodnaja stychijnaść, jakuju uvabraŭ z svajho asiarodŷdzia. Heta ũsio my jak raz uziali pad uvahu, vybirajučy temu ab liryцы Janki Kupaŷy.

Tema heta nia jość novaj. Bieŷaruskaja libaraturna-ja krytyka, jak i čuŷaja, parušaŷa liryku Kupaŷy nieadnakrotna. Adnak, pa kolki mnie viedama, nihto jašče nia braŭsia za razhlad kupaŷavaj liryki jak ceŷašci, u poŭnym jaje abyjmie; nihto nie pradstaviŭ jaje raŷvićcia, jak i ũpŷyvaŭ na jaje čuŷych litaratur i, ŷto najvaŷniejšaje, nihto nie zaniaŭsia klasyfikacyjaj jaje - razhladam jaje paasobnych katehoryjaŭ. Na hetym usim jakraz i palahaje vaŷnaść i navizna našaj temy.

U svajej pracy apirajemsia pierad usim na tvorach Janki Kupaŷy, biaručy pad uvahu, zrazumieŷa, i krytyku ich, pa kolki jana byŷa nam dastupnaj. Na ŷal z hetaj dastupnašciaj, jak tvoraŭ, tak i krytyki, pryšŷosia mieć ŷmat trudnašciaŭ. Napisaŭ Kupaŷa ŷmat. Jaho tvory sabranyja razam byli vydany tolki adzin raz u 6-ci vialikich tomach u 1928-1932 hadoch u Miensku. Heta vydaŭnie maje peŭnyja zahany i nie abyjmaje tvoraŭ, napisanych u paŷniejšych hadoch, ale i jaho dastać wielmi ciaŷka. Inšyja-ŷ vydaŭni paasobnymi zborni-

kami, što vychodzili na Biełarusi i ů Pieciarburzie, jašče trudniej znajšci, bo jany daŭna ůžo razyjšlisia. Nielha dastać tvoraŭ Kupały i ů biblijatekach na Biełarusi, bo, pa pieršaje, ů strašnym žniščeŭni hetaj krainy ů časie apošniaj vajny usie biblijateki pahinuli; pa druhoje, usia Biełaruś ciapier znachodzicca pad Savietami i addzielena ad rešty švietu zialeznaj zasłonaj; pa treciaje - pieršaje wydaŭnie zboru tvoraŭ Kupały, ab jakim mova vyšej, paźniej byŭo pryznana balšavikami za kontrrevalucyjnae i biezapelacyjna nišczyłasia. Kali ucaleli jakija egzemplary - dyk tolki tyja, što trapili na Zachad - u volny šviet. Što-ž datyčyć naviejšych balšavickich wydaŭniaŭ tvoraŭ Kupały - pašla druhoj sušvietnaj vajny - dyk jany nia majuć dla nas nijakaj vartašci, bo: vydajuca tolki vybranyja tvory, panaraŭnyja savieckamu režymu, a nia zbornik usich tvoraŭ Kupały; nacyjanalnyja-ž - najvažniejšyja tvory jaho adkidajuca ů pryncypie. Aprača taho na Zachad nia puskajuca wydaŭni ů biełaruskaj movie, a tolki ů rasiejskim pierakładzie. Heta ůsio i pavaduje ciažkašci dastaŭnia tvoraŭ Kupały. Nia mienšyja ciažkašci nam pryšłosia napatykać i ů šukaŭni krytyki jaho tvorčašci. Usio heta skamplikavała praces apracovyvaŭnia našaj tezy i pradoŭžyła čas tryvaŭnia jaho.

Na vialikaje ščašcie ů Publichnaej Biblijatecy ů New Yorku zachavaŭsia zbor tvoraŭ Janki Kupały pieršaha wydaŭnia,

choć i nie kompletny. My z jaho i skarystali pierad usim. Tyja-ž tvory, jakich nie chapała, udałosia dostać u pryvatnych asob z staroj biełaruskaj emihracyi ũ Paryży i Londanie. Krytyku tvoraŭ Kupały, taksama častkova, nam udałosia znajści ũ Publichnaŭ Biblijatecy i Kanhresavaj u New Yorku, častkova-ž u pryvatnych asobaŭ.

Jak my ũžo skazali vyšej, ciažkaści z atrymańniem matarjałaŭ komplikavali i zaciahavali našu rabotu. Praca hetabyła faktyčna napisana i pierapisana niekalki miesiacaŭ tamu nazad. Ale pašla hetaha nadyjšli matarjały, jakich my nie mahli vykarystać raniej. U suviazi z hetym pryšłosia niekatoryja addzieły pierapracoŭvać i dapaŭniać. Adnak my nia mieli mahčymaści pierapisyvać usiu pracu druhi raz. Tamu pryšłosia zrabić wielmi pavažnyja ũstaŭki ũ niekatorych raździełach, asabliva ũ III-m - Krytyka tvorčaści Janki Kupały, u jakiej ũstaŭlena 10 bačyn pašla bačyny 58. Kab nia bŭtać čarhovaj numaracyi, treba byŭo dostaŭlać da hetaj ličby aŭ 10 litar - ad a da k ũklučna. Padobnyja, ale mienšyja, ũstaŭki jość i ũ inšych raździełach. Komplikavaŭ spravu i toŭ fakt, što mašynistka, z prysŭuh jakoj my karystali raniej, vyjechała. Tamu pryšłosia ũziać druhuju mašynistku, ale nijak nielha byŭo znajści taki sam typ mašynki, jakoj piebapisana była praca raniej. Adsiul i dva roznyja šryfty ũ tekście.

Pry apracoŭcy našaj temy my nie mahli abminuć his-

taryčna-socyjolohičnaha padychodu da Janki Kupaŭy i jaho tvorčaŭsci. Asoba paety u našym vypadku tak mocna źviazana z bieŭaruskim narodom i jaho sučasnym i minuŭym žyćciom, što adkinuć taki padychod aznačaŭa-b pazbavić čytačoŭ hetaj pracy zrazumieńnia samaj sutnaŭsci tvorčaŭsci Kupaŭy. Tamu treba byŭo źviarnuć uvahu i na bieŭaruskaje asiarodździe paety razam z jaho bližejšym minuŭym. U razhladzie-ž tvoraŭ Kupaŭy my apiralisia na padychod analityčna-apisovy. Takim čynam, kali chodzić ab metodu, jakuju my tasavali ŭ svajej pracy, to jaje chiba možna nazvać kambinavanaj.

Usia praca padzielena na siem raździeŭaŭ: 1. Atmosfera asiarodździa, 2. Žyćcio i tvorčaŭść Janki Kupaŭy, 3. Krytyka tvorčaŭsci Janki Kupaŭy, 4. Raźvićcio liryki Janki Kupaŭy, 5. Padzieŭ liryki Janki Kupaŭy, 6. Čužyja ŭpŭlyvy na liryku Kupaŭy i 7. Samabytnaŭść tvorčaŭsci Janki Kupaŭy.

Chacieŭasia naŭvietlić liryku Kupaŭy z usich bakoŭ, a z druhoj starany vyjavić usiu hŭybiniu i šyryniu jaje z pradstaŭleńniem roznajakaha źmiestu, bahaćcia formy i paetyckaha charastva, chacieŭasia zakranuć usie jaje aspekty. Dziela hetaha i vyjšŭa siem raździeŭaŭ pracy. Nia hledziačy na heta my zdajom sábie spravu, što i tak uniataja praca naša nie daje ŭsiej paŭnaty abraza liryki Kupaŭy, choć by ŭžo i dziela taho, što źjaŭlajecca pieršaj u hetym rodzie. Jak

my zaznačyli užo vyšej, ab lirycy Kupały jak cechaści nichto jašče dahetul nia pisaŭ. Tamu my i nie pretendujem na paŭnatu. Dobra byŭo-b, kab udałosia dać paniaćcie ab lirycy Kupały i dabicca zrazumieńnia jaje sutnaści. Kali heta ścipła-je zadańnie budzie asiahnuta, budziem uvažać, što praca naša na marna nie pašla.

RAŽDZIEŽ I

ATMASFERA ASIARODŽDZIA

Paeta źjaŭlajecca vytvaram svajho asiarodździa i času. Jon u im uzros, uskarmiŭsia jahonym ducham, dychaje jahonaj atmasferaj. Jon akumuluje ŭ svajej dušy ŭsio toje, čym žyvie asiarodździe, narod - asiarodździe ŭ šyrejšym značeńni¹. Ščaście i niaščaście, usie važniejšyja padziei asiarodździe adbivajuca ŭ paecie jak u lustry, bo duša jahonaja bolš čuŭaja, jak dušy zvyčajnych ludziej.

Ale paeta uspryjmaje usie źjaviščy akružajučaha jaho vonkavaha śvietu nia tolki pasyŭna, jon sam pieražyvaje ich pa svajemu i to nia raz wielmi hŭybaka. Pieražytaje-ž, prajšoušy praz apracoŭku jahonaha ducha, damahajecca reakcyi na vonak, jakaja i pabudžaje paetu da vyjaŭleńnia - da pisańnia.

Usio heta adnosicca pierad usim da paety liryka, jaki ŭ svaim tvorstvie biesparedna vylivaje svaje duchovyja pieražyvańni, i tym bolš da nacyjanalnaha paety, što pramaŭlaje ad imia cełaha narodu. Takim nacyjanalnym paetam lirykam joś Janka Kupała.

Kali my chočam razhledzić liryku Janki Kupały, musim źviarnuć uvahu na asiarodździe ŭ jakim jon žyŭ, musim paznać čym žyŭo, što pieražyvała heta asiarodździe, čym mučyłasia, čym ciešy-

1. "Thus environment - Nature and society - furnishes the context of poetry!" - H.B.Alexander, Poetry and the individual, N.Y. Putnam, 1906, p.37; paet i jaho tvor., b.224-233.

łasias, čamu i za što ciarpieła; jakija jano mieła žadańni i im-
knieńni, jaki źmiest, jaki zasiah mieła jahonaje duchovaje žyćcio.
Adnym słovam musim zrazumieć atmosferu, u jakoj żyŭ paeta ražam
z svaim narodam, atmosferu, jakaja stvaryłasias nie za adzin dzień
i nie za adzin hod, a siahala svaimi karaniami ũ minułaje.

Dziela hetaha my pavinny razhledzić jak żyŭ biełaruski
narod u 19-ym vieku i pačatku 20-ha i jakimi jon dyspanavaŭ ducho-
vymi bahaćciami u postaci sčajho vusnaha tvorstva i pisanaj lita-
ratury, bo jak raz hetyja duchovyja bahaćci lahli ũ asnovu ducho-
vaha ražvićcia Janki Kupały i ja^honaha tvorstva.

1. 19-ty viek i pačatak 20-ha na Biełarusi.

A. P a l i t y č n y j a a d n o s i n y.-- Pašla pa-
dzieku Rečypaspalitaj usie biełaruskija ziemli trapili pad biez-
padzielnaje panavańnie Rasiei². U novych abstavinach biełarusam
žyłosias kudy horš čymsias ũ byŭšym Vialikim Kniastvie Litoŭskim,
a navat nia lepš, jak u miežach Rečypaspalitaj. U Vialikim Kni-
astvie Litoŭskim, jakoje biełarusy uvažali za svaju dziaŕžavu,
była poŭnaja svaboda nacyjanalnaha žyćcia i kulturnaha. Hrama-
dzianie - prynamsias vyšejšyja płasty - karystalisias poŭnaj sva-
bodaj zabiašpiečanaj pravam - Litoŭskim Statutam i pryvilejami,
brali udzieł u sojmach i sojmikach i naahuł u kiraviectvie dziaŕ-
žavaj. Biełarusy byli tam nie jakimś druharadnym dziejnikom, a

² Vyniatak stanaviła Biełastoččyna, jakaja była dačučana
do Rasiei pašla Tylzyckaha miru, ũ 1807 h.

3
jednym z decydujących . U mieżach Rečypaspalitaj - paśla Lublinsk
vuniji sytuacyja šmat pahoršyłasia dla sialanstva, vyšejšyja-ž
stany i na dalej karystali z usich pryvilejaŭ; jany pastupova
amal zusim spalanizavalisia, adarvalisia ad svajej viery, nacy-
janalnaści i kultury i pierastali być vierchavodziačym dziejni-
kam u biełaruskim žyćci. Apošniaje pačało zamirać paśla taho, ka-
li ũ Vialikim Kniastvie była źniesiena biełaruskaja mova jak
aficyjalnaja, a na jaje miesca ũviedziena polskaja /1697 h./.
4
Z hetaha času biełaruskim zastałosia pierad usim sialanstva .
Biełaruskaja šlachta i miaščanstva jašče šmat dzie stanaviłasia
ũ abaronie svajej viery i nacyjanalnaści, ale u balšyni pacia-
hnułasia za vialikimi panami ũ bok polščyny. Sialanstva-ž, pa-
kinutaje samomu sabie, zachavała svaju biełaruskuju dušu, movu,
zvyčaj i dachavała hetyja skarby da lepšych časoŭ - nacyjanal-
naha adradžeńnia, choć naahuł znachodziłasia i ũ wielmi ciažkich
pryhonnych abstavinach i jano vyjaŭlała svajo abureńnie suproč
istnujučych varunkaŭ u šmatlikich paŭstańniach, kučačysia nia
5
raz z kazackimi paŭstańniami na Ukrainie .

Rasieja, zabirajučy biełaruskija ziemli, ćwierdziła, što zabiraje swajo. Kaciaryna II wydała specyjalny medal u čeść da-

3 Śyrej ab hetym hladzi Ź referacie aŹtara: W.Hryszkiewicz
Rola ziem białoruskich w unjach polsko-litewskich, nadrukowanym
u Pamiętnik VI. Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w r.1935
w Wilnie, Referaty, Lwów, 1935.

4 E.F.Karskij, Biełorusy, t.I., Vilnia 1904, b.140-143.

5 Jazep Najdziuk, Biełaruś učeŕa i siahoŭnia, Miensk, 1943. bač.126, 127.

žučeńnia Biełarusi z napisam - "Otteržennoje vozvratich".^{5a} Kab dakazać, što tak jość i ũ sapraŭdnaści, što miž rasiejcami i biełarusami niama nijakaj roźnicy, rasiejski ũrad imknuŭsia chutčej zrusyfikavać biełarusaŭ za ũsiakuju canu. Pierš za ũsio pastaraŭsia źlikvidavać vuniju. Dziela hetaha byŭo stvora-na specyjalnaje tavarystva z udziełam samoj Kaciaryny II., me-taj jakoha byŭo navaračyvańnie biełaruskich vunijataŭ na pra-vasłaŭje. Kančalnaja likvidacyja vunii byŭa praviedziena ũ 1839 h. Vunijackija parafii byli pieratvorany ũ pravasłaŭnyja. Vunijackija śviatary zamienieny pravasłaŭnymi, pryviezienymi z Rasiei. Začynialisia vunijackija biełaruskija ŭskoły, a na ich miesca ũłada adčyniaŭa rasiejskija⁶. Takuju-ŭ carkoŭnuju palityku pravodzili i paźniejšyja rasiejskija cary.

U 1840-ym hodzie byŭo źniesiena mahdeburskaje prava, jakim da hetaha času karystalisia ŭmatlikija biełaruskija hara-dy. U tym ŭa hodzie zabaronđena karystacca ũ sudoch biełaruskim pravam - Litoŭskim Statutom, a na jaho miesca uvodziŭsia ahul-narasiejski kodeks⁷ /Ułoženija cara Aleksieja Michajłaviča/. Zrazumieŭa, što jak uradovaja mova byŭa ũviedziena mova ra-siejskaja. Takim čynam rusyfikacyja pravodziŭsia usimi sposo-bami: praz carkvu, ŭskołu, sudy i administracyju.

^{5a} V. Vastoŭski, Historyja Biełaruskaj Knihy, b. 636.
⁶ Eugen von Engelhardt, Weissruthenien, Volk und Land, Berlin, 1943, bač.75-77.

⁷ Ibid., bač.77.

B. E k a n a m i č n y j a i s o c y j a l n y -
 j a a d n o s i n y pad rasiejskaj ūkładaŭ značna pahoršyli-
 sia. Harady stali zaniapadać, bo stracili svoj samaŭrad i hań-
 dlovyja šlachi, z jakich karystali raniej. U handli pieršarad-
 nuju rolu ciapier hulali rasiejskija centry. Ab raźvićcio pra-
 mysłovašci na Biełarusi nihti nia dbaŭ, a taja, jakaja była,
 ŭ pačatkach zaniapała. U asabliva-ž ciažkim pałažeńni apynuła-
 sia biełaruskaje sialanstwa. Panščyna, pryhon zavastryŭsia jašče
 bolš čymsia za Rečypaspalitaŭ. Padatki pavialičylisia ŭ šeść
 разоў. Sialanie byli pazbaŭleny čakaŭiečaj hodnašci. Ciapier
 pieradusim rasiejskija vysokija uradoŭcy byli ich ūkadarami.
 Jany nia tolki razdavali biełaruskija dušy svaім roznym pry-
 služnikam, ale handlavali imi jak žyviołaju. Mienš pasłuchmia-
 nych ci padazronych zabirali ŭ "maskali". Na biełaruskaj vion-
 cy panavała ciemra, biada i hoład⁸.

C. A ś v i e t a.-- Palityka rasiejskich caroŭ Paŭła I
 i Alaksandra I była pryjaznaj dla palakoŭ. Šmatlikija polskija
 mahnaty atrymali z pavarotam svaje majontki i "dušy". Dziakuju-
 čy kniaziau Adamu Čartaryskamu na Biełarusi była zabiašpiečana
 polskaja kulturnaja aŭtanomija. Jezuickaja akademija ŭ Vilni
 była pieratvorana ŭ polski universytet. Była stvorana sietka
 siarednich polskich škoł i pačatkovych. Nie rabiłasia pieraš-

škod u dziejańni polskaha katalickaha kleru⁹. Biełaruskich
 za szkoł zusim nia było. Jak uže było skazana, biełaruskija szko-
 лы pry vunijackich perafijach i klaštarach byli abo začynieny,
 abo pieratvorany Ź rasiejskija. Kali-ž paŹstavali novyja szko-
 лы-dyk jany byli abo rasiejskija, abo polskija. Apošnija pa 1831
 i 1863 h. takža byli abo začynieny, abo pieratvorany Ź rasiej-
 skija. Biełarusy vunijaty, kab mieć spakoj ad rasiejskaj Źłady-
 masami pierachodzili Ź katalictva, bo katalikoŹ rasiejcy z za-
 sady uvažali za palakoŹ i nie čapali ich. Pašla palanizacyja
 kraju nia mienšaja, jak za časoŹ Rečypaspalitaj. Jak bačym, na
 biełarusaŹ vidoŹsia nastup z dvuch bakoŹ. Biełaruski sielanin
 z adnaho boku byŹ padparadkavany rasiejskaj Źładzie, a z dru-
 hoha zdany na łasku i niałasku svajho pana, u jakoha byŹ pad
 pryhonam. Heta pałažeńnie nejlepš charaktaryzuje vierš bieła-
 ruskaha sialanskaha paety PŹluka Bachryma napisany Ź 30-ch ha-
 doch 19-ha veku¹⁰.

Zahraj, zahraj chłopča mały,
 I Ź skrypačku i Ź cymbały,
 A ja zahraju Ź dudu,
 Bo Ź Krošynie Źyc nia budu,
 Bo, Ź Krošynie pan siardzity,
 Bačka kijami zabity,
 Maci tužyc, siasstra płača.
 Dzie-ž ty pojdzieš, niebarača?
 Dzie ja pajdu? Miły Boža!
 Pajdu Ź šviet, u biezdarožža,
 Ź vaŹkałaka abiarnusia,
 Šlozna na Vas azirnusia.

9 E.von Engelhardt, op.cit.b.74.

10 Ab PaŹluku Bachrymu hladzi bač.16,17.

Budź zdarova, maci miła!
 Kab ty mianie nie radziła,
 Kab ty mianie nie karmiła
 Ščasliviejšaja-b ty była.
 Kab ja karšunom radziŭsia,
 Ja-b i biez panoŭ abyŭsia:
 U panščynu-b nie pahnali,
 I ŭ maskali nie addali.
 Mnie pastuŭskom viek nia byci,
 A ŭ maskalach trudna žyci,
 A ja i raści bajusia,
 Dzie-ž ja, biedny, abiarnusia?
 Oj, kažanie, kažanie!
 Što-ž nie sieŭ ty na mianie?
 Kab ja bolšy nie padros¹¹,
 Dy ad baćkavych kalos¹¹.

Vierš hety chiba nie patrabuje nijakich kamentaryjaŭ.

Aŭtar jaho Paŭluk Bachrym - vučań škoły ks.Mahnúšeŭskaha. Baćka jaho braŭ udzieł u sialanskim buncie u m.Krošynie suproć istnujučaha ładu. Pačynajučy paeta razam z inšymi byŭ addany ŭ maskali na 25 hadoŭ. Pa adbyćci słužby viarnuŭsia jon u Svajo Krošyna, byŭ kavalom i pamior u 1881 h., na hod raniej pierad naradžeńniem Kupały. Padobnyja buntvy vybuchali sotniami pa ŭsiej Biełarusi, bo varunki byli tak ciažkija, što nielha było vytrymać.

Nia mienš charakternuju ilustracyju ab žyćci biełaruskich sialan u pałovie 19-ha veku pradstaŭlaje viedamy rasiejski piśmieńnik Turgieniev u svaich ŭražańniach z padarožža pa Biełarusi:

Adno z najbolš abúrajučych nadužyciaŭ vystupaje ŭ biełaruskich pravincyjach /Viciebskaj i Mahiloŭskaj huberniach/, hdzie sialanie tak nieščaslivy, što uzbudžajuć spahad navat u rasiejskich pryhonnych sialan. U hetych pravincyjach pa-

¹¹ M.Harecki, Chrestamatyja biełaruskaje litarytury, XI viek - 1905, Vilnia, 1923, b.86.

mieščkyki addajuć sotni i tysiačy svaich sialan u najmy padradčykam, jakija pa ūsim abšary dziaŕžavy pravodziać ziamielnyja raboty. Niaščasnyja pryhoŋniki u pieršuju čarhu vykarystoŭvajucca na budovie daroh i kanaŭ. Pamieščyk zabaviazyvajecca dastavić aznačanju kolkaść ludziej pa umoŭlenaj canie, padradčyk Źa z svajho boku biarecca prakarmić ich ū časio tryvaŋnia pracy. Dziaŕžaŋnyja inŷynier, što nahladajuć za rabotami zusim nia dbajuć ab toje, ci hetyja niaščasniki atrymlivajuć minimum stravy dziela utrymaŋnia svajho Źyćcia. Što datyčyć hrošy, jakija pamieščyk atrymoŭvaje za pracu svaich pryhonnych, to upad nia ličyć svaím abaviazka, zacikavicca hetaj spravaj.

Fakty padanyja ū hetaj cytacie možna paraŋniać tolki z faktami z Źyćcia niavolnikaŭ u stazadaŋnym Rymie ci staradaŋnym faraonaŭskim Egipcie. Praŭdzivaść ich nie podlahaje nijakamu sumlivu, havoryć za hetym imia viedamaha rasiejskaha piśmiennika.

D. Ź n i a s i e ŋ n i e p r y h o n u .-- Sialanskija zabureŋni tak raspašyrylisia za panavaŋnia cara Mikaŭaja I-ha, što pravieści jakijaś reformy było prosta nieabchodnaściaj. Novy car Alaksandar II-hi vydaje ū 1861-ym h. manifest ab zvalnieŋni sialan ad paŋščyny i nadziaŋieŋni ich ziamloj. U praktycy adnak praviadzieŋnie hetaj reformy nie daŭo zadavalniajučych vynikaŭ. Sialanie atrymali za maŭa ziamli i za jaje treba było płaćić vialiki wykup. U ūŭładaŋnie sialan papaŭa tolki kala 30% usiaje ziamli, a kala 60% na dalej zastavaŭasia ū rukach bujnych ziemiaŭŭŭaśnikaŭ. Aprača taŭo dziela samastojnaha haspadaraŋnia patrebny byŭ inventar, jakoha sialanie nia mieli za što kupić, a dziaŕžaŋny skarb nie pastaraŭsia ab nijaku zapamohu na hetu metu. Praz doŭhi čas jany nie mahli stać na nohi na ūŭŭaśnych

haspadarkach i musili jŕci ũ batraki, abo na padzionnuju rabo-
tu da tahoŕ pana. Pramysŕovaŕci ũ krai tak jak i nia byŕo, dyk
nia byŕo dzie pryŕaŕyć ruk pracy. Ŗmat ŕlalan zusim nie dasta-
ŕa ziamli, tak Ŗto apraĕa maŕaziamielnych byli i biezziamiel-
nyja¹³. Da hetaj katehoryi naleŕyŕa abiadnieŭŖaja Ŗlachta, da
jakoŕ miŕ inŖym zaliĕaŕasia i ŕiamja Janki Kupaŕy - ŕuceviĕaŭ.

Praca ũ batrakoch ci na padzionnym u panskimh majontkach
apŕaĕyvaŕasia wielmi nizka, pŕata ustanaŭŕaŕasia samim ŕa panam,
ab kantroli pracy i apŕaty za jaje dziarŕaŭnym ci hramadzki
dziejnikam nia byŕo navat movy. Dyk paŕaŕennie bieŕaruskaj wios-
ki byŕo i na dalej ciaŕkoŕe, panuraje, zhodnaje z tym, jak Ku-
paŕa pradstaŭlaje jaho ũ svaich paĕatkavych tvorach.

2. Bieŕaruskaja litaratura da Janki Kupaŕy.

A. D ŕ v i e e p o c h i b i e ŕ a r u s k a h a
p i ŕ m i e n s t v a.-- U historyi bieŕaruskaj litaratury
joŕĕ asobnyja epochi piŕmienstva: staroje piŕmienstva, Ŗto raŕ-
viŕosia ũ Vialikim Kniastvie Litoŭskim i zaniapaŕa razam z u-
padkam hetaj dziaŕŕavy i novaja bieŕaruskaja litaratura, jakaja
paĕaŕa raŕvivacca ũ 19-ym vieku. Pamiŕ imi niama ciahŕaŕci, ja-
kaja ũ narmalnym raŕviĕci musiŕa-b byĕ; jany raŕdzieleny znaĕ-
nym peryjadam ĕasu - ponad ŕahodŕdzie, choĕ dakŕadna heta i
ciaŕka ustanaviĕ. Jany pisany roznymi bieŕaruskimi movami:

13 E.von Engelhardt, op.cit., b.79-82.

pieršajš-~~starabiełaruskaj~~-aficyjalnaj movaj Vialikaha Kniastva, druhaja sučasnej biełaruskaj litaraturnaj movaj, što vytvary-¹⁴łasia z żyvoj narodnaj movy .

Staroje biełaruskaje piśmienstva maje Ź sabie Źsio-ž vialikija vartašci. Jano pradstaŹlaje vielič biełaruskaha tvor-čaha ducha Ź minuŹym i vysoki zrovień tahačasnej biełaruskaj kultury. Jano davodzić, što biełarusy byli deŹydujučym dziejnikam u Vialikim Kniastvie LitoŹskim, svajej movaj i kulturaj asimilavali letuvisaŹ¹⁵, i Ź svaim raŹvićci stajali šmat vyšej za svaich uschodnich susiedziaŹ. Šviedamašć hetych faktaŹ padymaje Ź biełarusy nacyjanalnuju hodnašć i samapeŹnašć.

Staroje biełaruskaje piśmienstva nia mieŹa biespasrednaha Źpłyvu na Janku KupaŹu. U časie pačatkavaj svajej tvorčasci jon jaho moh i nia znać. Ale paźniej, kali vyrabiŹsia duchova i paznaŹ historyju Biełarusi šmat vieršaŹ historyčna-ha značeńnia napisany KupaŹaj biazumoŹna pad upłyvam staroha biełaruskaha piśmienstva.

14 Wincenty Źuk-Hryszkiewicz, Kwestia białoruska. Kurs Spraw Wschodnich, seria III, Zesz.6, Londyn, 1949, b.6-9.

15 Heta staniecca tym bolš zrazumieŹym, kali my voŹmiem pad uvahu, što i ličbova - terytoryjaj i nasielnictvam biełarusy pieravaŹali nad letuvisami. U kancy 15-ha vieku etnahrafičnaja Letuva zajmaŹ tolki kala 10% usiaje terytoryi dziarŹavy i kala 1/4 ludnašci. Pašla Lublinskaj vunii, kali adpali ukrainskija ziemli etnahrafičnaja Letuva stanaviŹa kala adnej šostaj usiej terytoryi. Hl.Władysław Wielhorski, Polska i Litwa, Londyn, 1947, b.64-67, 85-95.

B. N o v y j a i d e i 19-ha v i e k u.--

Pačatak 19-ha vieku prynosić na Biełarus' novyja idei litaratur-nyja i palityčnaja. Heta Ramantyzm i kryłatyja słovy Vialikaj Francuskaj Revalucyi - swaboda, volnaść, braterstva. Ramantyzm źvivaje sabie hniazdo ũ staliw kraju Vilni, apanoŭvaje sercy universyteckaj moładzi z Mickievičam i jahonymi pryjacielami na čale i raźlivajecca pa ũsiej staroncy, pranikajučy pad mah-nackija i šlachockija strechi. Ramantyzm z svaim źmiejstam ab fantastyčnym, tajemnym nakiroŭvaje ũvahu šlachockaje intelihen-cyi na chatu prostaha biełaruskaha sielanina, kab znajści tam pryhožyja apaviadańni, narodnyja pavieryi, kazki, šviežyja du-cham pieśni i poŭnyja zdarovaha humaru i mudraści zahadki i pry-kazki. Dziakujučy ramantyzmu biełaruskaja vusnaja narodnaja tvor-časć stajecca centram zacikaŭleńnia litaratarau, etnohrafau i vučonych praz uvieś 19-ty viek. Šlachockaja intelihencyja skvap-na źbiraje i zapisyvaje narodnyja tvory, a paźniej pad upłyvam ich charastva i sama pačynaje pisać, napadablajučy ich, nie zda-jučy sabie spravy z taho, što tvoryć pačatki biełaruskaj litara-tury.

C. B i e ł a r u s k a j a E n e i d a i T a r a s n a P a r n a s i e.-- Uva ũschodniaj Biełaruski adradžeńnie novaj biełaruskaj litaratury zapačatkavali biełaruskaja Eneida i Taras na Parnasie. Abodva tvory paŭstali na tamašnim hruncie i byli wielmi raspaŭsiudžany ũ rukapisach siarod miascovaj inte-

lihencyi, šlachty, a navat sialanstva. Deklamavalisia jany na pamiać pry roznych nahodach i pabudžali šmat achvotnikaŭ da pisańnia pa biełarusku. Biełaruskaja Eneida - zvanaja Časta Eneida na vyvarat - była napisana pad upłyvam ukraïnskaj Eneidy Katla-reŭskaha /1798 h./ dzieś blizka pa 1812 h. Havoryć ab hetym adna zvarotka paemy, jakaja ŭspaminaje ab uciokach Banaparta pierad Kutyzavam¹⁶. Aŭtarstva Eneidy prypisyvajecca niekalkim asobam, ale faktyčna da hetaha času nie ŭstanaŭlena. Ad Eneidy Virgilija ŭ biełaruskaj Eneidzie zastaŭsia tolki siužet. Tak jak u ŭkraïnskaj Eneidzie trajancy paŭbirany pa kazacku - tak u biełaruskaj jany smalenskija sialanie. Aŭtar skarystaŭ z klasyčnaha siužetu, kab pakazać z poŭnaj padrabiaznaścij byt, pradstavić najžyviejšuju i najpraściejšuju havorku i zabaŭnaścij razśmiašyć čytača. Usie drabnicy fabuły, vopratka, jada, hulnia, razmovy, zvyčaj, pohłady, a taksama žartaŭliwa-śmiachotny nastroj - usio heta nadzvyčajna žyvaja biełaruščyna. Biełaruskim słovam i vieršam aŭtar ŭładaŭe daskanalna. Mova sakavitaja, vobraznaja; vierš lohki, toničny z udałymi ryfmami. Napisana čatyrochstopnym jambam. Takoj bojkaścij vierša nie maŭla pachvalicca i tahačasnaja rasiejskaja paezija, Puškina jašče nia

16 Prof. Karski uvažaje, što biełaruskaja Eneida była napisana jašče ŭ 18 vieku - Hl. E. F. Karskij, *op.cit.*, b. 432-434; Paźniej adnak u svajej pracy na niamieckaj movie i jon zhadžajecca z tym, što biełaruskaja Eneida paŭstała dzieś kala 1812 h. Hl. E. Karskij, *Geschichte der weisrussischen Volksdichtung und Literatur*, Berlin, 1926, b. 122.

było. Biełaruskaja Eneida źjaŭlajecca litaraturna-etnagrafičnaj paemaj-parodyjaj i maje značeńnie histaryčna-litaraturnaje. Eneida pakazała svaim i čužym, što ŭ biełaruskaj narodnaj movie možna tvaryć wielmi dobra. Aŭtar pisaŭ jaje nie ad rozumu, a ad serca. Žjaviłasia u ŭschodniaj Biełarusi ŭ časie takoha zaniapadu, kali zdavałasia usio biełaruskaje tam pavinna pamierci; pajšła šyraka ŭ narod, u jakim pabudžała dumku ab sva-¹⁷jej litaratury. U druk Biełaruskaja Eneida papała pieršy raz u 1845 h., paźniej drukavałasia častkami ŭ 60-ych i 80-ych hadach minułaaha stahodździa.

Taras na Parnasie byŭ napisany dzieś kala 1837 h. taksama na terytoryi uschodniaj Biełarusi i tam byŭ najbolš razpašyrany /u Viciebskaj, Mahiloŭskaj, Smalenskaj hob.,/. Aŭtar hetaj paemy taksama nie ustanouleny. Pieršy raz była nadrukavana ŭ¹⁸ 1889 h. Aŭtar hetaj paemy pisaŭ svoj tvor pad upłyvam Eneidy, mo navat pa joj vučyŭsia pisać. Tut jość šmat padobhana da Eneidy. Rożnica adnak u tym, što tut vystupaje, choć prościeńki, ale svoj aryhinaŭny siužet. U Taras na Parnasie taksama z klasyčnaha majem tolki imiony i nazovy z hreckaj mitalohii; pad vidam bahoŭ aŭtar pradstaviŭ zamožnych biełaruskich sialan, ich

17 Maksim Harecki, Historyja biełar. litarat., b. 58, 59.

18 Minskij Listok, n° 37., padaje Harecki u loc. cit.

žyćcio i byt. Paema praniata biełaruskim narodnym ducham, vystupajučym u kožnym słowie i ruchu dziejačych asob. Napisana żyva, vobrazna. Vierš lohki, toničny i adšlifavany tak, što čytajecca, jak najlepšy sučasny vierš. Ideja tvorů - napisać pa biełarusku, zavieści Tarasa palasoŭščyka-biełarusa na Parnas. Paema Taras na Parnasie była navat bolš papularnaja čmsia Eneida i tamu bolš pabudžała da biełaruskaj litaraturnaj tvorčaści. Abiedźvie paemy zrabili vialikuju padhatavaŭčuju rabotu ¹⁹.

D. Z s t a r a š l a c h o c k i c h r a m a n t y -
k a ŭ najvydatniejšyja Jan Barščeŭski, Alaksandar Rypinski i Jan Čačot. Usie try naležać da apalačanaj krajovaj šlachockaj intelihencyi, palaki pa kultury i znachodziacca pad upłyvam romantyzmu.

Barščeŭski pachodziŭ z Viciebščyny /1790-1851/. Vučyŭsia ŭ jezuickaj kalehii ŭ Połacku. Paźniej byŭ guvernoram u Pieciarburzie. Vakacyi pravodziŭ u svajho dziadźki Zavalni ŭ Viciebščynie, ad jakoha čuŭ šmat biełaruskich fantastyčnych lehendaŭ i kazak, a ad miescovaha slalanskaja akružeńnia šmat biełaruskich narodnych pieśniaŭ, prykazak i žartaŭ. Paznaŭšy biełaruskuju narodnuju tvorčaść pabačyŭ jaje bahaćcie i acaniŭ jaje charastvo. Pačaŭ zbirać jaje i zapisyvać. U 1844-46 h. u Pieciarburzie vyjšaŭ zbor pierapracavanych im biełaruskich narodnych tvoraŭ pad zahaŭoŭkam "Szlachcic Zawalnia czyli Białorus w fantastycznych

opowiadaniach" u 4-ch tomach. Napisany jany pa polsku z vialikiimi biełaruskimi ŭstaŭkami. Pad upłyvam narodnaj tvorčaści Barščeŭski pačaŭ pisać i svaje ŭłasnyja tvory pa biełarusku. Chadzili jany pieravažna ŭ ručapisach, u druk dastałosia tolki niekalki. Heta vieršy: "Dy čym-ža tvaja dzievańka hałoŭka zaniata", "Harelica" i daŭžejšy tvor "Rabunki mużykoŭ".

Pieršy vierš'źmiaščaje davoli bojkuju erotyčnuju liryku. Druhi - faktyčna pierarobka biełaruskaj narodnaj pieśni "Harelica". Paema "Rabunki mużykoŭ" napisana składnym, lohkim sylabičnym vieršam żyva i życiova. Ale z idejnaha boku jana zusim słabaja; ideja prajaŭlajeccy ŭ achvocie paniča pierakazać dzieła žartu śmiešnuju pryhodu błahich mużykoŭ buntaroŭ²⁰.

Zasłuha Barščeŭskaha palahaje ha tym, što jon, jak raman-tyk adčuŭ i pakazaŭ u słovie nacyjanalnyja rysy biełaruskaha narodnaha ducha. Rabiŭ heta padśviadoma. Choć mieŭ biełaruskuju dušu nacyjanalna śviedamym biełarusam nia byŭ. Jaho ślachocki śvietahlad staviŭ jaho z boku ad biełaruskaj nacyjanalnaj styčii, jakuju apisyvaŭ, ale nie patrapiŭ zhłybić jaje. A biaz hetaha jon nia moh nabrać palotu i tamu, pamima paetyckich zdolnaściaŭ, zastaŭsia tolki prabujučym nia to paetam, nia to etnohrafam.

Rypinski pachodiŭ z Dzisiejščyny. Braŭ udziem u paŭstańni 1831 h., paśla čaho apynuŭsia na emihracyi ŭ Paryży. Tuhá pa

20 Ibid: , 68, 69.

bačkaŭščynie pabudziła jaho da pracy nad biełarusaviedaj, u
wyniku čaho jon pračytaŭ cykl lekcyjaŭ ab Biełarusi. Maťarjaŭ
z hetych lekcyjaŭ ułažyŭ u nievialički zborničak, jaki vydaŭ
tam Źa ŭ ParyŹy ŭ 1840 h. pad nazovam "Białorus" - pa polsku,
z biełaruskimi tekstami tvoraŭ. Tam źmiešćany biełaruskija psal-
my, adryŭski tvoraŭ Barščeŭskaha i biełaruskija narodnyja pieś-
ni z pamiaci, jakija kaliś čuŭ ad svajej niańki. Padaŭ i svaje
pahlady ab biełarusach, jakich uvažau za polskaje plemia. Kni-
žycu svaju pryśviačaje tamu z biełaruskich sialan, čto pieršy
navučycca čytać, havaryć i dumać pa polsku. Zachapiŭsia bieła-
ruskim narodnym tvorstvam sam pisaŭ biełaruskija vieršy. Napi-
saŭ miŹ inšymi baladu "Niačyścik", jakaja vytrymała aŹ try vy-
daŭni: adno ŭ Londanie i dva ŭ ParyŹy /apošnaje ŭ 1853 h./. Tvor
hety wielmi słaby i z boku idejnaha i z boku formy, tamu lita-
rarnaha značeńnia nia maje. Usio-Ź u tvorčaści Rypinskaha
jość peŭnaja vartaść: jaho praca i litaraturnaja tvorčaść maje
etnagrafičnuju canu, jaho hołas u zachodniaj Eŭropie havaryŭ
ab biełaruskaj sprave²¹.

Jan Čačot /1797-1847/ pachodiŭ z Navahradčyny. Vučyŭsia
ŭ Vilenskim universytecie razam z Adamam Mickievičam i byŭ jaho
blizkim pryjacielem. NaleŹyŭ da Filamataŭ, pašla razhonu jakich
rasiejskija ŭłady sasłali jaho na doŭhija hady ŭ Ufu. Pa pavaro-
cie na bačkaŭščynu byŭ doŭhi čas biblijatekaram u Chrebtovičaŭ

21 Ibid., b.68-70.

u Ščorsach. Pamior u Druskienikach.

Čačot pisaŭ pa polsku i pa biełarusku. Vartaść u biełaruskaj litaratury maje jak piaśniar etnohraf. Niekalki jaho zbornikaŭ biełaruskich narodnych pieśniaŭ vyška pad nazovam "Piosnki wieśniacze znad Niemna i Dźwiny" ũ Vilni, ũ 1837-1846 hadoch. Pad upłyvam narodnych tvoraŭ pačaŭ składaś i swaje liryčnyja vieršy. Nadrukavaŭ ich 28 u 1844 h. Liryka Čačota idejnaja, z hramadzki nachiłam. Mnohija vieršy dydaktyčnyja. Jon vytyka je zahany sialanskaha žyćcia i maluje abrazki lepšaha, žadana-ha žyćcia. Jon pavažna zajmajecca dolaj sielanina i choča jaje papravić choć i pa svojmu, pa pansku, bo zusim abminaje socyjał-naje zło. Da sialan Čačot padychodzić zboku, bo nia čujecca źvia-zanym z imi, a tolki, jak jon kaža ũ adnym vieršy, choča pamah-čy im piesienku śpiavaci, a nie śpiavać ad ich imia.

U adnym z svaich zbornikaŭ Čačot prabuje dać narys fila-lahičnych asablivaściaŭ biełaruskaje movy²². Biełarusau jon nazyvaje Kryvickim plemiam, a ich movu kryvickaj i praročyc, što z hetaje movy vyjdzie vučony, jaki apracuje hramatyku jaje i ta-dy heta mova staniecca litaraturnaj. Takim čynam Čačot byŭ pier-šym ślachockim ramantykam, jaki pavažna padyšoŭ da biełaruskaha narodu i biełaruskaj spravy. Što źjaŭlajecca ahulnym dla ũsich troch razhledžanych tut piśmiennikaŭ - dyk heta vialikaja lu-boŭ, pryviazanaść da ũsiaho narodnaha, biełaruskaha.

22 Karskij, Biełorussy, t.1, b.213-215.

E. U p ł u v y F r a n c u s k a j R e v a l u -
c y i pryšli da nas pierad usim razam z vojskam Napoleona,
jaki doŭhi čas byŭ kumiram našaj krajovaj intelihencyi. Revalu-
cyjnaja kličy - svaboda, roŭnaść, braterstva skaŭchnuli zatchku-
ju siaredniaviečnuju atmosferu, što zakanservavałasia pa majon-
tkach i zaścienkach. Hetyja paryvajučyja słovy pramovili dallep-
šych ludziej našaha kraju. U 1818 h. na źjeździe šlachty ũ Vil-
ni maršaľak Zaviša vystupaje z damahańniem skasavańnia panščyny.
Jak na dziva - udzielniki Žjezdu, pany pryhońniki zhadzilisia z
hetaj śmieľaj dumkaj, čym vyklikali abureńnie ũ imperatara Alaksan-
dra I ²³. Ale hetyja kličy pranikli i hłybiej.

U hłuchim kutku Słuččyny, u miastečku Krošynie katalicki
śviatar Mahnušeŭski, ščyry prychilnik nowych idejaŭ, adčyniaje
škoŭu dla dziaciej pryhonnych sialan, jakich ch^oč^a vučyć usia-
mu t^amu, čaho dahetul vučylisia adno panskija dzieci. Zrazumieľa
čamu kniaź Radziviľ z Nieśviža kaža z abureńniem, što heny
ksiondz zmužyčeŭ i "buntuje mužykoŭ suproć panoŭ":

Siarod vučniaŭ Mahnušeŭskaha akazaŭsia wielmi zdolny
chłopčyk - paeta ad narodžańnia - Paŭluk Bachrym. Jon viedaŭ na
pamiać šmat vieršaŭ Naruševiča i bajek Ezopa i sam pačaŭ składać
biełaruskija vieršyki, da čaho jaho zaachvočyvaŭ ks.Mahnušeŭski.
Kali rasiiekskija ũłady zanielisia buntam sialan u Krošynie kala

23 Anton Navina, Evalucyja biełaruskaje adradženskaje
idealohii i adbićcio jaje ũ literatury, u Adbitaje žyćcio,
Vilnia, 1929, b.16,17.

30-ych hadoŭ 19 v. jany ućapilisia i za Źkoŭ ks.MahnuŹeŹskaha. VyjŹka na jaŭ, Źto Paŭluk Bachrym nia tolki deklamuje bieŹaruskija i inŹyja vierŹy, ale maje ceŹy sŹytok svaich vierŹaŭ. SŹytok hety byŭ skanfiskavany Navasilcavym, ks.MahnuŹeŹski addany pad nadzor palicyi, a Paŭluk zabrany ŭ maskali. Tak skonćyŭ svaju paetyckuju karjeru niadoŹy bieŹaruski Źevćenka.

Z vierŹaŭ Paŭluka Bachryma začnavalisia tolki tyja, Źto pajŹli ŭ narod. Adzin z ich byŭ nadrukavany, heta "Zahraj, zahraj chŹopca maŹy...²⁴. Napisany hety vierŹ z sapraŭdnym paetyckim natchnieńniem i Źćyrym paćućciom, achopleny zasmućonym nastrojem; jon napadablaje narodnuju tvorćaŹć. Paŭluku Bachrymu prypisyvajuca taksama vierŹy "Hutarka DaniŹy sa Źciapanam" i "Razmo-va pana z muŹykom". Abodva zapisany etnahrafami, jak narodnyja tvory. Źmiest ich skiravany suproć panŹćyny, pryhonu, prapahu-Źe volnaŹć. Paŭluk Bachrym-heta pierŹaja Źastaŭka na bieŹaruskaj litaraturnaj nivic sialanskaha pachodŹańnia²⁵.

F. V i n c u k D u n i n - M a r c i n k i e v i ć byŭ pierŹym z ramantykaŭ sapraŭdnym bieŹaruskim nacyjanalnym pae-²⁶ tam . VoŹ Źto kaŹa ab im sam Janka KupaŹa:

...Jak storaŹ, staŭ ŹmieŹa na varcie
Radzimych zapuŹćanych honiaŭ,
Staŭ siejać pasvojskuŹusio toje,

24 Hl.b.5,6.

25 Maksim Harecki, op.cit.,b.59-62.

26 Manahrafiju ab V.Dunin-Marcinkieviću napisaŭ praf. VarŹaŹskaha universytetu JóŹef GoŹabek, Wincenty Dunin-Marcinkiewicz - poeta polsko-biaŹoruski, Wilno, 1932.

27.
Što my daļej siejem siahońnia...-

Vincuk Dunin-Marcinkievič /1807-1884/ radziŭsia ŭ Babrujskim paviećie Mienščyny. Vučyŭsia ŭ Babrujsku i ŭ ajcoŭ Bazyljanaŭ u Vilni. Pačau studyi medycyny ŭ Pieciarbŭrze, ale nia skončyŭ ich. Bolšaść žyćcia svajho pracuje jak uradoviec u Miensku. Staršaść pravioŭ u svaім majontku Lucynka pad Mienskam. Pisaŭ pa polsku i pa biełarusku, ale ałavu piśmiennika dali jamu biełaruskija tvory: "Sialanka", "Hapon", "Viečarnicy", "Kupalle", "Ščeroŭskija dažynki", "Pinskaja šlachta", "Zaloty", pierakład "Pana Tadeuša"²⁸.

"Sialanka" - dvuchaktavaja kamedyja opera napisana ŭ 1846 h. vieršam i prozaj. Muzyku da jaje napisaŭ Stanisłaŭ Maniuška. Vystaŭlałasja z vialikim paśpiecham niekalki разоŭ na mienaskaj scenie. Tvor hetu dvujazyčny. Dziejačyja asoby - pany havorać pa polsku, a vojt i sialanie pa biełarusku. "Sialanka" maje šmat prymiet narodnaj tvorčaści. Jana razvarušyła biełaruski duch siarod šlachty.

"Hapon" - vieršavanaja apowieść napisana pa biełarusku ŭ 1855 h. Maju dydaktyčny charakter z vialikaj dozaj sentymentalizmu. Vučyc muzykoŭ, jak treba lubić panoŭ, a panoŭ - jak treba abierać muzykoŭ pierad błahimi akanomami. Sacyjalnaj niaradnaści aŭtar nia choća bačyc. Povieść maje dobruju techničnuju budovu,

27 Janka Kupała, z vieršu Pamiaci Vincuka Marcinkieviča, u šlacham žyćcia, druhoje vyd., Vilnia, 1923, b.156.

28 Raman Sunica, Nacyjanalnaść u Vincuka Dunin-Marcinkieviča, u zborniku Zachodniaja Biełaruś, Vilnia, 1923, b.38.

vierš sylabičny, ale žyvy i hładki. Bytavyja sveny apisany żyva i krasačna.

"Viečarnicy" /1855/ pradstaŭlajuć dva vieršavanyja apaviadańni, raskazanyja na mienskich viečarnicach. Pieršaje - bytavoje, biazidejnaje i mała vartasnaje. Druhoje - "Staŭroŭskija dziady" - wielmi cikavaje; jano pradstaŭlaje biełaruskuju mitalohiju, narodny abrađ Staŭroŭskich dziadoŭ na hruncie histaryčnaha siužetu. Abhižaje vartaść tvorů jaho dydaktyčnaść i blednyja charakterystyki.

"Kupała" /1855/ apisyvaje, jak spraŭlali na Biełarusi śviata Kupały, na hruncie jakoha vystupaje nadužycio paničom kachańnia sialanki Ahatki. Aŭtar vystupaje suproć šlachockaj dumki, što "nia hrech sialanku na čeści zabici..." U hetym idejnaja vartaść tvorů.

"Ščeroŭskija dažynki" /1857/ heta etnagrafičnaja vieršavanaja povieść z žniŭnymi pieśniami i śviatam dažynak. Tut z vialikaj lubaściaj i zachapleńniem apisana charstvo biełaruskaha narodnaha kultu. Psujuć tvor sentymentalnyja ŭtyčki ab idealnych adnosinach miž dobrymi panami i muŭžyčkami.

"Pinskaja šlachta" /1866/ - adnaaktovaja kamedyja, maluje wielmi vobrazna žyćcio paleskaj šlachty. Da siańniešniaha dnia maje paśpiech na biełaruskaj scenie. Pakazyvaje škodnaść čužo- ha dziaržańnaha i kulturnaha panavańnia na Biełarusi.

"Zaloty" /1870/ - śmiachotnaja operetka u 3-ch dziejach. Napisana wielmi żyva, ale tracić vartaść za svaju adžyŭšuju

tendencyju paniŹańnia sialanstva. Jaje značeńnie histaryčnaje.

Pierakład "Pana Tadeuša" Adama Mickieviča drukawaŹsia Ź Vilni Ź 1859 h. ... na hrošy, što śmat ludziej zkaŹyli, a pamiŹ ich byli i muŹyčki... Adnak novy cenzar skanfiskavaŹ dŹvie pier- Źyja bylicy i zabaraniaŹ drukavać dalej. U 1867 h. byŹ zabaro- nieny biełaruski druk. Pierakład pabačyŹ śviet tolki paśla 1905 hodu. Vielmi cikavaja pradmovu da pierakładu, bo tam aŹtar pada- je svaje pohłady na biełarusaŹ i biełaruskuju spravu. Jon cho- ła, kab i prostyja sialanie i drobnaja ślachta paznała abyčai svaich baćkoŹ u rodnej movie. DaŹlej jon Źalicca, što praca ja- ho, kab aśviacić ciomnaha muŹyčka i biednaha ślachcica nie znaj- śka padtrymańnia siarod "tych bahatych ludziej naśaje staronki, što pavodle Boha i sumleńnia pavinna-b pamahčy adkryć ciomnamu narodu vočy"... i tak kančaje:

I voś ja siańnia achviaruju "Pana Tadeuša", prybranaha Ź muŹyckuju siarmiaŹu, panom i prostamu narodu z-nad Dniapra, DŹviny, Biareziny, Śvisłačy, Villi i Niomna. MoŹa narod toj prosty, što z matkaj pryrodaj blizka Źyvieć prymie hety haś- ciniec ad svajho dudara, što²⁹ astatnija minuty svajho Źyćcia na karyść narodu addajeć...

Ab vartaści pierakładu damoślova viedamamu tahačasnamu krajaviedu Adamu Hanoramu Kirkaru:

Pierakładčyk zmoh niaschođnyja trudnaści. Pierakład nia tolki vierny, ale moŹa Źsiudy harmaničnaja, zrazumiełaja i asabliva miahkaja...³⁰

29 M.Harecki, op.cit., b.86,87.

30 Źyvopisnaja Rossija, red.Siemionova, t.3, b.327.

Padobnyja pohlady, jak u pradmowie da pierakładu "Pa-na Tadeŭsa" Marcinkievič wykazyvaje i ŭ artykule ŭ "Gazeta Polska" n° 111. z 1861 h.^{31.} Jon vidać šyryra choča papravić los biełarusau. Ale jaho prynaležnaść da šlachockaha stanu, taksama jak i papiarednich šlachockich ramantykaŭ była pryčynaj, što idealohija jaho akazałasja za vuzkaj, kab stać na čale šyrokaha biełaruskaha narodnaha ruchu. Kličy Francuskaj Revalucyi šlachockija piśmienniki tasujuć tolki da svajho užyt-ku, chavajučy ich pierad masami, kab nia było "Rabunkaŭ mu-żykoŭ".^{32.} Tamu ich idealohija takaja biednaja

F. B i e ł a r u s k i j a n a r o d n i k i . Pie-rachodnym stopieniam pamiž šlachockim ramantyzmam i narodnic-tvam źjaŭlajucca Syrakomla i Kastuś Kalinoŭski. Syrakomla zna-ny jak polski paeta. Ale ŭ adnym svaim biełaruskim vieršy, jaki nam viedamy - "Dobryja wieści" - jon vitaje revalucyjny ŭzdym na Zachadzie /1848 h./, bo ... tam na Zachadzie... robić vol-nych ludziej z mużykoŭ - ..., dy zaklikaje biełaruskich sialan, kab razam z šlachtaj - ... jak roŭny z roŭnymi ...- viali radu^{33.} ab rodnej ziamli i razam z panami vyhнали maskala.

Za Syrakomlaj idzie Kastuś Kalinoŭski. Hety dyktatar Litvy i Biełarusi vykarustoŭvaje aktyŭnuju siłu biełaruskaje

31 Gazeta Polska n° 111, 1861 u Połymia, n° 1/9, Miensk, 1924, b.195.

32 Anton Navina, op.cit., b.15,16.

33 M.Harecki, Chrestamatyja biełaruskaje litaratury, 11.v. -1905, Vilnia, 1923., b.116.

sialanskaje masy dzieła vyzvaleńnia baćkaŭščyny z palityčna-
je zaležnaści ad Maskvy i ad Varšavy ũ 1863 h.^{34.}

Nacyjanalnaje adradžeńnie biełarusau tady ũžo čułasja
ũ pavietry vyrazna. Navat polskija paŭstańcyja ũłady 1863 h.
žviartajuca z zaklikam da udziełu ũ paŭstańni da palakoŭ,
letuvisaŭ i biełarusau, vyličajučy asobna kožnuju z hetych na-
cyjanalnaściau, havoračy ab zabiašpiečańni pravoŭ, movy i kul-
tury kožnaj z ich paasobku. Adozvy i brašury ich vydavalisia
ũ biełaruskaj movie na roŭni z polskaj i letuviskaj³⁵.

Kastuś Kalinoŭski padhataŭlaŭ hrunt da narodnictva. Jon
vydavaŭ u Biełastoku nielehalnuju hazetu ũ biełaruskaj movie
"Mužyckaja praŭda", a paźniej ^{staŭ} ~~saŭ~~ na čale paŭstancaŭ na Bieła-
rusi. Heta pieršy biełaruskij palityčny zmahar. Kali-ž byŭ złoŭ-
leny rasiejcami i ũ 1864 h. asudžany na śmierć - z pad šybieni-
cy maskoŭskaj piša raźvitalny zaklik u biełaruskaj movie da bie-
łaruskaha narodu, adzin vieršam, druhij prozaj. Nie litaratur-
naj vartaści šukajem u K.Kalinoŭskaha, a razhladajem jaho jak
asnaŭny kamień u budovie biełaruskaj adradženskaj idealohiji.

Biełaruskija narodniki apirajuca na padobnyja padstavy,
jak i rasiejckija narodovolcy: palepšyc dolu narodnych huščaŭ,
zmahacca z socyjalnym złom navat revalucyjnym šlachom. Ale bieła-
ruskaje narodnictva rožnicca ad rasiejckaha tym, što da sacy-

34 Anton Navina, op.cit., b.18,19.

35 Władysław Wielhorski, Polska a Litwa, Londyn, 1947, 6.193-11

jalnych problem dažučaje nacyjanalnuju, bo-ž tyja samyja si-
 ky³⁵ što niasuć biełarusam socyjalnaje pryhniečannje pryciska-
 juć ich i nacyjanalna. Šyrycca narodnictva ũ 80-ych i 90-ych
 hadoch 19-ha v. siarod biełaru-skaha studenstva ũ universytec-
 kich centrach Pieciarburha, Maskvy, Kijeva i Charkava i mčasco-
 vaj intelihencyi Miensku, Vilni, Viciebsku i inš.haradoŭ.

Najlepš zarhanizavana hrupa mienskaja. Na jaje čale staic Ihnat
 Hryniaviecki,³⁶ pad jaho kiraviectvam heta hrupa vydaje ũ 1884
 h. svoj nielehalny časapis "Homan"³⁷.

Narodnictva ũ biełaruskaj litaratury ašalaje Francišak
 Bahuševič /1840-1900/. Pachodziŭ z spolščanaj šlachockaj siamki
 ũ Ašmianščynie. Pa adukacyi praunik. Braŭ udzieł u paŭstaŭni
 1863 h. pad kiraŭnictwam Kalinoŭskaha, byŭ ranieny. Ad śmierci
 uratavaŭ jaho biełaruski sielanin. Doŭhi čas ukryvaŭsia ad ra-
 siejskich ŭkadaŭ. Paźniej byŭ advakatom u Vilni. Pamior u sva-
 im majontku ũ Ašmianščynie. U 1891 h. u Krakavie byŭ nadruka-
 vany pieršy jaho zbornik vieršaŭ "Dudka biełaruskaja". U 1894 h.
 u Paznani vyjšaŭ druhi zbornik jaho vieršaŭ "Smyk biełaruski".
 Inšyja tvory zastalisia ũ ručapisach.

Bahuševič kančalna zlivajecca z biełaruskim narodnym
 adradženskim rucham. U pradmowie da "Dudki b." jon kliča:
 ... Nie pakidajcie rodnej movy svajej biełaruskaja, kab nie
 ŭmierli... Padstavaj paezii Bahuševica jość nacyjanalnaje adra-
 džeŭnie i vyzvaleŭnie z sacyjalnaje zaležnaści biełaruskaha na-

³⁶ Jak viedama I.Hryniavecki padkinuŭ bombu caru Alaksan-
 dru II-mu.

³⁷ A.Łuckiewicz, Narodowolcy-Białorusini i ich organ
"Homan", nadrukawana u Pamiętnik VI. Powszechnego Zjazdu Historyków
Polskich w Wilnie 1935, referaty, Lwów, 1930.

rodu. Vieršy jaho revalucyjnyja. Sacyjalny element vystupaje ũ ich na roŭni z nacyjanalnym.

Bahuševič byŭ zdolnym paetam. Paetyckaj technikaj jon operuje lohka, choć časami jaho vieršy i nie pazbaŭleny ŗurpa-
tašci. Ale jaho najvialikašaje značeńnie z histaryčna-litara-
turnaha hledzišča. Jon pieršy ũsienarodny biełaruski pavadyr i
piašniar revalucyjaner. Jon stvaryŭ svaju paru ũ biełaruskaj
litaratury. Tvory Bahuševiča raspašyrylisia ŗyraka i hłybaka
siarod intelihencyi, ŗlachty i narodnych huščaŭ. Doŭhi čas in-
ŗyja paety nasladavali Bahuševiča. Jošć viedama, ŗto i Kupała
vučyŭsia składać svaje vieršy z vieršaŭ Bahuševiča i spačatku
byŭ jak by pradaŭžalnikom jaho idealohii.

Druhim vydatniejšym biełaruskim narodnikom źjaŭlajecca
Jan Niasłuchoŭski /pseŭd. Janka Łučyna, 1851-1897/. Pachodiŭ
z Miensku. Pa ašviecie technoloh, pracavaŭ uradoŭcam na čyhuncy.
Pisaŭ pa polsku i pa biełaruskju, ale źmiest jaho vieršaŭ bie-
łaruski u abodvuch vypadkach. Jon liryk. Ale jahonaja liryka nie
takaja revalucyjnaja, jak Bahuševiča, jana miahkaja, zasmučona-
ja, to imkliva-idejnaja, to pryrodaapisaŭčaja, pierchodziačaja
časami ũ filazafičnyja refleksyi.

Pisaŭ Niasłuchoŭski pad upłyvam Bahuševiča i Syrokomli.
Drukam byŭ vydany ũ 1903 h. nievialički zbornik jaho vieršaŭ
"Viazanka" hurtkom biełaruskich studentaŭ u Pieciarburzie³⁸.
.

38 Kniŗačka heta byŭa pradstaŭlena cenzatu, jak baŭhars-
kaja, ad 1867 h. biełaruski druk byŭ zabaronieny.

Aprača taho šmat vieršaŭ Niasłuchoŭskaha było drukavana u roznych hazetach i kalendaroch. Najbolš vyznačajecca z ich vierš "Rodnaj Staroncy".

Takuju litaraturnuju i ideolohičnuju spadčynu atrymouŭvaje Janka Kupała. Jon prydbaŭ jašče taksama toje sioje ad biełaruskich piśmiennikaŭ, jakija stajali nŭa miažy narodnictva i našaniŭskaj pary, pierad usim praz Antona Lavickaha /Jadvinina Š./, z jakim spatkaŭsia budučy jšče padrostkam, Ciotku-Aloizu Paškievičauku i Karusia Kahanca-Kastravickaha.

Druhim vialikim bahaćciem, jakoje ŭpłynuła na duchovaje raźvićcio Kupały była vusnaja biełaruskaja narodnaja tvorčasć. Paznavaŭ jon jaje spačatku ŭ biešpasrednaj sutyčnaści z sialanstvam, a paźniej i z etnagrafičnych zbornikaŭ, lik jakich byŭ užo vialiki. Biełaruskaja etnagrafija zrabiła ŭ praciahu 19-³⁹ha vieŭku kalasalny postup i mieła šmat viedamych imionaŭ biełaruskich, rasiejskich i polskich .

39 E.Karskij, Geschichte der weissrussischen Volksdichtung und Literatur, Berlin, 1926, b.1-6.

RAŽDZIEŻ II

ŽYĆCIO I TVORČAŚĆ JANKI KUPAŁY

Liryčnaja tvorčaść ciasna źviazana z žyćciom jaje aŭtara. Jana źjaŭlajecca vyjaŭleńniem jahonych duchovych pierażyvańniaŭ, źviazanych z indyvidualnaściaj jaho i, tak ci ináčaj, uzaležnienych ad vonkavaha, jaho akružajučaha ¹śvietu. Padziei i abstaviny žyćcia paety liryka, jaho akružeńnie nia tolki adbivajucca na jaho tvorčaści, ale vyznačajuć i napramak jaje, nadajuć joj toj ci inšy charakter.

Žyćcio Janki Kupały možna padziałić na pieć vyraznych etapaŭ, kožnamu z jakich adpač^udiadaje svoj etap tvorčaści, budučy ciasna źviazanym z žyćciiovymi abstavinami paety ŭ danym etapie. Heta jość:

1. Žyćcio na wioscy i pačatki tvorčaści. Vynikam pieršaha žyćciiovaha etapu byli zbornik vieršaŭ "Žalejka" i paema "Adviečnaja pieśnia".

2. Kupała ŭ mieście; jaho adukacyja. Druhomu etapu adpaviadaje zbornik vieršaŭ "Huślar" i paema "Son na kurhanie".

3. Samavyznačeńnie Kupały, jak paety, praroka i pavadyra biełaruskaha narodu: Da hetaha etapu adnosicca zbornik vieršaŭ "Ślacham žyćcia", dramatyčnyja tvory "Paŭlinka" i "Raskidanaje hniazdo", a taksama zbornik vieršaŭ "Spadčyna".

¹ Savage, D.S. The personal principle: studies in modern poetry, London, 1944, b.15-27, 183-189.

4. U BSSR², pakul tam "budujecca Biełaruski Dom". U hetym časie im napisany zbornik vieršaŭ "Bieznazoŭnaje".

5. Žyćcio ũ Savietach ad 1930 da 1942. Śmierć Janki Ku- pały.

1. Žyćcio na wioscy i pačatak tvorčaści.

Janka Kupała - sapraŭdnaje proźvišča Jan Łucevič - ra- dziŭsia 25.červienia 1882 hodu ũ falvarku Viazynka, Vialejskaha pavietu. Pachodziŭ z drobna-ślachockaj biełaruskaj katalickaj siamji. Baćka paety - Daminik Łucevič byŭ biežiamielnym i zaj- maŭsia arendaj drobnych falvarkaŭ. Jon dziesiać разоŭ na pra- ciahu svajho žyćcia mianiaŭ haspadaroŭ ziemiaŭłaśnikaŭ, jeździa- čy z miesca na miesca. Ciažkija byli hetyja vandroŭki, ale jany spryčynilisia da taho, što paeta zmałku moh lepš paznajomicca z žyćciom biełaruszaŭ. Janka byŭ sprytnym chłapčukom i vyjaŭ- laŭ zdolnaści da navuki. Voś što kaža Kupała ũ svajej aŭtabija- hrafii z 1910 hodu:

... Baćka mojⁿ masiŭsia jakiś čas z dumkaj pryhatavać mianie ũ jakuju niebudź siaredniuju škołu, ale heta zasta- łosia tolki łatucieŭniem. Biada zmusiła uziacca za druhuju navuku, - čytać sumnuju knihu panskaj nivy dy pisać tužlivu- ju apowieść svajho hora sachoŭ i kasoŭ!...^{2a}

Siamja Łucevičaŭ składałaŭsia z baćki, maci, samoha Janki,

2 BSSR - Biełaruskaja Savieckaja Ssacyjalistyčnaja Respu- blika; "budavaŭnie Biełaruskaha Domu" nazyvaŭsia čas ad 1921 da 1928 h., pakul Moskva nie pieraškadžała biełarusam razbudovyvać svaju dziaŭnaść i kulturu.

2a Janka Kupała, Avtobiografija, u knizie J. Biełousova Janka Kupała - biełoruskiŭ poeť, Moskva, 1919, b.4.

Jak najstarejšaha i troch siaścior /inšyja dzieci pamierli/; siamja była pracavitaj i starannaj, ale častyja pierajejzdy z miesca na miesca padryvali matarjalny dabrabyt. Kali Janku było siem hadoŭ, jon pry pomačy nianki navučyŭsia čytać pa rasiejsku z prypadkova trapiŭšaha jamu ŭ ruki rasiejskaha kalendara. Vandroŭnyja vučyciali "darechtary" navučyli jaho čytać pa polsku. Niekalki miesiacaŭ u 1889 hodzie vučyŭsia Janka ŭ rasiejskaj pačatkovaj škole ŭ vioscy Siennica. Ale chutka baćka z siamjoj pierabraŭsia ŭ Miensk, dzie dumaŭ zaniacca voźnictvam, tak što jon zmušany byŭ kinuć škoku.

U Miensku baćka Janki pastanaviŭ uładzić syna ŭ "realnaje učilišče". Jamu ŭdałosia navat znajści wielmi dobraha karepetytara ŭ asobie Ŭładzimiera Samojły - syna dyrektara hetaj školy.³ Chłopčyk vyjaviŭ nadzvyčajnyja zdolnaści da navuki i jaho hatovy byli pryniać u škoku biez egzaminaŭ. Na nieščaście baćka nia moh utrymacca ŭ Miensku i siamja Łucevičaŭ znoŭ pierabrahasia na arendu ŭ Prudzišča, pad Mienskam. Ciaha da navuki ŭ chłopcu ŭzrastała, jon staraŭsia jaje papoŭnić sam:

...Imkneńnie da viedy nie davali mnie pakoju, choć, - zdavałasja-b, usie darohi da navuki byli dla mianie kančalna adrezany. Adno, što zastavałasja, - heta knihi, i ja im addavaŭsia ŭsiej dušoj i sercam. Dniom pracavaŭ na haspadarcy, a ŭ načy čytaŭ i pieracytyvaŭ usio, što ŭdavałasja da- stać.⁴

3 Ŭładzimier Samojła - viedamy biełaruski publicyst i dziajač, pamior u saviackaj ciurmie ŭ 1940 hodzie.

4 J.Kupała, Aŭtobiografija, u op.cit., b.5.

Čytaŭ Janka uva ūsich volnych chvilinach ad raboty, a navat paśviačy koni i na načlezie pry vohniščy. Najvialikšaje ūražańnie zrabili na jaho rasiejski ja piśmienniki Niekrasov i Kolcov i polski ja Syrakomla i Kanapnickaja.

Vosieńniu 1897 hodu Janka ūstupiŭ u apošniuju klasu narodnaj škoły ū siale Biełaručy pad Mienskam, a viasnoj 1898 hodu atrymaŭ paśviedčańnie ab skančeńni hetaj škoły⁵.

Majučy 16-17 hod Janka paznajomiŭsia z panam Čachovičam, majontak jakoha byŭ pa susiedstvu z falv.Sielišča, dzie žyŭ tady z siamjoj Janka. P.Čachovič byŭ cikavym čaławieкам. Jon - sučasnik Bahuševiča - byŭ revalucyjaneram, paŭstancam 1863 hodu i šmat času pravioŭ na ssyłcy ū Sibiry. Ciapier jon dažyvaŭ viek u svaім маѡontku; što najvažniejšaje - u jaho byŭa niemałaja i dobra padabranaja pa charakteru ūkłašnika biblijateka. "Voś tut mnie i adčyniŭsia skarb!" - uspaminaje paźniej Kupała. Tut byli tvory Mickieviča, Słavackaha, Puškina, Lermantava, Sałtykova-Ščedryna, Šeŭčenki i inšych piśmiennikaŭ. Papadałasia i niielehalnaja litaratura praniknutaja nienaviściaj da caryzmu⁶.

Druhoj krynicaj aśviety dla Janki byŭo samo žyćcio, a pierad usim biełaruskaje narodnaje tvorstva, da jakoha jon mieŭ biešpasredny dostup u stałym sužyćci z sialanstvam. Voś što kaža sam paeta u svaich aŭtabiahrafičnych materjałach:

5 M.Harecki, hist.Bieł.,Lit.,b.163.

6 Evg.Mozolkov, Janka Kupała, Moskva, 1950,b.44.

Knihi abudzili u mnie fantaziju. Ale silniej za ũsio, ja dumaju, zrabili na mianie ũpłyŭ biełaruskija narodnyja kazki, jakija ja čuŭ zmałku. Jak my żyli ũ Prudziščy /mnie tady było dzieviać hadoŭ/, u nas służyŭ adno leta parabak, zvali jaho Pieślak. Voś ũa jon byŭ, jak mnie tady zdawałasia, nadzvyčajny mastak kazki kazać, dy jano tak i było. Pomniu, što ja jamu nie dawaŭ prachodu. Pojdzie jon na pole arać, abo pajedzie na načleh, ja zaŭsiody z im i zaŭsiody prašu jaho kazki kazać. Kazaŭ jon ich wielmi cikaŭna. Kab zada-bryć jaho, ja nia raz ukraŭ u matki sała, abo syr i nios jamu za jaho kazki...Możacie sabie ujavić: čaławiek chodzić za sachoj, a za im zządu chadžu ja, jak varona i słucaju. Druhi taki kazačnik byŭ u Sieliščy. Tak sama i jamu ja nie dawaŭ pakoju ni dniom, ni nočcu. Dyk voś chto, chiba, byŭ maim pieršym vučycielem, praŭdziviej, natchnicielem adnosna majho poetyckaha tvorstva...⁷

Ab tym, što atrymaŭ ad narodu z jaho vusnaha tvorstva Kupała nie zabyŭsia nikoli. Ab hetym jon havoryć paźniej u svaim vieršy Maja navuka:

Mnie mudraści knižnaj nia daŭ Boh paznaci,
Moj baćka nia moh dać raskošaŭ takich--
Naŭčyŭsia ja słoŭ biełaruskich ad maci
I dum biełaruskich biaz škoły i knih.

Ad samaj krasy maich dzion nieviasiołych
Nastaŭnikom byŭ biełaruski abšar;
Uschody paletkaŭ i hramany ũ siołach
Navuku svaju mnie prynosili ũ dar⁸.

Navat hod pierad śmierciaj dziakuje narodu za jaho pieśni u
vieršy Dziakuj narodu ⁹.

U pana Čachoviča Janka pieršy raz spatkaŭsia z pradsta-
ŭnikom biełaruskaha adradženskaha ruchu ũ asobie biełaruskaha

⁷ Evg.Mozolkov, op.cit., b.43.

⁸ Janka Kupała, Spadčyna u Zbor.tvoraŭ, t.5, Miensk, 1938, b.135.

⁹ Janka Kupała, Izbrannoje. Moskva, 1950, b.15,16 pie-
rakład M.Isakovskoho i B.Irinina.

piśmiennika Jadvihina Š., /Antona Lavickaha/, jaki žyŭ u niepa-
daločku. Paźniej jon pačaŭ byvać u Lavickich doma. Tam jon pier-
šy raz pabačyŭ biełaruskuju knižku. Heta byli tvory Marcinkie-
viča i Bahuševiča, jakija, razam z pašyranymi tady proklamacy-
jami, zrabili na jaho wialikaje ŭražańnie. Ale i ciapier jon
byŭ jašče siabram svajej sfery, u jakoj čuŭsia peŭny ŭpłyŭ
šlachockaści i polskaści.^{9a.}

U 1902 hodzie pamior bačka Kupały, pakinuŭšy žonku z
siami nialetnimi dziećmi, a praz paŭhoda novaja biada zvalika-
sia na padrastaŭšaha Janki^u: u praciahu adnaho tydnia škarlatyna,
jakaja tady była raspaŭsiudžana na Biełarusi, paniasła ŭ ma-
hižu jaho adzinaha brata i dźviuch siaścior. Takaja strata mocna
adbiłasia na duchowym stanie Janki, tym bolš, što pryčynu jaje
jon bačyŭ u harotnym vandraŭnym žyćci siamji. Treba było padu-
mać ab budučyni i to pavažna, bo jon ža ciapier zastaŭsia ha-
łoŭnaj aporaj siamji. Tady jon pastanaviŭ kinuć arać čužoje po-
le i pašukać jakojś słužby. Tak małady 19-ci hadovy Janka pakida-
je maci na haspadarcy, a sam idzie ŭ śviet. Ale słužbu - bolš
mienš adpaviednuju nia tak lohka było znajści. Jon prabavaŭ nie-
kalki miesiacaŭ vučyć u polskaj patajemnaj škole, pabyŭ karotki
čas pisaram u śledavaciela ŭ Radaškavičach, začapiŭsia za laś-
nictva, a paźniej za akanomstva, ale nidzie nia moh daŭžej utry-

9a M.Harecki, op.cit., b.163,164.

macca i z ničym viarnušsia da domu. Zimój 1904/5 hodu pačaŭ
pracavać jak praktykant u brovary. Praz hod užo byŭ vinakuram i ja.
taki pracavaŭ da 1908 hodu ¹⁰.

Składać vieršy Janka Kupała pačaŭ adnosna pozna, dzieś
u 1903 ci ŭ pačatku 1904 hodu, heta znača u dvaccać druhim ho-
dzie žyćcia. Pieršymi byli žartablivaja vieršy, jakija paŭstali
u jaho ŭ haŭavie prypadkova, bo jon sam nia vieryŭ tady, što
zvyčajnyja ludzi, jak jon mohuć pisać vieršy. Pačatkovyja vier-
šy Kupały nie zachavalisia. Kali sudzić, adnak pa jaho paźniej-
šych vieršach talent paety raźviŭsia wielmi chutka. Praz dva-
try hady źjaŭlajecca ceły ściah klasyčnych vieršaŭ paety, a sia-
rod ich słaŭny vierš "A chto tam idzie". Pisaŭ Kupała šmat i
pisaŭnie davałasia lohka. Jon sam paźniej kaža:

... Ja moh za adzin dzień napisać dźvieście - trysta
radkoŭ vieršaŭ, i wielmi redka napisana je treba byŭo papra-
ŭlać. Pisaŭ dzie i jak papała: pry vohniščy, pry miesiacy,
vobmackam načami, u darozie, u časie raboty. Pomniu vierš
"Čaho vam chočacca, panovie?" napisany mnoj pry pierahonač-
nym kantrolnym aparacie u brovary, kali ja pavinien byŭ sa-
čyc za hetym aparatom, kab da jaho rehularna dapłyvaŭ špirt"¹¹.

Revalucyja 1905-ha hodu zastała Kupału čornarabočym u
brovary. Z vialikim zacikaŭleńniem sačyŭ jon tady za ŭsimi pa-
dziejami, na jakija atklikaŭsia svaimi vieršami. Siarod rabot-
nikaŭ brovaru pašyralisia revalucyjnyja praklamacyi, a siarod
ich listoŭki i brašury na biełaruskaj movie. Kupała nia tolki

10 M.Harecki, op.cit., b.163,164.

11 Janka Kupała, Zaŭtaŭiahrafičnych matarjałaŭ, u Pozy-
mia n° 6, Minsk, 1946, padaje Mozolkov u op.cit., b.26.

čytaŭ, ale i sam pašyraŭ ich. Hetyja listoŭki pamahli paetu ŭ kančalnaj pastanowie jaho pisać na biełaruskaj movie i pŕerastać pisać na polskaj i rasiejskaj, jak/jon rabiŭ dahetul.

...Jášče da revalucyi 1905 hodu, kaža sam Kupała - mnie papalisia knižki vieršaŭ Bahuševiča i Marcinkieviča i, pa kolki pomniu, ja imi nadzvyčaj zacikaviŭsia, i to šviadoma, bo ŭ toj čas ja ŭžo adčuvaŭ sacyjalnuju i nacyjanalnuju niespraviadlivść, ad jakoj ciarpieŭ biełaruski pracoŭny narod. Ale mnie tady ŭ hałavu nia prychodziła, što ja ~~mahu~~ pisać takijaž vieršy pra dolu i niadolu biełaruskaha muža. Usiož ja razumieŭ, što knižki na biełaruskaj movie nia horš inšych, tamu što ŭ ich havaryłasja pra hora blizkich mnie ludziej, z jakimi razam ja pracavaŭ fizyčna. U 1904 hodzie ŭ maje ruki papadajucca biełaruskija praklamacyi i brašury na biełaruskaj movie. Heta kančalna vyrašyla, što ja biełarus i što adzinaje majo pryzvaŭnie¹² służyć svajmu narodu ŭsimi siłami svajej dušy i serca...

Na pisaŭnie Kupałaj pa biełarusku upłynuli i jahonyja aśviečanyja pryjacieli. Jon pakazaŭ svaje vieršy biełaruskija, polskija i rasiejskija Ŭładzimieru Samojku u Miensku i dr-u Janu Offenbergu u Radaškavičach. Pračytaŭšy hetyja vieršy abodva jany zajavili, što tolki ŭ rodnej, biełaruskaj stychii mohuć raźvicca začatki biazsprečnaha talentu. Na tuju-žtemu havaryŭ z Kupałaj i viedamy biełaruski krytyk Anton Navina /Anton Łuckievič/, kali ŭ 1905 hodzie daviałosja jamu spatkacca ŭ Miensku z hetym skromnym, niaśmiełym i niapeŭnym siabie dziaciukom. Praŭdu kažučy, dyk małady naš piaśniar z jaho prypadkovaj pačatkovaj aśvietaj za słaba viedaŭ rasiejskuju i polskuju movy, kab na ich pisać vieršy. Biełaruskuju-ž movu, jak pryrodžanuju znaŭ jon daskanalna, dy

12 Loc.cit.

jana była ů poůnaj harmonii z dušoj aůtara i z stychijaj, ja-
kuju jon adbivaů u svaich tvorach¹³.

U 1906, 7 i 8 hodzie Kupała piša mnoha i pierawaůna pa biełarusku. Farmalnym jaho vystupleńniem jak paety treba ličyc nastupny fakt: Viasnoj 1905 h. jon paskaů svoj vierš "Muůyk" u mienskuju hazetu "Sieviero-zapadnyj kraj". 15 traůnia 1905 hodu vierš.hety byů nadrukavany. Adhetul i pačałasia litaraturnaja dziejnaść Kupały. Mocnym impulsam da hetaj dziejnaści byů vychad u Vilni pieršych lehalnych biełaruskich hazet - "Našaj Doli" i "Našaj Nivy" - ů kancy 1906 hodu. Redakcyja aca- niła zdolnaść Kupały i pačała na pačasnym miescy źmiaščać jaho tvory , pobač z tvorami Jakuba Kołasa. Aprača taho jana pasta- naůlaje zaapiekavacca paetam i zrabić usio mahčymaje, kab dapa- mahčy vyjavicca i raźvicca adkrytamu talentu. U 1908 hodzie re- dakcyja "Našaj Nivy" zaprašaje Kupału ů Vilniu, znajšůšy dla
jaho krynicu utrymańnia i mahčymaści pašyreńnie aśviety^{13a}.
Z hetaha času pačynajecca novy etap u ůyci i tvorčaści Kupały. Pieršy etap - viaskovy - končyůsia.

Pieršy etap uzraściů Kupału, daů jamu fizyčnuju siłu i śpiełaść, a adnačasna zdarovyja duchovyja zadatki biełaruskaj narodnaj stychii. U hetym etapie zatliłasia ů viaskovym chłopcu Janku iskra Boůaja paetyckaha tvorstva i pastupova razharajučy-

¹³ Anton Navina, Napievy liry Janki Kupały, u Adbitaje ůćcio, Vilnia, 1929, b.43.

^{13a} Anton Navina, loc.cit.

sia aśviatlika žyćcio zabitaj, ubohaj, pryhniečanaaj biełaruskaj wioski. Vieršy hetaha peryjadu - 1905-1908 pryśviečany vyklučna biełaruskaj wioscy, biełaruskamu mužyku i biełaruskaj pryrodzie. Zmiešćany jany ũ pieršym zborniku Kupały "Žalejka". Da hetaha-ž času adnosicca i paema "Adviečnaja pieśnia".

2. Žyćcio ũ mieście; adukacyja i dalejšaja tvorčaść.

U Vilni Janka Kupała atrymaŭ miesca pamocnika biblijatekara ũ biblijatecy "Znaniŭe", ũkłaśnik jakoj, Barys Daniłovič, byŭ wielmi blizkim da našaniŭskaje hrupy i pryjmaŭ čynny udział u biełaruskim ruchu. Pierad paetam adčynilisia šyrokija mahčymaści. Jon moh vykarystać usie skarby biblijateki dla svajej aśviety i skarystać z tych pryjaznych rad, jakija mahli dać litaratary z "Nášaj Nivy" i jaje akružeńnia dla pašyreńnia jaho adukacyi i ražvićcia paetyckaha talentu. A paradzić tam było kamu. Voźmiem choć by sabie bratoŭ Łuckievičaŭ, z jakich Ivan byŭ zasnavaŭcam biełaruskaha muzeju ũ Vilni i biblijateki pry im, budučy adnačasna dušoj biełaruskaha ruchu, a Anton viedamym litaraturnym krytykam i publicystam.

U Vilni Kupała pražyŭ adzin hod, da vosieni 1909 hodu. Volnyja časiny ad pracy ũ biblijatecy paśviačaŭ čytańniu khih i pisańniu vieršaŭ, jakija, kali adpaviadali cenzurnym vymoham, drukavalisia ũ "Nášaj Nivie". Adnak chutka stałasja jasnym, što i ũ hetych, zdavałasja-b, spryjajučych umovach paeta nia mieŭ adpaviednych varunkaŭ dziela papaŭnieńnia adukacyi i ražvićcia talentu. Jon mieŭ za mała volnaha času i abmiežanyja sutyčnaś-

ci z aktualnym litaraturnym śvietam.

Vosieńniu 1909 hodu Kupała pierajaždžaje ũ Pieciarburh, dzie praf.Epimach-Šypika biarecca damapahčy jamu ũ zda-
byćci systematyčnaj adukacyi. Jon ũstupaje na ahulnaasvietny-
ja kursy Čarniajeva, na jakich vučyceca ũ praciahu čatyroch hod,
a adnačasna pracuje ũ biełaruskaj vydavieckaj supakcy "Zahla-
nie sonca i ũ naša vakonca". U Pieciarburzie Kupała żyvie su-
polna z biełaruskaj studenckaj siamjoj, jakaja hurtujecca ka-
la praf.Epimach-Šypiky i studenta technalohii Vacłava Ivanoŭ-
skaha¹⁴. Žyćcio stalicy dzieić na paetu wielmi dadatnia, choć
maje jon časta i ciažkija matarjalnyja varunki. Kožnaje leta
za toje pryjaždžaje na vakacyi na bačkaŭššynnu, da svajej matki,
dzie moža adpačyć i nabracca sviežych sił¹⁵.

U Pieciarburzie Kupała starajecca vyjści ũ šyrejšy li-
taraturny śviet, paznajomicca z piśmiennikami inšych narodaŭ
i paznajomić ich z svaim tvorstvam. Pieršyja kroki byli wielmi
niaŭdałymi, jak i niaŭdałymi byli staraŭni puścić svaje tvory
ũ bolš wiedamyja rasiejskija litaraturnyja časopisy. U kancy
1909 hodu pieciarburskaje vydaviectva "Razum" wydała "Almanach-
kalendaŭ dla vsiech", u jakim u raždziele ab Biełarusi byli zmie-
ščany dva vieršy Kupały u wielmi błahim pierakładziem ale, što
horšaje - tamža była źmieščana fatahrafija F.Bahuševiča z napi-

14 Vacłaŭ Ivanoŭski, paźniejšy prafesar varšaŭskaj pali-
techniki; u 1942 hodzie byŭ zabity niemieckim Gestapo ũ Miensku.

15 Žukynovič, Z., Janka Kupała, krytyčna.biografičny
parys, u Zbor tvoraŭ Janki Kupały, t.I., b.XV.

sam pad im: Janka Kupała. Biełoruskij poet... Janka Kupała byŭ strašenna aburany za takuju prysłuhu, i nia tolki za siabie, ale za niadbaŭja adnosiny da biełaruskaha narodu i jaho literatury. Jon apublikavaŭ u hazecie "Novaja Ruś" (n° 335, 1909) pišmo ŭ redakcyju, u jakim miž inšym kaža:

Da kraju, u jakim idzie ciažkoje, niepamiernaje zma-
hańnie za svaju nacyjanalnuju i kulturnuju niezaležnaść,
a tak sama i da jaje pradstaŭnikoŭ... pavinny byli-b lu-
dzi, u jakich jašče nia zhasła pačuŭcio čaŭaviečaj hod -
našci, adnosicca bolš karektna iz bolš šlachotnaj paša -
naj...¹⁶

U kastryčniku 1911 hodu Kupała napisaŭ list da prafe-
sara Klejnorta, u jakim tak havora:

Pasyłaju da vašaha ŭžytku svaje knižački. Budu wielmi
i wielmi Vam udziačny, kali dašcio mnie mahčymašć pazna-
jomicca bližej z rasiejskim litaraturnym švietam, jaki
mianie zaŭsiody cikaviu, ale dahetul jašče žjaŭlajecca
dla mianie zusim nieznajomym. Dumaju, što heta byŭo-b dla
mianie nie biez karyšci. Tyja abstaviny, toje asiarodź-
dzie, u jakim ja kručusia z dziacinstva, a jakoje mała
zmianiłasia na lepšaje i ciapier, mała mianie zadavalnia-
je. Chočacca čahoš bolš švietłaha, bolš šyrokaha...^{16a}

List hety kidaje šwiatło na tahačasnyja imknieńi i zacikaŭ-
leńni Janki Kupały. Naš piašniar rvaŭsia da šyrejšych hary -
zontaŭ, da vyšejšaha litaraturnaha švietu. List da praf. Klejn-
orta mieŭ pazytyŭnyja vyniki. (Jak tam byŭo z uviadzieńniem
Kupały ŭ rasiejski litaraturny šviet my mała što možam ska-
zać). Zacikaŭleńnia praf. Klejnorta da paety ŭsio bolš i
bolš uzrastaje. Dziakujučy jamu pabačyŭ šviet najvialikšy

¹⁶ Evg. Mozolkov, op.cit., b.58, 59.

^{16a} L.M. Klejnort, Mołodaja Biełorussija, Minsk, 1928, b.185.

zbornik tvoraŭ Kupały Šlacham žyćcia. Jon znajomić Kupału z zamožnym biełarusam, dyrektaram b. Jelisiejeŭskaj balnicy ŭ Lesnym A.P. Jaremičam, jaki daje srodki na vydafnie vyšej uspomnienaj knižki. Praz jakis čas Kupała piša praf. Klejn-bortu takoha źmiestu list:

...Hutaryŭ z Alaksandram Parfiravičam Jaremičam adnosna maich vieršaŭ. Pastanavili vypuścić tomik z 15 drukavanych arkušoŭ, kudy uvojduć tolki tyja z maich lepšych tvoraŭ, jakija nie ŭvajšli jšče ŭ maje vydanyja ŭžo knižki. Akančalnaja umova z drukarniaj buedzie зробlena jašče ŭ hetym miesiacy... I6b

Takim čynam litaraturnyja znajomstvy Kupały pastupova pašy-rajucca i, jak bačym, pačynajuć prynašić dla jaho wielmi pa-važnyja karyšci.

Maksim Horkij taksama zacikaviŭsia biełaruskaj lita-raturaj i ŭ pryvatnašci Jankaj Kupałaj i Jakubam Kołasam. Ab asabistym spatkaŭni tady z M. Horkim niama dadzienych. Ale jošč wiedama, što letam 1910 hođu pradstaŭniki biełaruskich vučycialoŭ naviedali M. Horkaha ŭ Italii, na abtocy Kapry i hutaryli z im ab biełaruskaj presie i litaratury. U hazecie "Naša Niva" n° 43, u paštovaj skryncy jošč adkaz na list M. Horkaha, z jakoha vidać, što hety pišmiennik cikaviŭsia biełaruskaj litaraturaj i systematyčna atrymoŭvaŭ "Našu Nivu". Vošč što kaža M. Horkij u pišmie da rasiejskaha litaratara A. Čeremnova ŭ 1910 hodzie:

... Ci Vy znajecie biełaruskich paetaŭ Kołasa i Janku Kupału?
Ja niadaŭna paznajomiŭsia z imi - padabajucca. Prosta, zadu-
šeŭna i ŭ sapraŭdnaści narodna. U Kupały jość mievialičkaja
paema "Adviečnaja pieśnia" - vot by pierakłaści jaje na viali-
karuskuju movu!..^{16.} A da ukrainskaha piśmiennika Michajły
Kaciubinskaha u tym Źa hodźie Horkij tak piša:

... U kniŹku maju ŭžoŹany listok-pieśnia i noty, niešta
jak by biełaruski himn, mabyć. Mianie heta reč uschvalavała.
Motašna.

A chto heta ŭch, nie adzin milijon,
Kryŭdu nieść naŭčyŭ, razbudiŭ ich son?

- Biada, hora...

U Biełarusi jość dva paety: Jakub Kołas i Janka Kupała -
vielmi cikavyja chłopcyy... Prosta pišuć, tak łaskava, sum-
na, Źcyra. Našym by kryŹku ichnych jakašciaŭ. O Hospadzi!
Voš by dobra było-b:..¹⁷

Toj Źa M.Horkij u svaim artykule "O pisatielach samo-
učkach", źmiešćanym u "Sovriemiennyj miř" u lutym 1911 hodu miŹ
inšym tak kaŹa:

... Ja źviartaju uvahu skeptykaŭ na maładuju litaraturu
biełarusaŭ - samaha zabitaha narodu ŭ Rasiei,- na rabotu lu-
dziej, zhrupavanyh navakoł hazety "Naša Niva". Pazvolu sa-
bie pryviaści piešniu, vydanaju niadaŭna "Našaj Nivaj", sło-
vy jakoj napisany biełaruskim paetam Jankaj Kupałaj...

DaŹej jon padaje tekst "A chto tam idzie", kaŹa, što heta pieś-
nia moŹa stacca biełaruskim narodnym himnam i prapanuje čytaču
prahledzić "Našu Nivu".^{18.}

16 Evg.Mozolkov, op.cit., b.66.

17 Id., Ib., 66, 67.

18 Evg.Mozolkov, op.cit., b.64.

Ab adnosinach inšych rasiejskich piśmiennikaŭ da Kupały ũ hetymčasie ničoha nia viedajem, a ab paźniejšych budziem havaryć na inšym miescy.

Z polskaha boku ab adnosinach da Kupały ũ hetym časie majem mała hałasoŭ. Tyja-ž vodzyvy, jakija vyjavilisia byli niaprychilnymi. Zenon Pietkievič, razhladajučy "Adviečnuju pieśniu" Kupały abvinavačyvaŭ aŭtara u tendencyjnaści i ũ tym, što jon pabudžaje u sialan pačućcio nianaviści da abšarnikaŭ. Česlav Jankovski davodiŭ Kupale, što sacyjalnaja niaroŭnaść pamiž abšarnikami i sialanstvam ścirajecca i, što procistaŭleńnie panskaj pyšnaści suproć muŭyckaj doli źjaŭlajecca anachroniz-
mam¹⁹.

Pašla vychadu ũ śviet zbornika vieršaŭ Kupały Huślar susiednija narody źviartajuć uvahu na biełaruskaja adradžeńnie i Janku Kupału. Česki slavist Adolf Černy daje prychilny vodzyŭ ab Kupale ũ artykule Biełaruskija kulturnyja i nacyjanal-nyja imknieńni u svaim časopisie Slovanský Préhled /Roč.XIII, 1011, b.217-223, 401-416/.

Praf.Pogodin u artykule Biełaruskije poety u časapisie Viestnik Jevropy, za studzień 1911 taksama piša pryncilna ab Kupale. Tvory jano tady ũžo byli pierakožany na movy rasiejskuju, polskuju, ukrainskuju i litoŭskuju.²⁰

19 Evg.Mozolkov, op.cit., b.57.

20 Žukynovič, Z., op.cit. b.XVI.

Čatyry hady pobytu ů Pieciarburzie ů staličnych ab-stavinach, dzie splatalisia dumki i litaraturnyja napramki elity rasiejskaj imperyi, prabyvańnie siarod studenckaje mo-ładzi z jaje paryvami ůvys, da ideałaŭ, siarod hutarak i sprečak na litaraturnyja, hramadzkija i palityčnaja temy, usio heta vyrabiła ů paecie indyvidualnaść. Znajomstva-ž z čužymi litaraturami, pierad usim z rasiejskaj i polskaj, pad-niało jaho paetycki smak, pašyryła litaraturny haryzont, u-daskanaliła paetyckuju formu. Kupała znachodzić siabie, jak čačaviek i samaaznačajecca jak paeta, zajmajučy pieršaje mies-²¹ca ů biełaruskaj litaratury. Takim jon ustupaje ů treci etap svajho žyćcia i tvorčaści.

U Pieciarburzie Kupała piša wielmi šmat. Bujnaje i bahataje na ůražańni i źmieny žyćcio stalicy nakidaje jamu šmat novych paetyckich koncepcyjaŭ, ^{vakaj}pa realizaciji, uzbahačajuć biełaruskuju litaraturu novymi perłami.

U 1910 hodzie biełaruskaje vydaviectva "Zahlanie son-ca i ů naša vakonca" vydaje paemu Kupały "Adviečnaja pieśnia", napisanuju ů 1908 h., i druhi zbornik vieršaŭ "Huślar", napisa-nych u mižčasie 1908-1910 h.; u 1913 hodzie vydajecca paema "Son na kurhanie", napisanaja ů 1910 h., dramatyčny tvor "Pau-linka", napisany ů 1912 h. i vialiki zbornik vieršaŭ "Šlacham žyćcia", napisany ů časie 1910-1913 h. Aprača taho Kupała na-

21 Anton Navina, Našy pieśniary, Vilnia, 1918, b.35-37.

pisaŭ u 1913 hodzie dramu "Raskidanaŭe hniazdo", kamedyju "Prymaki" i Źmatovieršaŭ, jakija byli nadrukavany značna paźniej.

Treba dziivicca, jak moh napisać paeta tak Źmat za taki karotki adrezak času, u jakim Źmat miesca zajmaŭa navuka i roznyja schodki dy imprezy. Staŭasia heta chiba tolki tamu, što vialiki duchovy patencyjaŭ, jaki akumulavaŭsia ŭ paecie ŭ časie pabytu na wioscy vyzvaliŭsia jak raz ciapier.

Z usiaho tut pieraličanaha, da druhoha, pierachodnaha peryjadu tvorstva paety treba adnieści tolki "Huślara" i "Son na kurhanie". Adpaviadajuć jany hetamu etapu i pa časie napiśańnia, i pa źmiestu, i pa formie.

Zbornik vieršaŭ "Huślar" źmiaśčaŭe ŭ sabie tvory, majućyja jašče viaskovy podych, a z druhoha boku jość tam i novyja, z jakich vidać, što paeta Źukaje novych daroh /vierš "Huślar"/, i filozofičnyja, što pryśviečany "praklatym pytańniam" /"Za hodam hod"/. Padobnaŭe Źukańnie vystupaje i ŭ paemie "Son na kurhanie". Rešta tvoraŭ napisanych u Pieciarburzie adnosiicca da treciaha etapu.

3. Kupaŭa prarok i pavadyr bieŭlarskaha narodu.

Jak užo było skazana, Kupaŭa samaaznačyŭsia jak paet u apošnja dva hady svajho prabyvańnia ŭ Pieciarburzie. Jon aryhinalny, pa svajmu tvorstvu zusim niepadobny da inšych bieŭlarskich tahačasnych paetaŭ, a razam z tym jon pieraros ich

usich i siłaj ekspresii, i tematykaj, i formaj vieršu. U zborkach "Ślacham žyćcia" i "Spadčyna" Kupała dachodzić da apahēju svajho ražvićcia. Jon stašsia prarokam biełaruskaha narodu i pavadyrom jaho, bo Ź svaich tvorach vyjaŹlaje idealohiju biełaruskaha adradžeńnia.

Z takim bahažom pryjaždźaje Kupała vosieńniu 1913 hodu Ź Vilniu i Źprahajecca Ź hramadzkuju pracu, nie pakidajučy pry hetym litaraturnaj dziejnaści. Jon pracuje Ź Biełaruskim Vyдавieskim Tavarystvie, a paźniej stanovicca redaktaram "Našaj Nivy", zajmajučy heta stanovišča da niamieckaj akupacyi Vilni - u 1915 hodzie. Najbolš času pašviačaje "Nášaj Nivie", u jakoj zmiaščaje nia tolki svaje vieršy, ale i litaraturnyja i publicystyčnyja artykuły. "Naša Niva" była tady centram biełaruskaha ruchu, kala jaje hurtavalisia biełaruskija piśmienniki, paety, hramadzkija dziełacy - usio toje, što było žyvoje i tvorčaje, a sercam hetaha centru robicca sam Kupała .

Pracujučy Ź "Našaj Nivie" Kupała znajomicca bližej z inšymi biełaruskimi piśmiennikami i paetami. Žmitrok Biadula supracouńičaje z im, jak sekretar redakcyi. Čas ad času zahladaje da ich Maksim Baħdanovič. Z Jakubam Kołasam - druhim vołatam biełaruskaha slova - Kupała uvachodzić u najbližejšuju družbu. Jon daŹna Źžo chacieŹ paznać hetaha paeta, vieršy jakoha dachadzili da jaho jašče Ź časie žyćcia na wioscy. Ale Ź 1908

hodzie Kołas byŭ pasadźany na try hady ŭ vastroh za arhanizacyju nielehalnaha Chaŭrusu Biełaruskich Vučycialoŭ i vyjšaŭ tolki ŭ 1911 hodzie. Paznajomiŭsia Kupała z im u časie vacyjaŭ u 1912 hodzie, dziela čaho pajechaŭ specyjalna u rodnuju wiosku Kołasa Mikałajeŭščynu. Z hetaha času pačahasia ŭ ich nierazryŭnaja družba, tryvajučaja aź da śmierci Kupały. Ab hetaj družbie havoryć paeta ŭ svaim vieršy "Jakubu Kołasu".^{21b}

Pašyrajecca znajomstva Kupały i z paetami inšych narodaŭ. U 1912 hodzie pačalosia znajomstva i družba Kupały z litoŭskim paetam Ludasam Gira. Jon znajomicca i naviazvaje serdečnyja adnosiny z najvialikšym łatyskim paetam Janam Rajnisam, jak ki pierakładaje na łatyšskuju movu šmat jaho vieršaŭ:

U 1914 hodzie na viečary ŭ litoŭskim klubie "Ruta" ŭ Vilni, jak kaža Mozolkov, aŭtar manahrafii ab Kupale, jon znajomicca z viadomym rasiejskim paetam Valeryjam Brjusavym i ad hetaha časa pamiž abodvumi paetami ustanaŭlajucca staŭja znošiny. Janka Kupała doryć jamu svaje tvory, a toŭ prysyła je jamu jaho vieršy ŭ pierakładzie na rasiejskuju movu²². Valeryj Brjusaŭ byŭ faktyčna pieršym rasiejskim paetam, jak i pierała-žyŭ na rasiejskuju movu šmat Kupałavych vieršaŭ: U hetym ža časie Kupała znajomicca i z druhim vialikim rasiejskim paetam -

^{21b} Janka Kupała, Izbrannoje, stichi i paemy, u rasiejskim pierakładzie, Moskva, 1950, b.247.

²² Evg.Mozolkov, op.cit., b.68,69.

23

Balmontam²³, ab jakim Mozolkov uspaminaje čamuści nieachvotna. Z tvorami abodvuch paetaŭ Kupała byŭ znajomy jašče ŭ Pieciarburzie.

Vybuch pieršaj suśvietnaj vajny ŭ 1914 hodzie radykalna źmianiaje žyćcio kraju, jak i žyćcio Janki Kupały. U 1915 hodzie jon pierajaždžaje ŭ Miensk, a paźniej, jak biežaniec u Aroł. Tam biełarus aptakar Žyvapiškaŭ namaŭlaje paetu pajechać u Maskvu i ŭstupić na universytet Šaniaŭskaha, zapaŭniajučy adnačasna matarjalnuju dapamohu. Kupała zhadžajecca i ŭ kastryčniku 1916 hodu jedzie ŭ Maskvu. Tam ^j ~~jon~~ ^{spatykajecca} ~~znajomicca~~ z biełaruskaj vučycielkaj Ŭładysłavaj Stankievičankaj i ženicca z joj. Praz niekalki miesiacaŭ, jon, jak vajsanova pavinny zmušany byŭ pakiuć studyi i ŭstupić u vajenny darožny atrad, z jakim znajšoŭsia bližej da frontu, na terytoryi Biełarusi. Jakiś čas prabyvaŭ u Miensku, a paźniej pierajechaŭ u Połacak, dzie zastała jaho rasiejskaja revalucyja. Pašla balšavickaha pieravarotu ŭ 1917 hodzie zmušany byŭ z žonkaj pierajechać u Smalensk, dzie pražyŭ ceły hod u ciažkich abstavinach balšavickaha režymu²⁴. Tolki u studzieni 1919 hodu udałosia Kupale pierajechać u Miensk, dzie i žyŭ jon da druhoj suśvietnaj vajny²⁵.

Vajna i revalucyja nia spryjała tvorčaści paety. Praŭda, vialikija padziei, vialiki ŭzdym u biełaruskich huščach

23 M.Harecki, op.cit., b.164.

24 Ibid., b.164, 165.

25 Evg.Mozolkov, op.cit., b.115,116.

da adradžeńnia, Ŭsiebiełaruski Kanhres u śnieźni 1917 hodu i abvieščańnie niezaležnaści Biełaruskaj Narodnaj Respubliki 25-ha sakavika 1918 hodu - usio heta było pavažnym stymułam dla tvorčaści paety, bo.ž realizavalisia tyja vialikija ide- ały, ab jakich Kupała praročyŭ u svaich tvorach jašče raniej. Ale varunki Źyćcia ŭ hetym časie byli wielmi-ž niaznosnyja. U Smalensku Kupała pierachvareŭ tyfus, z jakoha čuć vyžyŭ. Apravizacyjnaja sytuacyja była wielmi ciažkaja. Ahulnaja anar- chija, nieparadak tak sama utrudniali Źyćcio. Usio-ž i`ŭ. he- tych umovach Kupała nie pakidaŭ piara^{25a}. Niekatoryja vieršy napisanyja im u Smalensku, jak "Para", "Na schod", "Spadčyna" naležać da perkaŭ jaho tvorčaści. Razam z vieršami napisanymi raniej jany uvajšli u zbornik "Spadčyna", nadrukavany ŭ 1922 hodzie. Hety zbornik zakončyŭ treci peryjad tvorčaści Kupały.

4. U BSSR. Budavańnie "Biełaruskaha Domu".

L-ha studziennja 1919 hodu bałšaviki abvieścili niezalež- naść Biełaruskaj Savieckaj Sacyjalistyčnaj Respubliki u proci- vahu da abvieščańnia nie bałšavickaj, a sapraŭdy niezaležnaj Biełaruskaj Narodnaj Respubliki u 1918 hodzie. Kupała pieražyŭ u Miensku niamieckuju akupacyju, zhniacieńnie Biełaruskaj Na- rodnej Respubliki - jaho ideału, polska-balšavickuju vajnu i polskuju akupacyju i űrešcie druhoje bałšavickaje abvieščańnie

25a J.Kupała, Aŭtabiagrafičny list, u Karskaha Bieło-
russy, t.3, kn.3, Pietrohrad, 1922, b.229-30.

Biełaruskaj Savieckaj Sacyjalistyčnaj Respubliki Ź 1921 hodzie. Hetym razam, zdavałasia, bałšaviki ščyra adniašli sia da razbudovy biełaruskaha dziaržaŭnaha i kulturnaha žyćcia. Jany zaprašali Ź BSSR usie žyvyja biełaruskija tvorčyja siły i nie pieraškadžali im u budaŭnictvie Biełarusi. I sapraŭdy budaŭnictva heta paško šparka napierad. Školnictva - ad pačatkovych škoł da Universytetu uklučna, Akedemija navuk, administracyja, dziaržaŭnaja haspadarka, teatr, litaratura, presa i Źsio žyćcio Ź krai stałasia biełaruskim i apynułasiasia Ź biełaruskich rukach.

Klič abtym, što Ź Miensku budujećca Biełaruski Dom nabiraŭ farbaŭ sapraŭdnaści i staŭsia atrakcyjnym, jak dla zachodniaje Biełarusi pad Polščaj, tak i dla biełaruskaj palityčnaj emihracyi. I Janka Kupała i Jakub Kołas taksama tady zažyli valniej. Hetym najvielikšym biełaruskim paetam urad BSSR nadaŭ tytuły narodnych paetaŭ Biełarusi z pažyćciovaj pensijaj, kab jany nie patrabavali dumać ab štodziennym kuskum chleba i mahli addać uvieś svoj čas i enerhiju paetyckamu tvorstvu. Tady Kupała tvorčyć u dalejšym ciahu, pišučy na sacyjalistyčnuju notu, nie zdaču sabie spravazdačy z sapraŭdnych namieraŭ kramloŭskich kiraŭnikoŭ. Heta, kali možna skazać, idylia biełaruskaha adradžeńnia z savieckim ładam tryvaje pryblizna da 1928 hodu.

U hetym časie Kupała napisaŭ šmat vieršaŭ pryśviečanych adbudovie Biełarusi; jany byli vydany Ź zborniku "Bieznazoŭnaje" u 1924 hodzie Ź Miensku. Zbornik Bieznazoŭnaje unosić niešta novaje u tvorčaść Kupały. Tut vystupaje inšaja tematyka, inšy

nastroj, a navat i forma časami inšaja. Paet apiavaje sacyja-
listyčnaje budaŭnictva, haspadaraŭnnie samoha narodu ŭ svaim
kraju, u badziorym nastroi ciešycca z štodziennych zdabytkau
biełaruskaj kultury. Ale idylija tryvaje nia doŭha. Kupała jak
by pradčuvaŭ heta i nia byŭ peŭny za svaju Biełaruś, bo ŭ ad-
nym z svaich vieršaŭ z "Bieznazoŭnaha" jon miž inšym kaža:

Adno...nia zbyŭ jašče ŭsich bied:
Mnie śniacca sny ab Biełarusi.

5. Žyćcio ŭ Savietach da 1942 hodu. Śmierć Kupały.

Biada pryšla, jak jasny hrom z nieba. U 1928 hodzie
Kreml zahadaŭ nowy kurs nacyjanalnaj palityki pa ŭsim Saviec-
kim Sajuzie. Ad hetaha času budavaŭnnie biełaruskaj kultury uva-
26.
žałasia za nacyjanalny demakratyzm, "nacdemaŭššynu". Pad hetym
pretekstam Maskva paviała rašyčuju baracbu z usim tym, što by-
ło samabytnym, biełaruskim. Biełaruskaja Akademija Navuk atry-
mała zahad raspracoŭvać navukovyja temy ŭ duchu marksizmu, le-
ninizmu i stalinizmu. U halinie movy, historyi i litaratury
pavinna była viaścisia praca ŭ kirunku zbližeńnia biełaruskaha
narodu da "starejšaha brata" - rasiejskaha narodu. Pastanovaj
uradu byŭ uviedzieny nowy biełaruski pravapis z tendencyjaj
zbližeńnia biełaruskaj movy da rasiejskaj. Za hetym pačałosia
adsoŭvaŭnnie z važniejšych stanoviščaŭ vydatnych biełarusau u
uradzie BSSR, u Akademii Navuk, na Uniwersytecie i uva ŭsich

26 Ryszard Wraga, Sowiecka doktryna w sprawach narodo-
wościowych, Kurs Spraw Wschodnich, zesz.3, serja 3, Londyn, 1949
b.26-30.

halinach dziaržaŭnaha i kulturnaha žyćcia. Ich miesca zaniiali rasiejcy, żydy i kaŭkazcy. Adsunienyja-ž, jak papaŭšyja u nia-
 łaŝku byli abo źlikvidavanyja, abo sasłanyja Ź lahiery. Adna-
 časna pačałaŝsia kalektyvizacyja biełaruskaj wioski. Sielanin
 byŹ pazbaŭleny svajej haspadarki i Źsiakaj majemaści i trapiŹ-
 šy Ź kaŭhas staŹsia niavolnikam saviieckaj dziarŹavy. Tych, što
 nie chacieli jści Ź kaŭhasy masava vyvozili Ź Sibir i Kazachstan.

U 1930 hodzie byli praviedzieny masavyja aryšty pierada-
 voj biełaruskaj intelinencyi: 300 biełaruskich vydatniejšych
 navukoŹcaŹ, pišmiennikaŹ i dziejačoŹ bałšaviki aryštavali i
 raźmiaścili pa roznych ciurmach, z jakich jany Źžo nia vyjšli.
 Dalej pašli masavyja aryšty šyrejšych kołaŹ biełaruskaj inteli-
 hencyi pa Źsiej Biełarusi cełymi tysiačami. Druhaja, nia menš
 strašnaja chvala aryštaŹ była praviedziena Ź 1933 hodzie ²⁷.

Janka Kupała, narodny paet Biełarusi nia moh na Źsio
 heta hladzieć spakojna. Jon zapratestavaŹ usiej svajej istotaj.
 Ale bałšaviki nia cierpieć pratestaŹ i Janka Kupała byŹ aryš-
 tavany. Adnak i Ź mienskaj ciurmie jaho vialiki duch nie ściar-
 pieŹ hvaŹtu. U znak pratestu suproć nasilstva nad biełaruskim
 narodam Kupała pastanaŹlaje končyc samahubstvam. Nia majučy-ž
 u ciuremnych varunkach nijakaj pryłady jon kyŹkaj rasporyvaje
 sabie žyvot. Bałšavickija Źłady adnak nie mahli dapuścić, kab
 narodny paeta Biełarusi pamior u saviieckaj ciurmie. Jany baja-

 27 P.Kaval, Biełaruś u datach, likach i faktach, ParyŹ,
 1950, b.55-62.30.

lisia pomsty biełaruskaha narodu, a tak sama kampramitacyi na ŭvieś śviet. Jany dałažyli ŭsich starańniaŭ, kab vylačyć byŭšaha ŭžo pry śmierci paetu. Kali-ž im heta udałosia, jany nia tolki vypuskajuć Kupału na volu, ale navat dorać jamu samachod aź z trymia šoferami - vyškallenymi enkavudystami, jakija z hetaha času nie pakidajuć jaho ni na krok. Takim čynam i na voli Kupała apynuŭsia jak u ciurmie²⁸.

U 30-yh hadoch Kupała piša wielmi mała. Jon zajmajecca pieravažna pierakładami vialikich čužych paetaŭ: U mienskich litaturnych časopisach možna było tady spatkacca z narakańniemi, što jon staŭsia biazdźiejnym u biełaruskaj litaratury i što hetym jon daje błaħi prykład dla maładych pieśmieńnikaŭ²⁹. Ale ŭ savieckich umovach čaławiek, navat taki, jak Kupała nia moža być doŭha biazdziejnym, bo i na takich jość sposaby, kab zrabić ich ulehkymi. Adnak tvory napisanyja Kupałaj u hetym peryjadzie nie predstaŭlajuć vialikaj vartaści. Heta zvyčajnyja panigiryki abo ŭ čeść Stalina, abo Kampartyi, abo savieckaha budaŭnictva ci kalektyvizacyi.

U časie Druhoj Suśvietnaj Vajny, u 1941 hodzie Kupała pabyvaŭ u Ryzie - na źjeździe łatyskich piśmiennikaŭ i ŭ Kaŭnasie^k, kudy jaho zaprasili litoŭskija piśmienniki. Tut, u Kaŭnasie zastaŭ jaho vybuch niamiecka.savieckaj vajny. Spad niamieckaj bambardyroŭki jon čuć dabraŭsia da Miensku, z jakoha musiŭ uciakać dalej na ŭschod. Zatrymaŭsia aź u Kazani, kudy evakuavaŭ-

~~28~~ ~~Loc. cit.~~

28 M.A. Z žyćcia i tvorčaćci Janki Kupały, u Biełaruskija Naviny, N 3/8/, Paryž, 1947, b.2.

29. Loc. cit.

sia urad i roznyja instytutcyi BSSR³⁰. Trudna dastać viestki
ab žyćci Kupały z hetych časoŭ. Viedama tolki, što jon u čer-
vieni 1942 hodu paječaŭ u Maskvu i tam pamior u niaviedamych
abstavinach³¹. Jak kaža Mozolkov ... Žestokaja, nieożidanna-
ja smierć oborvała 28 ijunia 1942 goda jeho kipučuju, poŭnuju
nieustannocho gorenija žyźń... jak by paćviardžajučy^{a/} zhadko-
vać abstavinaŭ śmierci paety³².

30 Evg.Mozolkov, op.cit., 160, 161.

31 M.A.loc.cit.

32 Evg.Mozolkov, op.cit. b.172.

RAZDZIEŁ III

AHLAD KRYTYKI TVORČASCI JANKI KUPAŁY

Tvorstva Janki Kupały Źviarnuła na siabie uvahu biełaruskaj litaraturnaj krytyki wielmi rana. Jašče pierad Pieršaj Sušvietnaj Vajnoj možna było spatkać spaściarohi ab tvorčašci Kupały na bačynach Našaj Nivy i ũ zborniku artykułaŭ Vialikodnaja Pisanka. Heta byli hałas Lavona Hmyraka, Farbotki, Maksima Bahdanoviča i Antona Naviny. Jany pradstaŭlali paviarchoŭnyja ahulnikowyja spaściarohi ab tvorstvie biełaruskich pišmiennikaŭ.

Pieršy raz spatykajemsia z hŭybiejšym razhladam tvorčašci Janki Kupały u krytyčnym narysie ab aktualnaj biełaruskaj litaratury Našy piešniary, apracavanym viadomym biełaruskim krytykam Antonam Navinoj (Anton Źuckievič) i vydanym u 1918 hodzie ũ Vilni. Tady ũžo A. Navina razhladaje tvorčašć Kupały usiebakova, nie paminajuču i liryku. Adnak i hety razhlad nosić ahulnikovy charakter, bez specyjalnaj apracoŭki paasobnych žanraŭ i hŭybiejšaha analizu i razboru paasobnych tvoraŭ. Vykazanyja tam syntetyčnyja sudy datyčač vyznačeńnia miesca Kupale ũ biełaruskaj litaratury. Na bač. 37 aŭtar śśviardžaje, što ũsimi pryznana uvažać Kupału za najvialikšaha biełaruskaha paetu, što jon staŭsia ideoloham biełaruskaha adradžeńnia.

U 1929 hodzie, u tej Źa Vilni vyjšaŭ zbornik krytyčnych artykułaŭ ab biełaruskaj litaratury pad nazovam Adbitaje Źyćcio. Zmieščany tam artukuł Antona Naviny Napievy liry Jan-

ki Kupały, jaki žjaŭlajecca badaj što adzinym, što zajmajec-
ca vyklučna lirykaj Janki Kupały. Na im my i spyniemsia daŭ-
żej.

Aŭtar padaje biahrafiuju Kupały i dzielić žyćcio pae-
ty na čatyry peryjady: 1. viaskovy, 2. pierachodny, 3. litara-
turna i hramadzka tvorčy - kali Kupała zdabyvaje aśvietu i
stajecca duchova vyrablenym paetam i čaławiekam i robicca
prarokam biełaruskaha narodu, 4. kali paeta samavyznačajecca
sacyjalna ŭ Savieckaj Biełarusi. Raŭnaležna da hetych pery-
jadaŭ žyćcia Kupały A. Navina dzielić i jahonuju tvorčaść.

Z takoj peryodyzacyjaj možna pahadzicca, za vyniatkam
apošniaha peryjadu. Bo i jak možna uvažać čačvierty peryjad
za apošni i pamysny dla Kupały /jak heta robić A. Navina -
kali ŭ 1928 hodzie, znača za hod da napisania artykułu ab
jakim mova, na ŭsio biełaruskaje žyćcio ŭ Savieckaj Biełarusi
valacca hromy z Maskvy ŭ postaci baračby z nacdemaŭščynaj, ja-
kija ŭ svajej kansekvencyi davodziać da masavych aryštaŭ i
likvidacyi biełaruskich ustanou, a paźniej - u 1931 hodzie -
spryčyniajucca da aryštu Kupały i jaho sproby samahubstva?
Kali ŭ Kupały i byli iluzyi ab ščašlivym žyćci ŭ savieckim
ładzie, vyjaŭlenyja ŭ zborniku Bieznazoŭnaje ŭ 1925 hodzie -
dyk jany mahli tryvać nie daŭżej, jak da 1928 hodu. Ad hetaha
času praz try hady naš paeta pierażyvaje strašennyja muki i
tolki pašla 1931 hodu možna śćvierdzić vonkavaje, udananaje
zadavaleŭnie pad apiekaj troch enkavudystaŭ, jakoje tryvaje
da śmierci paeta ŭ 1942 hodzie. Takim čynam vyrazna vyznača-

jecca i piaty peryjad žyćcia i tvorčaŭsci Kupały i jon užo zarysavaŭsia ũ 1928 hodzie. A. Navina zusim nie žviartaje na heta ũvahi i ũ 1929 hodzie pradstaŭlaje žyćcio i tvorčaŭŭ Kupały ũ čačviertym i apoŭnim peryjadzie, jak vypaŭnienaje spakojem i zadavaleŭniem. I

Razhlad i raŭvićcio liryki Janki Kupały A. Navina pradstaŭlaje pa adnej lini - pa idealohii pieŭniara. Na inŭšyja aspekty liryki maŭa žviartaje ũvahi i zusim nie čapaje padzieŭu, klasyfikacyi jaje. Takaja pastanoŭka spravy robić narys vuzkim, abmieŭžanym i nia vyčerpyvaje temy, zhodna z pradstaŭleŭniem jaje ũ nazovie. Treba pryznać adnak, ŭšto apracavany narys fachova, staranna i lohična, udaŭa pradstaŭlaje genezu raŭvićcia ideolohii Kupały na hruncie jahonaj liryki i daje ŭmat vaŭskich i cennych spaŭŭciaroh i sudoŭ adnosna tvorčaŭsci jaho. Narys hety byŭ dapamohaj u apracoŭcy naŭšaj temy.

Adnosna inŭšych artykuŭaŭ ab tvorčaŭsci Kupały maŭa ŭšto možna skazać. Z tych, jakija byli viedamy pierad apoŭniaj vajnoj nie pradstaŭlali vartaŭsci dla naŭšaj temy. Jany byli paraskidany pa roznych časopisach u Zachodniaj Bieŭarusi i na emigracyi i pry vialikich vysiŭkach ciaŭka, a mo, i niemahčyma znajŭŭci ich u naŭšych varunkach.

Bolŭšuju uvahu treba byŭo-b žviarnuć na krytyku Savieckaj Bieŭarusi, nia hledziačy na jaje specyfičny charakter.

I A. Navina, Napievy liry Janki Kupały, u Adb. ŭyćcio, b. 57.

Ale i tut natykajemsia na strašennyja ciažkaści ũ atrymaŋni saviieckaj biełaruskaj litaratury. Pierad usim źvierniemsia da razhladu manahrafi i Evg. Mozolkova, Janka Kupała, žižń i tvorčestvo, vydana j u 1950 hodzie ũ Maskvie.

Knižka heta źjaŭlajecca najbolšaj i najnaviejšaj pracaj ab Janku Kupale. Abyjmaje 184 bačyny druku. Pamima sva - jej tendencyjnaści daje materjały z žyćcia paety, jak u čytanych radkoch, tak i pamiž imi.

Tendencyjnaść heta vyjaŭlajecca ũ samaj asnovie. Chodzić ab toje, kab šćvierdzić, što Biełaruś zdabyła ũsie svaje asiahnieŋni dziakujučy "staraejšamu bratu" - rasiejskamu narodu i dziakujučy Leninu i Stalinu; chodzić ab toje, kab pieramalavać Janku Kupału na čyrvony koler, zrabić z jaho piešnia-ra bałšavickaj revalucyi, zmazać jaho nacyjanalny, svabadalubivy charakter, sapchnuť sa špaltaŭ jaho kličy da baračby za volnuju i niezaležnuju Biełaruś. Voś cytaty z knihi Mozolkova:

U hady saviieckaj ũłady Kupała staŭsia natchnionym piešniarom sacyjalistyčnaj Biełarusi, stalinskaj družby narodaŭ, žyvatvornaha saviieckaha patryjatyizmu².

Zŭučęŋie z ruskim narodom, rodnym pa kryvi, blizkim pa duchu, jazyku i kultury, zrabiła błahtvorny ũpłyŭ na ražvićcio kultury biełaruskaha narodu³...

kaža Mozolkov na inšym miescy ab nasilnym daŭučęŋni biełaruskich ziemiaŭ da Rasiei Kaciarynaj Druhoj.

2 Evg. Mozolkov, Janka Kupała, b.6.

3 Ibid., b.12.

Ruskaja savieckaja litaratura, pieradavaja viadučaja litaratura Savieckaha Sajuzu, -akazyvała i akazyvaje vyklučny pŕadatvorny ũpŕyŕ na litaraturu Savieckaj Biełarusi, jak i na ũsiu mohanacyjanalnuju savieckuju litaraturu ⁴.

Hŕybokaje idejnaje ũździejničaŕnie balšavickaj partyi, mudraja leninska-stalinskaja nacyjanalnaja palityka, krounaje zrodnieŕnie z narodam dapamahli Janku Kupale stacca piešniarom novaj, Socyjalistyčnaj Biełarusi...⁵

Lenin i Stalin - tvarcy biełaruskaj dziaržaŕnašci - pamahli ũźniacca biełaruskamu narodu da novaj češci, novaj sŕavy.Pad kiraŕnictwam balšavickaj partyi, pry pomačy ruskaha narodu biełaruski narod dabiŕsia grandy-joznych pašpiechaŕ sic!/...⁶

Što litaraturu Savieckaj Biełarusi zmušajuč datasoŭvacca da "viadučaj" rasiejskaj savieckaj litaratury my ũ hetym nie sumlavajemsia, tak sama jak i ũ tym, što savieckaja ũłada zmusiła Janku Kupału vychvalač saviecki reŕym.

Ale apošniaja cytata ŕjaŕlajecca zapiarečaŕniem sapraŭdnašci. Heta savieckaja ũłada pry pomačy rasiejskich ŕaŕnieraŕ razahnała ũ 1917 h. ũ Miensku Pieršy ũsiebiełaruski Kanhres, jaki vyjaviŕ volu biełaruskaha narodu byč niezaleŕnym. Heta jana ũ 1918 h. fizyčnaj siŕaj zhniatła Biełaruskuju Narodnuju Respublŕku, akupavała jaje terytoryju dy zmusiła pravavity urad Biełarusi emihravač.

U inšym miescy Mozolkov cynična pryznajecca što staŕasia z inšymi biełaruskimi pišmiennikami našaniŭcami, jak by

4 Ibid., b.II3.

5 Ibid., b.II4.

6 Ibid., b.III,II2.

chvalačysia tej Łaskaj, što akazana byŁa Kupale ů formie wydzialeńnia jaho z hrupy tych niaščasnych:

Hazeta Naša Niva nia byŁa palityčna adnarodnaj... u joj supračoŭničali buržuazna-nacyjanalistyčnyja litaratory, končyšyja svaju karjeru pašla pieramohi Oktiabrskaj socyjalistyčnaj revalucyi ů lahiery ohoŁtieŁych vorahaŭ Savieckaj BieŁarusi...?

Z usich padanych tut cytat vidać jasna z jakoj metaj napisaŭ svaju knihu Mozolkov. A što zadańnie svajo vykanaŭ dobra davodzić fakt, što za hetu knihu atrymaŭ stalinskiju premiju 3-aj stupieni. Praŭdu kažućy, dyk kniha Mozolkova, aprača niekatorych faktaŭ z ŷyćcia KupaŁy i falšyvaj interpretacyi jahonaj tvorčašci, pradstaviŁa maŁa čaho novaha i vartasnaha. Dla našaj temy, dla razhladu liryki KupaŁy i tut materjaŁu znajšŁosia niašmat.

Usia kniha padzielena na piać raǰdzieŁaŭ: 1. uvodžyny, 2. pry krynicach bieŁaruskaj litaratury, 3. paezija revalucyjnaj baračby, 4. piašniar socyjalistyčnaj BieŁarusi i 5. aružža paety.

Užo hetki padzieŁ зробleny z vyraznym namieram pradstaŭleńnia KupaŁy, jak baračbita za bałšavicki Ład. U trecim raǰdziele razhladajucca tolki tvory, što majuć vyraznuju socyjalnuju achvarboŭku; u čačviertym pradstaŭleny pierad usim vieršy sa zbornika Bieznazoŭnaje (adnak vierš, u jakim paeta kaža, što jamu śniacca sny ab BieŁarusi prapuščany) dy tyja

tvory, ů jakich paeta wykazyvaje pryznaŋnia Stalinu i saviecam ů ůadu, biez čaho, jak viadama, ů Savietach nielha žyć. U piatym raŋdziele abhavaryvajecca niekalki vieršaů napisanych suproć hitleroůskaj navaůy ů časie apošniaj vajny. Adnym sůovam padtasavany razbor tvoraů Kupaůy, kab daviešci vyšej-pastaůlenuju tezu ab prynaležnašci našaha piešniara da čyrvo-nych paetaů.

Najbolš jaskravyja nacyjanalna vieršy-praroctvy, pakazyvajučyja šlach da poůnaha vyzvaleŋnia Bieůarusi - abo ab-minuty, abo falšyva - pa balšavicku interpretavanyja. Na pry-kůad vierš Vyjdzi spatkaci viasnu, u jakim Kupaůa praročyć prychoď viasny - vyzvaleŋnia Bieůarusi - Mozolkov tůumačyć, jak praroctva saviackaha ůadu. Padobnym sposabam jon inter-pretuje i vierš Spadčyna i inšyja vieršy. Adnak trudna zama-zać usio, šyůa z miaška vyůazić. Choć Mozolkov i nia važyceca ůspomnić pra aryšt Kupaůy ů 1931 h. i pasiahaŋnie paety na svaju žyćcio - usio-ž nia moža zmoůčyć ab "ideolohičnych pa-myůkach Kupaůy". Na bačynie II7 svajej pracy jon kaža:

Bieůaruskaja litaratura ů pačatku 20-ych hadoů žjaů-laůasia arenaj žorstkaj klasavaj baračby. ůužaziemnyja zachopniki i ich lokai - bieůaruskija buržuaznyja nacyja-nalisty, ražbityja ů adkrytaj bitvie, usimi sposabami staralisia asůabić maůaduju saviackuju respubliku, viali usilnuju padryůnuju rabotu, ů tym liku i na ideolohičnym froncie. Zadača ich ablahčaůasia tym, što častka bieůarus-kich pišmieŋnikaů nie adrazu zrazumieůa sutnašć Vialikaj Kastrыčnikavaj socyjalistyčnaj revalucyi, prajavili nie-peůnašć, chistaŋnie. Niekatoryja pišmieŋniki apynulisia ů paůonie iůžyvych zdraďnickich "teoryjaů" buržuaznych nacy-janalistaů, čvierdziačych, što ciapier, - kali sprava na-cyjanalna i socyjalna vyzvaleŋnia Bieůarusi pieramo-hůa kančalna - niama patreby utrymoůvać ciesny sajuz na-

rodaŭ byŭšaj Rasiejskaj imperyi. "Litaratary" z reakcyjnaha buržuazna-nacyjanalistyčnaha lahieru staralisia ŭciahnuć Biełaruskuju saviackuju litaraturu z pazycyjaŭ praletarskaha internacyjanalizma. Niekatoryja z tvoraŭ Kupały taksama znajšlisia pad ich upłyvami... (padkreśleńnie naša). Pamyłki, dapuščanyja ŭ ich, nia byli zakonamiernymi, arhaničnymi dla Kupały, - ab hetym šviedčyć uvieš jaho tvorčy ślach.....

Tvorčasć Kupały, jaje raźvićcio pradstaŭlena Mazalkovym chaotyčna, biez planovašci, abo praŭdziviej z specyfičnaj, nakinutaj planovaščiaj. Heta nia jošć ahlad i razbor tvorčasci Kupały, a padtasouka - razbor vybranych tvoraŭ jaho i to vybranych dzieła nakinutych vyšejaznačanych metaŭ.

Dzieła ŭsiaho tut skazanaha knižka Mozolkova nia ma je amal nijakaj vartašci, jak litaraturnaja krytyka.

Dla našaj pracy napeŭna-b mieŭ vialikaje značeńnie krytyčny narys prafesara Piatuchoviča Asnaŭnyja etapy ŭ raźvićci liryki J. Kupały - nadrukavany u Miensku ŭ 1925 h. ŭ časopisie Połymia n° 4. Ab hetym narysie havoryć nie adzin litaraturny krytyk. Profesar Klejnborn u svajej pracy, ab jakoj budziem havaryć niżej, kaža, što Piatuchovič prynaraŭlaje etapy raźvićcia tvorčasci Kupały da asnaŭnych jaho zbornikaŭ: Žalejki, Huślara i Ślacham žyćcia, što idzie pa linii i našaj peryjadyzacyi. Ale, što jašče cikaviej - Piatuchovič, zhoŭna z čwierdžaniam taho-ž Klejnborta, u filazafičnych refleksyjach Kupały u vieršach zbornika Huślar vykryvaje systemu agnoscytyzmu, zhodnuju z filozofijaj Spencera i Špenglera. Narys Piatuchoviča byŭ by dla nas tym bolš cikavym, što napisany jon ŭ 1925 hodzie, kali ŭ Savieckaj Biełarusi byŭla adno-

snaja svaboda suda ab usich spravach. Na žal z padvojnych pryčyn nieha dostać saviieckich biełaruskich vydaŋniaŭ z časou pierad 1928 h.: pa piešaje sami balšaviki paźniej pastaralisia žniščyć hetyja vydaŋni, pa druhoje - jany ũ wielmi abmiežanym liku dastalisia ũ volny zachodni šviet.

Da rečy treba byŭo-b uspomnić jašče pra krytyčna-biograficzny narys ab Kupale Žmitra Žyžunoviča, žmieščanym u pieršym tomie zboru tvoraŭ našaha paety, što vyjšaŭ u 1925 hodzie ũ Miensku. Choć specyjalna ničoha novaha jon i nie daje - usio-ž varty ũvahi, bo starajecca achapić ceŭašć tvorčasci Kupały.

Symbolizm Kupały Žyžunovič tŭumačyć jak vynik reakcyjnaj rasiejskaj cenzury, pierad jakoj treba byŭo chavać dumki ũ symbalach. Tolki častkova možna pahadzicca z hetym. Kupała tasavaŭ symbolizm nia tolki z cenzurnych pryčyn, symbolizm zakaraniŭsia ũ samaj asnovie jaho mastackaha tvorstva.⁸

Z pašlavajennych prac ab Kupale, aprača knihi Mozolkova, da nas dajšoŭ artykuł Žyŋkova Michasia pad nazovam Adviečnaja piešnia, nadrukavany ũ štomiesiačnym hramadzka-palityčnym i litaraturnym časopisie Biełaruś n° 2, 1946 h., vychodziačym u Miensku. U svaім artykule Žyŋkoŭ razhladaje nia tolki Adviečnuju piešniu, ale i paemu Jana i Ja. Chodzić jamu ab vyjaŭleŋnie ahulnaludzkich matyvaŭ u tvorčasci Kupały, ja-

⁸ Z. Žyžunovič, Janka Kupała, krytyčna-biograficzny narys, u Zbor tvoraŭ Janki Kupały, t. I, b. I-XIV.

kija i znachodzić u Adviečnaj pieśni - jak u adviečnym čała-viečym zmahaŋni za svajo istnavafnie i ũ erotyčnej paemie Jana i Ja, nazvaŭšy jaje, zusim słušna, himnam kachaŋnia i krasy⁹. Škada, što aŭtar abmiežyŭsia tolki dźvumia paemami, bo-ž ahulnaludzki ja matyvy vystupajuć u Kupały i ũ cełym ściahu inšych tvoraŭ.

Tvorčaść Kupały razhlada je taksama viedamy biełarusavied prafesar akademik Karski u svajej pracy Biełorussy, tom 3, kŋiha 3 i ũ inšaj pracy na niamieckaj movie Geschichte der weissrussischen Volksdichtung und Literatur, vydanaj u Berlinie ũ 1926 hodzie. Adnak hety razhlad maje chutčej značefnie rehistracyjnaje, čymsia litaraturnaj krytyki. Karski, jak movavied, pierad usim zajmajecca movaj Kupały, ale i tut jon nie razhlada je movu jak pryładu, instrumentacyju paetyckaj tvorčaści, a prosta, jak zvyčajnuju pisanuju movu. Tamu dla jaho žjaŭlajecca dziŭnym, što Kupała ũžyvaje redkija, asabli-vyja sŭovy, jakich niama ũ sŭoŭnikach, a navat uvodzić neolo-hizmy¹⁰. Karski, jak teoretyk movy vieryć u sŭoŭniki, jakija dla jaho žjaŭlajucca kryteryjumam u acency movy. Kupała-ž u sva im tvorstvie siahaje jazykovymi karaniami ũ hŭybiniu tej mahutnaj pŭyni žyvoj biełaruskaj movy, jakaja ũščiaž idzie napierad, ũščiaž ražvivajecca. Kupała pradaŭžaje jazykovaje

9 Michaś Łyŋkoŭ, Adviečnaja piéšnia, u Białarus n° 2, b.33.

10 E.F. Karski, Biełorussy, t.3, kn.3, b.279.

tvorstva narodu, jakoha žjaŭlajecca arhaničnaj častkaj, jon bazujecca na asnovie i tradycyjach žyvoj biełaruskaj narodnaj movy navat tady, kali ūvodzić neolohizmy.

Stolki možam skazać pra biełaruskaju krytyku tvorčasci Janki Kupały. U sapraŭdnaści jana jość šmat šyrejšaj. Aprača tut razhledžanych dajšli-b pracy praf. Zamocina, praf. Važniasienskaha, Drejzina, Płaščynskaha i šmat inšych, kali-b ich možna byŭo dastać. Na vialiki žal treba byŭo abmiežycca tolki tymi matarjałami, što akazalisia nam dastupnymi.

Čužaja litaraturnaja krytyka taksama žviarnuła ūvahu na tvorčascć Kupały adnosna rana. Ale i ū hetym wypadku my zmušany abmiežycca tymi ścipłymi viestkami, jakija da nas dajšli.

Z ukraincaŭ zabraŭ hołas ab biełaruskaj litaratury užo ū 1908 hodzie Dr. Iŭarion Sviaticki u pracy Vidrodžeńnie Biłoruškoho Pismenstva, vydanaj u Lvovvie. Pažniej - u 1920 hodzie vyšła jaho praca ū Maskvie ū pierakładzie na rasiejskuju movu historykam biełaruskaj litaratury praf. Jančukom pad nazovam Očerki bielorusskoj litieratury. Što havaryŭ pra Kupału aŭtar adnej i druhoj pracy nam trudna skazać, bo prac hetych nam dastać nie ūdałosia. Taksama nam nie ūdałosia znajści pracy praf. D. Dorošenko Biełarusy i ich nacyjanalnaje adradžeńnie, vydanaje ū 1908 hodzie ū Kijevie. U hetaj pracy praf. Dorošenko havoryć i ab biełaruskaj litaratury, nie paminajučy i Kupału.

Jość mmie wiadama, što zacikaŭleŭnie sučasnych ukra-
 inskich litaraturnych kruhoŭ tvorčaścij Kupały wielikaje, jak
 na Zachadzie, tak i ŭ Savieckaj Ukrainie. Pierakłady tworaŭ
 Kupały i artykuły ab im možna było spatkać pierad apoŭniaj
 vajnoj u ukraïnskich časopisach, jak u Zachodniaj Ukrainie,
 tak i ŭ Savieckaj. Adnak u emigracyjnych varunkach niama mo-
 vy ab tym, kab hetycja časopisi siaŭnia možna było dostać.

Toje samaje možna skazać pra polskija pieradvajennyja
 časopisi, u jakich była mova ab tvorčaści Kupały. Na padsta-
 vie zaciemak roznych litaraturnych krytykaŭ my viedajem, što
 z polskich krytykaŭ užo pierad Pieršaj Sušvietnaj Vajnoj ab
 Kupale pisali Zenon Pietkievič i Česlav Jankovski. Zenon Pie-
 tkievič u hazecie Pravda n° 39 z 1910 hodu davodziŭ, što Ku-
 pała nie pastušok, a intelihent, jaki ŭleŭ u pastuškovu sku-
 ru ^{II}. Razhladajučy Adviečnuju piešniu Kupały, jon abvina-
 vačyvaŭ paeta ŭ tendencyjnaści, u tym, što jon pabudžaŭe nia-
 navišć u biełaruskich sialan da abšarnikaŭ. Krytyk zapeŭniaŭ,
 što tvory Kupały nijak nielha nazvać mastackimi, što jany no-
 siać ahitacyjny charakter ¹².

Česlav Jankovski ŭ hazecie Kurjer Litevski z 1910
 hodu staraŭsia pierakanać Kupału, što prociležnašć pamiž pa-
 łažeŭniem sialan i abšarnikaŭ zacirajecca, što ciažkija časy

^{II} L.M. Klejnborn, Mołodaja Biełorussija, Minsk, 1928,
 b.188.

¹² Evg.Mozolkov, Janka Kupała, b.57.

byvajuć i ů abšarnika, što i jamu časami prychoďzicca ciar-
pieć matarjalnuju niedastaću. Tamu ů sučasny mament - kazaů
jon - pracistaůlaůnie panskaj pyšnašci mužyckaj niadoli źjaů-
lajecca anachranizmam.

Z českich litaraturnych krytykaů pieršy źviartaje
ůvahu na Kupaůu - pašla vychaďu ů šviet jaho druhoha zbornika
tvoraů Huřlar - viedamy česki slavist Adolf Černy. U svaím
artykule Bieůaruskiġa nacyjanalnyja imknieůni, źmieřčanym u
Slovansků Přehled, Roč.I3, z 1911 hoďu, b.217-223, 401-416 -
daje wielmi pryhilny vodzyů ab tvorčašci Janki Kupaůy I3.
Ab inřych českich spašciarohach adnosna tvorčašci Kupaůy nia
majem nijakich dadzienych.

Rasiejskija litaraturnyja koůy pačynajuć źviartać uva-
hu na tvorčašć Kupaůy ad 1910 hoďu. U 1911 hoďzie Maksim Hor-
kij źmiařćaje ů časopisie Sovremiennyj Mir n° 2 svoj artykuů
O pisatielach samoučkach, u jakim pryzyvaje čytačoů źviarnuć
uvahu na bieůaruskuju litaraturu, a pieraď usím na tvorčašć
Janki Kupaůy i tam řa źmiařćaje pierakůaď vierřu jaho A čto
tam idzie. U tym řa hoďzie prať. Pogodin drukuje svoj arykuů
Bieůorusskije poety ů časopisie Viestnik Jevropy u studniovym
numary. Prať. Pogodin najbolř uvahi pryřviaćaje Kupale i ro-
bić pabieřny analiz jaho tvorčašci. Adznaćaje samarodnařć i
samabytnařć Kupaůy, jakaja vypůyvaje z toho, řto paeta apira-
jecca na bieůaruskuju narodnuju tvorčašć, i stavić jaho na

takuju samuju vyšyniu, jak i Ševčenu I⁴.

U 1919 hodzie I. Biełousov vydaje ů Maskvie vybranyja vieršy Kupały ů pierakładzie rasiejskich paetaů razam z ahladam jaho tvorčasci i aŭtabiohrafičnym matarjałam. Ad hetaha času rasiejskija litaraturnyja kruhi udzialajuć šmat uvahi našamu paetu, pierakładajučy tvory jaho i pišučy ab im šmat artykułaŭ. My spynimsia tut bolš nad knihaj prafesara Klejnorta, jakaja Źjaŭlajecca adnej z pavažniejšych rasiejskich prac ab biełaruskaj litaratury i udzialaje šmat miesca Kupale.

Profesar Klejnort - viedamy rasiejski litaraturny krytyk jašče ů časie carskaj reakcyi - cikaviŭsia litaraturami adradžajučychsia narodaŭ, što uvachodzili ů skład Rasiejskaj Imperyi i pastupovymi pŭlyniami rasiejskaj litaratury. Jak byŭo ůžo skazana, z Kupałaj jon zapaznaŭsia ů 1911 hodzie i z hetaha času niaustanna sačyŭ za ražvićciom jaho tvorčasci i ražvićciom biełaruskaj litaratury naahuł. Vyni - kam hetaha byŭa jaho praca: L.M. Klejnort, Mołodaja Biełorussija, očerki sovrjemennoj biełoruskoj literatury, 1905 - 1928 h.h., Minsk, 1928, b.508. Kupale pryšviečany bačyny 180 - 203. Naahuł praca heta tym bolš cikavaja, što vyjšŭa ů 1928 hodzie, a znača na piaredadni maskoŭskaj kampanii suproć usiaho biełaruskaha pad vidam baračby z nacdemaŭščynaj. Tyja dumki, jakija praf. Klejnort moh vykazać u svajej knizie ů 1928

I⁴ Klejnort, op.cit., b.190.

hodzie, nijak nie mahli-b pabačyć švietu ũ saviieckim režymie paźniej.

Razhlad tvorčaŭsci Kupały aŭtar pačynaje ad ahulnaj charaktarystyki pieśniara. Kupała - heta biełarus pierad u-sim - kaža jon. - Biełaruś nia tolki ũ jaho myślach, u jaho pačućciach, ale i ũ koźnym zvarocie, u koźnym huku jahonaha vierša.-

Heta bajan "adradženizmu". Jaho paezija heta adna z tych chvalaŭ - biaz sumlivu, samych bujnych - jakija nia-šli na svaich hrabianioch nacyjanalny ruch. Kupała byŭ movaj kadraŭ prabudźajučahasia narodu. Nichto ũ takoj stupieni nie stvaryŭ nastroju, patrebnaha dzieła raboty tych dzion, jak jon. Nichto nia wykazaŭ jarčej rozmachu stołki miascovaha dla kraju ruchu. U hetym sensie, - sia-rod mamentaŭ, padniaŭšych tvorstva Kupały na takuju vyšyniu, - adnym z samych važnych źjaŭlajecca mament nacyjanalny ¹⁵.

Kult Kupały, - a ab im možna havaryć, jak ab kulcie Ševčenki na Ukrainie, - byŭ u hetym sensie intelektualnym vyjaŭleńniem nacyjanalnaha prabudźeńnia biełarusau...

...Psychalohija Kupały - psychalohija dziejnaha biełarusy, što apynuŭsia uva ũsiej nieprahladnaŭsci pała-žeńnia, u jakim jon znajšoŭsia z pryčyn nacyjanalnych abmiežańniaŭ...¹⁶.

Z takimi pohladami trudna nie pahadzicca. Dalej aŭtar prad - staŭlaje biohrafiju Kupały, razhladaje jaho movu i pa čarzie paasobnyja zborniki jaho tvoraŭ. Vielmi charakternyja zaŭvahi praf. Klejnborta adnosna movy Kupały. Jon čvierdzić, što tvo-ry našaha paety vielmi ciažka, a to i niemahčyma pierakładać na čužyja movy. Papiarok darohi stanavicca jazyk, jak jon ka-ža, jakoha nia nojdziecie ni ũ jakim leksykonie, ale ũsio-ž

¹⁵ L.M. Klejnbort, Mołodaja Biełorussija, b.I80.

¹⁶ Ibid., b.I81.

znojdziecie ů vieršach našaha piešniara. Jon davodzić, što ů pierakładzie vybranych tvoraŭ Janki Kupały na rasiejskuju movu pad redakcyjaj Biełousova - ad Kupały, jak takoha, amal ničoha nie zastałosia, tak sama jak i ad Ševčenki u pierakładzie jaho tvoraŭ tym ža Biełousovym. I ničoha dziŭnaha čamu. Mova Kupały vyjaŭlaje saboj biełaruskuju stychiju i to nie mechanizavanuju, a aŭtentyčnuju, vyplyvajučuju z narodnych nietraŭ. Trudna hetuju stychiju układzienuju ů biełaruskich paniaćciach, symbalami jakich źjaŭlajuca paasobnyja słyvy, pierakłaści mechanična na inšuju movu. Tyja-ž asablivaści ad-bity i ů paetycy Kupały i ů jaho styli.

...Dar samabytny, dla jakoha nijakaja "bukviennaja vospa" nia pisana, daje ab sabie znać u samaj asnovie, na jakoj pabudavana ůsia paetyka Kupały...^{I7}

kaža praf. Klejnbort. Iznoŭ trudna z hetym nie pahadzicca. Dumka i praŭdzivaja i aryhinalnaja.

Razhlad paasobnych zbornikaŭ tvoraŭ Kupały praf. Klejnbort robić pa lini raŭvićcia biełaruskaj adradženskaj idea-lohii. Ničoha asablivaŭnovaha tam nie znachodzim.

Svoj krytyčny narys ab tvorčaści Kupały kančaje jon takoj padsumoŭkaj:

Itak, źmieryć ślach raŭvićcia, projdzieny našym pae - tam, znaćć źmieryć ślach projdzieny biełaruskim narod - nym rucham. Praz pryzmu tvorstva paeta prajšli idej i im - knieŭni cełaj epochi, epochi "adradžeŭnia" białarusa....

I7 Ibid., b.I89.

...Jaho narodnictva ũ krainie Źorstkich nacyjanalnych pro-
ciležnašciaŭ pavinna byŭo nasić vostra vyjauleny nacyja-
nalny charakter. Adnak, sens jaho tvoram daje ũsioŹ taki
mament socyjalny....^{I8}

Z apošnimi sŭovami nijak nielha pahadzicca. Navat, kali socy-
jalnyja matyvy vystupajuć u Kupaŭy wielmi vostra, jany sta-
jać na druhim miescy pašla nacyjanalnych, abo źlivajuca z
apošnimi. Heta čvierdžafnie aŭtara možna zrazumieć tolki, jak
daninu saviackamu režymu. Ahuŭam usioŹ praca praf, Klejnbor-
ta daje nam wielmi vartasnyja spašciarohi i matarjaŭy.

I8 Ibid., b.202, 203.

RAŽDZIEŹ IV

RAŽVİCİO LİRYKI JANKI KUPAŹY

Ražvićcio liryki Janki KupaŹy bazujecca na jaho asabistym Źyćci i indyvidualnym ražvićci. Tamu paasobnyja etapy ũ ražvićci liryki supadajuć z Źyćciiovymi etapami pieśniara i my pradstavim ich tut u takim paradku. Paćniom ad krynic liryki.

I. Krynicy liryki Janki KupaŹy.

Janka KupaŹa najviarniejšy syn svajho narodu, najviarniejšy syn svajej baćkaušćyny. Vyrvać z jaho dušy BieŹarusć, adarvać jaho ad svajho narodu - aznačaŹa-b zabić jaho. Voć jak kaŹa ab hetym sam paeta:

.....
I niama na šviecie tak vialikaj miery,
I niama na šviecie tak kavanych dŹvieraŭ,
Kab choć na časinu ũ budni ci ũ niedzieli -
BiaŹarusć iz mnoju razŹučyć pašmieli!
.....
Nie zrabić nikomu hetkaj damaviny
I nia vyryć jamy hetakaj hŹybiny,
Kab u ich z vaćej mnie BieŹarusiu-maci,
Jak ludziej chavajuć, hetak pachavaci...⁸
.....

Krynicaj liryki Janki KupaŹy i byŹa pierad usim BieŹarusć i bieŹaruski narod. Da hetaj asnaŹnaj krynicy dachodzili tolki roznyja napŹastavańni, zhodnyja z evalucyjaj adradŹeńnia BieŹarusi, a tak sama nabytki z adukacyi paeta, jaho duchovaha
ražvić-

⁸ Z vierša KupaŹy Ja ad Vas daloka, z Šlacham Źyćcia, b.23, 24.

cia i akruŹajučaha asiarodździa.

Pieršaj krynicaj liryki Janki Kupały było viaskovaje Źyćcio, biełaruskaja pryroda i biełaruskaje narodnaje tvorstva. Druhoj źjaŹlajecca biełaruskaja litaratura, z jakoj asabliva adznačajucca upłyvy Frančiška Bahuševiča. Nastupnaj krynicaj było biełaruskaje adradŹeńnie, jakoje stanaviła stryŹań tvorčaści Kupały praz usio jaho Źyćcio. Dalej idzie vajna i rasiejskaja revalucyja. Vielmi važnuju rolu Ź raŹvićci liryki Kupały zhulali takŹa jaho aśvieta i znajomstva z čuŹnymi litaraturami.

2. Viaskovaja liryka Janki Kupały.

A. V i a s k o v a j e Ź y ć c i o .-- Janka Kupała pačaŹskładać svaje vieršy, jak zvyčajny vioskovy dziaciuk Ivan Łucevič. PaŹaŹeńnie jaho tady było trudnaje: jon ciaŹka pracavaŹ razam z swajej siamjoj na čuŹoj, arandavanaj ziamli i pry najvialikšych supolnych vysilkach nielha było spadziavacca na lepšyja perspektyvy. Vybicca, zdabyć aśvietu - jamu nie Źdałosia. PrabavaŹ šukać jakojs słuŹby, taksama nie Źdałosia. Harotnaje Źyćcio zciahnuła Ź mahiķu biez pary baćku, brata i dŹvie siastry. Niama ničoha dobraha, paciašajučaha Ź Źyćci asabistym Kupały, a taksama Ź Źyćci siamji. Biezprašvietčyna panuje uva Źsiej tahačasnaj biełaruskaj vioscy, biezprašvietčyna, jakaja była vynikam padziejaŹ apošnich dvuch stahodździaŹ. Usiudy panuje biada, hora, nacyjanalnaje i sacyjalnaje pryhniečaćnie, bo rasiejskaja carskaja reakcyja haspadaryć nieabmie-

žana. Tamu i ũ vieršach Kúpały apisyvajučych žyćcio biełarus-
kaha mužyka pieravažaje sum, toj sum, jaki zaloh kamieniem na
dušy samoha paety. Vierš Kupały - Ja_mužyk_biełarus - najlepš
pradstaŭlaje hetu sapraŭdnaść:

Ja mužyk biełarus,--
Pan sachi i kasy:
Ciomny sam, bieły vus,
Piadzi dźvie vałasy.

Bačkam hoład mnie byŭ,
Hadavaŭ i karmiŭ;
Biada matkaj była,
Praca siłu dała.

I dalej - voš jakaja niaŭdziačnaja sytuacyja, nia hledziačy
na tak važnuju rolu mužyka uva ũsim žyćci:

Choć pahardu ciarplu,
Mušu być hluch i niem,
Choć šviet chlebam karmlu,

Sam miakinačku jem...
Z ciažkaj pracy maje
Karystajuć usie,

Tolki mnie za jaje
Niama "dziakuj" nidzie.
Hlań: vysokieńki bor,--
Vokam nielha prabić,--
Zahudzieŭ moj tapor,--
Jak blin, pole lažyć!
Sošku z vyšak ściahnui,
Kabyličku ũščamiŭ,
Špinu trochi prygnuŭ,--
Les na pachań zrabiŭ!
Dyj zasiejaŭ kusok,
Potym z žonkaj pažaŭ.
Pan pšanički tačok,

Luba hlanuć naklaŭ.
Tak vot, ludcy, jaki
Ja mužyk biełarus:
Nad iłbom siniaki,
Ciomny sam, bieła vus.
Ej, kab ciomny nia byŭ,
Čytać ksionžki umieŭ,--
Ja-by dolu zdabyŭ.
Ja-by piesieńki pieŭ!
Ja-b patrapiŭ skazać,
Što i ja - čačaviek,
Što i mnie haravać
Nadajeła ũvieš viek!:⁹

Elehičny nastroj pieravažaje uva ũsich vieršach Kupały
z hetaha času.

B. U p ł y ũ n a r o d n a j t v o r č a ś c i.--

Janka Kupała pačynaje pisać, jak piaśniar samarodak, nia znaju-
čy ani paetyki, ani lepšych uzoraŭ paezii. Jon pisaŭ žak, jak
tvaryŭ svaje pieśni biełaruski narod, jaho duša - heta duša

⁹ Janka Kupała, Žalejka, druhoje vydańnie, u Zbor tvora
Janki Kupały, t.1.Miensk, 1925, b.47,48.

narodu, bo ů joj kryŹujucca ůsie nici, z jakich spleciena
 Źyćcio narodu. Jaho vieršy adznačajucca prastatoj, ščyraščiaj
 i biezpasrednaščiaj, jak i biełaruskaje narodnaje tvorstva,
 jakoje, jak my ůžo viedajem, było dla piešniara krynicaj mud-
 raści, fantazii i natchnieńnia. I pa formie, i pa nastroju
 vieršy Kupały pieršaha peryjadu - źmieščanyja ů zborniku Ža-
 lejka - prypaminajuć biełaruskuju narodnuju piešniu:

Pahnušy ů kruk chudyja śpiny,
 Siarpom machajučy kryvym,
 My, Źonki, ůdovy indziaščyny,
 Pry doŹhaj postaci staim.

Asobna koŹnuju zahonam
 Nas nadzialiů pan-dabradzie;
 A nad usimi Źy akonam
 Staić, haniaje Źać bardziej.

I družna Źniom,
 I paddajom
 Adna adnej
 Achvoty bolš,
 I piešniu Źačasna piamom.
 /Piešnia Źniejaů/

I my ůsio Źniom,
 I paddajom
 Adna adnej
 Achvoty bolš,
 I piešniu Źačasna piamom.¹⁰

MiŹ inšym, varta źviarnuć uvahu na hukavyja asocyja-
 cyi refrenu hetaj piešni, jany prypaminajuć zhuki siarpa, ja-
 ki reŹa Źmieniu Źyta.

Formu narodnaha tvorstva moŹna spatkać u Kupały uva
 ůsiej tvorčaści. Voś prykład:

Ci u poli, ci u poli nie kalinka rasła,
 Ci u poli, ci u poli nia čyrvonaja była,--
 Jaje ůziali pačamali dy ů pučočki paviazali;
 Musić treba było, musić treba było...¹¹

Zachopleny hetaj narodnaj piešniaj Kupała piša svoj vierš

Musić treba było:

10 Ibid., b.90.

11 Padaje Evg.Mozolkov, op.cit., b.73.

Ci na niebie miłjon zorak lśnić!
 Kožna zorka dzieś kahoś viesialić.
 Tolki ž miesca tam nia stała
 Dla adnej, što mnie mirhała...
 Musić treba było.....¹²

Na matyŭ narodnych lehendaŭ i piesień Kupała napisaŭ paemy
Bandaroŭna, Kurhan, Mahila lva, vierš Kab ja była pierapioł-
ka, Lavonicha i šmat inšych.

Čerpajučy zusim śmieka cełaj žmieniaj matarjały sa
 skarbaŭ biełaruskaj narodnaj tvočasći, Kupała nikoli nia byŭ
 tolki kapiravalnikam jaje. Navat i tady, kali paeta braŭ temy
 siužety i formu z narodnaha tvorstva, jon svabodna i śmieka
 śmianiaŭ ich zhodna z svaim idejna-mastackim namieram. Na dum-
 ku Kupały elementy vusnaha narodnaha tvorstva pavinny uvajści
 ŭ knižnuju tolki pieražomlenyja praz pryzmu tvorskaj indyvidu-
 alnaści paeta, uzbahačanyja joju.

Jak haduniec sialanskaha asiarodździa jon doŭhi čas
 żyvie amal vyklučna ŭ świece vieskovych źjaŭ. Voś što kaža
 sam paeta ab hetym:

Siužetami dla maich paemaŭ i dramaŭ u bałšyni wypadkaŭ
 źjaŭlalisia abo sapraŭdnyja wypadki z žyćcia, abo fabuły via-
 domych mnie lehendaŭ, skazaŭ, piesień. Viedama, što pierada-
 vaŭ ja heta na svoj manier, nie prŭtrymoŭvajučysia niaž-¹³
 mienna zapazyčanaha mnoj abo z žyćcia, abo z etnahrafii.

Janka Kupała byŭ vialikim znaŭcam biełaruskaje movy i
 narodnaha tvorstva. Jon z nadzvyčajnym mastactvam umieŭ ka-

12 Janka Kupała, Spadčyna, b.129.

13 Evg.Mozolkov, Ibid., b.74.

rystać z narodnaj piesiennaj formy i narodnaj vobraznaści, a taksama z ekspresyŭnych srodkaŭ folkloru. U jaho vieršach prostata zadziŭlaje mnoŭstva epitetaŭ charakternych dla biełaruskaj narodnaj paezii, jak: sacha-kryvula, pieśni-viaśnianki, pieśnia-sum, dumki viesiałuški, huśli-samahrai, hora-niadola, ziamelka-maci, zory-vočy i t.p. Časta spatykajem u jaho taŭtalahičnyja zvaroty z dvuch słoŭ adnaho karania: dumku-dumać, hora-haravaci, havieć-razhaŭlacca, marozam-marazić, hać-hacić, noč-načavać i t.p. Značajne miesca ŭ jahonaj paetycy zajmajuć i padvojnyja dziejasłovy, pašyranyja ŭ biełaruskim narodnym tvorstvie: abiasčėścić-abiazsłavić, dryžyć-kaŭšycca, zataplalizalivali, ciahnecca-placiecca. Z vialikim mastactvam uvodzić Kupała u svaje tvory narodnyja prykazki i pahavorki. Jon užyva je taksama tradycyjnyja narodnyja zvaroty: oj, paviej viecier, oj ty, majo soniejka, pieśni maje, pieśni i t.p. Navat peršyja zborniki svaich vieršaŭ Kupała nazvaŭ pa narodnamu: Žaŭelka. Huślar.

C. U p ł y ŭ b i e ł a r u s k a j l i t a r a t u - r y, što raŭviłasia da Kupały adčuvajecca mocna na značnym liku vieršaŭ z Žaŭelki, jakaja źjaulajecca jak by pradaŭžeńniem Dudki Biełaruskaj i Smyka biełaruskaha Bahuševiča dy Skrypki biełaruskaj Ciotki /Aloizii Paškevičanki/. Žaŭelcy miž inšym pryznačany epigraf, jak heta rabiłasia pa tradycyi ŭ biełaruskaj paezii 19-ha vieku ŭ adnosinach da narodnaha muzykalnaha instrumentu. Padobny-ž zvarot my bačym i ŭ vieršy Bahuševiča

Maja_dudka.

U Janki Kupały:

Hraj, maja žalejka,
Piej, jak saławiejka!
Apiavaj niadolu,
Apiavaj niavolu
I hrymi svabodna,
Što žyvie kraj rodny! 14

U Bahuševiča:

Nu dyk hraj ža dudka,
Kab ža była čutka...
Što dzien i što nočy
Płač, jak maje vočy,
Nad narodu dolaj,
I płač što raz bolejš. 15.

Zacytavanyja tut radki jak by recham adbivajucca ^{ad/} zacytavanaha
ŭ razdz.I vierša Paŭluka Bachryma Zahraj..zahraj_chłopča_ma-
ły..u_skrypačku_i_ŭ_cymbały.

Z paetaŭ 19-ha vieku najvialikšy ŭpłyŭ na Kupału mieŭ
Bahuševič, jaki bližejšy byŭ jamu i pa duchu, i pa formie vier-
ša. Marcinkievič, tvory jakoha Kupała čytaŭ nia raz, i caniŭ
ich, byŭ dalokim, čužym dla jaho nia stolki pa časie, kolki pa
nastroju, pa duchu i sposabie vieršavańnia. Marcinkievič užy-
vaŭ sylabičny vierš, nia hledziačy na toje, što biełaruskaj
prosodyi bolš adpaviadaje vierš toničny. Kupała wyčuŭ niesta-
soŭnaść sylabičnaha vieršu dla biełaruskaj movy prosta instyn-
ktam mastaka i nikoli jaho nia užyvaŭ.

Užo ŭ pieršym nadrukavanym vieršy Kupały Mužyk možna
ŭbačyć schodnaść z vieršam Bahuševiča Durny_mužyk_jak_varona.
Bahuševič z žalem havoryć ab ciemnacie mužyka:

Da navuki jon nia braŭsia,
Zakasiŭsia, zaharaŭsia:
Durnym umre, jak radziŭsia. 16
Sam saboj durnym zrabiŭsia .

14 Janka Kupała, op.cit.b.3.

15 Fr.Bahuševič, Dudka_biełaruskaja, Vilnia, 1930, b.5.

16 Ibid.,b.7.

Zusim padobna da hetaha kaža i Kupała:

Čytać, pisać ģa nia umieju,
Nia chodzić ģradka moj jazyk,
Bo tolki viečna aru, sieju,--
Bo ja mužyk, durny mužyk 17.

U Bahuševiča refren Durny mužyk, ģak varona - u Kupały-Ź Bo ģa mužyk, durny mužyk.

Kupała, ģaki pačaŹ svaju tvorčasć z vyjaŹlańnia złybiadaŹ i niahod tych samych ludziej, z jakimi ģon ŹyŹ i pracavaŹ fizyčna, pa bahaćciu matyvaŹ ģašće nia ŹŹnimajecca vyšej za Bahuševiča. ģJon pieravyšaje ģaho tolki formaj, paetyckaj technikaj. Narakańnie na mužyckuju dolu, na hora i biezziamielle, vyjaŹleńnie pačućcia vialikaje sacyjalnaje kryŹdy - ģeta-Ź usio to-ģe, ab čym pisaŹ i Bahuševič. Adnak u Kupały pradstaŹleńnie ģetich matyvaŹ zusim inakšaje: ģon sam pieranosić usie niahody i kryŹdy sialanskaha Źyćcia na Źłasnych plačach, pieraŹyvaje ich, u toj čas, ģak Bahuševič uhladajecca na ich tolki zboku; dyk i pieraŹyvańni Kupały šmat ģłybiejšyja i paŹniejšyja.

D. S a c y j a l n y e l e m e n t.-- Pad upłyvam revalucyjnych brašur i listovak Kupała ušviedamlajecca socyjalna, ušviedamlaje sabie značeńnie volnaści, ģon peŹny, što pačućcia volnaści nia moŹna zabić nichto i ništo:

Naprasna švistami nahajek
Zastrašyć choćuć tyrany,
NahnaŹšy čornych socien šajek,
Akuli ruki Ź kajdany.

17 Janka Kupała, Šlacham Źyćcia, vyd.2., Vilnia, 1923, b.1==

Dušoj ja volny čaławiek
I hetkim budu ceży wiek!...

kaža Kupała ũ vieršy Pieśnia volnaha čaławieka i dalej havo-
ra:

Ci-ž zhasić sonca ludzi mohuć,
Zhasić, jak świečku, jasnaść dnia?
I voli-ž despaty nia zmohuć,
Bo vola soniejku raŭnia.
Dušoj ja volny čaławiek
I hetkim budu ceży wiek! 18

Ciotka, jakaja pisała svaje revalucyjnyja vieršy ũ
časie i pašla revalucyi 1905 hodu, taksama mahła mieć upłyŭ
na Kupału svajej dynamikaj inrevalucyjnaścij. Joj Kupały pry-
śviaciŭ specyjalny vierš p.n. Aŭtarcy Skrypki biełaruskaj i
zmieściŭ jaho ũ Žalejcy 19..

Socyjalnyja matyvy vystupajuć užo ũ pieršych tvorach
Kupały, jak Mužyk i inšyja, jak vynik adčuvańnia sacyjalnaj
kryŭdy tej klasy, da jakoj jon sam naležyŭ. Voś słovy z Pieśni
ab majej staroncy:

.....
A pa wioskach lud ubohi,
Viek biada ũ kruk hnie,
Viečna ũ łapciach hnoić nohi,
Zrebje špinu tnie.
Ciomny, ciomny narod hety,
Trudna i skazać,
Abarvany, nieadziety,
Nia ũmieje čytać.
Z jaho kožny naśmiajecca,
Nazavie durnym...

18 Janka Kupała, Žalejka, b.43.

19 Ibid., b.129, 130.

Biedny lud...tak by, zdajecca,
 Płakaŭ razam z im 20.

E. Nacyjanalny element.-- Nacyjanalnaje uśviedamleńnie taksama nia doŭha kaža na siabie šakać i prychodzić zusim naturalnym ślachom, bo-ż sialanskaja klasa cierpieć i nacyjanalnaje paniżeńnie i ucisk ad tej ža rasiejskaj carskaj ūłady i abšarnikaŭ. Z nacyjanalnym uśviedamleńniem nacyjanalny element vystupaje ŭ vieršach Kupały na pieršym planie, abo splatajecca z socyjalnym, bo paeta dachodzić da śviedamaści, što jon nalwžyć nia tolki da peŭnaje klasy, ale i da bolšaha ahuŭ - da biełaruskaha narodu. I tady nacyjanalnaja ideja bolš za ūsio tryvožyć dušu paeta, a biełaruskaje nacyjanalnaje adradžeńnie stanovicca asnaŭnym matyvam jaho tvorčasci. Vieršy-ż pryśviečanyja nacyjanalnemu adradžeńniu vychodziać u jaho mocnymi i dynamičnymi. Poŭny trahizmu jaho vierš Nad_sva-jej_ajčynaj, u jakim paeta pytajecca raz po-raz:

Dzie-ż moj dom, azie moj lud,
 Dzie ajčyzna maja?...²¹

Ad vieršu meta_kryk_što_žyvie_Biełarus vieje prosta žudaścij²².
 I ŭ rešcie paeta zaviaršaje cykl nacyjanalnych vieršaŭ u Žalej-cy_sprobaj_biełaruskaha_nacyjanalnaha_himnu_A_čhto_tam_idzie:

A čhto tam idzie, a čhto tam idzie?
 U vanromnistaj takoj hramadzie?

20 Ibid., b.34,35.

21 Ibid., b.36.

22 Ibid., b.37, 38.

--Biełarusy.
A što jany niasuć na chudych plačach,
Na ũ łapciach nahach, na ũ kryvi rukach?
--Svaju kryŭdu.
A kamu niasuć hetu kryŭdu ũsiu,
A kudy niasuć na pakaz svaju?
--Na šviet ceły.
A chto heta ich, nie adzin miljon,
Kryŭdu nieści naŭčyŭ, razbudiŭ ich son?
--Běda, hora.
A čaho-ž, čaho zachaciełasia im,
Pahardžanym viek, im śłapym, hłuchim?
--Ludźmi zvacca! ²³.

U hetych prostych, nie vymuśanych słovach źmieščany ũvies trahizm biełaruskaha narodu. Z hetych niekalich radkoŭ tvorycca cełaja paema, z jakoj bje niepatužnaja siła milijonaŭ, što choćuć ludźmi zvacca, zdabyć sabie miesca pad soncam, stacca roŭnymi z inšymi narodami. Heta-ž i jość synteza biełaruskaha adradženskaha ruchu. Tut Kupała vystupaje ũžo, jak nacyjanalny paet, jahonymi vusnami pramaŭlaje ũvies biełaruski narod.

Śviadomaść čaławiečaj hodnaści mocna ũ Kupały ad sama-ha pačatku tvorčaści. U vieršy Mužyk jon ćvierdzić: Nikoli brat-cy nie zabudu, što čaławiek ja, choć muzyk... U vieršy Ja_mu-žyk_biełarus - zacytavanym vyšej ²⁴, jon havora, što kali-b ciomnym nia byŭ... ja-b patrapiŭ skazać, što i ja čaławiek...

Śviadomaść asabistaha ja, jak paety - u Kupały staić ja-šče niavysoka. U ũstupnym vieršy da šalejki - Ja_nie_paeta jon kaža:

Ja nie paeta, o kryj mianie Boža!
Nia rvusia ja k ślavie hetkaj nia mała.
Choć piesienku-dumku i vysnuju moža,

23 Ibid., b.39.

24 Hl.b.47,48.

Zavusia ja tolki - Janka Kupała.
 Słavu paetaŭ raznosiać pa šviecie,
 Vianki ŭskładajuć i zvoniać pachvałaj;
 Ja-ž cicha jhrajū,--chto-ž cichich prymiecie?
 At! viedama z wioski--Janka Kupała ²⁵.

Adnak u samaakreśleńni ja nie paeta, a prosty, cichi
 z wioski Janka Kupała kryjecca notka naśmieški nad tym, chto-b
 ličyŭ by siabie vyšejšym za jaho. Kupała choć i nia vyraz
 jašče ponad zrovień svajej viaskovaj sfery - znaje ŭsiož sa-
 bie canu, taksama, jak znaje sabie canu biełaruski mužyk -
pan_sachi_i_kasy, i bahač i maŭnat z vierša Kupały Z_pieśniaŭ
biełaruskaha_mužyka.²⁶

Adviečnaja_pieśnia - dramatyzavanaja paema - napisana
 ŭ 1908 hodzie - ~~na~~ tolki pa časie napisańnia, ale i pa svajmu
 duchu i źmiestu adnosicca da pieršaha peryjadu tvorčaści Kupa-
 ły. Jana naležyć da epičnaj tvorčaści. Ale ŭ joj stolki liryč-
 nych adstupleńniaŭ, što razhladajučy liryku Kupały nielha ab-
 minuć i jaje. U Adviečnaj_pieśni, choć jana i typovy biełarus-
 ki tvor, vystupajuć ahulnaludzkiya matyvy ²⁷. Tam prachodzić
 pierad nami adviečnaja pieśnia žyćcia čaławieka ad jaho nara-
 džeńnia i da skonu z jahonymi biedami, z štodziennymi sprava-
 mi, dumkami i pačućciami. Heta pieśnia zmahańnia za istnavań-
 nie biełaruskaha sielanina - čaławieka. Jana śpiavałasja tedy,

25 Žalejka, b.5.

26 Ibid., b.45.

27 Michaś Łyńkoŭ, Adviečnaja_pieśnia, u časopisie Be-
 łaruś, n° 2, Minsk, 1946, b.33-35.

kali pašla niadoškaj revalucyi 1905 hodu carskaja układa znoŭ akrepła i pa ŭsiej Biełarusi zapanawała niamikasiernaja reakcyja. Matyŭ, źmiest i nastroj hetaj pieśni takija samyja, jak i ŭ zborniku Žalejka:

Usmichajucca pustkaj papary,
Uroda nia jdzie, jak nia jšła.
Pa niebie za chmaraju chmara
Pryvie i pryvie, jak pryła.
...Chacina zhnivaje u pleśni,
Chaŭturny nia zvodzicca zvon.
Pad dzikija vietravy pieśni
Prakłaćcia raznosicca stohn.
Zavaleny ściežki k prašvietu
Kryžami biaščamych mahiŭ,
A brat tvoj, mužyk, biaz pryvietu
Va ŭsim hetym čachnie biaz siŭ...²⁸

Tak vyhladała tady žyćcio na Biełarusi. A voś abrazok z žyćcia siamji čaławieka i losie narodžanaha im pakaleńnia:

Adzin, jak i ty, šnur pachaje,
Harčomkaj dušu viesialić,
Druhoha čužyna zmahaje,
A varta pry trecim staić.
Čaćvierty u ździeku zahinuŭ
Za praŭdu, za kryŭdu svaju,
Ruku adsiek piaty mašynaj, ²⁹
I torbaju kormić siamju...

Jak bačym, tut tyja samyja pierapievy, što i ŭ Žalejcy, toj samy pratest suproć sacyjalnaha pryhniečańnia biełaruskaha sialanstva.

Z idealahičnaha hledzišča liryka Kupały užo ŭ pieršym

28 Loc.cit.

29 Loc.cit.

etapie zrabika značny krok napierad u paraŭnaŭni z Bahuševičam. Kupała nie abmiežyŭsia tolki narakaŭniem na lichuju do-
lu, jak heta robiŭ Bahuševič, jon siahanuŭ kuady dalej - da
baračby, da zdabyvaŭnia lepšaje doli, aa taho, kab urešcie
ludźmi stacca, ludźmi_zvacca.

3. Liryka pierachodnaha etapu.

Zbornik vieršaŭ Huślar byŭ vynikam žyćcia i tvorčaści
Kupały ŭ mieście. Ale baššynia lirycznych vieršaŭ i ŭ hetym
zborniku jašče prysviečana vioscy. Pieśniaru nie tak lohka ad-
razu pierastroicca na miastovy ład i jon doŭha jašče žyvie ab-
razami vioski. I tut pieravažaje jašče sumny, pesymistyčny na-
stroj i ŭ hetych viaskovych napievach nie vyčuvajecca navat
tej nadziei i viery ŭ lepšaje žyćcio, jakuju možna było adčuć
u vieršach paety z 1905-1906 hodu. I heta zusim zrazumieła ča-
mu: revalucyja 1905 hodu končyłaŭsia niaŭdačaj; u mieście, tak-
sama jak i na vioscy zapanavała znoŭ atmosfera biezndziejnaści
i pesymizmu, asabliva ŭ pieradavych, ašviečanych, revalucyj-
nych sferach, siarod jakich jak raz i apynuŭsia paeta.

Hetki śviet jarmien i sumny,
Hetki panošycca žal!

kaža jon u vieršy žalciesia horkija struny³⁰.

Pad upłyvam biezndziejnaści i sumnaha nastroju nova-
ha asiarodździa, a taksama zdabytaj užo ašviety u Vilni i Pie-

30 Janka Kupała, Huślar, druhoje wydaŭnie, u Zbory_tvo-
raŭ Janki Kupały, t.1, Miensk, 1925, b.186.

ciarburzie Kupała pierachodzić da šukańnia adkazu na advieč-
nyja, praklatyja pytańni,- pytańni bytu, žyćcia i jaho sensu
i smierci. U vyniku filazafičnych razvažañniaŭ paeta prycho-
dzić davyvadu, što pamima śmierci, jakuju bačym na koŭnym kro-
ku, žyćcio istnuje praciažna ũ niejkim viečnym kruhavarocie,
bo adnačasna z vymirańniem, adychodam adnych źjaŭ - na ich
miesca rodziacca, prychodziać druhija, z tym, kab taksama a-
dyjšci. I tamu taki kruhavarot, jak jon kaža u svaim vieršy
Za_hodam_hod:

Za hodam hod, za rodam rod,
Što chvali chmar, što pleśni vod,
Pa źmienach źmien, na ũschod, na schod
Za rodam rod, za hodam hod.

Na ũschod, na schod idzie - brydzie
U čarach - snoch, u złybiadzie..
Kanca ni ũ čom, kanca nidzie,
Na ũschod, na schod brydzie - idzie.

Za bytam byt, za stonam ston,
Za śmiecham śmiech, za skonam skon,
Za viekam viek, za zvonam zvon,
Za mhłaju mhła z usich staron ³¹.
.....

U vieršy A jak my z chatki vychodzim paeta choča znaj-
ści adkaz na pytańnie: dziela čaho čaławiek žyvie i tak mu-
čycca, haruje? Ci tolki pa toje, kab pamierci?

.....
A jak da mahiłak prychodzim:
Kryŭ, kala kryža badyli,
I tut my tolki uvidzim,
Jak-ža zdarma viek bładzili! ³².

31 Ibid., b.203.

32 Ibid., b.194.

Hetyja filazafičnyja matyvy ũ Kupały zusim novyja;
jany źjavilisia dziekujučy pašyreńniu kruhazoru, aśviety,
dziekujučy tamu, što jon apynuŭsia ũ novym, kulturnym asia-
rodździ miesta.

Adnak zdarovy, tvorčy duch paety nia doŭha paddajecca
intelihenckim chvarobam. Jaho nia moža źviarnuć z raz abranaj
baraćbianaj darohi nijakaja dekadensčyna, jakuju jon, biazu-
moŭna, spatkaŭ u mieście. Jon atrasajecca z pesymizmu wielmi
chutka i jaho huśli hrajuć novuju piesniu zmahańnia za Bieła-
ruś i čaławieka z jašče bolšaj siłaj, z jašče macniejšym, uz-
bahačanym novymi tonami i charastvom akordam.

A takaja piesnia jak raz patrebna, jak raz na časie,
bo, jak kaža Kupała ũ svaim vieršy Adhuknisia duša

.....
Ad zary da zary pa radzimaj ziamli
Zaciahanyja ludzi snujucca,
I čarujuć jany, redka ščasny kali
Z čornaj dolaj zmahajucca, bjucca.

Z ich žyćcia biaz žyćcia, z ich biadot i ciannot
Karystaje biazpućcie, jak moža;
I nihto-ž nie žaleje, jak wiečnych sirot,
Ni svoj brat, i ni Ty mavat, Boža!

Žalbaŭ skuchaje ich tolki šum baravy;
Na ich muki hladziać tolki zory.
Adhuknisia-ž, duša, na ich stohn viekavy,
Žadryžycie, daliny i hory!

I tamu Adhuknisia, duša, pieśniaj zvonkaj hrymni!
Niachaj pieśnia z vichrami pamčycca;
Ŭ bratnich sercach niachaj razharacca ahni,
----- Dumy novaj paljucca krynicaj ³³.

.....

Cikavy pohlad u Janki Kupały z hetaha času na svaju
 tvorčasć i pryznačeńnie jaje. Jon užo nia kaža, jak kaliści,
 što tvoryć tolki tamu, što Boh daŭ jamu dar tvareńnia i što
 tvoraŭ jaho moža navat nichto nia budzie čytać; ciapier u moc
 i značeńnie svajej pieśni paeta poŭny viery, jon pryznačaje
 joj ażyŭčuju siłu:

.....
 Žalciesia, hrajkija struny,
 Recham razchodźciesia ŭ dal!

Sercu niasiecie zlahčeńnie,
 Z put vyzvalajcie dušu,
 Novyja lijcie pramienni
 Ŭ sonnuju byta hłušu.

Lijcie pryzyŭnyja čary,
 Žyŭčuju dumkam vadu,
 Vysielcie budnaści mary,
 Duchau błahich čaradu.

.....
 Ścieżku chutčej ideału!
 Kviećsia, pałaj, charstvo!

I dalej užo kliča: Hej ža, dalej z biezprašvićcia
 K soncu z pakutnych nizin! ³⁴.

Zusim inakš ciapier hladzić Janka Kupała i na siabie,
 jak na paetu. Heta užo nia toj cichi, skłomny dziaciuk z vios-
 ki Janka Kupała, jaki možna čucca vartasnym u viaskovaj, sia-
 lanskaj hramadzie. Ciapier paeta sam sabie pryznačaje rolu hu-
 ślara z zadańniem budzić svajej ażyŭčaj pieśniaj usich tych,
 što nie pračnulisia jšče da biełaruskaj nacyjanalnaj švėado-

34 Z vieršu Žalciesia_hrajkija_struny, Ibid., b.186.

mašci, prabudzić da baraćby za svajo čaławiečaje ja. Jon havo-
ryć ab hetym u swaim ustupnym vieršy da zbornika Huślar. Pada-
jom hety vierš u počnašci, bo jon źjaŭlajecca zvarotnym u raz-
vićci tvorčašci Kupały:

Hej, huślar, huślar!
Ty udar, udar
Pa strunach-zvanach,
Daj nam z piesień dar,
Dum vialikich čar,
K soncu zorny šlach,
Daj, huślar, huślar!

Pierawały chmar,
Ciemru, zvody mar
Vyžyj zvonam strun:
Jak vialik i star
Śviet, ziamli papar,
Ty ad humn da humn
Zapanuj, huślar!

Dzie zaloh abšar
Kurhanoŭ-achviar,
Siej, zasiej prašviet.
Ty--słuha i car,
Ty dudar-zvanar, -
Čuje, znaje śviet..
Ej huślar, huślar!

Daj pachodniam žar,
Liń žyćcio ŭ bor-jar,
Nia minaj vakon;
Stroj vajakaŭ šar,
Kroŭ saharej, jak var,
Skazau novych dzion..
Hraj, budzi, huślar!

Kupała paznaŭ užo cudoŭnuju siłu svajej mastackaj tvor-
čašci. Jon udaraje pa strunach svajej dušy, z jakich lijecca
dziŭnaja melodyja vialikich čarujučych dumak, pakazyvajučy
zorny šlach k soncu. Sam paeta užo tut i słuha svajno narodu
i car panujučy ŭładarna charastvom svajho slova nad dumkami na-
rodu, vyžyvajučy pierawały chmar, ciemru, zvody mar...

Z zacytavanych tut niekalki vieršaŭ vidać vyrazna, što
Kupała užo znajšoŭ siabie i jak paeta, i jak čaławiek. Jaho pe-
symistyčny nastroj, chistaŭni i šukaŭni tryvali nia doŭha. Ale
vyjaviŭ siabie takim paeta na try hady paźniej: u zborniku
Šlacham žyćcia.

Z vieršaŭ Kupały źmiešćanych u zborniku Huślar vidać biazsprečna vialiki postup u mastackim ražvićci. Forma tvoraŭ jaho ũsio bolš.i bolš daskanalnaja. Vierš robicca peŭnym, hładkim, bolš muzykalnym i miłahučnym. Uzrastaje siła ekspresii, robiačy tvor bolš uzvarušyvajučym i zachoplivajučym.

4. Praročaja i pavadyrskaja liryka.

U zborniku vieršaŭ Kupały Šlacham_žyćcia źmiešćany tvory napisanyja ũ čacie ad 1910 da 1913 hodu, u Spadčynie ad 1913 da 1922 hodu. Hety daŭhi adrezak času i prypadaje jak raz na treci peryjad tvorčaści pieśniara. Choć vychad u šviet Šlacham_žyćcia i Spadčyny dzielać 9 hod, abodva hetyja zborniki padobny pa tematycy, nastroju i źmiestu i tvorać jak-by adzin sucelny cykl.

Fraz peryjad času ad 1910 da 1922 hodu prakacijasia šmat padziejaŭ wielmi važnych u žyćci paety i žyćci kraju: redaktarstva Kupały ũ Našaj_Nivie, Pieršaja Sušvietnaja vajna, Rasiejskaja Revalucyja, Pieršy ũsiebiełaruski Kanhres, abvieščaŭnie niezaležnaści Biełaruskaj Narodnaj Respubliki i ũrešcie ustaleŭnie Savieckaha režymu na Biełarusi. Usie hetyja padziei zapoŭnili žyćcio Kupały ũ hetym peryjadzie i adbilisia na jahonaj tvorčaści.

U trecim etapie tvorčaści Kupała vystupaje, jak vyrableny i samaaznačany duchova, šviedamy svajej piaśniarskaj siły, jak peŭny siabie piaśniar i pavadyr svajho narodu. Da jaho duchovaha ũzrostu spryčyniasia, jak my viedajem, zdabytaja

aśvieta, hramadzka ja praca i znajomstva z suśvietnaj litaturaj. Apošniaja chiba najboljŝ uzbahaciła jaho tvorstva.

Svajo znajomstva z čužymi litaraturami, jakoje pačalo-
sia jšče na wioscy i pašyrałasia ũ časie bytnaści ũ Vilni i
Pieciarburzie Kupała razšyraje i pahłyblaje uvieś čas. Praz
Valeryja Brjusava i Balmonta jon uvachodzić u kruh aktualnych
pytańniaŭ rasiejskaj litaratury; paznaje tvorčaść Słavackaha,
pahłyblaje znajomstva Ševčenki, zachaplajecca Pšybyševskim i
Kasprovičam, cikavicca Žułaŭskim³⁶. Adnym słovam kruh viedy
i litaraturnych zacikaŭleńniaŭ Kupały pašyrajecca niepamierna,
a razam z hetym pahłyblajecca i duša pieśniara. Pierad im
paŭstajuć novyja prablemy žyćciovyja i litaraturnyja, jak čy-
sta mastackija, tak i adradženskija - biełaruskija.

A. T v o r y h i s t a r y č n a h a z n a -
č e ņ n i a.-- Polskija ramantyki navučyli Kupału inšymi vačy-
ma hladzieć na minuŭščynu, znachodzić charastvo ũ staradaŭ-
nych narodnych lehendach i apaviadańniach i čerpać z ich dla
svajej tvorčaści. Ciapier Kupała paznaje historyju Biełarusi,
słavu svaich prodkaŭ, staradaŭnaje biełaruskaje piśmienstva.
Ačarovany bahaćciem i charastvom biełaruskaj minuŭščyny Kupała
daje ceły ściah tvoraŭ historyčnaha značeńnia, ubirajučy ich
u pryhožyja mastackija formy i ũkładaajučy ũ vusny ich herojaŭ

36 Anton Navina, Napievy liry Janki Kupały, b.52.

liryku svajej čužaj, hlybokaj dušy.

U paemie Na_kućciu kniaź-duch na ruinach svajho zam-
čyšča što hod u noč kućci robić ahladziny svajho kraju, zbira-
je viestki z usich kancoŭ jaho praz svaich hancoŭ i tak kaža
svajej družynie:

.....
 Nas nie kranuli kosy zmien:
 Carym my Ź dum Źyvyh hejnale,
 Choć na padmurach hetych ścien
 Druhiha naś pasad zaniiali.
 Bahi druhiha vierch biaruć,
 Sudy viaduć nađ našym krajem,
 Śviacilni-Ź naśy nie zamruć,
 Što Ź sercach volnych razsviatlajem 37

Takija viestki prynosić haniec šviatła:

.....
Za mnoju ũsciaŹ, i tut i tam,
Ich vusny blednyja Źaptali:
Addajcie sonca naŹa nam! 38.
NaŹto schavali-raschapali?

Druhi haniac-vajak danosić, što jany /narod/ dabivajuca skavy:

Addajcie sławu naszą nam!
Našto schawali-raschapali?

I treci haniec-nušlar kaža, što jon čuů takija damahanni:

Addajcie pieśniu našu nam!
Našto schavali-raschapali?

Sabraŭšy ŭsie viestki, kniaź kančaje biasiedu z pierakanańniem,
što:

Nia ůmruć, nia ůmruć užo jany,
Raz choćuć sonca, słavy, pieśni:

1997 1998 1999 2000 2001 2002 2003 2004 2005 2006 2007 2008 2009 2010 2011 2012

37 Janka Kupała, Ślacham życia, wyd.2.Vilnia, 1923,b.1

38 Ibid., b.199.

Zabjuć im zyčnyja zvany
Prabudnym zvonam napradvieśni.

Svajej zabranaj staranie,
Skavanaj mučanicy-kniažnie,
Ūžniasuć pasad na kurhanie ³⁹
Na panavaŋnie niedasiažnie
.....

Hetyja cytaty havorać sami za siabie. Kupała uvaskrasaje mi-
nułaje, a razam z tym pašyraje vieru ū nacyjanalnage adra-
džeŋnie.

U druhoj paemie - Kurhan wykazany pohłady ab svabo-
dzie, vartaści i mocy tvorstva piešniara:

.....
Nie daje huślarom skazu zołata ćviet,
Biełych choramaŋ pjanyja šumy.
Skurhaniŭ-by dušu čyrvancom tvaim ja;
Huślam, kniaža, nia pišuć zakonaŋ:
Niebu spravu zdaje serca, dumka maja,
Soncu, zoram, arłam tolki roŋna.
Bačyš, kniaža, zahony, lasy, sienažać,--
Im pakorny ja tolki z huślami.
Silen, kniaža, kavać, hačavu silen žniać,..
Nia skuješ tolki dum kancuhami ⁴⁰
.....

Słovy hetyja vyšpievaŋ stary, sivy, jak kuŋ huślar pierad
hroznym kniaziam tyranam.

Šukaŋniu skarbaŋ - adradžeŋnia, lepšaj budučyni Bieła-
rusi pryšviačaje Kupała vialikuju paemu Son na kurhanie. Hety
tvor źjaŋlajecca badaŋ što najvyšejšym pa svaim paetyckim ar-
tyźmie, ale vartaść jaho abnižaŋe słaba raźvinutaja fabuła.

39 Ibid., b.200.

40 Ibid., b.223.

I hety tvor pa istocie epičny, pierapoŭnieny symbolikaj, ale z cełym ściaham liryčnych adstupleńniaŭ. Historyk biełaruskaj litaratury M.Harecki ćvierdzić, što epičnyja tvory Kupa-
le nia nadta ŭdajucca, što jamu ciažka dajecca spakojnaje, epičnaje pierakazyvańnie. Jon liryk pa dušy i vykarystoŭva-
je epičnyja siužety tolki pa toje, kab było za što začapić
svaje liryčnaja vieršy⁴¹.

B. V i e r š y a b p r y r o d z i e.-- Pad upły-
vam narodnaha tvorstva i romantyzmu ŭ Kupały vytvaryŭsia a-
sablivy padychod da pryrody. Jon hłyboka adčuvaje krasu jaje
i traktuje, jak niešta żyvoje, adchatvaraje jaje:

Ŭ wiečnym bory ciemnatvory
Skačuć, płačuć, viesialacca;
Žnuć, źbirajuć dziva-žniva
Ŭ sonnym poli, ŭ horkaj doli.
Nočaj chodziać, dniom zavodziać,
Tvorać, morać jasnahlady;
Viejuć, siejuć pleśni ŭ pieśni
Na pałaci ŭ kvołaj chacie⁴².

...../Vierš U wiečnym bory/

U jaho apisańniach pryrody adčuvajecca to niejakaja tajemni-
časć, to relihijnaje zachapleńnie, jakoje zjaviłasia, praŭ-
dapadobna, pad upłyvam rasiejskich symbalistaŭ. U vieršy Pieś-
nia soncu płašniar biare na siabie misiju ŭsienarodnaha śvia-
tara i źviartajecca z himnam k soncu ad imia milijonaŭ:

Volnym homanam chvojek vysokich,
Tumanami saŭlivych nizin,
Kazkaj vieraŭ blizkich i dalokich
kličam, sonca, ciabie, jak adzin!

41 M.Harecki, op.cit., b.170.

42 J.Kupała, op.cit., b.72.

Raspušci zaľacistyja kosy,
 Schaľadzieľy zahon aciapli,
 Akviaci ľuhavyja pakosy,
 Ŭschody novyja siej na ziamli.
 Z niepatulnaj, pakornaj ziamlicaj
 Zarućysia, šľub viečny važmi,
 Raźlivajsia lustranaj krynicaj
 Miź daľami, harami, ľudzmi...
 Rassypajsia pa sioľach, pa nivach
 Brylancistaj aźyűčaj rasoj;
 U viasioľkach kupajsia ćviallivych,
 Łaskaj serca, dušu supakoj...
 Jak u šviata kupalskaje, sonca,
 Svoj Źyvy adnaűlaješ pahľod,
 Adnavi sľavu našaj staroncy, 43
 Adnavi jaje sumny narod!

C. P a e z i j a k a c h a ņ n i a.-- Kupaľa navu-
 ćyűsia znachodzić krasu tam, dzie nia baćyű jaje raniej. Ka-
 chańnie - heta najboľš udziačnaje paćućcio...dla paetyckaha tvor-
 stva - u Źaľejcy pradžaűlena u wielmi abmieűanaj formie miaš-
 ćanskaha šćaűcia. Ciapier-űa kachańnie źjaűlajecca dla paety
 adnym z vialikűych ipmulsuű da tvareńnia krasy. Dla_jaje_jon

Z zorak uschodnich, zachodnich, z bliskučaj
 maľanki vytkauű-by šaty;
 Z sonca i kvietak-pralesak karonu--
 vianočak źviű-by ľabie ja.
 Z palmaű, z cyprysuű šviallicu ű ćvitučaj,
 cianistaj stroiű by-kniei;
 Vobraćyk źniaű-by na tron z nieľasakonu,
 z-pad sonca pyűny, bahaty 44.

Hetamu novamu nastroju adpaviadaje novaja forma bieľaha vier-
 Źa.

43 Ibid., b.12.

44 Ibid., b.91.

Uzbahaciłasia duša paety novymi idejami; vierš jaho prydbał vysokuju mastackuju apracoŭku. Daŭniej Kupała padbi-
rał svaje rytmy samatuham, kirujučysia artystyčnym vyčućciom;
ciapier-ža, paznaŭšy paetyckaje mastactva, jon znajšoŭ novyja
formy vierša, navučyŭsia jak rabić sucelnym formu i źmieš, jak
uzmocnić ekspresiju tvorcu, u jaki rytm ubrać jaho.

D. A b s u ś v i e t n y c h p a d z i e j a c h.--
Suśvietnyja padziei, jak vajna i revalucyja, taksama nasouŭva-
juć Kupale novyja temy, novyja pomysły dla tvorčaści. Pieršaj
Susvietnaj Vajnie jon pryśviačaje ceły cykl vieršaŭ u Spadčy-
nie pad nazovam Pieśni vajny. Revalucyjnyja vieršy raskładany
i ŭ Šlacham žyćcia i ŭ Spadčynie i ŭ Bieznazoŭnym.

E. I d e a l o h i j a b i e ł a r u s k a h a
a d r a d Ź e ņ n i a i ŭ trecim perygadzie tvorčaści Kupa-
ły źjaŭlajecca asnaŭnoj prablemaj. Hetaj prablemie jon addaje
najbolš uvahi i prybraŭšy jaje ŭ paetyckuju formu vystupaje
ŭ roli praroka biełaruskaha narodu. Spačatku jon tolki niby
vyčuvaje pieramohu adradžeńnia:

.....
Cicha... Bačcie: štoś vidnieje,
Ljecca niejka ja nadzieja,
 Štości jedzie z novym svatom,
 Z novym šlubam z chaty ŭ chatu...
Skiń kachmaniec niepazorny,
Pył zhani z vakoncaŭ čorny,
Pył źmiaci chutčej z vakonca,--⁴⁵
Šepni- klikni: sonca! sonca!:::
.....

45 Ibid., b.13.

kaža paeta ũ vieršy Piešnia_bajka. Dalej viera ũ adradžeńnie
ũ jaho ũzmacniajecca. U vieršy ũžo_dnieje Maci Biełarus ćvier-
dzić:

.....
Ja ũsio, kolki siły, zmahała, ũstawała!
Ja żyva! Narod moj sa mnoju, pry mnie!
Ja ũsio pieraniesia i vyšła ja z chvałaj,
Ja silna, ja wiečna ũsvajej staranie!

Prajššo zašlapieńnie, minaje tryvoha;
Na niebie ũžo novaja vidna zara.
Šyrok prada mnoja haćciniec-daroha.
ũžo dneje! ũžo dneje! -- k svaim mnie para! 46

I ũrešcie Kupała samapeŭna vystupaje ũ roli praroka ũ vieršy
Prarok. Jon kliča:

.....
Paŭstańcie, rabskija natyry,
Pakińcie svoj adviečny son,
Zahamaniecie vichram, buraj,
Heb aźna drohnuŭ vaš pakon!

Ćviartaje ũvahu na zaniapad:

Hladziecie: pradziedavy kości
ũ ziamlu kalis za vas lahli,
A vy, jak zbeščanyja hości,
Praklaćciem stali tej ziamli.

Hramić za renehactva:

.....
Zabyli ũsio, zhubili dolu,
Žmiašali słavy ćviet z hrazioj,
I zapradalisia ũ niavolu,
Z dušoj i skuraj ščeźli ũ joj.

Zaklikaje:

Para u ruki brać pachodni,
ũstavać, iści, noć rasśviatlać!

Bo što nia voźmiecie siahońnia,
Taho i zaŭtra vam nia ŭziać.

Na zło kryvavym pieraškodam
Skidajcie joimy, kličcie schoď,
i dajcie znać druhim narodom,
Jakivy silny j'ŭŭe narod!

I kančaje jedkaj satyraj da tych, što stajać zboku ad adradžen-
skaha ruchu i ahladajucca na materjalnyja karyści:

.....
A ludzi, hlanuŭšy na sonca,
Adkaz kazali hramadoj:
Pa kolki-ž nam dasi čyrvoncaŭ,
Kali my pojdziam za taboj? ⁴⁷
.....

Piašniar-prarok stanavicca ŭ abaronu najvialikšaha
skarbu narodu - movy i pieśni, jon poŭny pahrozy kryŭdzicie-
lam:

Zaŭvini ty, jak zvon, i udar, jak piarun,
Pieśnia naša, jak vola mahučaja!
Chaj kryŭdziciel dryžyć, jak padbity karšun,
Chaj niasucca ŭ sviet rechi hrymučyja ⁴⁸.
.....

kaža paeta ŭ vieršy Naša pieśnia. U vieršy Čužym jon pieraście-
rahaŭ je čužyncaŭ, što raspanieli na Biełarusi i kryŭdziać narod,
pierad narodnym sudom:

.....
Ludzi čužyja! Chtoś kaliś žliča
Vašu nam škodu:
Zliča prastupki...k sudu pakliča
Kryŭda narodu ⁴⁹.

Dla biełaruskaj spravy Kupała hatoŭ zrabić usio. Jon pie-

47 Ibid., b.152,153.

48 Ibid., b.163.

49 Ibid., b.151.

rakanany ũ pravacie jaje i hatoŭ za hetu spravu pastajać nia tolki suproć kryŭdzicielaŭ, ale, datkniony niaščasćiami narodu, jon navat buntujecca suproć Usiovyšniaha, ustupaje ũ sprečku z Boham. I inšyja biełaruskija paety vystupali z paprokami suproć Boha⁵⁰, ake kupałavy upieki da Boha, što jon nia moža vyzvalić narodu biełaruskaha, najmacniejšyja, jany hryniać jak hrom:

Za što, o Boža praviedny, mahučy,
Karaješ tak niaščasny svoj narod?!
Čamu na stohn maŭčyc Tvoj hrom bliskučy,
Ma stohn, što da ciabie jdzie z hodu ũ hod?

Za što nad nami daŭ pieramahańnie
Taboju stvoranaj biadzie i ćmie,
Spkadziŭšy byt siročaha kanańnia
Synom i ichniaj matcy staranie?

pytajecca prarok u Boha u vieršy Caru nieba i ziamli i papra-
kaje Jaho:

.....
I Ty hladziš na heta ũsio, i nieba
Tvajo maŭčyc, jak padziamiella mur;
Malby niaščasnych: doli, praŭdy, chleba!
Ty hłuch paniać, pasłać maŭianki bur!

I prosić, damahajecca:

Pajmi, Pačuj! Son našci Svoj stryvoży,--
Zakon i sud svoj praviedny pašli...
Viarni nam Baćkauščynu našu, Boža,
Kali Ty Car i nieba i ziamli!

F. P a v a d y r s k i j a k l i č y.-- Kupała nie
abmiažoŭvajecca rolaj praroka. Vialikija padziei - vajna i re-

⁵⁰ Anton Navina, Bunt proci Boha, u Adbitaje žyćcio, Vilnia, 1929, b.115-121.

⁵¹ Janka Kupała, Spadčyna, u Zbor tvoraŭ, t.5, Miensk, 1928, b.49, 50.

valucyja spryčyniajucca da taho, što adradžeńnie jdzie napie-
rad šparkimi krokami, biełaruski narod budzicca da nacyjanal-
naj śviadamaści i patrabuje pavadyroŭ. Paeta razumieje hista-
ryčnuju sytuacyju i biez namysłu stanavicca na pavadyrski šlach.
Jon zaklikaje napierad, da aktyŭnaści:

Hej napierad, poki serca
Bjecca, rviecca na prastor,
Hodzie mleci ŭ paniaviercy;
Hej da sonca! hej da zor! 52.
...../Vierš_Hej_napierad!/
.....

Pryzyvaje da paŭstańnia ŭ vieršy Svajmu narodu:

.....
Paŭstań, Narod! Pračnisia, biełarusie!
Zirni na Baćkaŭščynu, na siabie!
Zirni, jak vorah chatu i ziamlu rastrusiŭ,
Jak tvoj navała złydniau skarb hrabie!

Paŭstań i hlań, jak źjajuć skroź vahnišcy,
Jak nosiacca suśvietnych źmien vichry,
Jak na staroha bytu papiališcy
Čviet začvitaje novaje zary!

Paŭstań, Narod! Dla budučyni ščasćie
Ty stroj, kab put nia stoiŭ bolš susied;
Nia dajsia u hety hrozny čas prapaści,-
Prapašcych nie paciešyc ščasćiem śviet.

Svaju mahutnaść pakaży ty śvietu,-
Svoj kraj, siabie ŭ pašanie mieć prymuš.
Paŭstań, Narod!... Z kryvi i ślōz klič hety...
Ciabie čakaje Maci. Biełaruś! 53

Sklikaje ũrešcie ũsienarodny schod, jaki maje vyrašyc los Bie-
łarusi /vierš Na schod/:

Na schod, na ũsienarodny, hrozny, burny schod
Idzi ahrableny, zakovany narod!

52 Šlacham žyćcia, b.19.

53 Spadčyna, b.16.

Jak roŭny jdzi Źychar miž roŭnych Źycharoŭ,
Addaj na sud svaje ũsie kryŭdy, űlozy, kroŭ.

Ab wiečnym katavaŭni, űdzieku daŭaŭy,
I pakaŭy na kurhany i na kryŭy.

I ab raskopanych mahiŭkach nie zabudŭ,
Dzie hruhany tvaich tam prodkaŭ koŭci rvuć.

Jak Baćkaŭűűynu tvaju reŭuć na kuski,
Jak hibnieű z dziećmi ty ad katniaje ruki - 54
.....

Ad svajho űsienarodnaha schodu Kupaŭa spadziajecca vyraűeŭnia
usiej bieŭaruskaj spravy, asućeŭnia űsich kryŭdaŭ narodu, ab
jakich jon űaliŭsia ű svaich vierűach na praciahu stalich ha-
doŭ. Jaűe raniej Kupaŭa vyabiaŭaŭ vysvaleŭnie Pierarusi, jak
schod ceŭaha narodu. Ale tady schod hety pradstaŭlaŭsia ű jaho,
jak nieűta niavyraznaje, symbaličnaje. Na taki schod zaklikaje
raŭbituju siamju Ziablikaŭ Nieznajomy ű dramie Kupaŭy Raskida-
naje_hniazdo. U zacytavanym-űa vierűy zadaŭni schodu zusim skan-
kretyzavany. I ničoha dziŭnaha. Zadaŭni bieŭaruskaha ruchu skan-
kretyzavalisia nia tolki ű vyabraűeŭni Kupaŭy; jany kankretyzu-
jucca ű sapraŭdnaűci. Revalucyja 1917 h. prakaciŭasia pa űsim
abűary Rasiejskaj Imperyi; jaje pryhniečanyja narody budziacca
da samastojnaha nacyjanalnaha űűcicia. Toje samaje adbyŭajecca
i na Bieŭarusi. Narodny schod stajecca rečaisniaűciaj. Bieŭarus-
kija masy skranulisia z miesca. Bieŭarusy, űaŭniary rasiejskaj
armii űbirajucca na svaje űjezdy, kanhresy na űsich istnujučych
frontach; bieŭaruski narod ruűyŭsia na svoj Pierűy űsiebieŭaruski

Kanhres u Miensku ů śnieźni 1917 hodu, vysyłaajučy kala dvuch tysiač delehataŭ. Adno praroctva Kupały ździajsniajecca. U nastupnym-ža, 1918 hodzie - ździajsniajecca i druhoje praroctva: u tym ža Miensku abviaščajecca niezaležnaść Biełaruskaj Narodnaj Respubliki. Toje, što vyjhrała lira Kupały na praciahu hadoŭ-pravodzicca ů žyćcio.

U vieršach z Šlacham žyćcia i Spadčyny liryka Kupały dachodzić da najvyšejšaha napiaćcia, da najvyšejšaha ražvićcia. Piaśniar vyśpiavaŭ usio što chacieŭ i što moh, daŭ z siabie najvialikšyja paetyckija skarby biełaruskamu narodu. Kali-b jon paśla Spadčyny pierastaŭ pisać dyk vielič jaho, jak paeta absalutna ni ů čym by nia źmienšyłasja.

Kupała nia tolki narod svoj vučyc; u vieršy Pieśniaru biełarusu jon pakazyvaje šlach maładym biełaruskim paetam:

Za rodnu pieśniu budź vajakaj,
Nia ždžy zapłaty ad ludziej.
Piaśniar - słuha słuhi usiakaj,
Piaśniar i car usich carej!

Dzie zor hulajuć charavody,
Zirni zuchvała, biaz tryvoh,
Prahledź niabiesnyja ůsie chody,
Kab aź zadumaŭsia sam Boh! ⁵⁵

.....

Na doŭhi čas jon staŭsia vučycielam maładych heneracyjaŭ biełaruskich paetaŭ i piśmiennikaŭ, pierakazyvajučy im dogmy svajho credo z vierša Maja viera:

55 Šlacham žyćcia, b.163.

.....
 Ů narod i kraj svoj tolki vieru
 I vieru Ů samaho siabie ⁵⁶.

G. A d n o s i n y d a i n š y c h n a r o -
 d a Ů.-- Chtoś moh by padumać, što Kupała Ů.svaim zašlapleńni
 biełaruskaj spravaj pałaje złościasaj i nienaviściasaj da inšych
 narodaŮ i zašlaplajecca vuzkim nacyjanalizmam. Taki pohlad
 byŮ by pamyłkovy. HnieŮ i mocnyja skazy napraŮleny Ů Kupały
 vyklučna suproć kryŮdzicielaŮ biełaruskaha narodu biazbrožni-
 cy nacyjanalnaści; suproć tych, što niasuć paniavoleńnie, hvaŮt,
 ucisk. Kupała, jak i biełaruski adradženski ruch, daloki ad
 vajaŮničaha nacyjanalizmu. Čaławiek u jaho staić na pieršym
 miescy. Jon roŮna ličyc bratami Ůsich pryhniečanych. Jon pry-
 šviačaje svaje vieršy Tarasu Ševčenu i ličyc ukraincaŮ za na-
 turalnych sajuźnikaŮ biełarusaŮ u baraćbie za vyzvaleńnie ⁵⁷;
 z vialikaj pašanaj adnosicca da polskaj litaratury, z asabli-
 vaj-ža sympatyjaj da Konopnickaj i Syrokomli, jakich adznačaje
 specyjalnymi vieršami ⁵⁸; cenić rasiejskich piśmiennikaŮ, maje
 siarod ich pryjacielaŮ, pierakładaje Niekrasava ⁵⁹; piša vier-
 šy pryšviačanyja žydom i ichniamu pytańniu. Toj, chto kinuŮ
 klič ludźmi zvacca - sam poŮny čaławiečnaści, humanitaryzmu.

56 Spadčyna, b.125.

57 Pamiaci Ševčenko, u Šlacham žyćcia, b.158.

58 Pamiaci M.Kanapnickaj, Ibid., b.157, Lirnik viaskovy,
Ibid., b.159.

59 Aharodnik, u Žalejcy, b.112.

.....
 Niavolniki vy siańnia z nami razam
 Na biełaruskaj zmučanej ziamli,
 Dzie čorny ździek paśviečany abrazam
 Hnacie nas razam, jak źviarjo, ũ krutoj piatli.

60

Takija słowy znachodzim u vieršy Kupały Žydy

5. Na sacyjalistyčnuju notu.

U zborniku Bieznazoŭnaje Janka Kupała źmieściŭ vieršy pryśviečanyja sacyjalistyčnamu budaŭnictvu Biełarusi. Napisa-
 ny jany ũ časie palityki NEP'ŭ⁶¹, ũ Savieckim Sajuzie. Tady,
 pašla abvieščańnia Biełaruskaj Savieckaj Sacyjalistyčnaj Res-
 publiki /BSSR/ u 1920 hodzie, saviecki urad sapraŭdy jšoŭ na
 spatkańnie ũrazbudovie biełaruskaj nacyjanalnaj kultury. Ku-
 pała, jak i šmat inšych vydatnych biełarusaŭ, pryniaŭ hetu ča-
 soviju savieckuju palityku za čystuju manetu. Jon sapraŭdy pa-
 vieryŭ u ščyraść kremloŭskich adnosin da biełaruskaj spravy i
 zachaplaŭsia socyjalistyčnym budaŭnictwam. Jamu zdavałasja, što
 ździejsniŭsia nacyjanalny ideał pašla taho, jak Biełarus ũzyjš-
 ła na mapu Eŭropy, jak dziaŕŕava i što adnačasna realizujecca
 druhi ideał, ab jakim jon pračŕyŭ stolki hadoŭ, heta socyjalna-
 je vyzvaleńnie biełarusaŭ. I voś jon z poŭnym entuzijazmam pačy-
 naje apiavać revalucyju i socyjalistyčnaje budaŭnictva. U paemcy
Bieznazoŭnaje, pryśviačanej revalucyi piaśniar śćviardŕaje:

 60 Anton Navina, Žydoŭskaje pytańnie ũ našym piśmienstvi
 u Adbitaje Žyćcio, Vilnia, 1929, b.143-145.

61 Novaja Ekonomičeskaja Politika.

.....
Skavanaja siła paŭstała
Buraj, nawałaj...
Nadzieli čyrvonyja kvietki
Našy paletki.
.....

Paŭtaraje revalucyjnyja kličy:

Masty staryja spaleny --
Staryja łancuhi;
Pałożany padvaliny
Pad novyja ściahi.

Zaprašaje tych biełarusau, što apynulisia poza miežami BSSR:

Uzvodzicca budynina
Na inšy skład i ład...
Varoty nie začynieny:
Prychodź i kum i svat.

Ciešycca z dzdzieśniennia latucieńniaŭ biełaruskich sialan:

.....
Sialanie i sialanki!
Cacanki-abiacanki
Zbyvajucca dla vas;
Vychodźcie na palanki,
Jak zory, jak zaranki,
I siejcie ũ dobry čas.

62

Lavonicha...miacielica...
Biaz pamiać viasielacca...
--Hej dźmi ũ dud, dudar!
Akolice-asielica
Pad nohi soncam ścielicca...
Zbudziŭsia haspadar! 63

Adnym słovam užo zbudziŭsia haspadar biełaruskaj ziamli i ma-
je ũsie dadzienyja dla svajej tvorčaj pracy. A tamu ũ apošniaj
pieśni Bieznazoŭnaŭa Kupała abiacaŭ:

62 Lavonicha i miacielica - biełaruskija narodnyja tancy

63 Janka Kupała, Bieznazoŭnaŭa, Miensk, 1925, b.23.

.....
 Pakiniem spadčynu my dla patomkaŭ
 Inakšuju ad tej,
 Što ŭziali my ad prodkaŭ na abłomkach
 Historyi svajej!

I takim pierakanańniem zakančyvaje:

...my pakiniem piešnju vyzvaleńnia
 i volny bačkaŭ kut! ⁶⁴

U vieršy U_vyraj zaklikaje Kupała maładych piśmienni-
 kaŭ i paetaŭ - družynu_piaśniarskuju da tvareńnia krasy, bo
 ŭžo nastaŭ čas sonca_schapici_i_soncam_irdzieci - kaža paeta da
ŭładarnikaŭ_pieśni, zaklikajučy ich našlachi_pad_šciahi_krasy
i_svabody:

.....
 Čas vylacieć k sklavie z pahibielnaj pieśni
 I pieśniaj ahnistaj dzivici narody! ⁶⁵

Tak vyhladaje z tvaraŭ u zborniku Bieznazoŭnaje, što
 Kupała samavyznačyŭsia socyjalna; jon staŭ na socyjalistyčny,
 praletarski šlach, jak kaža ŭ ustupnym vieršy da hetaha zbor-
 nika:

...O tak! Ja-- proletar!
 Jašče učorach rab pakutny--
 Siahońnia ja ziamli ŭładar
 I nad carami car mahutny!

Mnie bačkaŭščynaj ceły śviet,
 Ad rodnych niŭ ja adviarnuŭsia...
 Adno... nia zbyŭ jašče ŭsich bied:
 Mnie śniacca sny ab Biełarusi... ⁶⁶

 64 Ibid., b. 23.

65 Ibid., b. 6.

66 Ibid., b. 5.

Kali-b nie apošnija dva radki - dyk hety vierš byŭ by u poŭnaj zhodzie z tahočasnym aficyjalnym savieckim kursam. Hetyja dva radki papsuli ŭsiu spravu. Bo i jak Źa možna śnić sny ab niejkej Biełarusi, kali heta Biełaruś uvachodzić u skład Savieckaha Sajuzu i ciešycca poŭnym ščašćiem na roŭni z inšymi savieckimi narodami? Tut niešta nieŭparadku. Vidać Kupała nia vieryŭ u ščasćie Savieckaj Biełarusi, kali jon śnić sny ab inšaj Biełarusi. Nie darma-Ź savieckaja krytyka staranna abminaje hety vierš Kupały. Nie darma-Ź chutka pašla wydańnia zbornika Bieznazoŭnaje navalikasia na Kupału stolki niaščašćiaŭ, razam z aryštam i decyzijaj samahubstva.

Dalejšaja tvorčaść Kupały, jak było ŭžo skazana ŭ druhim raždziele, składjajecca z panegirykaŭ Stalinu, abo kamunistyčnaj partyi, ci savieckamu režymu. Svobodny tvorski razhuł pieśniara z jaho roznajakasnaj tematykaj, źmiestam i formaj spyniajecca. Jon uklučajecca ŭ vuzkija ramki aficyjalnaha savieckaha litaraturnaha napramku. Heta tvorčaść, jak na siamnaccac hadoŭ času zaniataha joju, pradstaŭlajecca zanadta skromna i pa jakaści i pa kolkaści ŭ paraŭnańni z tym, što napisaŭ Kupała za papiarednich dvaccac hadoŭ. Najvažniejšaje-Ź - znajučy savieckija abstaviny - trudna vieryć u ščyraść napisanaha. A my viedajem, što ščyraść jość asnaŭnym varunkam koŹnaj liryki. Dyk my i zakončym razhlad liryki Kupały tymi tvorami, jakija, na našu dumku, mieli adnosna volnyja varunki vyjaŭleńnia.

Jak bačna, šlach ražvičcia liryki Janki Kupały žvia-
zany z ražvičciom jahonaj idejalahii.

U pieršym, viaskovym etapie piašniar naš ušviedamla-
jecca sacyjalna i nacyjanalna. Apisyvajučy viaskovaje žyčcio,
jon padkrešlivaje sacyjalnuju niaroŭnašć i nacyjanalny ucisk.
Ad pradstaŭleńnia abrazoŭ z žyčcia jon pry kancy hetaha eta-
pu dachodzić da vyjaŭleńnia idejalahičnych asnoŭ pačatku bie-
łaruskaha adradžeńnia. Heta imknieńnie da taho, kab ludźmi
stacca, ludźmi zvacca.

U druhim etapie - pierachodnym - Kupała kryštalizu-
jecca, jak indyvidualnašć i paet, a takža robić pavažny krok
napierad u ražvičci svajej idejalahii. Jon vystupaje ŭžo ŭ
roli hušlara, jaki zvonam svaich strun maje vyžyć ciemru,
zvody mar i ašviatlić noć ucisku; maje budzić narod da adra-
džeńnia, dać žar jahonym pachodniam, sahreć kroŭ, jak var da
baračby za volnašć.

U trecim etapie piašniar naš vystupaje ŭžo jak prarok
narodu. Jon nia tolki pakazyvaje metu adradžeńnia, ale i sta-
navicca na čało jaho, jak pravadyr. Jon zaklikaje da ŭsiena-
rodnaha schodu - revalucyi, da paŭstańnia, kab asiahnuć svabo-
du i niezaležnašć dla svajej radzi^mny.

U čačviertym etapie Kupała samaaznačajecca sacyjalna,
paddaŭšysia iluzyjam bałšavickaj palityki. Ale i tady jamu
šniacca jšče sny ab Biełarusi inšaj, tej, jakuju jon vypiaš-
ciŭ u svaім paetyckim vyabražeńni - ab Biełarusi volnaj, nie-
zaležnaj.

Trahedyja aryštu i sproba samahubstva, jak i ducho-
vaja drama ciarpieńniaŭ za ździeki nad jahonym narodam - nia
vyjaŭleny ŭ pabačyŭšych šviet tvorach Kupały. Zrazumieŭa ča-
mu. Heta miesca zaniata niekalkihadaovaj bieŭaj hŭchoj pla-
maj maŭčafnia, prypaminajučaj bieŭyja špalty časopisu, ščy-
ščanyja rukoj cenzury.

Panihiryki savieckamu .ŭadu z apošnich hadoŭ tvorča-
šci pieśniara nielha razhladać inakš, jak vymušanyja vodhaŭa-
sy zŭamanaj paetyckaj dušy, apanavanaj čužoju brutalnaj volaj.

RAŽDZIEŽ V

PADZIEŽ LIRYKI JANKI KUPAŽY

Liryku možna dzialić abo na paasobnyja rady ci vidy, tasujučy lohičny šlach, abo pavodle peryjadaŭ ci litaratur - nych napramkaŭ u histaryčnym ražvićci ^I.

Kryteryjumaŭ da padziežu liryki na roznyja rady ci vidy jošč šmat. Klasyfikacyja liryki žjaŭlajecca časta arbitralnaj i niapeŭnaj, kaža Gummere, bo paet nie abmiežyvajecca da adnaho i taho samaha pačućcia ŭ adnym tvory ^{Ia}. My tu abmiežymsia da padziežu na padstavie najvažniejšych kryteryjumaŭ, jakimi žjaŭlajucca pradmiet, eventualna žmiest tvoraŭ i ich forma.

A. Pavodle pradmietu tvoraŭ liryku Kupaży možna padzialić na: 1. patryjatyčnuju, 2. socyjalnuju, 3. pryrodaapi - saučuju, 4. erotyčnuju, 5. refleksyjnuju, 6. nastrajovuju, i jak asobnuju hrupu možna vydzialić 7. akaličanašciovuju liry - ku, jakaja zaŭdziačyvaje svaje paŭstaŭnie tym ci inšym zda - reńniam, abo akazijam.

Pry hetym musim zaznačyć, što taja ci inšaja kateho - ryja liryki z vyšej padanych nie abaviazkama musić vyklučač elementy inšaj katehoryi. Časta ŭ tvorach Kupaży elementy roz - nych radoŭ liryki miašajucca, kryžujucca, tak što ich nijak nielha razmiežavać ci razdzialić, jak na prykład nacyjanalnyja

I Charles M. Gayley, Methods and materials of litera - ry criticism, Boston, 1920, b.34, 35.

Ia F.B.Gummere, Handbook of poetics, Boston, 1892, b.43.

i socyjálnyja elementy. Tamu nia budziem dzivicca, kali Ź tvory adniesien~~am~~^{em} da peŹnaj katehoryi liryki znojducca elementy z inšaj katehoryi.

1. Patryjatyčnaja liryka.

Da hetaha rodu liryki možna adnieści badaj što najbol-
šuju kolkaść tvoraŹ Kupały. My viedajem, što patryjatyčnyja
vieršy pačaŹ pisać naś paeta nie ad samaha pačatku tvorčaści,
a paśla taho, kali, jaśče Ź časie prabyvańnia na wioscy - dzieś
kala 1905 hodu, jon dachodzić da nacyjanalnaj śviadomaści.
Spryčynilisia da hetaha: znajomstva z biełaruskim piśmienni-
kam Jadvihinym Š /Antonam Lavickim/, čytańnie biełaruskich
tvoraŹ Marcinkieviča i Bahuševiča, a taksama revalucyjnych
brašur na biełaruskaj movie i Źreście kantakt z Našaj Nivaj.
Katory z jaho patryjatyčnych tvoraŹ źjaŹlajecca pieršym sia-
hońnia trudna skazać. U koŹnym wypadku pieršy drukavany vierš
Kupały Mužyk nia maje jaśče Ź siabie zusim nacyjanalnych ele-
mentaŹ. Krychu paŹniej da sacyjalnaha elementu Ź vieršach Ku-
pały dachodzić nacyjanalny, pieraplatajučysia z pieršym. Sło-
vy Biełaruś, biełarus pačynajuć vystupać poruč z slovami mu-
žyk, čaławiek. Kaliž Kupała uvachodzić u stałaje supracoŹnic-
tva z Našaj Nivaj - jon zachaplajecca biełaruskim nacyjanal-
nym adradŹeńniam i ad taho času patryjatyčnaja liryka Ź tvo-
rach Kupały stanovicca pieravaŹajučaj.

U zborniku Žalejka vyrazna patryjatyčnaja liryka vys-

tupaje ũžo ũ vieršy Nad_svajej_ajčyznaj, uspomnienym u trecim raǳdziele:

Boža! Hetki śviet tut
Moc stvaryła Tvaja!
Dzie-ż moj dom, dzie moj lud?
Dzie ajčyzna maja?

Paeta choča bačyć svaju ajčyznu lepšaj, a nie takoj, jak jana pradstaŭlajecca ũ sapraŭdnaści. Jon z sumam pytaje:

Dzie toj čas, u jakim
Tut kipieła żyćcio?
Svoj narod byŭ kruhom
I lubiŭ svajo ũsio!

I z trahizmam u dušy śćviardžaaje:

.....
A ciapier, a ciapier
Nia vidać jasnych zor,
Choć sabie sam nia vier,--
Żnikła ũsio, jak vichor! 2.
.....

Bol paety za svaju baćkauščynu ũ zacytavanim vieršy vidavočny.

U vieršy Heta_kryk_što_žyvie_Biełaruś taksama vystupaje wielmi silnaje pryviazańnie da baćkauščyny, jakoje vyjaŭlajecca navat u najmienšych drabnicach:

Ci zavyli vaŭki, ci zajenčyŭ vichor,
Ci zapieŭ saławiej, ci zahahała huś,
Ja tut baču svoj kraj, pole, rečku i bor,
Svaju matku - ziamlu - Biełaruś 3.
.....

Luboŭ Kupały da svajej baćkauščyny prosta arhaničnaja, a

2 Žalejka, b.36.

3 Ibid., b.37.

razam z tym śviadomaja, hłybokaja i subtelnaja. Jon lubić sva-
ju Biełarus nie tamu, što jana bahataja, kulturnaja, słaŭnaja
i daje paecie vyhodnaje ščaslivaje žyćcio, a jak raz naadvarot:
choć jana biednaja, harapašnaja, prybitaja i abdaraje jaho tol-
ki horam i ciarpieńniami - jon lubić jaje, bo jana jaho bačkaŭ-
ščyna.

Nia budziem pryvodzić tut prykładaŭ z inšych patryja-
tyčnych vieršaŭ Kupały. U papiarednim raździele padany najbołš
charakternyja z ich, jak: Užo dnijeje, Prarok, Naša piesnia,
Čužym, Hej napierađ, Na schod, Svajmu narodu, Maja viera, Caru
nieba i ziamli. Apošni vierš z padanych tut, jak zvarot da Bo-
ha, nasoŭvaje sugestyju šukańnia u im relihijnej liryki. Pa sut-
naści, adnak, vierš hety nia maje ničoha supolnaha z relihijaj.
U im niama ani malitvy, ani pakory, ani hłybokaj viery. U im nia-
ma navat prošby. Vystupaje za toje damahańnie vołata, jaki čuje
ŭ sabie tak vialikuju duchovuju moc i pravatu svajej nacyjanal-
naj sprawy, što śmieje damahacca ad Usiemahutnaha vyzvaleńnia
svajej bačkaŭščyny, jak naležnaha pa pravu, a nia z łaski. He-
ta nie malitva, a bunt proci Boha, jak słušna zaznačyŭ viedamy
krytyk Anton Navina⁴.

Kupała nia znaje pakory, nia ŭmieje prasić. Jaho duch
hordy i bujny, bo jon jość uasableńnie šmatmilijonnaha narodu.
Jon nia korycca navat i tady, kali płača nad narodu dolaj, nad

⁴ Anton Navina, Bunt proci Boha, u Adbitaje žyćcio, Vil-
nia, 1929, b.118.

narodu skonam, naadvarot, jon miataje pahrozy i pomstu usim kryŭdzicielam svajho narodu navat i tady. Tak vialika jaho hordaść za svoj narod, jak vialiki jaho ciarpieńni za jaho. Kupała pačuvaje siabie milionam, jak Mickievič, bo cierpić za milijony i, jak Maisiej, biarecca vyviaści svoj narod u abiacanuju ziamlu lepšaj budučyni.

U čym ža prajaulajecca kupałava patryjatyčnaja liryka? Pierad usim u biazmiežnaj lubovi da svajej bačkaŭščyny, u pryviazańni da ŭsiaho rodnaha, biełaruskaha. Heta luboŭ silniej za istnavańnie, za žyćcio samoha paety:

.....
 A choć daść mnie dola ŭ damavinie miesca,--
 Ŭstanie cień z ziamli moj, na kryŭ abaprecca,
 I ŭ toj bok hladzieci budzie wiek niazvodna,
 Dzie lažać zahony Biełarusi rodnaj⁵.

Tak cvierdzić Kupała ŭ vieršy Ja ad vas dałoka. Jon i pa śmierci achviarouŭvajecca stać na straży svajej Biełarusi i abapioršysia na kryŭ hladzieć u jaje bok i mo' čakać štohodnich vies-tak ab joj ad hancoŭ-duchaŭ, jak heta robić jaho kniaź na kožu nuju kućniu na ruinach svajho zamčyšča /paema Na kućciu/.

Patryjatyzm Kupały nia jość tolki zvyčajnym pasyŭnym pačućciom pryviazanaści da svajho kraju. Jaho patryjatyzm čynny, adkazny i tvorčy. Paeta nie ~~ab~~amiažoŭvajecca da biedavańnia nad dolaj svajho narodu i kraju, a biare na siabie ŭvieś ciažar abaviazku praroka, jaki biarecca vyviaści svoj narod z niavoli

Ź krainu volnaści. Bo, kali Ź časie śviatovaj zaviruchi-vajny i revalucyi padniaty narod šukaje vychadu, Kupała rozumiejučy važnaść histaryčnaha mamentu, uskłada je na siabie adkaznaść pavadyra i viadzie na šsionarodny schod - Źsiebiełaruski Kanhres - kanstytuantu, dzie i vyrašajecca los Biełarusi Ź postaci volnaj, niežaležnaj dziaržavy.

Nia šmat duchovych pavadyroŹ zhulała tak važnuju rolu u adnosinach da svaich narodaŹ, jakuju Kupała zhulaŹ dla narodu biełaruskaha. Jon nia tolki daŹ cudoŹnyja mastackija tvory dla biełaruskaj litaratury, ale Ź pryhožaj paetyckaj formie pradstaviŹ šlach, jakim narod maje iści da svajho vyzvaleńnia.

2. Socyjalnaja liryka.

Socyjalnaja liryka była pieršym vodrucham tvorčaści Kupały. Jon jak tolki dajšoŹ da śviadomaści i pačaŹ pisać - apiavaje niadolu svaju i taho sialanskaha akružeńnia, u jakim znachodzicca. Piša tak, jak adčuvaje, jak jamu samomu balić. Hora, socyjalnuju niaroŹnaść jon pieranosić na svaich ułasnych plačoch - dyk jaho socyjalnaja liryka, u jakoj pradstaŹlaje svajo i sialanskaje žyćcio naahuk, ščyraja i biespasrednaja; jana vychodzić, jak bol, jak stohn z dušy paeta.

U pieršym svaim drukavanym vieršy Ź 1905 hodzie Mužyk tak kaža Kupała:

Što ja mužyk, usie tut znajuć,
I jak jość hety śviet vialik,

Z mianie śmiajucca, pahardžajuć,--
Bo ja muzyk, durny muzyk ⁶.

I tak nia to z paśmieškaj, nia to z kpinami nad samim saboj - muzykom - a faktyčna z horkaj satyraj da istnujučaha socyjalnaha ładu, paradkaŭ viaskovy piaśniar pieraličaje ũsie biedy muzyka: ciemnatu, biezziamielle, biednaść, pryhaład, chvaroby, brak medyčnaj i socyjalnaj apieki, ździek z boku ũładaŭ i vyšejšych stanaŭ i t.p. i ũsio heta zvalivajecca na jaho tolki dziela taho, što jon muzyk - najnižejšy za ũsich i ũ dabavak durny muzyk. Tak vyhladaje, što kali-b nia byŭ muzykom i durnym, to i ũsich hetych bied nia byŭo-b.

U druhim, paźniejšym vieršy - Ab_mužyckaj_doli piaśniar pradstaŭlaje taki abraz:

.....
Hlań: vialikaje siaŭo --
 Vietram choć raźviej,
Zaviaŭo-ž tam, zaviaŭo
 Biazdolle ludziej!
Bačyš, byccam čakaviek,
 Viekam maŭady:
Šlozy lezuć z-pad paviek,
 Hniecca ad biady.
Siŭa zhublena ũ paloch,
 Zyšŭa ni za hroš,
Dychavica u hrudziach,
 U kaleniach drož.
Kolki sŭava i ruka
 Za žyćcio ciarpić!
Adno dola biadaka
 Snom viačystym śpić.
Za ũsiu pracu, za ũvieš trud
 Žviarnucca k kamu?
Kamień hoŭy tam i tut
 Płataju jamu ⁷.
.....

6 Ślacham_žyćcia, b.113

7 Ibid., b.114.

Trudna znajóci niešta bolš panuraje, jak žyćcio biełaruskaha sielanina apisanaje ũ hetym vieršy. I ničoha dziŭnaha, što ad apisańnia takoha žyćcia, dla jakoha niama pomačy niskul, u paecie źbirajecca abureńnie, dachodziečaje da buntu. Tak, socyjalnaja liryka Kupały nie abmiažoŭvajecca da malavańnia sumnych, biezprašvietnych abrazoŭ muŭyčaha žyćcia, da biada-vańnia nad muŭyckaj dolaj; jana burlivaja, revalucyjnaja. Kupała hramić tyranaŭ /Piešnia volnaha čaławieka/, źjaje nia-~~navišciaj~~ma, hnievam, hroźbami da ũsich kryŭdzicielaŭ - socyjal-nych złydniaŭ /Paškaduj muŭyka biadaka/ uŭžo na pačatku tvor-čašci. Jaho vieršy z socyjalnaj lirykaj i revalucyjnym dynamiz-mam raskidany pa ũsim zborniku Žalejka. Z peŭnašciaj možna sŭa-zać, što socyjalnaja liryka biare vierch nad inšymi radami li-ryki ũ pačatkavaj tvorčašci Kupały.

Socyjalny element nie zaniadboŭvajecca i ũ daŭiejšaj tvorčašci Kupały. Jon tolki radziej vystupaje samastojna, a čašciej idzie u pieramiešku z nacyjanalnym elementam. I ni-čoha dziŭnaha. I ũ žyćci-ž ~~socyjalnaja~~ ^{nacyjanalnaja} niavola była źliŭšysia razam z socyjalnaj i pachodziła z tych ŭa samych krynic: ad rasiejskoj carskaj ŭłady i panujučych klasaŭ. I kali Kupała stanovicca prarokam biełaruskaha narodu dyk jon budzić ludziej nia tolki da nacyjanalnaj śviadomašci, ale i socyjalnaj i vy-zvaleńnie Biełarusi razumieje i ũ sensie socyjalnym i nacyja-nalnym. Uŭžo u vieršy A_čhto_tam_idzie, kali Kupała kinuŭ klič, što biełarusy majuć ludźmizvacca dyk razumieŭ heta i ũ sensie

nacyjanalnym i socyjalnym.

Inšaj notaj hučyć socyjalnaja liryka Kupały u zborni-
ku Bieznazoŭnaje. Paeta z zadavaleńniem śćviardžaje, što jon
proletar, ale adnačasna ziamli ŭkładar i nad carami car mahut-
ny⁸. Jon z zadavaleńniem apiavaje socyjalistyčnaje budaŭnic-
tva i ličyć, što biełaruski sielanian vyzvaliŭsia nacyjanalna
i socyjalna. Tamu jon zaprašaje sialan i sialanak, kab išli na
palanki i siejali ŭ dobry čas, a ŭ volny čas viesialilisia na
viaskovych ihryščach lavonichaj dy miacielicaj u znak taho,
što revalucyja končyлася i pryniasła im vyzvaleńnie⁹. Heta
novaja nota zadavaleńnia zamiest biedavańnia i hniewu ŭ papia-
rednim časie źjaŭlajecca dla nas zusim zrazumiełaj: jana vypły-
vaje z naiŭnaj viery pieśniara ŭ ščyraść kremloŭskaj palityki.

3. Pryrodaapisaŭčaja liryka.

Janka Kupała, jak syn wioski, znaŭsia z pryrodaj zmałku.
Spačatku jon lubiŭ jaje, jak lubić biełaruski sielanian. U mieru
taho, jak pahłyblałasja duša paety adnosiny da pryrody urazna-
stajnivalisia i nabirali specyjalnych adcienkaŭ.

U pieršapačatkavaj tvorčaści Kupały niama zachapleńnia
krasoj pryrody, jak niečym asobnym, niama apisańniaŭ krasy pry-
rody dzieła samoje krasy. Navakolnyja źjavišчы źviazany zanadta

8 Hl.b.75.92.

9 Hl.b.74.91.

bliska z žyćciom sielanina, kab jon apiavajučy krasu pryrody moh addzialić jaje ad svajho asabistaha žyćcia. Tamu pačućci da krasy pryrody źmiešyvajuca tady ũ vieršach Kupaży z inšymi pačućciami asabistych pierażyvańniaŭ: z bolem za sacyjalnuju kryŭdu, za nacyjanalnaje pryhniečańnie. Časta źjavy pryrody stano-
viacca dla jaho symbalami inšych źjavišč: nacyjanalnych i so-
cyjalnych. Zima dla Kupaży - heta symbal niavoli rodnaj staron-
ki, bo maroz tak skavaŭ ziamlu, jak Ćarskaja ũłada prycisnuła Biełarus ſvajej siłaj. Ad zimy jon čakaje vyzvaleńnia, viasny, kali rodney kraj ũrešcie uvaskrešnie znoŭ. Viasna ażyŭlaje pae-
tu, bo:

Viasna choład zmaħła, viasna śviet ażyviła,
Z viasnoj mienieŭ na śviecie i smutku i śloz,

a što jość najvažniejšaje dla piaśniara dyk heta toje,

Što viasna naša hora, jak śnieh i zavieju,
Pachavaŭ ũ race, spale sonca ahniom! ¹⁰

kaža jon u vieršy Viasna. Vosień svajej niepahodaj prypaminaje
paecie, što:

...vosień na śviecie,
I vosień na sercy...

i što ...viasny na sercy ¹¹.
Nia znaŭ ja nikoli

Leta iznoŭ ŭa napaminaje paecie ab ciaŭkaj pracy sielanina i
jaho ciaŭkim žyćci /Piešnia ŭniejaŭ/. Adnym słovam z pryrodaa-

10 Žalejka, b.81,82.

11 Ibid., b.97.

pisaŭčych vieršaŭ Kupały hetaha peryjadu redka jak prysviečany samoj pryrodzie biaz prymieški inšych elementaŭ. I paźniej Kupała časta nahinaje pryrodu da svaich hramadzkich ci patryjatycznych pačućciaŭ. Vidać heta z vierša Pieśnia soncu, zacytavanaha ŭ papiarednim raǵdziele: Padobny sposab uŭyvaje Kupała i ŭ adnosinach da viasny ŭ vieršy Vyjdzi spatkaci viasnu:

Ŭstań ty, staronka, rodnaja maci!
 Hodzie zimovaha rabskaha snu,
 Hodzie tabie ŭžo ślozna ŭzdychaci,--
 Vyjdzi na pole, na sienaŭzaci,
 Vyjdzi spatkaci viasnu!

Skiń łachmany, što doŭhija veki
 Ty vazačyła z kastry, z paŭnyu;
 Vyjdzi z-pad dzikaj zimniaj apieki,
 Što nad taboju stroiła ździeki,--
 Vyjdzi spatkaci viasnu!

Vyryli ściuŭy vichrami, śnieham
 Jamu hłybokiu tabie nie adnu;
 Śnieŭnyja naspy mieła načleham...
 Hlań, śniahi tajuć, rečki jduć bieham...
 Vyjdzi spatkaci viasnu! 12

Heta adzin z ħepšych vieršaŭ Kupały asocyjujučy źjavy pryrody, jak symbali z patryjatycznymi idejami.

Jak vidać z paźniejšych vieršaŭ, Kupała najbołš lubić viasnu. Pad upłyvam viasny jon čujecca ščasliviejšym:

I zielen', i kvietki, i pieśni,
 I nieba viasiočaja jasnaść...
 Ni čmy tej, ni śniehavaj pleśni,--
 Dzie hlanieš,-- adna, bratka, ščasnaść!

umilajecca paeta ŭ vieršy Z pieśnia ab viaśnie i pieranosić svoj ščaslivy nastroj na chlebaroba:

12 Šlacham ŭžycia, b.15.

.....
 Hej, hej, chlebarobie mazolny,
 Pan soški i koski, i pola!
 Kiń vyhlad ślaźlivi, niavolny;
 Ź tvaich rukach ślava i dola! ¹³

Z leta Kupała maje zadavaleńnie nia tolki što Ź im
 śmat charastva, ale, taksama jak i biełaruski sielanin, jon
 ciešycca, što letam usio raście, daśpiavaje zbožža, daść chleb,
 prybytak:

.....
 Ź zbožža usiakaje niva prybrałasia--
 Charastva tam jakoha niama!--
 Jak zialony dyvan raspłastakasia;
 Šopat niejki pływie ad žytca. ¹⁴

/Z vierša Leta/

I ciapier vosień dla Kupały najhoršaja para. Jana pry-
 paminaje jamu zamirańnie, śmierć, kryje Ź sabie pamroku, navo-
 dzić na sumnyja dумы, jak vidać z vierša z Asieńnich napievaŭ:

.....
 Niejkaja zvodnaja siła
 Z vyhladam wiečna starym
 Vabić z daloku mahiłaj,
 Kryžam mirhaje svaim ¹⁵.

Vosień tryvožyć čutkaje serca, kaža paeta Ź vieršy Vosień:

.....
 Štości tryvožnaje, zko-niaprychilnaje
 Suniecca z hetaj miarćviečaj hkušy:..
 Vosień panuraja, vosień mahilnaja!
 Strašna ty čukamu sercu dušy ¹⁶.

13 Ibid., b.78.

14 Ibid., b.80.

15 Ibid., b.84.

16 Ibid., b.88.

Zima dla Kupały straśnaja i ů paźniejšym peryjadzie tvorčaści, jana jość symbalam rozných życiových niaščaściaŭ, pradstaŭlených u impravizacyi Śnieh pad upłyvam sceny Pszybyszeŭskaha:

Zalahła, jak paściel,
Lebiadzinaja biel
Na zahon, na kurhan.
I kaŭzan, i hruhan
Zaniamieŭ nie na śmiech: 17
Haeta śnieh, tolki śnieh...

kaŭa paeta ů hetym pryhoŭym i pa formie i pa źmiestu vieršy. Adnak, pamima taho, što ůsio ů pryrodzie skovana marozam, zima vyklikaje ů jaho časami i badziory, zadorny, viasioŭy nastroj:

.....
Skrypiać sanki na marozie
Pa vyslizhanaj darozie:..
Ej, kab ščasnej bolš časinki, 18
Voś-by źlotaŭ da dziaŭčynki!

U hetym vieršy - Zima - paeta ůreście adarvaŭsia ad hniatučych jaho hramadzkich dumak i paddaŭsia uździejničańniu samoj pryrody.

Jość u Kupały i inšy padychod da pryrody: ramantyčny, aduchatvarajučy. Hety padychod, jak my ůžo zaznačyli ů papiaradnim raździele, stvaryŭsia pad upłyvam narodnaha tvorstva i ramantyčnaj litaratury. U hetym wypadku pryroda ů Kupały zasieleŭna duchaŭmi, zdańniami, rusaŭkami, lesavikami, vadzianikami -

17 Ibid., b.89.

18 Ibid., b.88.

vołatami biełaruskaj pahanskaj mitalohii. Prykłady byli pada-
 dzieny ũ tym-ža raǳziele ^{4-ym} ~~treim~~ ¹⁹. Tut tolki dadamo, što
 ramantyčny padychod da pryrody najlepš pradstaŭleny ũ vialikaj
 paemie Kupały Son na kurhanie, jakuju, adnak, nia budziem tut
 razhladać, bo jana należyć da epickaha tvorstva.

Znojdziem u Kupały i pryrodaapisaŭčyja vieršy pryśvie-
 čanyja vyklučna Krasie pryrody, choć jany i nialičnyja. Dla
 prykładu padamo vierš Z letnich malunkaŭ:

Kocicca ũjecca dalinkaj krynica,
 Bjecca, pluskoča ũ kamieńniach vadzica,
 Dalej pŕyvie i pluskoča.

Biełymi hrudkami lohšy na traŭcy,
 Choča diaŭčynka k vadzicy dastacca,
 Hubkami čerpnući choča;

Volcha listkami joj šyju ščakoča,
 Pluskatam rečka śmiajecca u vočy,
 Soniejka ũsich abnimaje.

Soniejka, rečka, volcha, dziaŭčynka
 Dumcy ũśmiachajucca soładka, dziŭna,
 Dumka ich ščyra vitaje...²⁰

U hetym karocieńkim vieršyku paeta kinuŭ niekalki štrychoŭ,
 jakija, źliŭšysia razam tvorać idyličny abrazok charastva pry-
 rody, aduchoŭleny prysutnaściaj dziaŭčynkŭ. Usio tut padcho-
 dzić adno da druhoha, harmońuje z saboj: sonca, krynica, vol-
 cha, dziaŭčynka. A z abrazkom pryrody harmońnuje i forma vier-
 ša, muzyka zhukaŭ i navat dumka, jakuju hety vierš pabudźaje.

19 Hl.b.64.80.

20 Ślach.žyćcia, b.79.

Tut usie elementy zhranyja, zkučanyja Ź adno sucelnaje cełaje
i tamu hety tvor stašsia mastactvam, zhodna z vymohami paetyki
Arystotela.

U druhim pryrodaapisaŹčym vieršy - Adćvitańnie - muzy-
ka ryfmaŹ, asocyjacyja zhukaŹ vystupaje, jak nieadryŹnaja
častka źmiestu, vobrazu adćvitańnia:

Nie šašciać kałasy,
Zvon nia valicca z kasy,
Nie kładucca Ź stoh płasty,
Tolki syplucca listy
Na jałovyja kusty,
Na suchija vierasy.

Nia iskrycca niebazor,
Nia ćvicie trava-čabor,
Nia cyhlić ptušyny stan,
Tolki počzaje tuman,
Viecier bje Ź niamy kurhan,
Šapacić imhlisty bor 21
.....

U zacytavanyh pramaŹlaje tolki vobraznašć i muzyka
zhukaŹ. Dumka, źmiest, ideja, rozum adyšli na bok. Kali začy-
nim vočy čytajučy hety vierš, dyk tak i pačujem šuršańnie
lišcia pad nahami dy zhuki nadychodziačaj vosieni. U abodvuch
padanyh tut vieršach vystupaje krasa dla samoj krasy biaz ni-
jakich pabočnych dadatkaŹ. Nia tolki vialikija dumy i idei moh
apiavać Kupała Ź svajej paeziž, adarvany ad pryhniatajučych ja-
ho štodziennych bied jon moh stacca vyklučnym słuhoj mastactva
i tvaryć perły krasy.

4. Erotyčnaja liryka.

Vyjaŭleńnie pačućciaŭ kachańnia vystupaje ŭ vieršach Kupaży amal ad samaha pačatku tvorčaści. Adnak i hetaha rodu liryka źmianiajecca u paety ź bieham jahonaha duchovaha raźvićcia. Voś cytata z vierša Dziaŭčynka, hažubka maja sa zbornika Žalejka:

.....
 Dziaŭčynka, hažubka, moj druh
 Spaŭjom my cichoje hniazdko,
 Dzie stvorym dušu adnu z dvuch,
 I dumki i serca adno ²².

U hetym vieršy ujaŭleńnie ščaślivaha kachańnia wielmi abmiežana: jano nie siahaje poza miežy zvyčajnaha miaščanskaha ščaścia na adludździ da šyrokaha śvietu. Jano pazbaŭlena ideaŭ, šyrejšych patreb i niejkich vyšejšych ahułnaludzkich parywaŭ. Ujaŭleńnie takoha siamiejnaha ščaścia byŭ ŭ poŭnaj harmonii z viaskovym, sialanskim žyćciom paety. U dalejšym duchovym raźvićci paety źmianiajecca jaho śvietahlad, źmianiajecca i pohlad na ščaście ŭ kachańni. U vieršy Da dziaŭčynki znachodzim inšy, šyrejšy pohlad na ščaście ŭ kachańni:

.....
 Ty i ja udvaich staniem śmieraj stupoj
 Zmahać hora biadu, panižeńnie i bład,
 Žyć, lubić i ciappieć, nienahladka, z taboj
 Za niavolny svoj kraj, za svoj zmučany lud! ²³

Paeta ŭžo nie abmiažoŭvajecca ad śvietu, a choča supolna z

22 Žalejka, b.120.

23 Śl.žyćcia, b.98.

svajej nienahladkaj ciarpieć za svoj kraj, za svoj zmučany lud. U toj čas, kali Kupała vyras duchova erotyčnaja pačućci nia tolki pabudžajuć da inšaha ujaŭleńnia ab ščasći, ale stajucca stymuŭkami da tvareńnia krasy, ab čym my ŭžo havaryli cytajučy vierš Dla_jaje u ^{4-ym} ~~trećim~~ raździele ²⁴.

I sapraŭdy, paźniej u Spadčynie była źmiešćana paema Jana_i_ja, jakaja składajećca z cełaha ściahu paasobnych scen i pieśniaŭ. Paema heta poŭna charastva. Heta nia tolki pieśnia ab čaławiečym kachańni, heta paema vysłaŭlaje charastvo śvietu, apiavaje pryhastvo čaławiečaje viasny. Heta himn kachańniu na hruncie charastva pryrody i čaławiečaj pracy ŭ joj. Voś ich streča:

.....
 Jak putniki, zabłukanyja ŭnočy,
 Stajali my pad trudnaj noškaj dum;
 Adno druhomu pazirali ŭ vočy,
 I słucham klikali najmienšy šum.

Stajali my. Niavidanyja dzivy
 Nas abymali kryllami svajmi,
 Šaptali mnie: važmi jaje ščšlivy!
 Šaptali jej: sabie jaho važmi! ²⁵.

I tak pačaloſia ich žyćcio razam z viasnoj, jakaja tolki što pryšla:

Dzie-ni-dzie hlanuła niaśmieła
 Praleska vočkami na Boży dvor,--
 Ludzkich śloz kvietka sinia-biełaja
 Šukaje sonca dñiom, a nočkaj - zor.

Dalej bačym abrazok prabudžeńnia ŭ viaśnianuju ranicu:

24 Hl.b.65.8/.

25 Spadčyna, b.139.

I ů chatku zahladajuć promieni,--
 Darmo, što nizkija vakoncy ů joj,--
 Hulajuć radasna na kominie
 Bliskučaj i visiołaju siamjoj.

...Ustań, halubačka biazkryłaja,
 Zaspany zory-vočańki pratry,
 Żbiaromsia z dumkami i z siłaju
 Żyćcia paradak wałacy stary! ²⁶

Nastupna paeta kidaje pawabnyja abrazy sialanskaj pracy: jana
 siadzić za krosnami, vyhaniaje na pašu statak, pravodzicca
 ahlad pola, spraŭlajecca radaŭnica, paźniej vorka, biakeńnie
 pałatna i siaŭba, pry jakoj:

.....
 Jana, jak nicaja biarozka taja,
 Stajała, za siaŭboj śladziła,
 I, jak by Baharodzica Śviataja,--
 Zdawałasia mnie - błasławiła:

Łažeciesia ů ziamlu, ziarniatki, spatki,
 Nakryjciesia paścičkaj-skibkaj,
 Pašla zbudziecieś, vyhlańcie z kravatki,
 Jak voŭna - husta, jak dzień - šybka! ²⁷

Charastvo vobrazau vystupaje pry koźnaj scenie, pry koźnaj
 nahodzie. Voś jana polić aharodinu i piaje viaśnianku:

Oj brała viasna ů sonca klučy,
 Adčyniała syruju ziamielku,
 Puskala na śviet travu-muravu,
 Adziavała ů liście biarozy.

Dzie tolki nia jšła jana,-- z prypała
 Husta siejała, siejała kvietki,
 Na kraj śvietu hnała rečki jana,
 Ptuškam hołas i volu davała.

...Prydzi ty ka mnie, sahrej ty mianie,
 Aby mi ty mianie, jak druh miły,

26 Ibid., b.141.

27 Ibid., b.148.

Pasiej na duży mnie dolejki mak,
A na sercu pšaničku kachańnia.

Kančajecca heta scena tak:

Žvinieka pieśnia i źlivačas z muzykaju ptušak,
Biarozavyja na haścincy prakali prysady,
Zavodiŭ vieceier, bjučys ab asinavy asušak...²⁸
Ja vyhan pšotam haradziŭ, jana pačoła hrady

Heta pieśnia-himn ab čaławiečym ščasći-kachańni zakančyvajecca
zapavietam jaŭo dla jaŭe ab lepšaj budučyni i słavie pamiž
čużymi:

.....
Ja pieśniaj miłaju svaju prasłaŭlu
Pamiž narodami svaich, čużych ziamiel,
Kab nie zahinuła, jak kvietka, u biazpraŭju,--
Žyła j tady, jak laža ŭ wiečnuju paściel²⁹.

U paemie Jana i ja poruč z intymnymi pačućciami ka-
chańnia na tle charastva pryrody vystupajuć i socyjalnyja ma-
tyvy. Ale tut jany nia vostryja, nie protestujučyja, a łahod-
nyja, zhodnyja z tonami vobrazach inčaściasia paemy - idylli ka-
chańnia. Jość jašče tut štoś druhoje, što varta adznačyc: heta
ahulnaludzkija matyvy. Jany prajaŭlajuca ŭ čaławiečych pačuć-
ciach kachańnia i ŭ samoj krasie, vystupajučaj, jak u vobrazach
pryrody, tak i ŭ sućelnaści z pašobnymi scenami. A my vieda-
jem, što krasa, charastvo jość tej ahulnaludzkej movaj, jakaja
zrozumieła dla ŭsich ludziej i ŭsich nacyjaŭ, jana ahulnaludz-
kaja.

Biaručy ahulaŭ erotyčnuju liryku Kupały treba śćvierdzić,

28 Ibid., b.149.

29 Ibid., b.152.

Što my ũ joj nia znajdziem nijakich zbačeńniaŭ da parnahrafii ci dekadencckich zapalaŭ da wystaŭlańnia hrubych płoćnych instynktaŭ. Pačućci kachańnia ũ paezii Kupały čystyja, zdarovyja, maralnyja. Jany vystupajuć ũ šlachotnaj formie razam z charstvom pryrody i žyćciom čaławieka i nie panižajuć čaławiečaj hodnaści, a ũzbahačyvajuć jaje, spryhažajuć, ušlachatniajuć jaje.

5. Refleksyjnaja liryka.

Vieršaŭ z refleksyjnaj lirykaj u Kupały davoli šmat. Tady, kali paeta zmučany žyćciom, abo staić na razdarožžy pry razviazańni nacyjanalnych ci socyjalnych problemaŭ - jon pačynaje razvažać, u jaho dušy nurtujuć roznyja refleksyi. Vierš Kupały stanovicca spakojnym, vytrymanym u tonie zadumanaści. Časami adnak i ũ refleksyjnym vieršy paeta vybuchaje dasadaj, ģali jaho razvažañni nia prynosiać zaspakojeńnia.

U vieršy Kamu vas pieśni Kupała tryvožycca za svaje tvory, što nihto ich nia budzie čytać, bo sielanin, dla jakoha jon piša, ciomny, a nia vieryć, što z švietłych ludziej imi niechta zacikavicca. Prychodzić da vyvadu, što jaho rukapisy oahryzuć myšy. Tymi-ž, što zastanucca zacikavicca z časam niejki mol-vučony, jaki napiša ab ich knižku pa svojemu, uvažajučy ich za starašviedčynu. Takim losam svaich tvoraŭ paeta nie zadovoleny i tamu kančaje hety vierš takimi dasadnymi słovami:

Spali vas, pieśni, dym čyrvony,
Čym maje hetki los spatkać! 30

Refleksyjna liryka vystupaje i ũ zborniku Huślar -
u vieršach: A jak my z chatki vychodzim i Za hodam hod. Abo-
dva vieršy zacytavany i razhledžany ũ ^{4-ym} ~~treeim~~ ³¹ razdzielele .
Jość tam taksama vierš Kruhavarot, padobny pa źmiestu da Za
hodam hod. U im taksama vystupajuć filozofičnyja refleksyi.

Šmat vieršaŭ z refleksyjnaj lirykaj jość i ũ zborni-
ku Šlacham žyćcia. Balšynia z ich napisana pad upłyvam melan-
cholijnaha nastroju, kali zmučany paeta, zdavałasia-b, spy-
niaje svoj zmaharski nurt žyćcia i pačynaje razvažać: što da-
lej? Jon starajecca uśviedamić sabie sens žyćcia i sens svaj-
ho tvorstva.

U vieršy Viačerniaja malitva paeta, kali ũsio pačyna-
je zasypać, addajecca zadumleńniu:

.....
Cikavaja dumka nad snom uspkyvaje,
Viartajecca z cišaj i prosicca ũ serca,
Dzie łaskaj švitaje, jak bajka žyvaja,
I vohnikam cichim navokała ũjecca.

Paeta šukaje dumki spakoju:

O budź wiečna skaŭnaj, viačerniaja ciša
Z planetnaj zarnicaj i miesiacam blednym!
Chaj pieśnia spakoju dušu ukałyša 32
I vyniasie čystaj nad šumam pabiednym!

Padobny pa nastroju i vierš Čaławieku, u jakim paeta
śćviardžaje čaławiečuju słabaść, biazsilnaść u razviazańni za-
hadak suśvietu:

30 Žalejka, b.6.

31 Hl.b.57,58.72.

32 Šlacham žyćcia, b.25.

.....
 Ty i ū pryškasć rad hlanuć zarańnia,
 Žmioŭ-by pyk zabyćcia z prošlych dnjej,
 Usio-ž biazsilen tvoj rozum i znańnie
 Pierad hołasam ducha načej.
 Ty dryžyš pierad niečymś, jak hlanieš
 Ū hetu ciem, padskuchaješ jaje;
 Jak dzicio, jak matyl, słabym stanieš...
 A noč tajna a dziwach piaje.
 Maje śviet nieadkrytyja siły,
 Što ludzkoje ūsioznańnie prašli,
 Hetych sił nie paznać da mahiły
 Tabie, dumnamu caru ziamli 33.

Na zakančeńnie zacytujem vierš Chmary_i_dumy, charak-
 terny pohladam paety na čaŭaviečaje žyćcio:

Čornyja chmary pa niebie pływuć,--
 Čornyja dumy zasnuć nie dajuć:
 Chmary chacinaj, a dumki dušoj
 Rady zatreści, zacisnuć saboj.

Valicca z chmaraŭ to śnieh, to vada,--
 Čornyja dumy prynosić biada;
 Tak i vajuje biadak-čaŭaviek 34.
 Z chmarami, z dumami ceły svoj viek...

Jak bačym, u refleksyjnaj lirycy Kupaży mała vieršaŭ,
 u jakich razhladajucca hłybokija filozofičnyja prablemy, abo
 pytańni z haliny metafizyki. Paeta byŭ zanadta zaniaty nacy-
 janalnymi i sacyjalnymi pytańniami, praniaty vyzvaleńniem
 svajho narodu. Na heta jšła ūsia jaho enerhija, vola i pae-
 tyckija zdolnaści. Refleksyjam, filozofičnym razvažanńiam, za-
 dumie jon addavaŭsia tolki tady, kali čuŭsia zmučanym žyćciom
 i zmahanńiem.

 33 Ibid., b.35.

34 Ibid., b.37,38.

6. Nastrajovaja liryka.

Heta katehoryja wielmi šyrokaja; jana maje tak^K vialiki zasiah, jak vialiki jość zasiah nastrojaŭ paety z roznym źmies-tam i adcieniami, tak što hety rod liryki možna było-o padzie-lić na paasobnyja padhrupy.

My tut źvierniem uvahu na tyja tvory, u jakich vystu-pajuć, paŭstaŭšyja z tych ci inšych pryčyn, asabistyja ducho-vyja pieražyvaŭni paety, jaho ciarpieŭni i sum. Vieršaŭ, vy-jaŭlajučych taki nastroj, u Kupały jość šmat uva ūsich jaho zbornikach. Noajbolš-ža ich u Spadčynie, asabliva ū trecim raź-dziele.

U vieršy Choładna Kupała, ū melancholijnym nastroju ad ciažkaha žyćcia, tak kaža:

.....
 Niejkim tumanam usio zapłyło;
 Hłucha!...Ni siły, ni hartu...
 Ūsio pražyvanaje pracham išło,
 Ūsio, što jǎdzie, dumać nia varta.

Z niejkim praklaćciem prychodzim na śviet,
 Z niejkim na toj śviet sychodzim;
 Potam, kryvioju viek ścielecca śled,
 Pieśniu zmučeńnia zavodzim ³⁵.

.....

Padobny nastroj vystupaje i ū vieršy Prystaŭ ja žyć.

Paeta zadumyvajecca nad sensam jaho zmahańnia słovam, nad sen-sam paryvu da słavy, da sonca i, nia bačučy pažadanych vynikaŭ dachodzić da bieznadziejnaści:

.....
 Čyrvonaj zdańniu Ź ciomnych sienkach
 Naš Rok ślapy snuje, ćvicie;
 Žmialiny chochat adščapiencaŹ
 Žyvyja hrudzi rvie, hniacie.

Vajaki lepšyja za ślavu,
 Za ślavu rodnaj starany,
 Abo lahli Ź bitvie kryvavaj,
 Abo u putach i jany...

Pryhniečany bieznadziejnaščiaj paeta źviartajecca da Boha z
 takim zaklikam:

.....
 O Boža praviedny, Ty siŹu
 Svaju vialikuju akaży:
 Nia zhinuć z baćkaŹščynaj miłaj
 Svajmu śkuzie dapamaży ³⁶.

Sum u Kupały - vierny pryjaciel, jon redka razstajecca z im:

.....
 Pamiž biarozaŹ-płačak hetym ślacham
 Idu ja z noškaju raźbitych dum
 Adzin idu, a padhaniaje tajnym Žacham ³⁷
 Pryjaciel vierny moj - biaśśmiertny sum .

Zvarotka z vieršu Pa ślachu. U vieršy Viečar jon hatou sum
 zrabić svaim karalom:

.....
 Sum viečny pasadžu svoj na pasadzie--
 Jon zaskušyŹ daŹno Ź mianie na tron,--
 Źzkažu karonu z śloz jamu Ź paradzie--
 Taka karonu Źsich važniej karon ³⁸.

Z jakich Źa pryčyn paŹstaje Ź paety taki sum, duchovy

³⁶ Ibid., b.30.

³⁷ Spadčyna, b.110.

³⁸ Ibid., b.115.

duchowy ból? Śmat pryčyn jość na heta i my ich znachodzim u
 jaho vieršach. Hniacie paetu niesprawiedliwaść na świece,
 mana, ašukanstva, falš. Jon, budučy źniavieranym praz usio
 heta, časami nia moža znajści hranicy miž dabrom i złom; u
 jaho paetyckaj vizii tady miašajecca raj z piekłam u niejkej
 makabryčnej orhii, u jakoj čujecca za adno i plač i radaść,
 i stohn i śmiech, bačycca kroŭ i ślozy, a razam z tym ščasćie
 i niaščasćie. I praz hety strašlivy chaos navat ciažka dabic-
 ca da Kryža Chrystovaha:

.....
 Cień pry cieni, nad cieńmi toj Kryž u kryvi,
 Čorny kryž, jak-by zmora kúnaje ũ vysi,
 Jak-by-zmora visić...Stohn adno: nie davi!
 Nia hubi, da Chrysta ściežku daj, daniasi! 39

Heta strašnaja vizija apisana ũ vieršy U biassonnuju noč.

Zka na świece tak śmat, što paeta sumlavajecca ci var-
 ta vyjaŭlać čystyja paryvy dušy, bo ludzi usioroŭna ich patop-
 čuć:

Našto hublać paryvy čystyja
 Tajemnych dum svaich, svajej dušy
 Dla tych, što stopčuć ich biazłitasna,
 Ci vysmakčuć z ciabie ich, jak vužy,

- pytajecca paeta ũ vieršy Na ščo? Ale znachodzić dość siły ũ
 sabie kab adkazać:

Idzi praz šviet z vačmi adkrytymi,
 ũ hrudzioch hađuj, jak stal, i moc, i hart,

39 Ibid., b.121.

Hładzi ůvakruh svobodnym sokaram,
I krepka znaj, čaho ty u šviecie vart! 40
.....

Paeta mieů šmat prykraščiaů i napadkaů ad knižnych
ludziej, jakija prynosili jamu nia mała zhryzot, napadajučy
na jaho za jaho tvorčasć. U vieršy Elizkim i dalokim jon daje
im adpor:

.....
Sčavu maju nia vam, padvarotni,
Z hražziu miašaci chčysćbaj padčyžnaj,--
Sam ja sudždzioju! J pryšłych let sotni
Vydaduć sud svoj pravy, nia knižny 41.
.....

U vieršy Na vulicy Kupała vyjaůlaje svaje ciarpienni
z tej pryčyny, što ů toj čas, kali švietam trasie susvietnaja
vajna /pieršaja/, kali cierpiać milijony biazdomnych ludziej,
kali lijecca kroů ludzkaja na frontach - znachodziacca ludzi,
što addajucca uviesialeńnim i hulniam:

.....
Tak snoůdaůsia pa vulicy i sam zharaů ů sabie...
..Idu i čuju: tut z-za muru ů sutareńni
Čahoča muzyka, jak sumašedšaja ů klaćbie,
Pad muzyku - braždžańnie noh, hrudziej chrypieńnie...

I žutka stara! Jość-ža jašče ludzi na ziamli,
Što mohuć dzič saboj zmianić i viesialicca,
Nie bačacy svaich biasputnaščiaů, što ich zmahli
I dušać adusiul, jak zmiejaů navalnica! 42
.....

Voś, častkova, tyja pryčyny, jakija ůzbuđžajuć u dušy
Kupały sum, bbl, ciarpienni, aprača ciarpieńniaů za bačkaůščynu.

40 Ibid., b.117.

41 Ibid., b.124.

42 Ibid., b.114.

7. Akaličnaściavaja liryka.

Jak my Źžo skazali, hety rod liryki nie ŹzaleŹnivajecca ad pradmietu jaje ci Źmiestu, jak heta było z vyšej razhledŹanymi tut katehoryjami. Akaličnaściavaja liryka moŹa mieć roznaŹa rodu pradmiet ci Źmiest, paŹstańnie jaje pavadujuć tyja ci inšyja wypadki, akaličnaści ci akazii.

Vieršy z akaličnaściavaj lirykaj moŹna znajści uva Źsich zbornikach Kupały. Adny z ich paŹstali u suviazi z roznyimi akazijami, jak šviatkavańnie novaha hodu, vialikadnia, druhija u suviazi z uspaminami ab vydatnych asobach. Tak u Źalejcy my spatykajem vierš pryšviečany AŹtarcy Skrypki biełaruskaj, heta znača biełaruskaj paetcy Aloizii Paškievičancy, jakaja pisała revalucyjnyja vieršy pad pseŹdonimam Ciotka dzieš u časie revalucyi 1905 hodu i vydała svoj zbornik vieršaŹ Skrypka biełaruskaja. U vyšejnazvanym svaім vieršy Kupała zachaplajecca charstvom i revalucyjnym zapačam vieršaŹ Ciotki i jaje revalucyjnym dynamizmam⁴³.

U vieršy Pamiaci Vincuka Marcinkieviča Kupała razhlada je vaŹnaść hetaha piešniara dla biełaruskaj spravy u ciomnyja časy zaniapadu. U zacytavanaj strofcy Ź pieršym razdзеле hetaj pracy Kupała nazyvaje Marcinkieviča storaŹam zapuščanych biełaruskich honiaŹ⁴⁴.

Kupała pryšviačaje adzin z svaich vieršaŹ viadomamu biełaruskamu tancoru Ihnatu Bujnickamu, što Ź 10-ch hadach hetaha

43 Źalejka, b.129,130.

44 Šl.Źyćcia, b.155.

stahodździa zarhanizavaŭ biełaruskuju muzykalna-vakalnuju tru-
pu, z jakoj abjaždžaŭ harady Biełarusi i rasiejskija stalicy ⁴⁵.

U vieršy Pamiaci Ševčenki Kupała miž inšym kaža:

.....
Duch zbudziŭ svajmu narodu
Svaim hučnym słovam,
Navučyŭ lubić svabodu,
Rodny kraj i movu.
Jaho baćkam achryściła
Pamiatna Ukrajna.
Ech! i nam budź baćkam miłym,
Ukraińča ślaŭny!
Płyvučy ũ dal, tvaja pieśnia,
Haścincam nia vuzkim,
Našła vodhałas pačeśnie
Ŭ sercy biełaruskim ⁴⁶.

Ševčenka byŭ wielmi papularnym siarod biełaruskaj intelihen-
cyi, ničoha dziŭnaha tamu, što Kupała nazyvaje jaho baćkam
miłym.

Polskuju paetku M.Kanapnickuju Kupała vyskaŭlaje ũ
vieršy Pamiaci Marji Kanapnickaj:

I zyšła ty piaśniarka narodaŭ,
Boży śvietač żyvych pakaleńniaŭ,
Ŭ novy kraj nieviadomaha bytu
Ad żyćciovychn niapraŭd i ciarpieńniaŭ.

I pakinuła zahadku śvietu--
Ŭsim niaščasnym i zblizka, i z dali:
Ci-to sonca zajšło na zaŭsiody,
Ci im dolu mo'ich pachavali?:::⁴⁷

Nia mienšaje značeńnie prydaje Kupała tvorčaści Ŭ.

Syrakomli, jaki pisaŭ i pa biełaruski. U vieršy Lirnik viasko-

45 Ibid., b.157.

46 Ibid., b.158.

47 Ibid., b.57.

vy, pryśviačanyj jaho pamiaci, tak kaža naš paeta:

.....
 Čas patrapie usio pakryšyc, adaleci,
 Puty navat zmarniejuć u pleśni,--
 Poki-ž budzie duša choć adna žyc na świece,
 Buduć žyci i lirnikaŭ pieśni.
 Budzieš žyc! Buduć wieki iści za viakami,--
 Nie zabuducca dum tvaich słovy,
 Jak i słoŭ biełaruskich, żyvučy miž nami,
 Nie zabyŭsia ty, Lirnik viaskovy 48.

Siarod vieršaŭ pryznačanyh roznym światam varta adznačyc vialikodny vierš Chrystos vaskros. U im paeta pieraličaje, jak uračysta świątkujecca vialikdzień usiudy i ŭsiami, a pry kancy havora:

.....
 Chrystos vaskros!:: K tabie, o Boža,
 I ja ŭ dzień hety dumku šlu:
 Chaj Biełarus, maja staronka,
 Uskreśnie k lepšamu žyćciu! 49.

I tut u Kupały Biełarus na pieršym pliescy. U druhim vieršy Vialikdzień paeta bačyc razam z vialikadniam viasnu, uvaskrašeńnie pryrody i tak kančaje:

.....
 Dahetul my płačam, dahetul my stohniem,
 Adviečnych nia možam pazbycisia śłoz...
 Napierad pa ščaćcie! Chaj zkoje ŭsio drohnie,
 Viasna ŭžo na świece,--Chrystos uvaskros! 50.

U vieršy Novahodnija pažadanni paeta ścviardžaže, što koždy adychodziačy hod šmat čaho nie dadaŭ, dyk ad novaha, nastupajučaha hodu žadaže zvarotu niedadanaha i aprača taho kaža:

48 Ibid., b.161.

49 Ibid., b.51.

50 Ibid., b.50.

.....
 Svarki, zvadki nia raz byli zhubaj dla nas,
 RazŹučyli sa ščašciem, z svabodaj...
 Chaj-ža z Novym hadkom novy bližycca čas,
 Bractva, roŹnašć, supolnašć i zhoda! 51

Apošnija try vieršy typova akaličnašciavyja.

PradstaŹlenyja tut siem radoŹ liryki KupaŹy na asno-
 vie žmiestu nie abyjmajuć usiaho bahašcia jahonaha liryčnaha
 tvorstva. Jany jošć mo'tolki asnaŹnymi, najvyražniej vystu-
 pajučymi vidami. Pry tasavaŹni inšych kryteryjumaŹ možna by-
 Źo-b vykryć ceŹy šciah druhich katehoryjaŹ liryki. Musim
 zdać sabie spravu z taho, što liryka KupaŹy tak raznarodnaja,
 jak raznarodny pačućci i pieražyvaŹni samoha paety, jak raz-
 narodny patreby, žadaŹni i imknieŹni narodu, što žjaŹlajecca
 pradmietam jahonaha tvorstva.

B. PadzieŹ liryki Janki KupaŹy pavodle formy.

Liryka maje da vybaru ceŹuju sotniu formaŹ i moža
 nie abmiežycca da istnujučych, a stvaryć sabie navat zusim
 novyja, niaznanyja dahetul formy - kaža Gummere 52.

Raznastajnašć formaŹ liryki Ź KupaŹy wielmi vialika-
 ja, šmat tvoraŹ nijak nielha akrešlić ustalenymi tradycyjny-
 mi nazovami. Tamu hetyja apošnija my padviadziom pad ahulny
 nazoŹ liryčnych vieršaŹ, pierad hetym vybraŹšy znanyja formy.

51 Ibid., b.52.

52 F.B. Gummere, Handbook of poetics, b.42.

Z tradycyjných formaŭ liryki ů tvorach Kupały nam uda-
 łaŝsia razroŝnić nastupnyja: 1. piešnia, 2. himn, 3. ramans,
 4. ballada, 5. sanet, 6. elehija, 7. epihrama, 8. impraviza-
 cyja, 9. bieły vierš i 10. liryka ů epicy i dramie.

I. P i e š n i a. Kali ůziać piešniu ů šyrejšym zna-
 čeŋni - jak vieršavany tvor, dapasavany da melodyi i jaje na-
 stroju - dyk heta katehoryja liryki ů Kupały budzie badaj što
 najšyrejšaj z usich tradycyjných formaŭ.

Kupała znaŭ vartašć piešni. Jon pradstaviŭ jaje ů sva-
 im vieršy Kazka ab piešni:

Daŭno ůžo daŭno z tej pary adžyŭoj
 Stalećciaŭ minuła nia mała, -
 Miž niebam bŭakitnym i čornaj ziamloj
 Šwiatlanaja dumka ŭnała.

Jana ahladała biazmiežny prastor,
 I pasynkaŭ bačyła dolí,
 Što ruki z ziamli praciahali da zor
 I ů ciemry kanali pavoli.

.....

Źyćcio hetych ludziej byŭo tak bieŝprašvietnym, što jany

Nia ůmeli zmahać hramadoju niahod
 I Boha chvalić hramadoju;
 Pa ščašci niažviedanym hrešny narod,
 Jak kània, ůzdychaŭ, za vadoju.

I tamu: I škoda zrabiŭasia dumcy ludziej,
 Što čachli, jak červi u plešni, -
 I z vysí zyšła k im, jak duch-jasnaviej,
 I volnaj žmianiŭasia piešniaj.

A tady U tysiačy šviàtačaŭ, sons zaŭatych
 Jana ražliŭasia miž imi,
 Ražviejała ciemru, ůžlačyła šlapych
 Svajo ich prasŭaviła imia.

.....

- Ale narod Za Źasyja sŹovy, za zoŹata zvon
 ČuŹackaj šukać staŹu apieki;
 ČuŹyncy zaprehli narod u pryhon,
 . . . A piešniu addali na Ździeki.

- Tady Hibieli znoŹ ludzi u špieku, Ź maroz,
 I doli i voli zbylisia,
 I strašnaja kara paščihŹa ich los:
 Narod svajej pieśni zabyŹsia.

- PaŹniej Z let bieham patomki, pašla doŹhich bied,
 Adniekul znoŹ piešniu dastali, -
 I dumali z joj, jak kališ, dzivić šviet,
 PaŹać znoŹ u daŹniešňaj chvale.
- A tolki ich dum aŹyvić nie mahŹa
 I k ščašciu maščici haščiniec...
 Bo dumka, bo pieśnia ...čuŹaja byŹa...
 Z jarmom daŹ i piešniu čuŹyniec! 53

ZrazumieŹa Źamu naš piašniar udziałaŹ šmat miesca pieśni.

Svajo paetyckaje tvorstva KupaŹa pačaŹ ad naślada-
 vaŹnia bieŹaruskaj narodnaj pieśni. Navat paŹniej, kali naš
 piašniar dachodzić da vysokaj paetyckaj techniki - jon čer-
 paje svaje vyjaŹlenčyja paetyckija srodki z narodnaj pieśni
 i čas ad času imituje jaje na svoj Źad. My zacytavali Źžo
 padobnuju imitacyju Musić treba byŹo Ź čačviertym naŹdziele.
 Dla paŹnaty zacytujem jašče adnu zvarotku z padobnaj imita-
 cyi - "Pieśnia":

Kab byŹa ja pierapiŹkaj,
 Kab ja volu mieŹa -
 Dzie-b chacieŹa palacieŹa
 Doma-b nie siadzieŹa 54.

53 Spadčyna, b.205.

54 Ibid., b.6I.

Pa źmiestu i nastroju pieśni Kupały wielmi raznastajnyja. Spačatku jany biespasredna apiavajuć usie złybiady żyćcia biełaruskaha sielanina, jaho hora, pracu i radaści; pažniej u ich źmiest šviadoma ūvodziacca, jak asnaŭnyja, matyvy sacyjalna-hramadzkija i nacyjanalnyja. Jość i pieśni pryšviečanyja pryrodzie, kachafniu i asabistym pierażyvańniam paety.

Pa nastroju pieśni Kupały to sumnyja, dachodziačyja da elehičnych tonaŭ, to badzioryja i zmaharska-revalucyjnyja, to aź wielmi viasiołyja, paryvajučyja da skokaŭ prypieŭki. Prykładam badzioraj pieśni jość Usie razam.

Hej ža, bratcy, ūsie my razam
Piešniu zapiajom
Družna śmieja, na šviet ceły
Ab žyćci svajom! ⁵⁵
.....

Usie pieśni Kupały adznačajucca vyniatkovaj muzykalnašciaj. Šmat jakija pałożany na noty i stalisia ahulnanacyjanalnym zdabytkam, jak Hej napierad, Nie pahasnuć zorki ū niebie, Vyjdzi spatkaci viasnu, Usie razam i ceły ściah inšych. Dynamičnaść ci manatonnaść ich zależyć ad uviedzienaha nastroju.

2. H i m n - jak paema ūźniosaj liryki, u jakoj paeta ad imia ūžasnaaha i ahulnaha źviartajecca z vysłaŭlańniem da najvyšejšaje istoty - bostva, u Kupały vystupaje ad-

asobnienym wypadkam. Tolki Pieśniu soncu možna padvieści pad hetu tradycyjnju katehoryju himnu ⁵⁶. Sonca tam pradstaŭle- na jak symbal usiemahutnaj najvyšejšaj istoty, da jakoj pae- ta vystupaje z zaklikam, u roli šviatara milijonaŭ.

Inšyja dva vieršy KupaŹy - A chto tam idzie i Nie pahasnuć zorki ŭ niebie (abodva ŭ Šlacham žyćcia) - dziaku- jučy uračystamu nastroju i patasu ich matyvaŭ, vypŹyvajučych z voli narodu - možna adnieści da katehoryi himnu u maderni- styčnym rozumieñni. Nie darma-ž jany byli pryniaty, ŭ peŹnych adrezkach času, za bieŹaruskija nacyjanalnyja himny.

3. R a m a n s a ŭ u KupaŹy šmat. Niekatoryja z ich pryšviečany ŬŹ. Stankievičancy - paźniejšaj žoncy pieś- niara, inšyja apiavajuć kachaŹnie naahuŹ. U ich piaščotnych, dalikatnych tonach wykazyvajecca tuha pa miŹaj, abo sum z pryčyn razŹuki, abo nadzieja na ŭzajemnaść kachaŹnia ci, ŭre- šcie, narakafŹnie, lamant z pryčyny nieščašlivaha kachaŹnia. Najbolš charakternyja ramansy u KupaŹy heta z Šlacham žyćcia: Ja chacieŭ by, Da ŭziaŭčynki, Abnimi, Ty prydzi i sa Spadčy- ny: Nie hladzi i A jana. Usie hetyja ramansy subtelnyja, na- strajovyja, poŭnyja muzykalnaści. Tamu, paŹožanyja na noty, jany, jak i ceŹy ścich in-šych, stalisia ulublenymi atrakcy- jami bieŹaruskich imprezaŭ i spapularyzavalisia siarod moŹa- dzi.

I ů ramans KupaŹa uvodzić zvaroty z narodnaj pieśni.
Najbolš typovym u hetym sensie žjaŹlajecca Nia sudziŹa ty
mnie, dola:

Nia sudziŹa ty mnie, dola,
Byci rečkaj siarod skaŹaŹ,
U jakoj jana by vočki
Na paranku umyvaŹa.
Nia sudziŹa ty mnie, dola,
Byci soncam nad krynicaj,
U jakim jana-b sušyŹa
Ad šloz bieľeňkaje lica 57.
.....

Narodnyja skazy i paraŹnaŹni vystupajuć uva Źsich nastupnych
strofkach, jakija pačynajucca tym-Źa "Nia sudziŹa ty mnie,
dola".

4. B a l l a d a u naviejšym razumieňni, jak paema
apiortaja na hruncie narodnych zvyčajaŹ, vieravaňniaŹ i fan-
tazii i pieraplecienaja matyvami kachaňnia i zdrady z trahič-
nym vynikam - spatykajecca u KupaŹy davoli časta. Jana staić
na pahraniččy liryki i epiki, pry čym liryzm prydaŹe joj me-
lancholijnašć nastroju. Da hetaj katehoryi tvoraŹ naleŹać:
Strašny vir, "Bratka i siastryca" (kvietki), Ruň, I i 2 Zaby-
taja karčma i inš. Padanyja tut žmieščany Ź zborniku Spadčy-
na.

5. S a n e t. Un sonnet sans defect vaut seul un
long poeme - skazaŹ Boilau. Vartašć sanetu acaniŹ i KupaŹa.
Tamu ryharystyčnyja vymohi hetaha misternaha tvorcu datrymany

ŭ jaho staranna. Sanet staŭsia ambicyjaj lepšych bieŭaruskich paetaŭ ad 1911 h. Tady piša svoj historyčna-litaraturny narys ab sanecie Maksim Bahdanovič - piaśniar krasy i maj - star paetyckaj formy ŭ bieŭaruskaj litaratury ⁵⁸. Ustalenyja im praviŭy sanetu stalisia zakonam dla bieŭaruskich paetaŭ pa sioŭniešni dzień.

Siarod tvoraŭ Kupaŭy jość 14 sanetaŭ: Dla ziamli pradziedaŭ maich, Na vialikim šviecie, Ja lublu, Pa miežach rodnych i Zapuščany paŭac u zborniku Šlacham žyćcia; Pčoŭy, Bačkauščyna, Dla bačkauščyny, Naša haspadarka, Čamu, Majo ciarpieńnie, Tavaryš moj, Siarod mahiŭ, Na sud - u zborniku Spadčyna.

Zvyčajny paradak čarhavańnia ryfmaŭ u sanetach Kupaŭy taki, jak vymahajuć tradycyjnyja praviŭy i jak jany pradstaŭleny ŭ Bahdanoviča: abbaabba i ccdde. Časami Kupaŭa dapuščaje krychu admiennaje čarhavańnie apošnich šaści ryfmaŭ: cdcdde. Heta my bačym u zacytavanyh niżej sanecie Pčoŭy.

Moj sad kaŭodami abviedzien miodnych pčoŭ,
Što hamaniać, jak nieŭhamonnyja muzyki;
Ich z leta ŭ leta zvončastyja zyki
Až dalatajuć da blizkich i dalnich sioŭ.

Ja dbaju ab vulloch, - kuru, švianču naŭkoŭ,
Zapaša u vosieŭ miodu kidaju vialiki,
Šladžu zimoju, kab čarviak nia ŭbiŭsia dziki,
Viasnoju ščyra padčyščaju vierch i doŭ.

⁵⁸ Maksim Bahdanovič, Sanet, tearytyčna-historyčny narys, u Vybranyja tvory, Miensk, 1946, b.204, 205.

Ale jak dojdzie čas vychodzić roju ů šviet,
Jon nie sadzicca dzie naznaču ja pasadku,
A kocicca, čuży dzie začvitaje čviet.

Abo jak miod pajdu ja padhladać u kadku,
I tut biada - nia ůsio ů paradku i dahladku:
Jak roj, i miod padhledziů ůžo svajak susied. 59

Po za vyšej aznačanaŹ varyjacyjaŹ sanet hety poůnašciaŹ adka-
zyvaje vymahanym praviŹam: pieršyja vosiem radkoů žnitavany
miž saboj adnolkavymi ryfmami (abbaabba); kaniec pieršaj
strofki žviazany ryfmaj z pačatkam druhoj, što ůzmacniaje
viaž ceŹaj pieršaj častki; mužčynskiŹa ryfmy čarhujucca z
žanockimi; zusim inšyja ryfmy dvuch apošnich strofak robiać
hŹybokuju treščynu pamiž pieršaj častkaj i druhoj. Takim čy-
nam kožnaja z dvuch častak skončanaŹa i niezaležnaja. Heta
adnosicca i da žmiestu: u pieršych vašmi vieršach ražvinuta
tema sanetu, a ů druhoj častcy - u apošnich šašci vieršach -
zaklučeńnie da jaje. I tak sanet byccam arech sparyš - kaža
Maksim Bahdanovič - chavaŹe pad skarŹupoj dva asobnyja, choć
i ščylna šcisnutyja miž saboj, jadry 60.

Žmiest sanetaů KupaŹy pieravažna hramadzka-pabryja-
tyčny. Pieradajecca jon metafaryčnym šlachom z ůžyvańniem sym-
boliki. Vidzim my heta i ů zacytavanyŹ sanecie. PčoŹy ů im
aznačajuć bieŹarusau, jakija adryvajucca ad svajho, zvaŹleny-
ja čužoŹ kulturaj. Svajak susied - heta rasiejcy, jakija vyvo-

59 Spadčyna, b.103.

60 Maksim Bahdanovič, loc.cit.

ziać z Biełarusi - sadu - duchovyja skarby jaje.

Usie sanety KupaŹy trymajucca italijanskaj formy (8 plus 6). Liryka Ź ich refleksyjna. Anhielskaj formy sanetu (4 plus 4 plus 2) u KupaŹy nie spatykajem.

6. E l e h i j a Ź paŹniejšym znaćefni - z vyjaŹleŹniem sumnych paćućciaŹ u suviazi z Źmierciaj - joŹć redkim ŹjaviŹŹcam u KupaŹy. Za toje znachodzim Źmat vierŹaŹ z elehijnym, melanchalijnym nastrojem - pieravaŹna Ź paćatkovaj tvorćaŹci pieŹniara (Źalejka, Adviećnaja pieŹnia). Sumny nastroj ich nia joŹć tolki vynikam asabistych pieraŹyvaŹniaŹ paety, najćaŹciej jon vyjaŹlaje ciarpieŹni Źsiaho narodu. ŹćviardŹajem heta Ź vierŹy Zvajavanym, jaki ŹmieŹa moŹam razhladać, jak elehiju.

Źpicie Źsie tyja, Źto praŹdy na Źviecie Źukali,
I, nie zdabyŹsy, Ź damoŹki biaz ćasu zyŹli.
HraŹziu Ź vas kidali, volna dychnuć nie daval...
Chaj Źa pacieŹacca: ŹŹo vy Źpaćyli Ź ziamli.

HuŹka niasiecca huŹ lesu Ź naćnyja paciomki,
Plaća-haŹosie u kominie vieceŹ hŹuchi...
Źpicie vy, ŹŹaŹnyja hora i pracy patomki,
Chutka nać vami raspalić paminkaŹ ahni!

MaŹa vas, maŹa byŹo pamiŹ ciomnymi nami;
Źilny jaŹće byŹ naŹ bŹud i tuman kruhom nas!
Vy, pieramohŹy usio, ŹŹnialisia arŹami,
Bliskam byli nam, tym bliskam, Źto has i nia zhas!

Hrozna niaŹlisia mahutnyja vaŹyja kliki;
Naviet kamiennyja duŹy skidali svoj son;
RadaŹciaj dziŹnaj ŹvinieŹ vaŹ kraj biedny, vialiki...
SiŹ nie chapiŹa...zapieŹ pacharonny vam zvon.

Šviežyja naspy muraŭka jašče nie pakryŭa,
 Žvir tolki šviecicca, zmyty ťciudzionym daždžom...
 Špicie! my vašych na viek nie zabudziem mahiŭaŭ; 61
 Zbudžany vami, my ŭskreśli, my bolš nie zašniom!

U vieršy hetym čutna muzyka chaŭturnaha maršu. Pavaha, sumny
 nastroj adčuvajuca nia tolki ŭ źmieście, ale i ŭ metrycy.
 Praŭda, elehijnyja noty pieraplecieny revalucyjnymi, apošnja
 adnak možna adnieści da svajho rodu pryčytafńia - charakter-
 naha chaŭturnym pieśniam, u jakim, zvyčajna, padkrešlivajecca
 zasŭhi pamioršych.

7. E p i h r a m y znachodzim u zborniku Spadčyna.
 Jošć ich niekalki. U źmieście ich zvyčajna vystupaje antyte-
 za i trafny skaz - puenta. Bolšašć ich skŭadajecca z čatyroch
 radkoŭ, ale časami daŭžynia ich dachodzić i da vašmi radkoŭ.
 Prykŭady:

Epihrama na samoha siabie

Zavuć mianie Janka Kupaŭa,
 Z biady ja piesieńki skŭadaju,
 Paznaŭ ludziej i šviet ci maŭa,
 Voš dzie radziŭsia, dyk nia znaju! 62

Na ŭsie ruki

Jon z načalstvam maje dzieŭa:
 Parasiejsku valić śmieŭa;
 Liža, vyjšaŭšy za viosku
 Źasku panskujuc papolsku.
 Navat zydu - ŭ doŭh jak prosie -
 "Gute-morgen" - burknie ŭ nosie.

61 Šlacham žyćcia, b.38.

62 Hl. Spadčyna, b.267.

Kali-ž siadzie u kutuzku,
 Ŭsich klanie pabieŹarusku.⁶³

8. I m p r a v i z a c y j a. Pad hetu katehoryju možna padviešci chiba tolki vierš Caru nieba i ziamli, zacytavany ũ čačviertym raždziele⁶⁴. Čujecca ũ im vysokaje napiačcie pačućcia, spontaničnašć, stychijnašć i biespasrednašć. BieŹaruski litaraturny krytyk Anton Navina (Źuckievič) adnosić da impravizacyi i vierš KupaŹy Śnieh, zacytavany ũ raždziele piatym⁶⁵. Na našu dumku vierš hety chiba za štučny, jak na impravizacyju.

9. B i e Ź y v i e r š . My adznačyli ũžo bieŹy vierš Da jaje ũ raždziele čačviertym⁶⁶. Po za hetym nie spatykajem vieršaŭ takoj formy ũ zbornikach KupaŹy. Jon nia lubić adchilacca ad poŭnaj rytmičnašćci i ustalenaj metryki.

10. L i r y č n y j a ũ s t a ũ k i ũ epičnych tvorach KupaŹy spatykajem wielmi časta. My ũžo bačyli ich u paemach Na kućciu i Kurhan. Znachodzim ich i ũ inšych paemach KupaŹy, jak MahiŹa lva, Bandaroŭna, AdpŹata kachaŭnia, Zabytaja skrypka, Zimoju, Za što? Liryčnymi ũstaŭkami pierasypany i dramatyčnyja tvory KupaŹy, jak drama Raskidana je hniazdo, sceničny abrazok Na papasie, sceničnyja paemy Adviečnaja pieśnia i Son na kurhanie. KupaŹa za nadta emocyjanalny, za nadta pieražyvaje svajo tvorstva, kab abyjścisja biaz liryki.

63 Op.cit., b.265.

64 Anton Navina, Napievy liry Janki KupaŹy, u Adbitaje žyćcio, b.52.

66 Hl.b.8I.

Jon nia moža tvaryč spakojna, flegmatyčna - biaz udzieŹu pa-
čućcia. Jon nia moža stać zboku ad svajho tvoru. Usiakaja
scena ci žjava, što vyklikaje silniejšaje ŹraŹańnia, padek-
scytoŹvaje našaha paetu, a tady pačynaje vyživacca jahonaŹa
liryka. Hetym i tŹumačycca mnoštva liryčnych ustavak u epicy
i dramatyčnych tvorach KupaŹy. Voš prykŹad z Na papasie: Ka-
li hrupa bieŹaruskich sialan spatykaje nieznajomaha padaroŹ-
naha - takoha-Ź harapašnika, jak i jany i z niedavieram pačy-
naje vypytyvać jaho što jon za ptuška - z vusnaŹ padaroŹnaha,
uschvalavanaha niedavieram, lijecca liryčny adkaz:

.....
Na ruki hlańcie z mazalami,
Hrudziom pryhledŹcieśia chudym,
I kij i torba za plačami
Najlepiej skaŹuć ab usim.

Z hraŹzioj nia budziecie miašaci,
Dalej adpušćicie išci...
I vas čakajuć dzieťki Ź chacie,
I vy biasputniki Ź Źyćci! 67

PaŹniej nieznajomy plaŹe udabruchanym sialanam poŹnuju liryz-
mu piešniu ab sabie i svaim Źyćci.

Voš i Źsie vykrytyja nami tradyčyjnyja formy liryki
Ź tvorach KupaŹy. Reštu jahonych liryčnych tvoraŹ adnosim da
ahulnaj katehoryi liryčnych vieršaŹ.

67 Janka KupaŹa, Na papasie, u Vybranyja tvory, t.2,
Paemy i apaviadańni vieršam, Miensk, 1935, b.85.

RAŽDZIEŹ VI

ČUŽYJA ŪPŹYVY NA LIRYKU KUPAŹY

Addaŭna na BieŹarusi kryŹavalisia dŹvie chvali kulturnych ŪpŹyvaŭ: polskaja i rasiejskaja. Jany byli aktualnyja i ŭ kancy 19-ha i na pačatku 20-ha vieku, kali Janka KupaŹa ros i raŹvivaŭsia. Pieršaja pranikaŹa pierad usim da bieŹarusau katalikaŭ praz katalicki kašcioŹ i panski dvor; druhaja pašyraŹasia siarod bieŹarusau pravasŹaŭnych praz pravasŹaŭnuju carkvu, rasiejskija dziarŹaŭnyja ustanovy, ŹkoŹu i administracyju. Katalicki kašcioŹ na BieŹarusi byŭ ačopleny polskim, silnym nacyjanalna duchavienstvam, jakoje poruč z Źacinaj uviaŹo, jak maličviennuju, polskuju movu, a nie bieŹaruskuju. Panski dvor išoŭ z kašcioŹam ruka ab ruku. PravasŹaŭnaja carkva byŹa absadŹna rasiejskim, abo zrusyfikavanim duchavienstvam, jakoha zadaŭniem byŹo nia tolki sŹuŹeŭnie carkvie, ale i ŪpŹyvaŭnie na nasielnictva ŭ duchu pravasŹaŭnaj viery, cara i otiečestva. Takoha-Ź napramku trymaŹasia rasiejskaja ŹkoŹa i administracyja. PravasŹaŭnym sialanam umaŭlali, Źto jany naleŹač da pravasŹaŭnaj - ruskaj viery, a z hetaha vynikaje, Źto jany ruskija u adroŹnieŭni ad palakoŭ-katalikoŭ, u sapraŭdnaŹci-Ź ad bieŹarusau-katalikoŭ. U svaju čarhu bieŹarusam katalikom ksiandzy umaŭlali, Źto jany naleŹač da katalickaj - polskaj viery, z čaho vynikaje, Źto jany palaki. Ab bieŹarusach, pakul pačaŹosia nacyjanalna-je adrađŹeŭnie, nia byŹo kamu i ŭspomnič, ich tak jak by i nia byŹo. Takoje miaŹaŭnie viery i nacyjanalnaŹci naŭmyŹla

utrymoŮvaŮasia praz uvieŮ čas i treba byŮo mieć mocnuju nacyjanalnuju bieŮaruskuju ŮviadomaŮć, kab hetamu procistavica. U praktycy sialanie, nia majućyja jaŮće nacyjanalnaj ŮviadomaŮci, instynktyŮna Ůpiralisia pryŮnavacca da nakidanych im nacyjanalnaŮciaŮ i Ů razie potreby znachodzili vy - chad taki, Ůto nazyvali siabie tutejŮymi. Adnak Ů kulturnym ŮŮćci, jak polskija tak i rasiejskija ŮpŮyvy byli silnymi, pakul bieŮaruskaje nacyjanalnaje adradŮeŮnie nie paćaŮo ich vypirać^I. I kali chtoŮ vysunuŮsia z sialanskaj huŮćy na vyŮejŮy stupieŮ intelektualnaha ŮŮćcia - musiŮ pierabryŮci, kali nie praz dŮvie, to prynamsia praz adnu z uspomnienych kulturnych chvalaŮ. ZrazumieŮa, ćamu KupaŮa prabavaŮ pisać svaje vierŮy pa polsku i pa rasiejsku.

Ukrainskaha ŮpŮyvu, jak kulturnaha dziejnika, nie adćuvaŮasia na BieŮarusi. UkraiŮcy sami musiŮi zmahacca z rasiejskimi i polskimi ŮpŮyvami. Za toje ukrainskaje nacyjanalnaje adradŮeŮnie, jakoje mieŮa Ůmat padobnych rysaŮ da bieŮaruskaha, byŮo atrakcyjnym dla bieŮaruskaj intelihencyi, a ukrainskaja litaratura zachaplaŮa bieŮaruskich piŮmieŮnikaŮ i paetaŮ. Adsiul mahŮi pŮyŮci ŮpŮyvy ukrainskaj litaratury na bieŮaruskuju.

I ŮŮ. IhnatoŮski, Karotki narys historyi BieŮarusi, Vilnia, 1921, b.96.

I. Polskija ūpŪyvy.

ŪpŪyvy polščyny datykali Janku KupaŪu ad malenstva dziela taho, što jon pachadziŭ z drobnašlachockaj katalickaj siamji. U bieŪarusau katalikoŭ byŭ užo taki zvyčaj, što dzia- cieŭ zmaŪku vučyli čytač pa polsku ci to sami bački, kali ūmieli, ci to vandroŭnyja vučyciali-darechtary, kab jany ma- hli malicca z polskich malićvieŭnikaŭ. MaŪoha Janku taksama navučyli čytač pa polsku, kali jon mieŭ 7-8 hod, a paźniej užo jon navučyŭsia čytač pa rasiejsku. Polskija ūpŪyvy siaha- li na siamju KupaŪy i praz dvor, z jakim jana mieŪa šmat da- čynieŭniaŭ u suviazi z arendavaŭniem ziamli ad ziemiaŭŪašni- kaŭ palakoŭ. Dy i siarod drobnašlachockaj huščy, jakaja jšče havaryŪa pabieŪarusku, palanizacyjny impet, razahnany miasco- vymi i naježdžymi mahnatami na praciahu apošnich troch sta- hodździaŭ, jašče nie zanik, a bieŪaruskaja nacyjanalnaja šviadomašć rabiŪa tady tolki pieršyja kroki. Usio heta stva- ryŪa hrunt dla polskich upŪyvaŭ na dušu vyrastajučaha pieš- niara. ŪpŪyvy hetyja byli i raniejšyja i macniejšyja čymsia rasiejskija.

Kali Janka KupaŪa padrastaje i imkniecca da pašyreŭ- nia svajho kruhazoru, nie abmiažoŭvajučysia bieŪaruskaj vlas- kovaj stychijaj, i ū hetym wypadku nia moža abminuč polskaha dziejnika. Jon znajomicca z p. Čachovičam i karystaje z jaho biblijateki, u jakoj znachodzič pierad usim polskija knihi, choč poruč z imi maje dostup i da rasiejskich klasykaŭ i

Kabzara Ševčenki.

Z polskich paetaŭ najraniej papadajuć u ruki KupaŹy tvory M. Konopnickaj i ŪŹ. Syrokomli, jakija robiać na jaho vialikaje ŭražańnie, bo blizki jamu pa duchu i bolš zrazumie-
Źyja. Užo tady jon znajomicca i z tvorami Mickieviča, ale vi-
dać hetaha paetu nia moža jašče zhŹybić i tolki paźniej cika-
vicca im bolš i robić pierakŹady jahonych tvoraŭ. Z tvorami
SŹavackaha znajomicca paźniej, a jašče paźniej zacikaŭlivajecca
Pszybyszewskim i inšymi polskimi pišmieńnikami.

M. Konopnickaja i Syrokomla i na dalej zastajucca ja-
ho najbolš ulublenymi paetami. Konopnickaja za ahulnaludzkija
čaŹaviečyja ideaŹy, Syrokomla za jaho pryviazańnie da vloski
i bieŹaruskuju tvorčašć. Ab hetych paetach KupaŹa adzyvajecca
zaŭsiody z vialikaj pašanaj i sympatyjaj i pierakŹadaje na
bieŹaruskuju movu šmat ichnych tvoraŭ. Ale damo hoŹas samomu
Kupale:

.....
HoŹas dumak tvaich jašče budzie
Nie z adnym hamanici stalećciem.

Kaža KupaŹa ŭ vieršy Pamiaci Marji Kanapnickaj. A duch piaś-
niarki zyljecca

I z pramieńniami sonca šviatoha,
Šlozy-rosy vysušyvać budzie
I pakazyvać k praŭdzie darohu.

Voš za što KupaŹa cenić Konopnickaju: za toje, što duch jaje
tvorčašci vysušyvaje šlozy maŹych, niaščasnych, pryhniečanych -
tych samych, za jakich KupaŹa baleŭ dušoj i taksama jak Konop-

nickaja pastaviŮ sabie za metu pakazać im darohu da ůvietŮaj , ůůaůlivaj buduůyni. I nićoha dziŮnaha tamu, ůto ahulnaludzka-ja dumka piaůniarki ab doli nieůůaůlivych budzie hamanić nie z adnym stalećciem, jana budzie ůyvoj tak doŮha, jak doŮha budzie na ůviecie ludzkoje ciarpieůnie. Pieůni Konopnickaj KupaŮa nazyvaje kviacistymi i kaůa, ůto jany ćvili siarod ůciuůy i noćy:

Pamiać nasyp-mahiŮku ůcharoůyć
Z ůyvych kvietak rukoju siroćaj,
Jak kviacisty byli tvaje pieůni
Siarod ziemskej i ůciuůy i noćy.

Samuju piaůniarku KupaŮa nazyvaje zastupnicaj milijonaŮ, vialikaj Piaůniarkaj-Kniahiniaj, tak kanćajućy svoj vierů:

A z miljonaŮ hrudziej nabaleŮych
PŮyci ůzdoch z vieku ů viek nie pakinie
Pa zastupnicy ůsich nieůůaůlivych,
Pa vialikaj Piaůniarcy-Kniahini 2.

Toje, ab ćym Konopnickaja piajaŮa ů svaich vierůach, biŮa ů unison z ćuŮaj na ludzkuju biadu duůoj KupaŮy i chyba ůto mocna ůpŮynuŮa na farmavaůnie jahonych pohladaŮ na ćaŮavieka. Jon choća dumki Konopnickaj raspaůyryć siarod bieŮarusau, zapznać ich z jaje tvorćaůciaj i tamu pierakŮadaje na bieŮaruskuju movu vierůy jaje: Jak karol u pachod vychodziŮ, Para, Kamu?, Na ůalejcy, - źmieůćanyja ů zborniku ůalejka; Varaůbitka, Rodny dom, Try darohi, Try pary dnia - u zborniku ůlacham ůůćcia. U paůniejůych zbornikach my nie spatykajem bolů piera-

2 ůlacham ůůćcia, b.I57.

kŲadaŲ Konopnickaj, ale toj upŲyŲ, jaki jana akazaŲa na KupaŲu na pačatku, mieŲ značefnie i Ų dalejšaj jaho tvorčašci.

Kali chodzić ab Syrakomlu - dyk hety paeta apiavaŲ tu-ju-Ų bieŲaruskuju krainu i viaskovy lud, Ųto i KupaŲa. U datku Syrakomla apiavaŲ ich nie tolki papolsku, ale i pabieŲarusku. Pa svajmu duchu tvorčašć Syrakomli zbliŲama da tvorčašci bieŲaruskich narodnikaŲ, jak Bahuševiĉ, NiasŲuchoŲski i inšyja. Tamu piešnia viaskovaha lirnika pramoviŲa da KupaŲy nie sŲabiej jak piešni bieŲaruskich narodnikaŲ i mieŲa na jaho ŲpŲyŲ, jak i piešni apošnich. KupaŲa Ų svaím vieršy Lirnik viaskovy šćviardŲaje, Ųto tvory Syrakomli pranikli i Ų dušu pastuška, i Ų Ųlachocki zašćienak, i Ų mahnacki dvor i Ų mury miesta i tak kaŲa na pačatku hetaha vierša:

Nie ab Ųumna-razhulnaj biasiedzie-viasielli,
 Nie ab sŲavie zabytaha kraju,
 Nie ab vichrach i burach, Ųto Ųviety ciarpieli,
 Hetu piešniu siahoŲnia skŲadaju.
 Vylić dumku chaĉu - chaĉ snuje u biazmiery -
 Dumku-pamiać, Ųto Ų sercy zalehŲa,
 Ab tej zorcy, Ųto niekali z dobraju vieraj
 Nad ziamielkaj jašnieŲa i ŲbiehŲa.
 Ab muzycy, Ųto liraj svajej ĉaradziejskaj
 Mnie Ų duŲy Ųvietoĉ vyklikaŲ novy,
 Kab ŲyŲa choĉ na ĉas krasaj kvietkaŲ-praleskaŲ,
 Jak Ųyvie vieĉna Lirnik viaskovy ³.

Jak baĉym KupaŲa pryznajecca, Ųto Syrakomla svajej liraj ĉaradziejskaj vyklikaŲ u jaho duŲy novy Ųvietoĉ. Heta pryznaŲnie jošć najlepšym dovadam upŲyvu Syrakomli na KupaŲu.

3 Ibid., b.159.

Na čym Źa palahaŭ hety ūpŪyŭ? Kali uvaŹać tvorčašć Syrakomli za analohičnuju z tvorčašćiaj Bahuševiča i inšych narodnikaŭ, dyk i ūpŪyŭ moh być analohičny. A jak my bačyli ŭ trecim raŹdziele Bahuševič ūpŪyvaŭ na Kupaŭu i Źmiestam svaich vieršaŭ i formaj ich. Pa prykŭladu Bahuševiča Kupaŭa pačaŭ apiavać bieŭaruskuju vlosku i niadolu jaje Źycharoŭ. A pa kolki tady ūŹo jon znaŭ tvorčašć Syrakomli dyk i z jaho jon moh brać prykŭady apisaŭnia vloski i prostaha ludu. Dumku našu pačviardŹajuć tyja vieršy Syrakomli, jakija Kupaŭa vybraŭ dla pierakŭadu na bieŭaruskuju movu. Heta jošć: Hruhan, Dola, Karali. Z hetaha-b vynikaŭa, Źto tvorčašć Syrakomli, kali nie pakazaŭa napramak tvorčašći Kupale, to spryčyniŭasia ŭ značnaj miery da pierakanaŭnia jaho ŭ tym, Źto abrawy ūŹo im kirunak pravilny.

U dalejšaj svajej tvorčašći Kupaŭa skarystaŭ z ūpŪyvu polskich ramantykaŭ z Mickievičam na čale. Padobna da ich jon apisyvaŭ minuŭščynu, znachodziŭ charastvo ŭ narodnym tvorstvie - ŭ narodnych lehendach, fantastyčnych apaviadaŭniach si-voj starašvietčyny, napaŭniaŭ duchami bieŭaruskuju pryrodu. Ab zacikaŭleŭni Mickievičam šviedčać pierakŭady tvoraŭ jaho, Źmieščanyja ŭ zborniku Šlacham Źyćcia. Heta jošć: Adryvak z Konrada Vallenroda, Troch Budrysaŭ, Pani Tvardoŭskaja i Ū da-honku (Czaty).

Šmat ciaŹej havaryć nam pra ūpŪyvy Sŭlavackaha na Kupaŭu. Viedajem, Źto jon wielmi cikaviŭsia hetym paetam u časie

svajej butnašci ū Pieciarburzie. Z peūnašciaj moŭam skazać, što ūpłyŭ Słavackaha prajaviŭsia ū vieršy Kupały Sumna mnie Boŭa wielmi padobny da vierša Słavackaha Smutno mi Boŭe. Na ŭal vierš hety nie ŭvajšoŭ ū zborniki tvoraŭ Kupały, a byŭ nadrukavany ū jakimś časopisie i my jaho nia moŭam znajšci.

U tym-ŭa časie svajho prabyvańnia ū Pieciarburzie Kupała znajomicca z tvorčašciaj Pszybyszeŭskaha. U jahonuju dušu pšybyšeŭščyna pranikaje z usioj svajej nervovašciaj i pad ūpłyvam bačanaha na scenie Śniehu Pszybyszeŭskaha Kupała tvoryć svoj vierš Śnieh, ab jakim była mova ū čačviertym raŭdziele ⁴. Bołš ūpłyvaŭ Pszybyszeŭskaha trudna zaŭvažyć.

Z inšych polskich paetaŭ, jakimi cikaviŭsia Kupała, byli Kasprovič, Kornel Ujejski i Asnyk. Z Ujejskaha jon pierakładaje Chaŭturny marš. Choć vierš hety byŭ pierakłožany jašče ū pieciarburskim peryjadzie - nadrukavany adnak značna paźniej - u zborniku Bieznazoŭnaje ⁵. Z Asnyka majem našledavańnie Kupały pad nazovam Ja chacieŭ-by, źmiešćanaje ū zborniku Ślacham ŭyćcia ⁶.

Jak bačym navat z hetaha karotkaha narysu znajomstva Kupały z polskaj litaraturaj byŭo šyrokaje. Ūpłyvy polskich paetaŭ prajavilisia asabliva ū časie farmavańnia tvorskaj in-

⁴ Hl. b.106.

⁵ Bieznazoŭnaje, b.56-61.

⁶ Ślacham ŭyćcia, b.96.

dyvidualnašci KupaŮy ů pačatkavym i pieciarburskim peryjadzie. ZacikaŮleŮnie polskaj litaraturaj šviedčyć ab imknieŮni naša-ha piešniara da paznaŮnia dastupnych jamu čužych litaratur i skarystaŮnia z ich dla svajho tvorstva. KupaŮa nikoli nie zamykaŮsia ů miežach tolki svaich bieŮaruskich interesaŮ. Jon i na dalej pahŮyblaŮ svaju viedu ab čužych litaraturach.

2. Rasiejskija ůpŮyvy.

Rasiejskija ůpŮyvy nie mahli pranikać hŮybiej ani ů drobna-šlachockuju katalickuju siamju KupaŮy, ani ů jaho asiarodździe. Jany mahli prajavicca bolš praz škoŮu i intelektualnaje Ůyćcio, u jakim rasiejcy hulali tady na BieŮarusi wielmi pavažnuju rolu. Ale, jak my viedajem, KupaŮa navučyŮsia čytać pa rasiejsku doma, u rasiejskaj škole byŮ tolki adzin hod, a jaho namier ůstupić u siaredniuju rasiejskuju škoŮu nie zrealizavaŮsia. Dyk ab jakichš pavažniejszych upŮyvach rasiejskaj škoŮy na jaho nia moža być movy. Kali chodzić ab intelektualnaje Ůyćcio, dyk u svajej raŮniaj moŮadašci, praŮyvajućy ů sialanskim asiarodździ, KupaŮa amal zusim nia braŮ u im udzieŮu, a tyja intelektualnyja zacikaŮleŮni, jakija ů im prajaŮlalisia tady, abmiažoŮvalisia da svajej miascovaj sfery, u jakuju uvachodzili, poza viaskovymi pryjacielami, pan Čachovič z svajej bahataj biblijatekaj i bieŮaruski pišmieŮnik Anton Lavicki. Havaryć ab rasiejskich upŮyvach u hetaj sfery taksama nia prychozicca.

Rasiejski ūpŪyŭ moh prajavicca na KupaŪu praz rasiej-skuju movu i kulturu, jakija tady byli aficyjalnymi na BieŪa-rusi. Kali KupaŪa chacieŭ vyjŝci na ŝyrejŝy ŝviet, pačač dru-kavacca - moh zrabič heta tolki praz rasiejskuju movu, druku-jučy svaje tvory ŭ rasiejskich vydaŭniach, bo pabieŪarusku drukavacca byŭo nielha, bieŪaruski druk da 1905 h. byŭ zaba-ronieny. I my bačym hetu sprobu ŭ KupaŪy: jon, u pačatkovym tvorstvie, piŝa svaje vierŝy pa rasiejsku z nadziejaj nadru-kavaŭnia ich. Hety kŪopat pieŝniara - pisač i nia byč druka-vanym - my razumiejam wielmi dobra. AkazaŪasia adnak, ŝto Ku-paŪa za sŪaba viedaŭ rasiejskuju movu, kab pisač na jej vier-ŝy. Dy naahuŪ bieŪaruskaja stychija, jakuju KupaŪa apisyvaŭ, nie mahŪa vyjavicca ŭ naleŝny sposab u čuŝych dla paety mo-vach - rasiejskaj ci polŝkaj. Źviarnuli na heta ŭvahu i ŪŪa-dzimier SamojŪa, jaki pierŝ padhataŭlaŭ KupaŪu ŭ realnaje vu-čyliŝča ŭ Miensku, Dr. Jan Offenberga u Radaŝkavičach i ŭre-ŝcie viedamy bieŪaruski dziajač i krytyk Anton Ūuckievič. Usie try čvierdzili ŭ adzin hoŪas, ŝto talent KupaŪy moŝa raŝvicca naturalnaj darohaj tolki ŭ rodnej jamu bieŪaruskaj movie. Ūreŝcie kŪopat drukavaŭnia tvoraŭ KupaŪy na rasiejskaj movie adpaŭ sam saboj, kali ŭ 1905 hodzie mienskaja rasiejskaja ha-zeta Sieviero-zapadnyj Kraj ŝmieŝciŪa pierŝy drukavany vierŝ jaho Muŝyk u bieŪaruskaj movie. A ŭŝo ŭ 1906 hodzie pačynajuč vychodzič u Vulni bieŪaruskija hazety - spačatku Naŝa Dola, a paŝniej Naŝa Niva, jakaja adčyniŪa svaje bačyny dla tvor-čaŝci KupaŪy.

Rasiejski ūpyŭ na Kupaŭu idzie praz kniŭku, praz rasiejskuju litaraturu, z jakoj jon znajomicca wielmi rana, čytajučy tvory Niekrasava, Kalcova, Lermantava, Puškina, Hleba Uspienskaha i Saŭtykova-Ščedryna, jakich znachodzić u biblijatecy pana Čachoviča. Spačatku na jaho mieli vialiki ūpyŭ tyja rasiejskija pišmieńniki, što apisyvali viosku i jaje niadolu. Heta byli Niekrasaŭ i Kalcoŭ. Paźniej ūžo zacikaŭleńnie Kupaŭy pieranosicca na Puškina i Lermantava i inšych pišmieńnikaŭ. Adnosiny Kupaŭy da rasiejskaj litaratury wielmi padobny da adnosin da polskaj: jak u polskaj litaratury jon zachaplajecca Konopnickaj i Syrakomlaŭ za toje, što jany apisyvajuć ludzkiju niadolu i viosku, tak u rasiejskaj z tych ŭa pryčyn jon najbolš začytyvajecca Niekrasavym i Kalcovym. Paźniej ūžo jon zacikaŭlivajecca z adnaho boku Mickievičam, Sŭavackim, Pszybyszeŭskim i inšymi, a z druhoha Puškinam, Lermantavym, Horkim, Hleb-Uspienskim, Briusavym, Balmantam i Saŭtykovym-Ščedrynom. Zacikaŭleńni hetyja pakazyvajuć, jak adbyvasia duchovaje raŭvićcio paety.

Vieršy Niekrasava i Kolcova chvalavali Kupaŭu z maŭych hadoŭ, bo jany apisyvali jakraz toje, ab čym i jon sam baleŭ dušoj. Ūžo ŭ 1905 hodzie naš paeta pačynaje pierakŭadać na bieŭaruskiju movu tvory Niekrasava i Kolcova. U časie 1905 - 1907 h. jon pierakŭaŭ z Niekrasava: pieśni Haŭodnaja, Salonaja - z cyklu Kamu na Rusi ŭyt' chorošo, U ludziej-ŭa doma, Niazŭaty šnur, Što nia hod pamianšajucca siŭy, Aharodnik; z

Kolcova pierakŮaŮ vierš Šlach. Z Niekrasavym KupaŮu ŮuŮyć abarona pryhniečanych sacyjalna, praŮdzivašč, realnašč abra-
zoŮ pradstaŮlenych u jaho tvorach, a taksama ščyraje imknień-
nie addać usie svaje siŮy i svoj talent na sŮuŮeńnie narodu.
U asobie Niekrasava KupaŮa baŮyć nia tolki impanujučaha jamu
paetu, ale i prykŮad čaŮavieka, hramadzianina. NiekrasaŮ ska-
zaŮ: Jak soramna Ů časinie hora krasu dalin, niabies i mora
i Ůasku lubaj apiavać. U KupaŮy toj samy Ůmiest huŮyć jašč
macniej: čto śmiajecca i viesialicca, kali kruhom hora, ślo-
zy j kroŮ, - toj sam jošč pryčynaj ich - kaŮa naš paeta Ů
vieršy Hdzie praŮda Ůyvie, Ůmieščanym u zborniku Ůalejka⁷.

Jak my ŮŮo kazali, u 1910 hodzie zacikaviŮsia Jankaj
KupaŮaj i bieŮaruskaj litaraturaj Maksim Horkij. U nastupnym
- 1911 hodzie jon Ůmiaščaje Ů časopisie Sovrjemiennyj Mir
n° 2 svoj artykuŮ pad nazovam O pisatielach samoučkach, u ja-
kim pryzyvaje čytačou Ůviarnuć uvahu na bieŮaruskuju litara-
turu, na maŮadoha paetu Janku KupaŮu i hazetu Našu Nivu. Apra-
ča taho Ů tekščie artykuŮu jon padaje pierakŮad vierša Kupa-
Ůy A čto tam idzie, čvierdziačy, što hety vierš moŮa stacca
Ů niedalokaj budučyni nacyjanalnym bieŮaruskim himnam. Takim
čynam Horkij byŮ pieršym rasiejskim pišmieńnikam, jaki piera-
kŮaŮ vierš KupaŮy na rasiejskuju movu i daŮ velmi prychilny
vodzyŮ ab samim paecie. Fakt hety zrabiŮ vialiki ŮpŮyŮ na Jan-

7 Ůalejka, u Zbor tvoraŮ Janki KupaŮy, t.I, b.38.

ku Kupału: jon byŭ wielmi ŭschvalavany i razčuleny. Pieršy raz rasiejskaja hramadzkašć byŭa paznajomlena z tvorstvam Kupały. Pieršy raz byli adčynieny jamu dźviery ŭ rasiejskija literaturnyja koŭy. Biazumoŭna fakt hety mieŭ vialikaje značeńnie ŭ dalejšym raźvićci tvorčaści Kupały. Jon prydaŭ jamu advahi j šmieŭaści, jak i samapeŭnaści, jon pavialičyŭ mahčymaści paety ŭ šukaŭni vychadu ŭ pavažniejšyja rasiejskija literaturnyja koŭy. Ab biespasrednym upŭyvie Horkaha na tvorčašć Kupały ciažka štoś skazać, nie ŭdałosia nam ich zaŭvažyć.

Ab tym ci byŭa jakaja asabistaja suviaž Kupały z Horkim - asabistyja spatkaŭni - my možam skazać za Mozolkovym, šbo jany spatkalisia na ŭsiesajuznym Žježdzie savietskich piśmieŭnikaŭ i paetaŭ u Maskvie ŭ 1934 hodzie ⁸. Ab raniejšych spatkaŭniach nia majem nijakich dadziennyh i praŭdapadobna ich i nia byŭo.

Druhim rasiejcam, što pisaŭ ab Kupale, byŭ praŭ. Pogodin, jaki źmieściŭ artykuł Biełoruskije poety ŭ časopisie Viestnik Jevropy ŭ studźieni 1911 h.

Pa prykłađu Horkaha pašli inšyja rasiejskija paety i pačali pierakładać tvory Kupały na rasiejskuju movu. Heta byli Valerij Brjusov, Niečajev, Korinfskij, Biełousov i inšyja. Biełousov sabraŭ hetyja pierakłady razam i vydaŭ specyjalnym zbornikam u Maskvie ŭ 1919 hodzie: Janka Kupała - biełorus-

8 Mozolkov, op. cit., b.145.

kij poet. Izbrannyje stichotvorenija v pierевodach russkich poetov.

U 1914 hodzie, jak my havaryli ŭžo ŭ raǳdziele druhim, Kupała znajomicca z pryjechaŭšymi ŭ Vilniu rasiejskimi paetami Valerijem Brjusavym i Balmontam. Z hetaha času zaviazvajuca staŭja adnosiny pamiž Kupałaj i Brjusavym. Jany časta spatykalisia i viali hutarki na litaraturnyja temy. Kupała padaravaŭ Brjusavu vydaŭni svaich tvoraŭ, a toj u svaju čarhu pierakładaŭ vieršy Kupały na rasiejskuju movu. Čamu ŭ Kupały zaviazalaŭsia bližejšaja družba z Brjusavym čymsia z Balmontam - kidaje krychu šviatła Mozolkov u svajej manahrafii ab Kupale. Jon kaža tak:

Prastatu i ščyraść V. Brjusava ŭ adnosinach z ludźmi Kupała nia raz procistaŭlaŭ samalubstvu i pazavafniu K. Balmonta, jaki pryjaǳdaŭ u Vilniu na hastroli ⁹.

Takoje ašviedčafnie moža choć častkova tłumačyć, čamu ŭ Kupały nie dajšo da bližešych znosin z Balmontam. U toj čas, kali V. Brjusov pierakładaje tady na rasiejskuju movu ceły šciach vieršaŭ Kupały, jak U načnym carstvie, Pieśnia, Adčvitaŭnie, Na Kupalle i inšyja - my nia bačym pierakładaŭ Kupały ŭ Balmonta. Z druhoha boku my nia bačym pierakładaŭ Kupały tvoraŭ hetych dvuch rasiejskich paetaŭ na biełaruskuju movu. Ale z hetaha nie vynikaje, što jany nia mieli ŭpłyvu na jaho tvorčasć. Upłyŭ hety biazumoŭna byŭ. Jon prajaŭlaŭsia ŭ symbolizmie ŭ Kupały. I Valerij Brjusov i Balmont byli pradstaŭnikami

9 Loc. cit.

rasiejskaha symbolistyčnaha napramku ů rasiejskaj litaratury. Asabliiva vydatnym symbalistam byŮ Balmont. I voš pad ich upŮyvam symbolizm KupaŮy, zapačatkavany upŮyvami ramantykaŮ, vystupaje ů tvorčašci jaho jašče macniej. My možam znajšci jaho, jak ů drobnych tvorach KupaŮy, tak i ů bujniejšych pamach i tvorach dramatyčnych, jak Son na kurhanie, Raskidana-je hniazdo dy sceničny abrazok Na papasie. Tolki KupaŮaŮ symbolizm nie taki, jak rasiejski symbolizm Balmona, KuŮmina, Arcybaševa, SoŮohuba i Kamienskaha. U toj čas, jak pieraličanyja tut rasiejskija paety znachodziacca pad uraŮaŮniem niejkaj biez nadziejnašci, tak jak byccam stracili hrunt pad nahami i tamu kidajucca ů vir dekadensčyny, pieranosiacca ů šviet cieŮavych, matarjalnych, egaistyčnych zadavaleŮniaŮ - KupaŮa ů svajej symbolicy pradstaŮlaje ůsio, što jošć najšviatejšaje dla jaho i jaho bačkaŮščyny: adradŮeŮnie bieŮaruskaha narodu. Symbolizm KupaŮy byŮ zdarovy, ad jaho niasŮo Ůaram, jon zapalaŮ pratest suproć hvaŮtu, nasilstva^a, ucisku, u jaho symbaličnych postaciach vystupajuć vialikija ludzkija idei i dumki. Ů peŮnym peryjadzie tvorčašci symbolizm u KupaŮy prajaŮlajecca wielmi mocna. Heta jak raz hady prabyvaŮnia paety ů Pieciarburzie i ů Vilni, kali treba byŮo Ůviartać uvahu na rasiejskuju cenzuru. ČvierdŮaŮnie Ciški Hartnaha, što KupaŮa musiŮ ubirać svaje dumki ů symbali miŮ inšym i dziela wielmi ciaŮkich cenzurnych abstavin, častkova majuć padstavy IO.

IO Z. ŮyŮunovič, Janka KupaŮa, krytyčna-biohrafičny narys, u Zbor tvorau Janki KupaŮy, t.I, b.XIV.

Ab ūpžyvach V. Brjusava i Balmonta na Kupažu ū inšaj formie, aprača symbalizmu, ciažka štoś skazać, sudziačy pa jaho tvorach. Jany mahli prajavićca ū adnosinach da ražvićcia paetyckaj techniki piešniara i pahžybleńnia jahonaha litaraturnaha kruhazoru, ale nia vystupili ū kankretnaj formie - na tych, ci inšych tvorach. Niešta padobnaje možna byŋo-b prypušćać a adnosna ūpžyvaŋ Puškina, z tvoraŋ jakoha Kupaža pierakžaŋ paemu Miednyj vsadnik, i Lermantava. Nidzie ū tvorčašci Kupaży nia vidać kankretnych śladoŋ ich ūpžyvaŋ.

Z peŋnašciaj možna śčvierdzić, što za doŋhi adnosna peryjad žyćcia Kupaży ū Savieckim Sajuzie nia vidać jakichś ūpžyvaŋ savieckich rasiejskich paetaŋ. Choć Mozolkov i nazyvaje Majakoŋskaha vialikim vučycielam paetaŋ usich narodaŋ Savieckaha Sajuzu, - ~~my~~ nie znachodzim navat najmienšaha śledu jahonych ūpžyvaŋ u tvorach Kupaży II. Što jašče vielmi charakternaje - nia bačym my ū Kupaży bolšaj kolkašci pierakžadaŋ rasiejskich paetaŋ, jak starych klasykaŋ, tak i novych savieckich, aprača vyšejpialičanych niekalkich vieršaŋ Niekrasava, Kolcova, paemy Puškina Miednyj vsadnik i pary vieršaŋ Isakovskoho.

Kankretyzujučy, treba byŋo-b skazać, što z rasiejskich paetaŋ vidavočny ūpžyŋ na Kupažu akazali Niekrasaŋ i Kolcov na pačatku jaho tvorčašci i krychu paźniej Balмонт i V. Brjusov.

II Evg. Mozolkov, op. cit., b.II3.

Kali chodzić ab pierakłady Kupaży na rasiejskuju movu, to zroblena ich šmat. Pašla vydaŋnia pieršaha zbornika pierałożanych vieršaŋ Kupaży na rasiejskuju movu ū 1919 hodie ū Maskvie, vydana aŷ piać roznych zbornikaŋ jaho vybranych tvoraŋ u rasiejskim pierakładzie, z jakich apošni vyjšaŋ ū 1950 h. z absiaham 434 bačyny druku. Siarod pierakładčykaŋ fihurujuć imiony takich rasiejskich pišmieŋnikaŋ i paetaŋ:

Maksim Horkij, Valerij Brjusov, M. Hołodnyj, I. Bie-
lousov, V. Roždiestvienskij, E. Niečajev, B. Turganov, M. Isa-
kovskij, D. Brodskij, E. Bagrickij, S. Gorodieckij, M. Sviet-
lov, B. Irinin, A. Romm, N. Panov, I. Sielvinskij, A. Proko-
fjev, A. Korčagin, S. Obradovič, L. Chaustov, M. Komissarova.

Siarod hetych prožviššaŋ najvialikšaje značeŋnie u pašyraŋni tvoraŋ Kupaży ū Savieckim Sajuzie maje paeta Sma-
lenščyny Isakovskij. Jon byŋ pieršym z rasiejskich savieckich
paetaŋ, jaki pačaŋ systematyčna vyvučać, pierakładać i prapa-
havać tvory Kupaży. Pačynajučy ad 1934 hodu jon adzin tolki
pierakłaŋ niekalki tysiać vieršavanych radkoŋ Kupaży, jakija
składajuć piać paem piešniara i kala saraka vieršaŋ.

Siahoŋnia tvorčašć Kupaży viedama ūsim narodaŋ Savie-
ckaha Sajuzu, kaŷa Mozolkov ¹². Škada tolki, što pierakłada-
jucca Izbrannyja tvory Kupaży - heta znača panaraŋnyja savie-
ckamu režymu, a nia ūsie jaho tvory. Zbor tvoraŋ Kupaży byŋ

¹² Ibid.

vydany tolki adzin raz u šašci tomach ŭ 1925 - 1932 hadoch na bieŭaruskaj movie ŭ Miensku i pašla hetaha poŭnaje wydaŭnie tvoraŭ jaho bolš nie paŭtaryŭasia.

3. Ukrainskija ŭpŭyvy.

Koŭnaha bieŭarusa cikavič ukrainskaje nacyjanalnaje adradŭeŭnie i baračba za vyzvaleŭnie Ukrainy, bo los bieŭarusaŭ i ukraincaŭ wielmi padobny, taksama jak padobny ich historyčnyja padziei. Zusim zrazumieŭym budzie tady čamu bieŭaruskija pišmieŭniki i paety cikaviacca ukrainskaj litaraturaj i sačač za bieham jaje raŭvičcia.

Janka Kupaŭa znajomicca z ukrainskaj litaraturaj uŭžo na pačatku svajej tvorčašci. U raŭniaj moŭadašci papadaje ŭ jaho ruki Kobzar Ševčenko z biblijateki pana Čachoviča. Jon začytyvajecca im, zahŭyblajučysia ŭ labiryncie dumak i idejaŭ vialikaha piešniara Ukrainy. I znachodzič tam nadzvyčajnyja skarby - stravu dla svajej maŭadoj paetyckaj dušy. Paznaje, jak Ševčenka lubič svaju bačkaŭščynu, jak umieje prasŭaŭlač jaje i ciarpieč za jaje, jak hŭyboka i pryhoŭa jaho dumka-piešnia ab doli j niadoli ukrainskaha narodu. Voš čym moh za-impanavač Ševčenka našamu piešniaru i ŭpŭynuč na jaho dušu, jak raz u najvažniejšy peryjad farmavaŭnia jaje. Ad samaha pačatku sutyčnašci z tvorami Ševčenko Kupaŭu ŭučyč z im piakučaja bol za nacyjanalny ucisk, za paniŭeŭnie nacyjanalnaj hoŭdnašci. Heta zrodnienašć tej samaj kryŭdaj i pašana da viali-

kaha piešniara Ukrainy vyjaŭlajecca nia raz na praciahu tvorčašci Kupaży.

Užo na pačatku tvorčašci - pamiž 1905 i 1908 hodam my bačym u Kupaży pierakłady takich vieršaŭ Ševčenko: Dumka (Dy pašto mnie čorny brovy), Prachodziać dni, prachodziać nočy. Vieršy hetyja źmieščany ů zborniku Žalejka. Paźniej Kupaža pryšviačaje Ševčenko vierš pad nazovam Pamiaci T. Ševčenko, jaki my zacytavali ů piatym raždziele I3. Jašče paźniej - u 1939 hodzie piašniar naš piša specyjalnuju paemu Tarasava do-la, jakaja uznaŭlaje pamiać Tarasa Ševčenko. Nad hetaj paemaj my zatrymajemsia krychu daŭžej.

Dzie i kali byža nadrukavana heta paema ů aryhinale - my nia majem dadzienych. Znachodzim my jaje ů rasiejskim pierakładzie ů zborniku tvoraŭ Kupaży pierałożanych na rasiejskuju movu pad nazovam Izbrannoje, vydanym u Maskvie ů 1942 ho-dzie. Składajecca z 14 piešniaŭ. Źmiestam jaje jošč žyćcio Tarasa Ševčenko. Pašla addańnia pakłonu saviackamu režymu ů pieršaj pieśni - biez čaho nia moža vyjšci nijaki tvor u Savieckim Sajuzie - naš paeta pierachodzić da pradstaŭleńnia žyćcia na Ukrainie, kali uzrastaŭ Taras, a dalej padaje najvažniejšyja adrezki z žyćcia samoha Ševčenko: panščyna, vykup z jaje, vandroŭka ů Pieciarburh, paetyckaja i malarskaja tvorčašć, kachañnie da Aksany, ssyłka ů Orskuju krepašć, za-

barona pisaŋnia i malavaŋnia, muki Tarasa i šmierć jaho. U apošniaj piešni havorocyca ab značefni Ševčenko i vykazyvajec-
ca pažadafnie, kab Kabzar ustaŋ z viekavoha snu i pabačyŋ što
robicca na Ukrainie. Jak bačym KupaŮa dakŮadna znaŮ žyćcio i
tvorčašć Ševčenko navat z drabniejšymi wypadkami. U piešni
piataj KupaŮa apisyvaje, jak Taras u časio padarožža ů Pie-
cierburh prajaždžaje praz BieŮarus i jak jaho spatykajuć u
hetym krai pryroda i ludzi. Tut KupaŮa znachodzić akazyju da
paraŮnaŋnia tahačasnaha žyćcia na Ukrainie i BieŮarusi i da-
lej u piešni šostaj kaža (cytujem rasiejski pierakŮad):

Kak že v sierdce bieŮorussa
muzykoj čudiesnoj
OtozvaŮaš, zazvučaŮa
Tarasova piešnia?

Kak že vietier Ukrainy
šdumkoju kryŮatoj
DoletaŮ do BieŮorusi
I šumieŮ nad chatoj?

A dalej paraŮnoŮvaje dolu bieŮarusa z dolaj ukrainca:

Rjadam dola bieŮorussa
S ukrainca dolej
Šli darogoju tiernistoj,
Tierzališ nievolej.

Rjadam s dietstva do skončaŋja,
Gnuliš biez otvieta
Pod jarmom i ožidali
Jasnoho razsvieta.

Kak žiŮosia, kak vieŮosia,
Kak sŮabieli siŮy,--
Etu poviest' sochranili
Kurhany mogliŮy.

Voš pohlad KupaŮy na ůzajemaadnosiny miž bieŮarusami i ukra-

incami. Taki pohlad jon vykazyvaŭ nieadnakrotna. U aŭtabiahrafičnych matarjaŭach KupaŹy jošć takija skazy wykazanyja ŭ 1928 hodzie:

Ukrainskuju litaraturu ja lublu. TŹumačycca heta ja dumaju adnolkavym sacyjalnym i nacyjanalnym paŹaŹefniem bieŹaruskaha i ukrainskaha narodu ŭ minuŹym. Da taho-Ź ukrainskaja litaratura zmaŹa vyjavić u minuŹym i sučasnym dumki i pačućci svajho narodu. Z ukrainskich paetaŭ bolš za Źsich, viedama, lublu Ševčenuku, a z sučasnych - Tyčynu ¹⁴.

Ab tym, jak ukraincy adnosilisia da KupaŹy, my majem krychu materjaŹu, choć jon i nia poŹny. Nie chapaje nam dadzienych ab adnosinach da KupaŹy ukraincaŭ u volnym, zachodnim šviecie. Za toje majem dadzienyja z Savieckaha Sajuzu. Ukrainskija pišmieŹniki z Savietaŭ tak pisali na tryccacilet-ni jubilej tvorčaści Janki KupaŹy:

Janka KupaŹa taksama blizki, taksama rodny dla Savieckaj Ukrainy, jak i dla Savieckaj BieŹarusi. My lubili jaho cudouŹnyja pieśni, my šmat čamu vučymsia ŭ Janki KupaŹy - našaha druha, staršaha majstra, inŹyniera duš pieršaj ranhi ¹⁵.

A voš što kaŹa ab Kupale PavŹo Tyčyna:

Janka KupaŹa heta pieršaja vierchavina bieŹaruskaha Elbrusa paezii. Mahutnaja jana i čystaja i vysokaja. Vysokaja, bo praŹdziva svaimi matyvami. Čystaja, bo miŹahučnaja, i misternaja, a mahutnaja, bo zaŹsiody byŹa z narodam ¹⁶.

¹⁴ Aŭtabiahrafičnyja matarjaŹy ab Kupale. PadaŹe Mozolkov u op. cit., b.28, 29.

¹⁵ Polymia Revalucyi, n° 12, Miensk, 1935. PadaŹe Mozolkov u op. cit., b.179.

¹⁶ Polymia, n° 12, Miensk, PadaŹe Mozolkov u op.cit., b. 179.

Druhi ukraïnski paet Maksim Rylski u pryšviečanyu Kupale vieršy kaža ab značefni Janki Kupaŷy, jaki z lubaščiaj i staraŋniem šlifavaŭ irdzisty dyjament rodnej paezii, rodnej movy i vyjaviŭ narodam braćciam cudy tvorskaj siŷy bieŷaruskaha narodu, "Tak jak kališ vyjaŭlaŭ naš Ševčenska" ¹⁷.

Jak bačym, Rylski znachodzić supolnyja rysy ŭ Kupaŷy i Ševčenko u vyjaŭleŋni tvorskaj siŷy narodu i adšlifoŭcy vierša.

A propos formy vierša Kupaŷy ŭ paemie Tarasava dola. Z zacytavanaj tut pieśni vidać, što Kupaŷa operuje praz usiu paemu tym samym raźmieram vierša, jaki byŭ charakterny dla Ševčenko (Koŷomyjka). Heta čatyrochstopny charej. Jon heta robić i ŭ inšych vypadkach, kali piša ab Ševčency, npr. u vieršy pamiaci Ševčency, ab jakim mova byŷa vyšej. Navat bolej, jon užyvaje ševčenskaŷkaha vierša i tady, kali piša na ukraïnskija temy. Heta my možam šćvierdzić u paemie Kupaŷy Bandaroŭna i vieršy Kaciaryna. Hetu formu vierša Kupaŷa užyvaje dziela ŭzmacnieŋnia ukraïnskaha kolorytu i vyjaŭleŋnia nastroju charakternaha dla tvoraŭ Ševčenko.

Dyk ukraïnskija ŭpŷyvy na Kupaŷu prajavilisia pierad usim praz paeziju Ševčenko, jakaja mieŷa narodnicki charakter i vyjaŭlaŷa jak raz usio toje, nad čym mučyŷasia duša Kupaŷy: nacyjanalny i sacyjalny ucisk, nacyjanalnuju paniavierku, a

¹⁷ Loc. cit.

razam z tym luboŮ da Ůsiaho rodnaha, da kraju i narodu. ŮpŮyŮ hety akazaŮsia na farmavaŮni duŮy KupaŮy, kali jon byŮ maŮa-dym, viaskovym, pačynajučym paetam.

4. InŮyja litaraturnyja ŮpŮyvy.

KupaŮa nie zasklaplaŮsia Ů bieŮaruskaj litaratury. Ja-ho tuha za viedaj, za paznaŮniem litaratur inŮych narodaŮ ni-koli nie zanikaŮa. Jon chacieŮ viedač nia tolki susiednija sŮavianskija litaratury, ale i ahulnaeŮrapejskuju ci suŮviet-nuju, pa kolki jana byŮa dla jaho dastupnaj. Z aŮtabijahrafi-čnych matarjaŮaŮ my daviedyvajemsia, Ůto KupaŮa studyjavaŮ niamieckuju, francuskuju i anhielskuju litaraturu. Savieckija časopisy pisali pierad apoŮniaj vajnoj ab pracy jaho nad pie-rakŮadami tvoraŮ Heine, Ůekspira, Verlana i inŮych eŮrapej-skich paetaŮ. Jaki los spatkaŮ hetyja pierakŮady my nia vie-dajem, bo jany nidzie nie drukavalisia. Viestki hetyja ŮsioŮ pačviardŮajuč, Ůto KupaŮa byŮ u kursie suŮvietnaj litaratury. My majem za toje vysokomastacki pierakŮad KupaŮy z taho-Ů ča-su sŮaŮnaha ŮschodniasŮavianskaha tvorcu SŮova ab paŮku Ihara. Dla charakterystyki zacytujem tut uryvak z dziaviataj pieŮni ab poŮackim kniaziu ŮsiasŮavie-Čaradzieju:

.....
 U siomy Trajanavy viek
 UzdumaŮ ŮsiasŮaŮ varaŮyč
 Ab miŮaj.dziaŮčynie sabie,
 Kab z sŮavaj jaho zaručyč.
 PuŮciŮsysia Ů chitryki, jon
 Na borzdaha ŮsieŮsia kania
 I skočyŮ, pamčaŮsia čuč-Ůviet
 Da Kijeva-hroda, da dnja.

I kijeŹski dzidaju tam
 Pasad dakranuŹ zaŹaty;
 Ad ich skočyŹ ŹvieraŹ lutym
 Z BieŹ-horađa Ź poŹnač; tady
 AchutaŹsia siniaju mhŹoj,
 A raŹniem, ŹŹniaŹsyŹ da zor,
 Navohrađu bramę lazom -
 Siakeraju naŹcieŹ adpior.
 RaŹbiŹ JarasŹavavu tam
 PrydbaŹuju sŹavu miačom
 I skočyŹ praz pole i Źoh
 K Niamizie z Dadutak vaŹkom.

I dalej: Na Niamizie snapy Źcieluč
 HaŹavami,
 A maŹociač-Źa stalnymi
 Ich capami.
 Na taku ŹŹćcio kŹadziecca
 Niespadziejna,
 I duŹu ad cieŹa viejuč
 Bieznadziejna.
 Bierahi Ź kryvi Niamihi
 Pa kaleni;
 Nie dabro na ich pasiejaŹ
 Siejbit Źmieniaj.
 A byli jany huŹcieŹka
 Ů pročmach vuzkich
 Tam zasiejany kaŹciam
 SynoŹ Ruskich IŹ.

Na kolki byli razlehŹymi zacikaŹleŹni KupaŹy čuŹymi
 litaraturami havoryč i fakt, Źto jon nie abminuŹ navat sta-
 radaŹnaj induskaj litaratury. U zborniku Źlacham ŹŹćcia my
 spatykajem pierapracoŹku lehendy z induskaj knihi Mahabhara-
 ta pad nazovam PalaŹničy i para haŹubkoŹ, pryŹviečanju praf.
 Epimach-Źypile. Znachodzim tam, miŹ inŹŹym, takuju zaciemku
 KupaŹy:

Knihi Mahabharata - heta adna z najvialikŹŹych i naj-
 starejŹŹych paem Źvietu. Stvorany jany indyjanami (indusa-

mi, prypisak naš) bolejš troch tysiač hod tamu nazad i žmiasčajuć u sabie kala 220.000 račkoŹ. U Mahabharacie, aprača navučalnych i duchoŹna-maralnych filazofskich tvo-raŹ, šmat jošč i pryhoŹnych paetyčnych vobrazau. Z ich najpryhaŹejšy - Nal i Damajanci - viełmi dobra pierakŹa-dzienny na polskuju movu A. Lange. Lehenda-Ź a palaŹničym i haŹubkoch nia jošč dasŹoŹny pierakŹad z indyjskaje mo-vy; ja ŹziaŹ tolki asnovu hetaj apoviešci i bolejš-mieniej zachavaŹ formu sanskryckaha vieršu - šloki, jakoj usie knihi Mahabharaty napisany I9.

Heta zaciemka jošč dokazam, jak KupaŹa arjentavaŹsia Ź induskaj litaratury, a sama pierapracoŹka paemy šviedčyć, što dla jaho nie istnavaŹa formy, žmiestu i duchu paezyi, ja-kuju-b jon nia moh pierakazać u bieŹaruskaj movie. Jak ilu-stracyju zacytujem ustup i adnu strofku z hetaj vieršavanaj lehendy:

Ū Mahabharacie, knizie Ind, jakoj let tysiačy try ličym,
Takaja poviešč tam staić ab haŹubkoch i palaŹničym.

ByŹ čaŹaviek, jakoha Źsim byŹo zaniaćciem palavaŹnie
U lešie, Ź poli dzieŹ i noć, jak byccam laŹa tam i Źstanie.
Za ptuškaj ptušku Źovii jon sa chcivaščiaj bŹahoj u zmovie;
-Na rynak ciahnie pradavać, -pradašč, iznoŹ idzie i Źovie.
Panuje Ź puščy, by Ź jakim svaim za chataj aharodzie,
Ū siamji kryŹataj pud i strach siŹom i kletkaju navodzie.
PamiŹ bačkoŹ, pamiŹ dziaciej ptušynych sieje jon razŹuku,
Ni Źaski k im ni Źalu k im nia mieŹ, nia znaŹsia z ichniaj
Z sumleŹniem druŹby nie viadzie, - da kryŹd i muk jamu zŹo
Zakon bahoŹ jamu ni Ź što; z duŹy i serca viečnym katam.
I doŹha tak paluje jon, žnimaje tak achviary Ź kletki,
AŹno prypadak niemaŹy spatkaŹ jaho Ź pustyni hetki:20.

Jakuju rolu zhulali čuŹyja ŹpŹyvy na KupaŹu? Jak hŹy-baka jany zapali jamu Ź duŹu?

I9 Šlacham Źyćcia, b.I84.

20 Ibid., b.I85.

Ad pieršapačatkavaha polsŭaha ŭpŭyvu praz kaścioŹ i dvor i rasiejskaha praz ŭkoŹu i administracyju - KupaŹa atrošsia, jak tolki paznaŭ, ŭto jon bieŹarus, jak ušviedamiŭsia nacyjanalna. Tady jon zdaŭ sabie spravu, jakuju vialikuju vartašć maje ŭsio toje, ŭto daŹo jamu jaho asiarodŹdzie: bieŹaruskaja vioska, jaje mova, byt, narodnaje tvorstva, a tak-sama rodnaja pryroda. Usio heta razam staŹa ŭ KupaŹy na pieršym miescy i vytvaryŹa asnovu, hrunt da mocnaj, samabytnaj, bieŹaruskaj indyvidualnašći. Indyvidualnašć heta rasŹa, krapčeŹa, raŹvivaŹasia - pa miery taho, jak siahaŹa ŭ hŭybinu bieŹaruskaha ducha - u historyju, a z druhoha boku pašyraŹa svoj haryzont, znajomiačysia z kulturaj susiednich i dalejšych narodaŭ.

Ad polskaj i rasiejskaj litaratury, jak i ad inšych litaratur, KupaŹa nie atrasaŭsia nikoli; naadvarot, jon cika-viŭsia imi ŭvieš čas i sačyŭ za ich navinkami. A kali my havorym ab čuŹych ŭpŭyvach na liryku KupaŹy - dyk heta nia znača, ŭto ŭpŭyvy hetyja zaćmili jaho bieŹaruskaju indyvidualnašć. KupaŹa lubiŭ imitavać bieŹaruskija narodnyja piešni, bo heta byŹa taj-Ź jahonaja stychija, ale my nia znojdziam u jaho imitacyi čuŹych pišmieŭnikaŭ. Kali jon našladavaŭ čuŹy tvor, dyk tolki dziela taho, ŭto znajšoŭ u im niešta novaje, vartasnaje, kab pryšćapić bieŹaruskaj litaratury, umiejučy zachavać navat miascovy koloryt takoha tvor, jak heta jon ra-biŭ z tvorami Ševčenko. Na čuŹych litaraturach jon vučyŭsia,

hladzieŭ na ich, jak na ahulnaludzkuju skarbnicu kultury i mastactva; braŭ z ich usio toje, što pašyraŭa jaho viedu i zasady mastackaj techniki, srodki paetyckaj vyjaŭlenčaŭci, - tak jak malar vučyŭsia svajho mastactva z italijanskich ci flamanckich artystaŭ, tak jak inżynier vučyŭsia z asiahnieŭniaŭ amerykanskaj techniki.

Takim čynam čužyja ŭpŭyvy nie kranuli bieŭaruskaj individualnaŭci našaha paety, jany tolki ŭzmocnili, ŭzbahacili jaje - nie źmianiajučy samabytnaŭci ani samoha paety, ani jahonaha tvorstva. Ab hetaj samabytnaŭci my skažam u nastupnym raždziele.

RAZDZIEŁ VII

SAMABYTNAŚĆ TVORČAŚCI JANKI KUPAŁY

Na samabytnaść tvorstva paety składajecha jahonaja individualnaść, matarjał, jakim jon dyspanuje i paetyckaja technika.

I. Individualnaść paety. Janka Kupała był mocnaj individualnaścij. Moc hetu jon wykawał i zahartawał u zmahani z życiovymi niahodami. Z rańniaj moładaści samadziejnaść i rozumieńnie adkaznaści za samoha siabie i za inšych źjaŭlajucca asnaŭnymi prykmietami jahonaha charakteru. Pačatkavaja adkaznaść za siamju pašyryłasja paźniej u adkaznaść za bolšuju hramadu - za narod.

Jašče junakom naš paeta tracił bačku i musił dbać i ab sabie i ab siamju. Jon daje sabie rady, choć i z ciažkaścij pieramahaje życiovyja trudnaści. Mała taho, jhn samatuham pašyraje svaju ašvietu - jašče budučky rabotnikam u brovary. Paźniej - u Vilni daje sabie rady z pracaj na chleb, adnačasovaj navukaj i pisańniem vieršaŭ. Padobnaja sytuacyja pradaŭžajecca i ũ Pieciarburzie ũ 1910 - 1913 hadoch.

Varta adznačyć choć najvažniejšyja vysilki našaha paety. Pa śmierci bački, junak Ivan Łucevič zdaje sabie spravu, što żyć tak, jak żył bačka - heta znača ciahnuć lamku ziemlaroba arandatara - niama nijakaha sensu ni z matarialnaha punktu hledžanńia, ni z maralnaha. Vynikam pracy na

čužoŷ ziamli ad ciamna da ciamna jošć tolki mizernaŷe istnavaŷnie. Maralna-ŷ hniacie paniŷeŷnie z boku ziemiauŷaŷnikauŷ. Tamu jon svaŷim junackim rozumam dachodzić da vyvadu, ŷto treba znajŷci niejki inŷy ŷyćciovy ŷlach. Vyniesŷy takuju pastanovu, naŷ junak z usieŷ svajeŷ siŷaj i enerhijaj kidajecca uva ŷsie baki, kab znajŷci druhuju - bolŷ pŷatnuju pracu, nie paniŷajućuju ćaŷaviećaj hodnaŷci. Kali-ŷ paŷla doŷhich niaŷdać Ivan ŷucević varoćajecca damoŷ z nićym - jon nia padaje na duchu i tady i nie ŷmianiaŷe svajho pastanoŷlenaha namieru ŷmieny paŷŷabraćaha ŷyćcia arandataru. Jon nastojliŷa biarecca za ciaŷkuju i maŷa pŷatnuju pracu bravarskaha pamocnika, z tym, kab praz bolŷ jak hod ćasu - dziakujućy ciarplivaŷci i vynoŷliŷaŷci - daŷci da bravarskaha majstra. Ale i heta praca nia moŷa zdavolić jaho imklyvaju da ŷwiatlejšych vyŷyn natury^u. Naŷ junak - tady ŷŷo maŷady paeta - robić staraŷni, kab dastacca ŷ kulturny centr, u mieŷta, z metaŷ paŷyrefŷnia kruhazoru, zdabyćcia nie chapajućaj jamu aŷviety. Dziakujućy dapamozie redakcyi Naŷaj Nivy jamu heta ŷdajecca, jon papadaje ŷ Vilniu.

Jak my viedajem z druhoha raŷdzieŷu, ŷyćcio ŷ Vilni dla naŷaha paety pradstaŷlajecca nićym inŷym, jak zmahaŷnieŷ za kusok chleba, za aŷvietu i dalejšuju paetyckuju tvorćasć. I heta ciaŷkoŷe zmahaŷnie nie znieachvoćyvaje jaho i nie abmieŷyvaje da spakojnaha miaŷćanskaha ŷyćcia. Smaha za viedaj,

za šyrejšymi litaraturnymi haryzontami pchaje jaho Ź rasiej-skuju stalicu Pieciarburh.

Z nastojliwašciaj i vytryvałašciaj Kupała apanovyva-je novyja etapy dla svajho talentu: zdabyvaje ašvietu i sta-rajecca praniknuć u pavažniejšyja litaraturnyja koły, nia li-čačysia ni z hoładam, ni z choładam, jakija dakučajuć jamu wielmi časta. Mała taho, paeta naš usiej svajej żyvoj natu-raj kidajecca Ź vir biełaruskaha žyćcia, jakoje tady Źžo bu-jna ražvivałasja Ź stalicu Rasiejskaj Imperyi.

Žyćciovyja niahody i pieraškody pry zdabyvańni ašvie-ty nie zlamali našaha piešniara i nia spynili jahonych im-knieńniaŹ; naadvarot, jany zahartavali jaho, vykavali moc charakteru i samastojnašć i samabytnašć jahonaj indyvidual-našci.

Indyvidualnašć heta prajaŹlajecca nia tolki Ź paezii, ale i Ź biełaruskim hramadzkim žyćci. AsiahnuŹšy žadany zro-vień ašviety, staŹšysia paŹnavartasnaj indyvidualnašciaj u litaratury i hramadzkim žyćci, Kupała addaje Źsie hetyja ja-kašci dla biełaruskaha adradžeńnia. Jon nia moža pahadzicca z tym faktam, što biełaruski narod jašće mała šviedamy nacy-janalna i niezarhanizavany. Tamu jon ličyć siabie adkaznym za taki stan rečaŹ, nie pakidaje hramadzkaj ušviedamlajučaj pracy Ź narodzie dla inšych, abmiažovyvajučysia tolki lita-raturnaj dziejnašciaj, a sam čynna Źklučajecca Ź jaje. Z he-

taj metaj jon pryjaždźaje na bačkaŭščynu, asiadaje ũ Vilni, dzie stanavicca na čało biełaruskaj nacyjanalnaj pracy. My vidzim Kupału ũ roli redaktara Našaj Nivy i čynnym siabram biełaruskich arhanizacyjaŭ. Hramadzkuju rabotu jon vladzie praz usio svajo žyćcio: i ũ časio vajny ũ roznych biežan - skich kamitetach, i pašla revalucyi ũ nacyjanalnych arhanizacyjach i roznych źjezdach, jak u abvieščanaj niezaležnaj Biełaruskaj Narodnaj Respublicy, tak i ũ akupavanaj rasiej-skimi balšavikami Savieckaj Biełarusi. Kupała pieršym źjaŭlajecca ũsiudy tam, dzie patrebna jahonaja praca i aŭtarytet. Kali balšaviki pačynajuć niščyć biełaruskaje nacyjanalnaje žyćcio ad 1928 h. ũ Savieckaj Biełarusi pad vidam baračby z nacdemaŭščynaj - Kupała, naražajučysia žyćciom, stavić na kartu svoj aŭtarytet biełaruskaha narodnaha paeta. Jon pratestuje ũsiej svajej istotaj suproć balšavickaha nasilstva. Joho nie zastrašyli ni savieckaja ciurma, ni ździeki GPU, ni śmierć. Nia bačučy vyniku svaich pratestaŭ, jon - budučy ũžo ũ ciurmie - decydujecca na apošni raspačlivi sposab pratestu - samahubstva. U vykanafni hetaj pastanovy jaho nia spyniaje toj fakt, što jon zmušany vybrać wielmi mučanicki, ale adžiny ũ tych varunkach sposab samahubstva - harakiry pry pomačy staŭovaj ŭyžki. Na takija čyny moža zdabycca tolki mocnaja indyvidualnašć.

Takim čynam Janka Kupała źjaŭlajecca nia tolki pae-

tam, ale i dziejnym biełarusam, arhanizujučym žyćcio i psychiku svajho narodu, zmahajučymsia za vyzvaleńnie svajho kraju,

Samabytnašć Kupała nabyŭ jak spadčynu ad biełaruskich pakaleńniaŭ. Ašvieta-ž i žyćciovy zmaharski šlach uzmocnili jaje i žlili z biełaruskim nacyjanalnym adradžeńniem. Paeta naš staŭsia mocnaj, šviadomaj nacyjanalna i peŭnaj siabie adzinkaj. Dziakujučy hetamu jon zrabiŭsia piešniarom milijonaŭ biełarusaŭ. Jahonaja-ž arhaničnaja suviaž z hetymi milijonami i adkaznašć za ich los, jak za svoj ŭłasny, zrabili jaho prarokam ich.

2. Mova jošć asnaŭnym matarjałam paetyckaha tvorstva. Jak my ŭžo skazali ŭ raždziele čačviertym, Kupała byŭ vialikim znaŭcam biełaruskaj movy i ŭmieŭ karystać z vobraznašci i ekspresyjnašci narodnaha tvorstva^I. Ale nia tolki znaŭstva biełaruskaj movy charakteryzuje jaho; znać biełaruskuju movu i karystać z jaje moh by i jakiś pišmieńnik ci paeta, abo etnohraf stojačy zboku ad biełaruskaha žyćcia. Kupała-ž upitaŭ biełaruskuju movu z małakom maciery. Jana ŭ jaho etnagrafičnaja, stychijnaja, samabytnaja; jana ŭ im samim, a nie nabytaja štučna. Adsiul bahaćcie, aryhinalnašć, stychijnašć i vobraznašć jaje ŭ tvorstvie jaho. Kali Kupała vyjaŭ-

I Hl. b.62.

laje źmiest svajej dušy ů lirycy - jon operuje sŕovami-pa - niaćciami, što majuć svaju bieŕaruskuju specyfičnašć, svaje bieŕaruskija vobrazy, jakija nielha pieradać mechanična ů inšaj movie. Tamu tak ciažka pierakŕadać Kupaŕu na čužyja movy, a časami navat i niemahčyma. Zusim sŕušna šćviardžaje prafesar Klejnbort, što ad pierakŕadu tvoraŭ Kupaŕy na ra - siejskuju movu Bieŕousovym ad samoha Kupaŕy amal ničoha nie zastaŕosia ². Damo tut ilustracyju pierakŕadu na rasiejskuju movu vierša Kupaŕy Na źalejcy rasiejskim paetam Kiežunom:

Z šumam boraŭ, jasakoraŭ
Oj, haju, oj, haju,
Na źalejcy-dabradziejcy
Dumku dum zajhraj.

Na zakatie, na zarje li, -
Oj, gaju, oj, gaju, -
Na voŕšebnoj na,svirjeli
Dumu zaigraju. ³

Tut pierakŕadčyk mieŭ dačynieŕnie z davoli prostymi paniać - ciami. Pierakŕad vyhladaŭ by jašće horš, kali-b jon natrapiŭ na specyfična bieŕaruskija paniaćci.

U movie Kupaŕy vystupaje bieŕaruski zvyčaj, bieŕarus - kaja tradycyja, bieŕaruskaja pryroda. Voš prykŕady: Kánia viečnaha pić nie zavodzie; dla ũsich paparać kvietka ũscho - dzie (Kurhan, Šlacham źyćcia); pieci ziaziulkaj pačnu - ra - daŭnic źalami budu (Šlacham źyćcia, b.202); nočkaj asieŕ - niaj zasiadu za stoŕ spraŭlaci dziady; vypju viasioŕkavy

² A.M. Klejnbort, Moŕodaja Bieŕorussija, Minsk 1928, b.189.

³ Janka Kupaŕa, Sobranije stichotvorenij, Leningrad, 1950, b.126.

kruh; prydzie Uźvižaŋnie - stanu ů lesie paradak viašci (Šlacham žyćcia, b.204). Padanyja tut zvaroty nijak nielha pierakŋašci na inšuju movu mehanična, da kožnaha z ich treba byŋo-b pisać specyjalnyja kamentary.

Mova Kupaŋy vyjaŋlaje narodnuju stychiju nie machanizamanuju, a aŋtentyčnuju, jahonyja epitety, paraŋnaŋni i narodnyja zvaroty havorać sami za siabie. My padavali ůžo prykŋady narodnych skazaŋ ů raździele čačviertym, tut ŋa razhledzim ich šyrej.

A. Epitety: Z nad sonnych vod, ů kryŋdzie biazsilli, kryvioju čyrvonaj (Šlacham žyćcia, b.144), dym čorny, rukoj mazalistaj (tam-ŋa, b.145), na kurhanie na adviečnym, na dudzie na samahudzie (tam-ŋa, b.154), šumna-razhulnaj biasiedzie-viasielli (tam-ŋa, b.159), bieŋ-šviet, srebny śnieh iskrycca, saŋodki son, mahilny son (tam-ŋa, b.197), chvojek honkich, pošašciaj kryvavaj, paletki zboŋny (Spadčyna, b.45), ab muzycy dudahraju, papaŋzucha-zavirucha, k svaćci pasiadusie (tam-ŋa, b.87), haŋubačka biaskryŋaja (tam-ŋa, b. 92). Heta typova narodnyja epitety sa Spadčyny i Šlacham žyćcia. U Źalejcy jany jašče bolš charakternyja: brovy čornyja, nočki ciomnyja, hrudzi bieŋyja, rodnaja staronka, biada pahana-ja i t.p. Šmat epitetaŋ stvaryŋ Kupaŋa sam na manier narodnych, ad jakich nia tak lohka ich i adroźnić: rechi hrymu - čyja, pahibielnašciaj čornaj, pieśni žyvativornaj, raki šum-

naciečnaj, ŹdzievaneŹy kurhan viekaviečny, hušli-baj, hušlar lasoŹ piešnia-baj, kanaplanaja zapŹata, šciužnym pucham, šciužnaj maraj (Šlacham žyćcia i Spadčyna) i t.p.

B. A voš paraŹnaŹni: pavaliŹsia na ziamlu, jak biarozka, jak snop špieŹy; jak jahadka Ź bujnaj travie; zakŹapa - taŹsia, jak pčaŹa; vusny, jak malina, vočy, jak dźvie zorki; barada jak śnieh (z Žalejki). Heta paraŹnaŹni typova narodnyja. Na Źzor ich KupaŹa tvoryć svaje paraŹnaŹni: jasny - jak niebam sŹanyja pramieŹni; jak hrom z žyvymi piarunami; jak viečnašć moŹad byŹ i star (z paemy Na Kućciu); kipci-kleščy; mčycca licham; lahu rasicaj vilhotnaj (Šlacham žyćcia, b.204). Z paraŹnaŹniaŹ skŹadajecca vierš KupaŹy Naša piešnia:

ZaŹvini ty, jak zvon
I udar, jak piarun,
Piešnia naša,
Jak vola Mahučaja! ⁴
.....

UŹyvaje jon i paraŹnaŹni admoŹnyja (prykŹad z paemy BandarouŹna):

Nie vichor kaŹyša lesam,
Nie vaŹki zavodziać,
Nie razbojniki taŹpoju ⁵
Za dabyčaj chodziać ⁵.

⁴ Šlacham žyćcia, b.163.

⁵ Janka KupaŹa, Vybranyja tvory, t.2, Miensk 1935, b.63.

Admoŭnyja paraŭnaŭni wielmi pašyrany ŭ biełaruskaj narodnaj tvorčaści, z jakoj naš paeta čerpaje poŭnaj žmieniaj.

C. Kupała ŭmieje vykarystoŭvać i specyfičnyja narodnyja zvaroty i skazy: Oj, nia vyrvać, oj nia ŭziać (z Žalejki); zaziraje pataročaj (Pajaždžanie); dušu vam lostačkami vyjmie (Mahiła lva); dumu snavaŭ; pieśnia ŭ pieśniu, ton u ton; śled za śledam (Ślacham žyćcia). Taŭtalahičnyja zvaroty: iŝa-va-ŭakŭasia, adkaz kazali hramadoj (Prarok), rojnym rojem, cho-dzić chodyram kameta (Pieśni vajny), zŭoha ducha zŭybiaducha (Pajaždžanie).

Dla ŭzmacnieńnia miascovaha kalarytu Kupała ŭžyvaŭe pravincyjanalizmy: ni naŭda, jazyk prymadzieŭ, rachkoć h-śli, strunnica (skrypka), śmielicca (usie z Ślacham žyćcia), kiemkaść (Mahiła lva), krom nas, hettaka, baŭazie (Na papa-sie).

Barbaryzmy, jakich u Kupały wielmi mała - taksama ŭżyty dzieła ŭzmacnieńnia kolorytu ci charakterystyki asoby. Polskija sŭovy adnosiacca da panoŭ z dvara, rasiejskija da rasiejskich uradoŭcaŭ, a ukraińskija da ŭzmacnieńnia kolorytu vieršaŭ, što havorać ab padziejach ci asobach z Ukrainy: ladačy, što voliŝ, velony, doŭka naša (Bandaroŭna); inako - myŝlačy (Sŭuham aŭtarnym); iŝcinno, trio, syp vo vsiu, od strany kak jeŝć vsieja, daby (Iŝcinno čiornoje trio).

Archaizmy Kupała ŭžyvaŭe taksama jak srodak masta-

ckaj vyjaŭlenčašci, kab uzmocnić histaryčnašć, duch minuŭa-
ha: Pan isty (Adpŭata kachafnia), chóram (Kurhan), kniažaja
družyna (tam-ža), kramoŭa, bracija (Iščinno čiornoje trio).

Neolohizmaŭ spatykajem u našaha paety davoli šmat. Tam, dzie jamu nie chapaje żyvoj narodnaj movy, ci litara-
turnaj - jon tvoryć novyja sŭovy, novyja skazy. Janka Kupa-
ŭa źjaŭlajecca farmataram, uzbahacicielam bieŭaruskaj movy,
tak, jak Puškin dla rasiejskaj, Mickievič dla polskaj, a
Ševčenko dla ukrainskaj. Nie darma akademik Karski žalicca,
što ŭ Kupaŭy jošć šmat sŭoŭ, jakich nielha znajści ni ŭ
sŭoŭnikach, ni ŭ etnagrafičnych zbornikach. Piašniar naš
vyciahavaje niaznanyja sŭovy z narodnych hŭybin i tvoryć
neolohizmy. Ale mylaŭsia-b toj, chto dumaŭ by, što neolo-
hizmy Kupaŭy za nadta štučnyja, ci dalokija ad żyvoj movy.
Naadvarot, jany zbližajucca z joju, bo harmonjujuć z ducham
jaje. Kupaŭa mieŭ bieŭaruskaju stychijnuju tvorčuju intui-
cyju, jakaja dapamahaŭa jamu pradaŭžać raźvićcio movy - tak,
jak robić heta narod na praciahu historyi. Jahonyja neolo-
hizmy apiorty na karanioch, na duchu żyvoj movy, tamu nie
specyjalist, nie linhvista moža ich navat i nie zaŭvažyć.
Voš charakternyja neolohizmy Kupaŭy z Šlacham žyćcia: nie-
patrebščyna, ŭ niaprymusie, bledny zvod, ciapierščyna, švie-
tazarnašć, ahniastreŭy, trebaŭa, nastali (svaju siakieru),
recha i t.p. Usie jany pryvilisia ŭ litaraturnaj movie.

D. Vobraznašč hulaje najvažniejšuju rolu ů lirycy Kupa-
 Ųy. Jana ů jaho žyvaja, krasačnaja, kolorytnaja, sakavitaja-
 kali možna tak skazač. Dziela kampakacyi svaich vobrazaŲ pa-
 et naŲ ůžyvaje dabranych sŲoŲ-paniačciaŲ z adpaviednym ukŲa-
 dam ich. Dla charaktarystyki padamo niekalki prykŲadaŲ:
 idzieč chistajučyŲ na ůsŲoŲ; svaje žadaŲni jasnaty (Prarok);
 lesam-puščaj Ųumič; moch minuŲščyny (Šlacham žyčcia, b.153);
 z Ųlazoju žaniŲsia (tam-ža, b.156); hŲuŲ abniaŲasia z ciŲy-
 nioj; Ųlady ciāmryčnaj Ųaski (Na kučciu); miž ludźmi ů ad-
 ludździ (Šlacham žyčcia, b.204); viecier stohnie ůzdychaŲ -
 niem hŲuchim; nie daje huŲlarom skazu zoŲata čviet; skurha-
 niŲ by duŲu čyrvancom; bje ad Ųcien cehieŲ lodam zimovym
 (Šlacham žyčcia, b.223); rečka ůjecca i lalleje (PieŲnia,
Spadčyna, b.61); ni prasŲuchu ni prahledu; ůsio ů začmiŲcy
 (Pajaždžanie); pasiej na duŲy mnie dolejki mak, a na sercy
 pŲaničku kachaŲnia (Jana i ja); u duŲy ahoŲ raskŲaŲci (Spad-
čyna, b.152). A voŲ adryvak vierŲa Jak cieni - poŲnaha vo-
 braznaŲci:

.....
 Na kurhanoch zaŲvieciač rosy -
 Kryvavy rosy - Ųvietki muk...
 A ů chatach Ųpiač capy i kosy -
 UŲio čakajuč jomkich ruk ⁶.

Pry pomačy vobraznych skazaŲ KupaŲa vyklikaje ceŲyja

6 Spadčyna, b.81.

sceny, ceŕyja padziei ũ vyabražeŕni čytača. Za vobraznaščiaj naš paeta chavaje i tyja sceny, jakija ũ aholenym vidzie pradstaŭlalisia-b za vostra. Takim čynam jon pierachodzić da symboliki. Symbolizm Kupaŕa uvažau za adzin z sposabaŭ paetyckaha tvorstva, pry pomačy jakoha lepš možna ũdziejničać na čytača, na jaho vyabražeŕnie, a tak sama i jak sposab prykryvaŕnia realnaści - dzieła cenzurnych varunkau. Prykŕadam symboliki moža sŭžyć vierš Jašče prydzie viasna:

Nia pužajsia, što zdradnyja chmary
Nieba ũsŕali z kanca da kanca,
Što svaje ciemnata ũniasŕa čary,
Zakrużyŭsia hruhan nad paparam:
Jašče prydzie viasna! 7

.....

Z usich hetych elementau movy Kupaŕa kampanuje svaje vieršy - poŭnyja ekspresyi, dziakujučy čamu jany dziejuć na emocyi i rozum čytača. Dapamahaje jamu ũ hetym paetyckaja technika, jakaja staić u jaho na vysokim zroŭni.

3. Paetyckaja technika. Paetyka Kupaŕy taksama adznačajecca samabytnaščiaj, nia hledziačy na toje, što na ũdas-kanaleŕnie jaje ũpŕynuŕa paetyckaje mastactva naahuŕ, jak takaje. Samabytnasč heta prajaŭlajecca ũ elementach, z jakich skŕadajecca paetyka Kupaŕy i ũ sposabach, pryjomach tavsavaŕnia ich.

A. Eŭrytmija. Vieršy Kupaŕy vyniatkova rytmičny. Ab čym

by nia pisaŭ naš paeta - ci ab daŭnaprajšoŭšych časoch svajho kraju, ci ab sučasnym adradžeŭni, ci ab viašnie, ci ab sialanskaj doli - usio ŭ jaho pierš za ŭsio hučyć, pierad usim rytmična - kaža prafesar Klejnbort ⁸. Kupała j sam ab sabie ćvierdzić, što tolki piešniaj, rytmam i žyvie:

Budu pieć, hučna pieć, pakul voźmie mahiła -
znachodzim u adnym vieršy;

Budu pieć, bo mnie dar hety Boham pasłany -
kaža naš paeta ŭ druhim vieršy ⁹. Asablivuju rytmičnašć u
tvorach Kupały zaŭvažyŭ užo i Maksim Bahdanovič u 1911 ho -
dzie:

Niazvyčajnaja rytmičnašć - voś hažoŭnaja ŭsiopadpa-
radkujučaja asablivašć Kupały. Jaho bujnyja imklyvyja
rytmy zachoplivajuć, hipnatyzujuć čytača, nie dajuć ja-
mu zatrymacca, apomnicca, apanoŭvajuć jaho svajej ŭła -
daj ¹⁰.

I sapraŭdy, ŭ pieršapačatkavaj tvorčašci Kupały na pieršy
plan vystupaje rytm. U achviaru rytmu prynosicca i ryfma, i
epitet, i vobraznašć. Heta my možam śćvierdzić u vieršach sa
zbornika Žalejka, jak k Piešniam, Viasna i inš. Piašniar naš
piša tady biez znajomstva z paetykaj, vierš jaho samarodny,
samadzielny. Ale ŭ Adviečnaj pieśni i Huślary jon robić via-

8 A.M. Klejnbort, op. cit., b.189

9 Žalejka, b.37.

10 Biełoruskoje vozroždienije, b.19-20.

liki krok napierad. Rytm jaho nia jość užo imklivym, nieapnavanym, a šviedamym estetyčnym srodkam dzieła vyražėńnia vyznačanaha mastackaha zadańnia. Vialikaja ŭvaha źviernuta na epitet, vobraz, rytmu i strofiku. Pamiž paasobnymi estetyčnymi srodkami vidać arhaničnuju suviaź, harmoniju. Heta možna śćvierdzić užo z peŭnašciaj i ŭ Šlacham žyćcia, i ŭ dalejšych zbornikach.

Rytmičnaść vieršaŭ Janki Kupały padobna da rytmičnaści biełaruskaj narodnaj pieśni. Biełarus uvieś u pieśni: jon z pieśniaj rodzicca i pamiraje. Pieśniaj jon vyjaŭlaje ŭsie svaje duchovyja pieražyvańni. Biełarus muzykalny. Jon znachodzić muzyku i ŭ šumie lesu, i ŭ burleńni rečki, i ŭ kápańni daždžu, i ŭ śpievie žaŭranka, i ŭ skrypieńni kalos, i ŭ kasavicy ci žnivię. Uva ŭsim hetym dla jaho istnuje svaja muzyka, svoj rytm. Jak raz ža hetu muzykalnaść i rytmičnaść ad narodu pieraniaŭ i Kupała. U jaho vieršach vystupaje rytm i muzyka biełaruskaha sialanskaha žyćcia: rytm vorki, kašby, małačby, rytm narodny, stychijny. Voś prykład z vierša Mužyckaja dola:

Dajcie skrypku mnie maju,
Dajcie mnie moj smyk!
Ja zajhraju, zapiaju,
Jak żyvie mužyk II.

Svaім rytмам Купа́ла увачодзі́ць у ту́жу-ж глы́біну на-

rodných huššaŭ, jak i movaj. Vyčućcio rytmičnašci ŭ jaho - heta vyčućcio ralli, vyčućcio taho, čym žyvie biełarus u sva-jej ziemlarobskaj štodziennaj pracy.

B.Raźmier vierša KupaŹy raznajaki. Zaležyć ad taho ab čym jon piša i jakija vyjaŭlaje pačućci i nastroi. Najvaž - niejšaje, adnak, što ŭ jaho vieršach harmonija hukaŭ žviazy- vaje ŭ adno: ruch vierša i ruch pačućcia. Kali nastroj vier-ša sumny - jamu adpaviadaje doŭhi, pavažny raźmier i najča - šciej daktyličnaja stapa:

Spicie ũsie tyja, što praŭdy na šviecie šukali,
I nie zdabyŭšy ŭ damoŭki biaz času zyšli.
Hraźziu ŭ vas kidali, volna dychnuć nie davali...
Chaj Źa paciešacca: ũžo vy spaćyli ŭ ziamli.

Heta adryvak z zacytavanaj vyšej elehii Zvajavanym.

Kali vierš spakojny - z im Źučycca siaredni raźmier z jambičnaj ci amfibrachavaj stapoj:

U chacie ũžo majoj budź hašpadyńniaj,-
Niama ŭ mianie nikoha, proć ciabie;
Siadź na pačesny kut, maja bahinja,
I budziem dumy dumać ab sabie ¹²
.....

Abo:

Ŭsiasilnaj rukoju tvareńnia
Daju jamu prava isnieńnia,
Na ũłasnašć vadu i ziamlu,
Dušu jamu tak-Źa daju ¹³.
.....

¹² Janka KupaŹa, Vybranyja tvory, t.2, Miensk 1935, b.8.

¹³ Ibid., Žyćcio, b.101.

Jość i miašanyja stopy. Ich čarhavańnie vyjaŭlaje radasny na-
stroj ci ażyŭleńnie:

Jabŭyni ćvituć, tak choraša ćvituć,
Jak bieŭym vysypany pucham,
Pčoŭki na ćviatki pa miod sabie latuć,
Z vulla ŭ vulej niasucca ducham. ¹⁴
.....

Tut čarhavańnie jambu z charejam. Charej Kupaŭa lubić užyvać
tady, kali choča adznačyć viasioŭaść, badzioraść nastroju:

Voś dzie, bratcy, razhulacca!
Voś paciešycca kali!
Choć biarysia, raspranisia,
Dy u prysiadki vali! ¹⁵
.....

Naahuŭ-ža Kupaŭa užyvaje jambičnuju stapu, dziakujučy jakoj
jahony vierš vychodzić mocnym i ekspresyjnym. Jambam napisa-
ny jaho važniejšyja patryjatyčnyja vieršy, jak Na schod, Ca-
ru nieba i ziamli, Prarok, Svajmu narodu i inšyja.

C. Strofika. I strofy ŭ Kupaŭy sŭžušać, jak estetyčny
srodak. Dziakujučy im vierš nabiraje žyćciovaj formy i výra-
zistaści. Stychičny vierš ŭ lirycy Kupaŭy vyniatkovy. Liryka
jaho strafavanaja. Navat u epicy stychičny vierš redki. Naj-
bolš užyvanaj źjaŭlajecca čatyrochšćiahovaja strafa. Naahuŭ-
ža strofika Kupaŭy wielmi raznastajnaja: my znojdziem u jaho
amal usie vidy, pačynajučy ad aktavy i kančajučy na dvuch-

14 Ibid., Jabŭyni ćvituć, b.I9.

15 Ibid., Svat, b.I07.

ščiahovaj , ci parnaj strafie. Kali dadać kambinavanuju strofiku i roznaje vykarystoŭvaŭnie refrenu - to kolkašč roznych vidaŭ strofiki ŭ Kupały dachodzić da 30-ci. Spyniemsia na najvažniejšych z ich.

Čatyrochščiahovaja strafa najčасьciej maje taki paradak ryfmavaŭnia: abab

Vialiki šviet! Nia zhledzić tych abšaraŭ,
Što pradziedy-pakinuli i nam:
Dzie les, dzie Źoży, dzie lažać papary,
Dzie ruń abchodzić ŭžo na chleb ludziam I6.

Žanockaja ryfma čarhujecca z mužčynskaj. Takaja kampazycyja prydaŭe vieršu raŭnavahu i spakoj. Ale paet naš ŭžyvaje i inšaje čarhavaŭnie - abcb:

Chto haŹubku ubaronić,
Ŭścieraže ad zhuby,
Jak niaŭbačna papadziecca
Ŭ karšunovy dziuby ? I7
.....

U hetym vieršy vystupaje tolki žanockaja ryfma. Spatykajem i schemu čarhavaŭnia ryfmaŭ - aabb:

A moj ty sakaŹočak!
A moj ty karaločak!
Lažyš, nia ŭstanieš bolej...
O, dola-ž maja, dola! I8

Znachodzim i čatyrochščiahovuju strafu z dadatkam refrenu ŭ

I6 Ibid., Ahlad pola, b.I2.

I7 Ibid., Bandaroŭna, b.69.

I8 Ibid., Chaŭtury, b.I3I.

adzin ściach, sa schemaj ryfmaŭ abaab:

Nia pużajsia, što liść pažaŭcieŹy
 Les skidaje z kanca da kanca,
 Dy nia čuć ptuśak pieŭčych dzień ceŹy,
 Praśmyhnie tolki zajac niaśmieŹy:
 Jaśče prydzie viasna! I9

Padobnuju strofiku maje i vierś Chmarka i maŹadzik - tolki
 z inśaj schemaj čarhavańnia ryfmaŭ:

Nad zadumaju niŭ
 MaŹadzik bledny pŹyŭ.
 Dziwavaŭsia z żyćcia,
 Što ŭ nizie biaz pućcia
 SpaŹa snom niaŹyvym. 20

Tut majem šaści-skŹadovy ściach z pravilna vymieranymi dvu -
 mia anapestami i čarhavańniem ryfmaŭ aabbc.

Terciny ŭ KupaŹy davoli redkija. II-ci-skŹadovaj ter-
 ciny Dante ŭ jaho zusim niama. Tercina jaho abmiažoŭvajecca
 tolki zachavańniem troch ściachoŭ u stroficy, nia ličačysia
 z daŭŹynioj ściachoŭ i schemaj ryfmavańnia.

Žyviom z dnia ŭ dzień my stolki let,
 A ŭsio tym Źadam, jak żyŭ dzied,
 HaŹovy kŹoniačy z pakoraj;

Adviečnych kryŭd, adviečnych bied
 Nia bačym my, nia bačyć šviet,
 I nie pabačym musić skora. 2I

Tut čarhavańnie ryfmaŭ aab. Pierśyja dva skŹady strofki ma-

I9 Ślacham żyćcia, b.I9.

20 Ibid., b.I08.

2I Spadčyna, b.I0.

juć pa 8 składoŭ z pravilna vymieranym jambam; trecija ścia-
hi strofak dzieviaciochskładovyja z hiperkatalektyčnym zakan-
čeńniem, što rezka vydzialaje ich sa strofki i jašče bolš
padkrešlivaje źmiest kožnaj z ich - puentu. Takaja pabudova
vierša nie prypadkovaja, a metazhodnaja, jana robić vierš
bolš efektoŭnym. Jak bačym architektonikaj vierša paet naš
asiahaje pastaŭlenaje sabie mastackaje zadańnie.

Dvuchściahovyja, ci parnyja strofy ŭ KupaŲy spatyka-
jem časta. Vystupajuć jany i ŭ dyjalohach i ŭ zvyčajnych
pŲynnych vieršach.

Budź śmieŲym!... Mahutna jarmo družhačy!
Idzi sam napierad, druhich viadučy!.

Budź śmieŲym! Nia vier u ludzkuju brachniu,
Vier tolki ŭ advahu i siŲu svaju! 22

.....

Heta adzinaccaciskładoviec typu 6 plus 5 z ryfmavańniem aa.
Dvuchściahovaja strafa zachavana i ŭ zacytavanym ŭ raždziele
čačviertym vieršy Na Schod. Jon dvanaccaciskładovy typu 6
plus 6.²³

Sekstyny taksama ŭ našaha paety nia redki. Sekstynaj
napisany vierš Adćvitańnie, ab jakim my havaryli ŭ piatym
raždziele. Pabudova jaho charakterna tym, što ŭ pieršaj stra-
fie vystupaje tolki adna ryfma, a ŭ druhoj dźvie: aabbba.

22 Ibid., b.18.

23 Hl. b.86.

U im čarhavaŋnie šaściskŋadovych ściahoŋ (3 plus 3) z siami-skŋadovymi (3 plus 4).²⁴ Sekstyna vystupaje i ŋ padanym u tym-ža raŋdziele vieršy Śnieh z šaściskŋadovymi ściahami 3 plus 3. Čarhavaŋnie ryfmaŋ u im aabbcc. Apošni radok hulaje rolu refrenu.²⁵ Jošć u Kupały i adzinaccaciskŋadovaja sekstyna, heta vierš Zaručyny:

Dalokaj, nialohkaj ściahany chadźboj,
Pad chvojkaŋ vysokaj my sieli z taboj,
Jak car i caryca;
Šurpaty nia žaty soch vieras la noh,
Spaŋ bieły splašnieły pad šyškami moch,
Nad ciomnaj krynicaŋ.²⁶

.....

Tut majem amfibrachavaju stapu z katalektyčnym zakańčeńniem poŋnych ściahoŋ. Adnak i heta sekstyna adchilajecca ad tradycyjnaj formy: tolki pieršyja i pieradapošnija dva ściahi majuć pa II skŋadoŋ, typu 6 plus 5; treci-ž i šosty vostra abryvajucca na paŋavinie, vysoŋvajučy na pieršy plan, jak najvažniejšuju častku, źmiest papiarednich troch radkoŋ. I tut, jak bačym, paeta naš sviadoma ŋžyvaje takuju, a nia inšuju budovu vierša. Vierš hety cikavy i z inšych pryčyn - u im ceŋaja kapalnja ryfmaŋ. My da jaho jšće vierniemsja.

Oktavu Kupała ŋžyvaje redka, nie starajučysja pry-

24 Hl. b.I08.

25 Hl. b.I00.

26 Ślacham żyćcia, b.I03.

trymoŭvacca tradycyjnaj italijanskaj formy. Voš adna strofka oktavy z vierša Vaŭačobniki:

Što hod viasnoj, u dzień vialikim zvány,
 Žbirajuca jany, jak busŭy ŭ vyraj,
 I jduć pad vokny hurmaj abarvanaj
 Nabožnuju žalbu zavodzić ščyra.
 Pany atŭasnyja i zrebnyja sialany
 Vitajuć ich, jak pošŭau z taho miru:
 Toj kinie švienčana jajco, a toj miadziák
 Jak žabrakoŭ ich doryć svoj brat i čužak. 27

Tolki ŭ pieršych čatyroch ściachach zachavany II-ci skŭadovy raźmier. U nastupnych-ža čatyroch raźmier kaminavany: piaty ściach maje I3 skŭadoŭ, šosty II, a 7 i 8 pa I2. Hetyja apošnja dva vydzialajuca ŭžo svajej asobnaj ryfmaj, admieny-ž raźmier vyroźnivaje ich jašče macniej, tym bolš, što zakončany jany poŭnaj mužčynskaj ryfmaj,^w toj čas, kali ŭsie papiarednija ściachi majuć žanocki hiperkatalektyčny spad. Tradycyjnjaja dla oktavy schema čarhavańnia ryfmaŭ usio-ž zachavana: abababcc.

Oktavu Kupaža prabavaŭ tasavać užo na pačatku tvorčasci. Jon napisaŭ navat specyjalny vierš, nazyvajučy jaho Proba oktavy. Aprača taho my spatykajem u jaho oktavu ŭ vieršy Čaho-b ja chacieŭ i Adzin sa zbornika Žalejka. Apošni vierš faktyčna nielha razhladać, jak oktavu, bo da vašmi ściachoŭ dadajecca jšče dvuchściachovy refren. 28

27 Spadčyna, b.I2.

28 Janka Kupaža, Zbor tvoraŭ, t.I, b.23.

Refren naš paeta lubić używać wielmi časta. Ničoha dziŭnaha, heta-ž ulubleny sposab strafawańnia narodnaj pieśni. Užo ŭ pieršym drukavanyh vieršy Kupały Mużyk my znachodzim refren. Paźniej spatykajem jaho i ŭ vieršach, jakija ničoha nia majuć supolnaha z narodnaj pieśniaj. Heta my bačyli užo ŭ zacytavanych raniej vieršach, jak Śnieh, abo Vyjdzi spatkaci viasnu. Refren u Kupały abo adzin dla ŭsich strofak, jak u ŭspomniennyh tut vieršach, abo dla kažnaj strafy asobny, jak u A chto tam idzie? Zvyčajna refren kancentruje dumku cełaj strofki, vystupaje, jak puenta.

D. Eŭfonija. Paetyckaje mastactva Kupały palahaje na suhučnašći, na hukavoj harmonii, jakaja razam z raźmieram i rytмам znachodzicca ŭ poŭnaj zhodzie sa źmiestam i nastrojem vierša. Nia tolki apisańnie, ale i hrupavańnie hukavych elementaŭ vyklikaje ŭ vyabražeńni čytača žadany abraz. My užo cytavali ŭ papiarednich raździełach vieršy Pieśnia žniejaŭ i Adčvitańnie, u jakich vyrazna vystupaje onomatopeja. Pado-
bnaje źjavišča znojdzim u našaha paety davoli časta. Voś jašče adzin vierš, jak prykłađ onomatopei - Zvany:

Huduć zvany, z dnia ŭ dzień huduć miadzianyja zvany,
Jak stohn huk-vodhulle hučyć malboju žudzi;
Dryžyć zvanicy mur ściudziony cahlany,
Dryžyć zvanar, nadorvanyja rvučy hrudzi.

Navodzić heta muzyka niazvodny zvod nudy, -
Skrabie dušu, jak sienažać źaleznyja barony,
Pa sercu bje, jak doždź pa šklanaj šybie ŭ chałady,
Haduje ŭ dumach skaz, badučy, zababonny. 29

U hukach hetaha vierša vyrazna čujecca muzyka choru zvanou - z pieralivam macniejšych i sŹabiejšych udaraŹ, z niastaŹym raŹmieŹavaŹniem daŹŹyni hukavoj chvali, čamu adpaviadaje niaroŹny raŹmier ŹciahoŹ: pieršy Źciah z 14-ci skŹadoŹ, druhi z 13, treci z 12, čačvierty z 13; u nastupnaj strafie idzie čarhavaŹnie 14, 15 i 13-ci skŹadovych ŹciahoŹ. Aprača taho čujecca čarhavaŹnie čviordych i miahkich hukaŹ, jak huduć i vodhulle, dryŹŹyć i zvanicy i t.p. Jany addajuć Pieralivy ciaŹkoha j cienkaha zvonu - ad najhrubiejšaha da sygnaturki Źklučna. Padobny charakter maje i vierš z BieznazoŹna-ha Bjuć na tryvohu zvany, jaki hućŹyć cudoŹna Ź charavoj deklamacyi.

U padanych hetta vieršach KupaŹa ŹŹyvaje Źtučny metad versyfikacyi. Ale vierš jaho moŹa być i zusim prosty, jak prosta samadzielna ja vopratka bieŹarusy-sielanina. I z takoha prostaha vierša KupaŹy bje charstvo, jak z samadzielnaj tkaniny-dymki, Źto mianiajecca kalorami viasioŹki. Jak prykŹad takoha vierša padajom Na Źalejcy, cytavanaha ŹŹo vyšej: 30

Z Źumam boraŹ, jaŹakoraŹ
Oj, haju, oj, haju,
Na Źalejcy dabradŹeicy
Dumku dum zajhraju.
.....

Ad hetaha vierša niasie šviežašciaj, ^{jak} ~~ka~~ ad Źuhavych krasak.
Tut vystupajuć ũnutranyja ryfmy, jakimi pierapoŭnieny bieŹa-
ruskija narodnyja pieśni. ũnutranyja ryfmy i aliteracyi zna-
chodzim u vieršach Kupały amal na koŹnym kroku. Na ũnutranych
ryfmach i aliteracyjach zbudavany jahony vierš PajaŹdŹanie:

RaspaŹzŹasia pa abšary
Šciuznym pucham, šciuznaj maraj
PapaŹzucha-zavirucha -
ZŹoha ducha zŹybiaducha.

Ŭ poli dymna, ũ poli ciomna,
Biespatolna i zaŹomna,
Ni puciny, ni upyńnia, ³¹
Jak u wiečnej damavinie.

.....

Bahactvam ũnutranych ryfmaŭ i aliteracyjaŭ adznačajecca tak-
sama i padany vyšej vierš Zaručyny. Zacytujem jašče dŹvie
strofki z jaho:

.....
Na sučča platuča paŹzŹa dŹiermiaz, a,
BliščeŹa niašmieŹa rasa, jak šłaza,
Na lišciach Źazovych;
Karonaj zialonaj dzied bor patrasaŭ,
I šumam zadumam zakony pisaŭ
Ŭ niahadanych sŹovach.

Nam moŭča, jak nočaj, mihcieli ahni,
Padhalej mirhali abhniŭšyja pni,
Jak varta na straŹy.
I cicha sulichaj šcikaŭsia, pŹyŭ cień,
Za hory, za mory adchodziŭ naš dzień,
Minuty ũžo vaŹyŭ. ³²

.....

31 Spadčyna, b.87.

32 Šlacham Źyćcia, b.103.

Aprača aliteracyjaŭ i ŭnutranych ryfmaŭ vystupajuć tut i asonansy ŭ ryfmavaŭni trecich ŭciahoŭ z šostymi: caryca - kryni-
caj u pieršaj strofcy, ŭazovych - sŭlovach u druhoj i straży-
važyŭ u treciaj. Ŭnutranyja asonansy: sučča - platuča, moŭ -
ča - nočaj, padhalej - mirhali, cicha - sulichaj. Asonansy
vielmi pašyrany ŭ paźniejšych zbornikach našaha paety - Spad-
čyna i Bieznazoŭnaje. Najvyražniej jany vustupajuć u vieršy
Spadčyna i paemcy Bieznazoŭnaje. Ab konsonansach nie havorym,
bo ŭ bieŭaruskaj movie jany maŭa zaŭvažny i nie hulajuć amal
nijakaj roli ŭ našaj versyfikacyi.

Razhledžanyja tut sposaby versyfikacyi ŭžyty Jankaj
Kupaŭaj jak paetyckiija srodki. Kali chodzić ab jaho ryfmy, to
treba skazać, što jany ŭ jaho pieravažna bahatyja, abo zda-
valniajučyja. Hramatyčnych ryfmaŭ tak jak by j nia byŭo. Na-
syčanašć vierša ryfmami taksama nie prypadkovaja, a zaležna-
ja ad funkcyi, jakuju im vyznačaje ŭ danym vieršy sam paeta.
Žanockija ryfmy ŭžyvajuca ŭ roŭnaj miery, jak i mužčynskiija.
Časta vystupajuć i daktyličnyja ryfmy. Voš prykŭlad ich z pa-
emki Bieznazoŭnaje:

Masty staryja spáleny -
Staryja ŭancuhi,
Paŭožany padválniny
Pad novyja ŭciahi. 33

Z usiaho vyšejskazanaha my bačym, što i elementy pa-
etyckaj instrumentacyi u Kupały majuć samabytny biełaruski
charaktar. Paeta pieraniaŭ ad biełaruskich pakaleńniaŭ muzy-
ku ich dušy i pryviazańnie da rodnej pryrody. Vyjaŭleńnie
ŭsiaho hetaha ŭ tvorach Kupały tak silnaje, što jano adčuva-
jecca nia tolki ŭ hukavych asocyjacyjach, ale i ŭ kalorach
i ŭ suadkaznych im pachach. Pry čytańni takich vieršaŭ Kupa-
ły, jak Adčvitańnie, Na žalejcy, Letam - u nas paŭstajuć
kambinacyi słyhavych elementaŭ z šviatlanymi, a razam z imi
mimavolna viažucca i adpaviednyja im niuchavyja ŭražańni. Ku-
pałavy bary, lasy, kvietki travy, zbožža paŭstajuć u vyab -
ražeńni čytača nia tolki svaimi kalorami, ale i pachami. U
takich vypadkach možam śmieła havaryć ab prysutnaści hukavoj
metafory. Voś jašče adzin abrazok ażyŭšaj pryrody z vierša
Zapieła viasna svaju pieśniu:

Z šumam zadumnaha lesu,
Z ščebietam ptuśak ščaślivych
Zapieła viasna svaju pieśniu,
Zapieła na zbudžanych nivach. 34
.....

U hetych čatyroch radkoch čujecca pieśnia nadychodziačaj
viasny.

E. Styl. Vierš Kupały prosty, jak prosta i biełaruskaja
narodnaja pieśnia. Štučnaja, vyčurnaja versyfikacyja žjaŭla-

jecca značna paźniej. Ale i ů tej prastacie vierša Kupały jość niejkuje asablivaje charastvo i siła. Ton jaho vieršaŭ jakiś niepieramožny, zatojeny - nia koźnamu dastupny. My ůžo havaryli ab tej sile, jakaja vyčuvajecca ů prostym vieršy, ů prostych sŭlovach A chto tam idzie? Niešta padobnaje my možam skazać ab cełym ściahu inšych Kupałavych vieršaŭ.

Ciapier spyniemsia nad syntaksysčnymi asablivaściami, jakija vykarystoŭvaje naš piaśniar, jak srodki paetyckaha mastactva. Nia budziem havaryć ab inversyi, bo jana ů Kupały štodziennaje źjavišča. Spyniemsia na inšych asablivašciach hetaha rodu, jak paŭtareńnie, paralelizm, anafora, kantrast, apostrofa, retaryčnaje pytańnie i vykličča i peryfraz.

Paŭtareńnie spatykajem u roznych adlehŭašciach: u tym samym radku, u koźnaj strafie i na pačatku i na kancy vierša.

Ciomna i chmarna, chmarna i ciomna,
Jak noć pustynna raskinuŭsia bor; 35

Voś paŭtareńnie ů tym samym radku ů vieršy Bor. U dalejšym toje samaje paŭtareńnie vystupaje znoŭ aź u apošniaj strafie.

Paralelizm Kupała tasuje davoli časta. Dziakujučy ůžyćciu paralelizmu niekatoryja vieršy napadablajucca da narodnaj pieśni, jak heta jość z Hałub i dziaciuk:

Lubie hołub hałubku,
 Na hniazdo ładzie lubku;
 Dziaciuk lubie dziagučynu
 I buduże chacinu. ³⁶

.....

Z paralelizmu naš paeta karystaje i tady, kali chodzić jamu
 i ab ahulnanacyjanalnuju biełaruskuju prablemu. Niešta padob-
 naje my spatykajem u vieršy Našaj Nivie:

Nie pahasnuć zorki ũ niebie,
 Pokul nieba budzie;
 Nie zahinie kraj zabrany,
 Pokul buduć ludzi.

Nočka ciomnaja na šviecie
 Viečna nie panuje;
 Ziernia kinutaje ũ nivu
 Ŭschodzie dy krasuje. ³⁷

.....

Časami paralelizm u jaho pierachodzić u anaforu, jak u vier-
 šy Možna z Žalejki, dzie amal koždy radok pačynajecca z taho
 samaha słova 'možna!

Kantrast - heta adzin z sposabaŭ, kab padkreślić sa-
 cyjalnuju niaroŭnaść, ci ciažkoje žyćcio naahuł, jak heta
 jość u vieršy Biazputnaść:

Dzie sonca, dzie sonca prytulnaha treba, -
 Tam chmary, tam zołkija chmary snujucca;
 Dzie płakać, dzie ślozy kryvavy lić treba, -
 Tam ludzi, tam ludzi żyvyja śmiajucca. ³⁸

.....

36 Janka Kupała, Zbor tvoraŭ, t.I, b.223.

37 Ślacham žyćcia, b.II9.

38 Špadčyna, b.59.

U svaím styli Kupaža užyvaje roznyja sposaby pierakazyvańnia vieršam tej ci inšaj dumki, chočučy asiahnuć adpaviedny efekt. To jon žviartajecca biespasredna da asoby ci pradmietu, ab jakim mova, to skiroŭvajecca da jaho z vykliččam ci z pytańniem. Prykład apostrafy znachodzim u vieršy Rodnaje sŭova:

Mahutnaje sŭova, ty, rodnaje sŭova, -
Sa mnoj ty na javie i ŭ šnie; 39
.....

Prykład retoryčnaha vykličča majem u vieršy Rodnyja piešni:

Hej rodnyja piešni! Vy ŭ sumie i ŭ hory
Ci nočka panuje, ci sivier džmie zimny, -
Dla rodnej ziamielki vy - švietŭyja zory,
Dla rodnaaha kraju vy - rajskija himny! 40
.....

Prykład retoryčnaha pytańnia znachodzim u vieršy Čaho vam chočacca panovie?:

Čaho vam chočacca panovie?
Jaki vas vyklikaŭ prymus
Zabić tryvohu ab tej movie,
Jakož azvaŭsia bieŭarus? 41
.....

Monolohovy vierš usio-ž adznačajecca peŭnaj manatonnašciaj; tamu, kab ażyvić jaho i zrabić bolšaje ŭražańnie na

39 Šlacham žyćcia, b.18.

40 Špadčyna, b.26.

41 Šlacham žyćcia, b.37.

čytača - paeta naš žviartajecca da formy dyjalohu. Prykła
u vieršy Prajavy:

- Što za płač taki zdajecca
Tam na Źuzie, tam na rečcy,
By chto ślozy liŭ pavodkaj?
Ci to maci, ci sirotka?
- Heta maci, maci płača
Nad synami, nia inačaj,
Što jaje ũ ziamlu schavali,
A siabie ũ paŭon addali....⁴²
.....

Z tej Źa metaj Kupała ũžyvaje i peryfrazu. Chodzić
ab toje, kab pradmiet ci asobu, ab jakoj mova ũ vieršy, prad-
stavić u novym, vyražniejšym šviate, a nie ũ zvyčajnaj što-
dziennaj formie.

.....
Vačami soniejka i zor ahnistych
Ahlaŭ Ty robiš dzień i noć miroŭ,
I tolki ścieŹak našych kamianistych
Nia bačyš Ty, Ŭsiasilny Car Carou.⁴³

Zamiest Boh Kupała ũžyvaje tut Ŭsiasilny Car Carou.

4. Tematyka. Na samabytnašć tvorčašci Janki Kupały
składajucca nia tolki mova i vyšejpieraličanyja elementy
paetyckaha mastactva, da ũsiaho hetaha treba dadać jašče i
tematyku. Tematyka Kupały, jak my bačyli ũ raŹdziele ab
raŹvićci liryki, abyjmaje Źyćcio biełaruskaj vioski, biełar-
ruskaje nacyjanalnaj adradŹeńnie razam z jaho idejalohijaj

⁴² Spadčyna, b.3I.

⁴³ Janka Kupała, Zbor tvoraŭ, t.5, b.50.

i ũrešcie baraćbu za vyzvaleńnie Biełarusi. Hetym trom asnaŭnym temam pryšviečana ũsia tvorčašć Kupały. Amal koŭny vierš jaho ũ tej ci inšaj miery zakranaje ci adnu, ci druhuju z ich. Ale-Ź hetyja asnaŭnyja temy vypłyvajuć z nietraŭ biełaruskaha narodu, jahonaha Źyćcia, jahonych imknieńniaŭ, jahonaha być - ci nia być. Tamu tematyka heta samabytnaja, jak samabytnym jošć u svajej sutnašci biełaruski narod, jaki Źjaŭlajecca herojam usiej tvorčašci našaho piešniara.

My razhledzili tut usie aspekty liryčnaj tvorčašci Janki Kupały i praanalizavali jaje elementy. Uva ũsich ich znajšli biełaruskuju samabytnašć: u asobie samoha paety, u jaho movie, rytmycy, składnikoch paetyckaj techniki, styli i tematycy. Upłyvy čuŹnych litaratur nie Źmianili ũ asnovie hetaj samabytnašci, a tolki spryčynilisia da ũzrostu paetyckaj kultury našaha piešniara. I ničoha dziŭnaha čamu. Janka Kupała słuŹyŭ kultu ũsiaho rodnaha, biełaruskaha, stvaraŭ nastroj ramantyzmu dla biełaruskaha adradŹeńnia, jakoje ũvajšło ũ jaho kroŭ, u jahonuju psychiku.

U Kupały niama daktryn, ci daktrynerstva. Tvorstva jaho apiorta na intuicyi, na tej samaj intuicyi, jakaja ũvajšla ũ asnovu biełaruskaha narodnaha tvorstva. Heta intuicyja Źyćcia biełaruskaha narodu, jaho rostu i raŹvićcia.

U tvorstvie Kupały vystupaje praŭda ab Źyćciovej sile nacyi, ab jaje losie ũ minułym i sučasnym; praŭda heta

instynktyŭnaha pachodžaŭnia. Pakolki-ž naš paeta pryšviača-je joŭ usio svajo tvorstva - heta tvorstva stanovicca samabytnym pamima jaho voli.

Na zakančeŭnie treba dadać, što tvorstva Kupały nia tolki samabytnaje biełaruskaje, jano maje i indyvidualny samabytny charakter; u im adbivajecca mocnaja asoba samoha paety. Niama ŭ biełaruskaj litaratury vieršaŭ inšych paetaŭ padobnych da vieršaŭ Kupały. Biełaruskija litaraturnyja krytyki, jak Anton Navina i Maksim Bahdanovič adznačyli ŭžo heta na pačatku tvorčašci Kupały, kali vyšli ŭ šviet jaho pieršyja zborniki Žalejka i Adviečnaja piešnia. Tady ŭžo jany vyznačyli jamu asobnaje miesca ŭ biełaruskaj litaratury.⁴⁴ Kali-ž pabačyli šviet Šlacham žyćcia i Spadčyna - poruč z imi i ceły chor maładziejšych krytykaŭ adroźnili Kupału ad usich inšych biełaruskich paetaŭ, pryznajučy jaho ideoloham biełaruskaha adradžeŭnia i prarokam biełaruskaha narodu.

Nia tolki tematykaj i ideolohijaj adroźnivajecca Kupała ad inšych paetaŭ, jon rožnicca ad ich i svajej movaj i paetykaj. Vierš jaho mocny i ekspresyjny, jon bje jak stal- lu pa biełaruskaj niapěŭnašci i niavyraznašci, jaho nijak nielha zmiašać z tvorami inšych paetaŭ.

⁴⁴ Anton Navina, Našy Piešniary, Vilnia, 1918, b. 35-37.

U Savieckim Sajuzie, dzie ũsie paety zľučany ũ prafesyjandalnyja arhanizacyi, istnuje moda pisańnia kalektyũ - nych tvoraũ. Da takoj mody byũ pryciahnieny i KupaŁa zhurta- vańniem bieŁaruskich paetaũ MaŁadniak. Arhanizacyja heta da- Ła zadańnie niekalkim svaim siabrom paetam napisać kalektyũ- na razam z KupaŁaj paemu ab raźvićci Savieckaj BieŁarusi. Paety hetaje zadańnie vykanali, ale što-Ź akazaŁasia: nijak nielha byŁo ũlić u ceŁašć strofak napisanych KupaŁaj. Pamimá ũsich jaho starańniaũ jany vydzialalisia z ceŁašci svajej vyrazistašciaj. Jany byli zhodny z idealohijaj i ducham pae- my, ale movaj, rytmam i ryfmami tvaryli zusim asobnaje ceŁa- je. Pošla hetaha vypadku ũsie pryznali, što KupaŁa zanaďta indyvidualny, tamu nie nadajecca da kalektyũnaha tvorstva i nikoli jaho boleĳ nie zaprašali na takoje supracoũnictva. PrykŁad hety jošć najlepšym dokazam nia tolki bieŁaruskaj, ale i indyvidualnaj paetyckaj samabytnašci Janki KupaŁy.⁴⁵

⁴⁵ Tvor, ab jakim tut mova, drukavany byũ u bieŁa- ruskim savieckim časopisie PoŁymia ũ 1933 hodzie. Dastać jaho nam nie ũdaŁosia.

V Y V A D Y

Janka Kupała najvialikšy biełaruski paet. Vielič heta vystupaje ŭ jaho mastactvie słova i tej biełaruskaj samabytnašci, jakuju heta mastactva vyjaŭlaje.

Samabytnašć tvorčašci Kupały padvojnaja: biełaruskaja nacyjanalnaja i asabistaja, indyvidualnaja. Samabytnašć Kupały viažycca z stychijnašciaj, vyplyvajučaj z hłybin biełaruskaha narodnaha žyćcia. Biaz hetaj samabytnašci i stychijnašci jon nia moh by stacca takim vyznačnym paetam, nia moh by prajavicca, jak vyznačnaja indyvidualnašć, bo praz jahonaje tvorstva nie pramoviła-b tady žyćcio milijonaŭ biełarusaŭ.

Najvialikšaja nacyjanalnaja i mastackaja vartašć Kupały vyjaviłasia ŭ jahonaj lirycy. Zusim zrazumieła čamu. Tolki praz liryku, dziakujučy jaje emocyjanalnašci i biespašrednašci, moh adlustravacca poŭnašciu bahaty źmiest dušy našaha paety. Tamu liryka zajmaje pieršaje miesca siarod inšych žanraŭ tvorčašci Kupały. Jana abyjmaje amal usie viedamyja katehoryi, ustalenyja na padstavie źmiestu i formy.

Jak mastak słova Janka Kupała vyznačajecca siarod usich biełaruskich paetaŭ bahaćciem i samabytnašciaj svajej movy, paetyckimi srodkami vyjaŭlenčašci i siłaj ekspresyi. Da Kupały nihto nia pisaŭ takoj biełaruskaj movaj. Jahonyja epitety, paraŭnaŭni, vobraznašć - żyvyja, raznastajnyja, kra-

sačnyja i aryhinalnyja. Dziakujučy-ž jaho ŭmieńniu tasavać mastackija srodki vyjaŭlenčaŭci, vierš jaho vychodzić i monym i pryhožym. Na pieršy plan vystupaje ŭ jaho vieršy muzykalnaść i rytmičnaść u suviazi z užywańniem adpaviednych na svaim miescy raźmieraŭ, roznych sposabaŭ ryfmavańnia i strofiki. Pisańnie Kupale dawaŭasia lohka; nia hledziačy na heta jon koždy svoj vierš paddavaŭ starannaj apracoŭcy. Karystajučy z usio novych i novych paznańniaŭ z čužych litarytur i paetyckaj techniki jon dajšoŭ da vialikich asiahnieńniaŭ u svajej paetycy. Tasavańnie-ž hetych asiahnieńniaŭ da pryrodžanaha paetyckaha talentu i dawaŭa ŭ svaim vyniku hetu asablivuju ekspresyjnaść vierša Kupaŭy.

U svajej liryцы Janka Kupaŭa vyjaviŭsia nia tolki jak paet, ale i jak idealoh bieŭaruskaha nacyjanalnaha adradžeńnia. Idealohija heta vypŭyvaje naturalnym sposabam z jaho tvorčaŭci, a nie z niejkej asobnaj daktryny. I tut my majem dačynieńnie nie z prypadkovym źjaviščam. Zrazumiejem heta tady, kali zdamo spravu, što liryka Kupaŭy jość hoŭasam bieŭaruskaj narodnaj stychii, jakaja pramaŭlaje praz jaho vieršy. Paet naš kość ad kości bieŭarus, uzhadavany ŭ bieŭaruskim asiarodździ, źjaŭlajecca arhaničnaj častkaj jaho. Tamu nia tolki toje važna, što jon znaŭ heta asiarodździe, alé jašče bolš važna toje, što paet naš sam žyŭ žyćciom hetaha asiarodździa, jahonymi žadańniami i imknieńniami. Dziela he-

taha ů jahonaj tvorčaŝci prajaviŝasia bieŝaruskaja narodnaja intuicyja. Heta intuicyja jak raz i padkazyvaŝa jamu vychad, u postaci ideaŝohii, dla cierpiačaha i dumajučaha paeta i jahonaha asiarodŝdzia. Praces ŝukaŝnia vychadu dla bieŝaruskaha narodu z ciaŝkoha paŝaŝeŝnia nacyjanalnaha i sacyjalnaha ucisku joŝć adnačasna procesam dumaŝnia, procesam tvorčaŝci ů našaha paety. Usio, ŝto padkazyvaŝa jahonaja intuicyja ů duŝy - znachadziŝa adbičcio ů jahonaj tvorčaŝci. Sabranaje-ŝ razam pa niejkim časie ů adno ceŝaje, tvorčaŝć heta i predstavŝa idealohiju bieŝaruskaha adradŝeŝnia. Sutnaŝć hetaj idealohii mieŝciŝasia spačatku ů ahulnych ŝcipŝych zarysach, u imknieŝniach da taho, kab ludŝmi stacca, ludŝmi zvacca, paŝniej ŝa piaŝniar naŝ ŝmiest hetych sŝoŝ precyzuje. Ludŝmi stacca, ludŝmi zvacca - heta znača prabudzičca ad viekavoha snu, uŝviedamičca nacyjanalna, budavač svaju kulturu, dabra-byt, a dziela hetaha treba vyzvaličca z pad čuŝoha panavaŝnia. Ale tut uŝo Janka Kupaŝa ad paeta pierachodzičć da roli praroka.

Čujučy pryzvaŝnie i siŝu praroka, Janka Kupaŝa kli-ča narod svoj da adradŝeŝnia, kidaje prad vočy jaho abrazy sŝaŝnaha minuŝaha, pakazyvaje na ŝachlŝivy stan nacyjanalnaj i sacyjalnaj paniavierki ů sučasnaŝci. Adnak pakazač ŝto by-ŝo i ŝto joŝć maŝa; treba pakazač i vychad na budučyniu. I voŝ tut prychodzičć na pomač tvorčaja intuicyja : piaŝniar

tvoryť vizyju budúčaj volnaj Biełarusi, kali sonxa navuki
praz chmary ciomnyja prahlanie jasna nad našaj nivaju i bu-
duć žyci dzietki patomnyja lepšaju dolaju, dolaj ščašlivaju;
kali budzie ũnukaŭ panavaŭnie tam, dzie siahofŭnia płača dzied;
 adnym sŭovam nastupić vyzvaleŭnie Biełarusi, što zajmie svoj
pačasny pasad miž sŭavianami.

A jak praročaja vizyja Kupaŭy pačynaje realizavacca-
 narod ušviedamlajecca nacyjanalna i prystupaje da arhaniza -
 cyjnaha žyćcia - nadchodziać vialikija palityčnyja padziei z
 ahramadnymi kansekvencyjami dla ũsich narodaŭ Rasiejskaj Im-
 peryi: vybuchaje pieršaja sušvietnaja vajna, a praz paru ha-
 doŭ rasiejskaja revalucyja. Mamenty wielmi adkaznyja. Niama
 da stračaŭnia ani adnej chviliny. Prarok narodu znaje, što,
čaho nia voźmiem my siahofŭnia, taho i zaŭtra nam nia ũziać!..
 Dziela hetaha jon kliča biełarusau da paŭstaŭnia, kažučy -
Skidajcie jormy! Kličcie schod!, na jakim - Pakažycie, jaki
vy silny jšče narod! - i sam stanavicca na čaŭo zmaharoŭ za
 volnašć bačkaŭščyny i viadzie ich na schod, na ũsienarodny,
hrozny, burny schod, - na jakim narod vyjavić svaju volu być
 niezaležnym, stvaryć samastojnuju dziaržavu, pakliča na sud
 usich svaich kryŭdzicielaŭ i zažadaje ad ich parachunku za
 ũsie ždzieki, kryŭdu, krou. Tut ũžo, jak my bačym, piašniar
 naš i prarok i pravadyr narodu. Jon čuje na sabie adkaznašć
 takoj roli i ũ paźniejšyja časy. Kali čyrvonaja Maskva pry -

stupaje da razhromu biełaruskaha nacyjanalnaha žyćcia ũ Savieckaj Biełarusi ũ 1928-1930 hadoch - Kupała, jak narodny paeta Biełarusi, stanavicca pieršy ũ abaronie pravoŭ svajho narodu nie zvažajučy ni na žachi savieckaj ciurmy, ni na śmierć.

Takim čynam u raźvićci liryki Kupały prachodzić i raźvićcio idealohii biełaruskaha nacyjanalnaha adradžeńnia.

Janka Kupała źjaŭlajecca farmataram biełaruskaj litarnaj movy. Jamu nie chapaje tej movy, jakoj karystalisia dahetul biełaruskija paety i pišmieńniki, jak Dunin-Marcinkievič, Bahuševič, Ciotka i Jadvihin Š. Tamu jon siahaje ũ hłybiniu biełaruskich narodnych hutarak i vyciahavaje adtul cełuju masu słoŭ i zvarotaŭ, jakija dasiul nia ũžyvalisia, byli zapuščany, zaniadbany i zabyvalisia. Hetyja hłybinnyja zvaroty ũzbahacili i ażyvili biełaruskaju movu, nadali joj bolšuju aŭhinalnaść, samabytnaść i charstvo. Kaliž našamu piešniaru i hetaha sloŭnaha matarjału było mała - jon tvoryć zusim novyja zvaroty i slovy. Hetyja novatvory nia robiać ũražańnia niečaha štučnaha i čužoha, bo jany apirajucca na karanioch, duchu i tradycyjach narodnaj biełaruskaj movy. Tamu jany pryvivajucca da biełaruskaj litarnaj movy i źlivajucca z joju tak, što ich ciažka navat adroźnić.

Biełaruskaja mova Janki Kupały nia tolki ũzbahača-

naja. Jana padparadkavana jaho stylu. Jana ů jaho čystaja, staranna vykarystanaja, abhŭadžanaja, adšlifavanaja. Jana staŭasia ůzorom litaraturnaj movy dla bieŭaruskich pišmieŭnikaŭ, paetaŭ i dla hramadztva.

Janka Kupaŭa byŭ bieŭaruskim nacyjanalnym paetam, bieŭaruskasć bje z kožnaha radka jahonych vieršaŭ. Ale jon wielmi daloki ad vostraha nacyjanalizmu. I ahulnaludzki ja matyvy hulajuć u jahonaj tvorčasći pavažnuju rolu. Jon humanitarny i talerantny ů adnosinach da inšych nia tolki ů pryvatnym žyćci, ale i ů svajej tvorčasći. Asoba, jakaja na pieršym miescy stavić čaŭaviečnaść i nie mahŭa-b być inšaj. U svaich tvorach Kupaŭa šmat dzie vystupaje z ahulnaludzkiimi problemami. Bačym my heta ů Adviečnaj pieśni, dzie vyjaŭlena adviečna je žyćcio, adviečna je zmahaŭnie čaŭavieka, a nia tolki bieŭarusa. Bačym my heta i ů paemie Jana i ja, dzie vystupajuć najpryhažejšyja čaŭaviečyja pačućci ů kachaŭni i estetyčnyja pačućci ů apisaŭni charstva pryrody. Ahulnaludzki ja matyvy prajaŭlajuca i ů ceŭym šciahu drabniejšych tvo-raŭ našaha piešniara - ci to ů šukaŭni praŭdy i spraviadli-vašci, ci to ů zmahaŭni z ludzkim zŭom, niapraŭdaj, ašukan-stvam.

Praz liryku Janka Kupaŭa ačolivaŭ ceŭuju epochu ů bieŭaruskaj litaratury, nazvanuju Našaniŭskaj Paroj, dajućy vyrazny žmiest jej -idealohiju bieŭaruskaha adradžeŭnia - i

svaju typovuju formu versyfikacyi. Na tvorach Kupały Źha-
davalisia i ŹzhadoŹvajucca novyja pakaleŹni biełarusau. Ja-
ho praročyja kličy stalisia biełaruskimi nacyjanalnymi ide-
ałami. Jany aktualny pa sioŹniešni dzieŹ, na ich apirajecca
biełaruski vyzvolny ruch. Pad upłyvam tvorčašci Kupały far-
mujecca psychika novaha, adrodžanaha biełarusa.

Janka Kupała paciahnuŹ da tvorčašci cełuju plejadu
maładych biełaruskich paetaŹ. Jany vučacca pisač ad jaho,
našladujuč jaho Ź svaich tvorach. Jon ŹjaŹlajecca dla ich
najvialikšym aŹtarytetam u biełaruskaj paezii. Siarod hra-
madztva i biełaruskich pišmieŹnikaŹ i paetaŹ stvaryŹsia Źžo
svajho rodu kult Kupały. Nie darma-ž adzin z dalniejšych
jaho vodpryskaŹ - Źładzimier DuboŹka kaža Ź svaim vieršy ab
Kupale:

Ty adzin ad usich najvialikšy,
Maładych hadavaŹ svajej piešniaj.
Ja staju, hałavu schiliŹšy,
Z abiacañniem tvoj zaklik ździejšnič!

Reasumujučy Źsio vyšejskazanaže, treba ščvierdzič,
što Janka Kupała vyjaviŹsia Ź svajej lirycy, jak najvialik-
šy biełaruski poet praz svaju samabytnašč, stychijnašč i
tvorskiju intuicyju. Jon pakazaŹ siabie vialikim mastakom
słova, a razam z hetym pradstaviŹ idejalohiju biełaruskaha
adradžefŹnia, dziakujučy čamu staŹsia prarokam biełaruskaha
narodu. Praz svaju tvorčašč jon upłynuŹ na farmavaŹnie psy-

chiki biełarusa.

Janka Kupała adznačyŭsia ŭ svaich tvorach, jak via-
liki znaŭca i farmatar biełaruskaj litaraturnaj movy. Jon
biełaruski nacyjanalny paet pierad usim, ale, niezaležna ad
hetaha vyjaviŭ i ahulnaludzkija matyvy. Janka Kupała ačoli-
vaŭ Našaniŭskuju Paru ŭ biełaruskaj litaratury i staŭsia
vučycielam novych pakaleńniaŭ biełaruskich paetaŭ. Siarod
ich i biełaruskaha hramadztva naahuł stvaryŭsia svajho rodu
kult Kupały jašče pry žyćci jaho.

R E S U M E

At the end of the 18th century, after the partition of Poland, Belorussian lands, contrary to the wishes of their population, were annexed to the Russian Empire. Under the new conditions, life was very difficult. The Russian government endeavoured to "Russianize" the country. Russian law became the official law. The Greek Catholic church was abolished; the Russian Orthodox church, with Russian priests, was forced upon the people. Belorussian schools were closed and replaced by Russian ones. In place of the existing Government, Russian administration was introduced, with Russian as the official language. The Russian government did not care about the development of industry. Trade receded. No one bothered to improve agriculture.

The peasantry lived under serfdom, working five or six days for a landlord and only one or two for themselves. They had no rights; their welfare depended upon the bounty of their landlords and the Russian officials. Their lot was scarcely improved even with the abolition of serfdom in 1861 since the allotments were small and had to be bought, and the peasants received no aid in establishing themselves on their farms.

Thus poverty, ignorance, social exploitation and suppression of national feeling characterised life in Belo-

russia in that period. Such also was the lot of Janka Kupala, a Belorussian villager. It is clear how, in his lyrics, he could portray so well the national and social oppression of the Belorussians.

Having no access to learning and culture, the Belorussian nation sought and found a spiritual life in the world of fantasy and nature. It created a rich popular literature of folk-tale, legend and song. Upon this national folklore Janka Kupala based his poetry, guided by the existing Belorussian literature of the romanticist V. Dunin-Marcinkievich, the writers of the popular movement F. Bahushevich, Niasluchowski and such members of the Nasha Niva group, as Kahanetz, Yadvihin Sh. and Ciotka. Janka Kupala was most deeply influenced by Bahushevich.

Biography

Janka Kupala was born Ivan Lutzevich, the son of an impoverished Belorussian Catholic gentleman. He was born in June 1882 on the night of Kupala, or midsummer night. Hence his pseudonym "Janka Kupala" of which the first name is the nickname for Ivan.

His father, not having any land of his own, worked rented land, and changed his habitat several times. In this way the growing Lutzevich became well acquainted with his

country, his people and their adversities. Reading and writing he learned at home; he attended school for only one winter. His intelligence and creative fantasy were developed in listening to the folk-tales and songs of his people.

After the death of his father in 1902, Kupala went to work in a brewery. There he began to write verses and to gain a social and nationalistic consciousness from Belorussian revolutionary literature. His first poem "Muzhik" (The Peasant) was published in 1905. In the following years he began to write for the first legal Belorussian paper Nasha Niva. The editor, seeing in him a great poetical talent, brought him to Vilno for a better education and the further development of his talent.

In 1910 Kupala went to St. Petersburg where he continued his education, studying European literature for a broader acquaintance with the literary world. Here he produced his most important works.

In 1913 he returned to Vilno and became the leader of a Belorussian renaissance movement, as editor of Nasha Niva.

At the outbreak of the war in 1914 he was evacuated to Minsk, and later to Moscow where he married, and entered the University. After a year, however, he was conscripted and went with a military transport unit to the front in Be-

lorussia. During and after the Russian Revolution in 1917 he played an active part in the Belorussian movement for independence. In Minsk he saw the realization of his ideal: the creation of an independent Belorussian Democratic Republic; he participated in the struggle to uphold it; he saw the occupation of his country by German and Polish troops, and finally the creation by the Bolsheviki of the Belorussian SSR.

The Soviet leaders, thinking to win Kupala over to their ideology, gave him the title of Belorussian national poet. However, in 1929-31, when a decree from Moscow initiated an attack upon Belorussian national identity through the arrests of Belorussian scientists, university professors, artists, writers, poets and thousands of other intellectuals, Kupala made a vigorous protest, for which he was imprisoned. To make his protest known to the world, he attempted to commit suicide. Not having even a knife, he tore open his abdomen with a spoon. This attempt was unsuccessful; he was restored to health, released from prison and provided with a car, complete with three NKVD chauffeurs who never let the poet out of their sight. After this he wrote little, although from time to time he had to produce something in praise of the Soviet regime.

During the war with Nazi Germany, Kupala was evacu-

ated to Kazan. In 1942 his affairs took him to Moscow, where he died in questionable circumstances which to this day have not been explained.

The works of Janka Kupala

Anthologies of verse: *Žalejka* (The Fife) - 1908

Huślar (The Minstrel) - 1910

Šlacham Žyćcia (On the Road of Life) -

1913

Spadčyna (The Heritage) - 1922

Bieznazoŭnaje (Unnamed) - 1925

Dramatic poems: *Adviečnaja pieśnia* (The Ageless Song) - 1910

Son na Kurhanie (Dream on the Barrow) - 1913

Na Papasie (The Respite) - 1913

Plays: *Paŭlinka* - 1913

Prymaki - 1913

Raskidanaje Hniazdo (The Scattered Nest) - 1920

Tutejšyja (The Local Ones) - 1922

Critics on Kupala

Belorussian critics concern themselves with the poet's works from 1910 forward. In Nasha Niva and Vialikodnaja pisanka we find articles on Kupala by Farbotka, Bahdanovič and A. Navina. While these are very general, they un-animously accord him supremacy among Belorussian poets.

A. Navina decisively confirmed this in 1918 in his critique, Našy piešniary (Our Bards). The same author wrote, in 1929, an article: Napievy liry Janki Kupały (Music from the Lyre of Janka Kupala) in which he analyzes Kupala's lyrics from an ideological viewpoint.

From Soviet Belorussia critics we have the work of Žužynovič, who considers Kupala's symbolism as enforced by censorship regulations; the work of Lyňkoŭ, who concerns himself with human motives in the poet's creativeness; and the 1950 monograph on Kupala by Mozolkov. The treatment by the latter has a tendency to deal only with works on social themes and to reject nationalistic works, thus attempting to force the conclusion that Kupala was a Bolshevik poet. It has, however, interesting biographical data. Other Soviet Belorussian writings on Kupala are not available.

Prof. Karski discusses the works of Kupala in his book Biełorusy (Belorussians), vol. 3, book 3.) and in Geschichte der Weissrussischen Volksdichtung und Literatur - Berlin, 1926. These treatments catalogue the writings and deal mainly with the language of Kupala.

Among Russian authors who wrote about Kupala are Maxim Gorki, prof. Pogodin and prof. Klejnort. The most valuable criticism of Kupala's works is contained in Mołodaja Biełorusija (Young Belorussia) written in 1928 by Klejn-

bort, even though it does not analyze his lyrics. He sees Kupala as a great poet and the leader of the Belorussian Renaissance.

Ukrainian authors: Dr. Sviatytsky in Vidrodžennia Biłoruskoho Pismenstva (Rebirth of Belorussian Writing), Lviv, 1908. D. Dorošenko, in Biełarusy i ich nacyjanalnaje adradžennie (Belorussians and their national rebirth) Kiev, 1908.

Polish authors: Czesław Jankowski, article in Kurier Litewski from 1910; Z. Pietkiewicz, article in Prawda from 1910, n° 39.

Czech author: Adolf Černý, in literary supplement to Slovansky Přehled (Slavic Review) 1911.

Mention by Ukrainian, Polish and Czech authors is not of an analytical nature.

Development of the Lyrics of Kupala

The life of Kupala can be divided into 5 phases:
1. Village life, 2. City life and education, 3. Distinction as a poet, 4. Life in the BSSR during the building of the Belorussian state, 5. His life in the Soviets from 1931 until his death in 1942.

Parallel to these phases of Kupala's life, one can trace the development of his lyrics and the development of his ideology. In the first period of his life, his lyrics

were of country life. The effect of city life and education was that of philosophical reflection. His lyrics in the third phase were those of a prophet and leader, and show the ideology of the Belorussian renaissance. In the fourth are lyrics in a socialistic tone and in the fifth the meaningless, forced production under the Soviet system.

Classification of Kupala's lyrics

According to subject matter, his work may be classified thus: 1. Patriotic, 2. Social, 3. Description of nature, 4. Love lyrics, 5. Philosophical reflection, 6. Mood lyrics, 7. Occasional.

Such a classification does not, however, group all his lyrics into distinct categories, for many of them have elements of several of these categories.

The traditional forms of Kupala's lyrics are grouped under the following headings: 1. Song, 2. Hymn, 3. Love poem, 4. Ballad, 5. Sonnet, 6. Elegy, 7. Epigram, 8. Impromptu, 9. Blank verse, 10. Lyric in dramatic and epic works.

Foreign Influence upon Kupala's Lyrics

From the earliest times Janka Kupala was influenced by the cultures of Poland and Russia. Later the works of foreign authors had some influence upon his work. Among these

were the Polish authors M. Konopnicka, W. Syrokomla, Mickiewicz and Slowacki, the Russian Nekrassov, Saltykoff-Shchedrin, Pushkin, Briusoff and Balmont, and the Ukrainian poet Taras Shevchenko. Authors of other nationalities also had some effect upon him.

In spite of these influences, the value of Kupala's works lies in his originality. From foreign literature he took poetic technique, which he adapted to his own Belorussian writings.

Kupala's works, on the other hand, influenced those of foreign writers. To this testify the numerous translations of his works into other languages. Translation into Russian was the most widespread, more than twenty Russian poets taking part in it.

Originality in the works of Kupala

His originality is shown in his language, subject matter and media of poetic expression. He enriched the Belorussian literary language with new words taken from the depths of Belorussian popular speech and neologisms in the spirit of Belorussian tradition and language. Thus he moulded the language into its present form.

Kupala's originality is twofold: firstly, characteristic of his country, and secondly, characteristic of Kupala himself. His works in their style, language and employment

of poetic media, differ from those of any other Belorussian poet.

* * *

Through his writings, Janka Kupala earned the name of Belorussian greatest poet and champion of national liberty for his people. His poetry is characterized by its Belorussian and individual originality, its artistry of word and its poetic technique. He was not a doctrinaire, but intuitively showed in his verse the ideology of Belorussian national renaissance. He became the prophet of his nation, and his writings prepared the Belorussian psychologically for his national rebirth.

Janka Kupala was a great savant of the Belorussian popular language, and with his knowledge of it he developed the literary language into its present form.

In his writings he dealt also with universal human motives such as love of mankind, truth, justice and beauty. In his sense he was a true humanist.

Janka Kupala stood at the head of the Naša Niva epoch in Belorussian literature. He set his own bearing in poetry, adopting realism, romanticism or symbolism to the ideal and character of each separate work. His verse is vivid and expressive. Kupala will long be an example for younger Belorussian poets and a teacher for future generations of Belorussians. His influence has initiated among his people a sort of Janka Kupala cult.

BIBLIJAHRAFIJA

A(bramčyk), M(ikoła), Z žyćcia i tvorčaści Janki Kupały, u Biełaruskija Naviny, n° 3/8, Paryž, 1947, b.8.

Alexander, H.B., Poetry and the individual, N.Y. Putnam, 1906, p. 304.

Bahuševič, Franciš (Maciej Buračok), Dudka biełaruskaja, Vyd. 3, Biełaruskaha Instytutu Haspadarki i Kultury, Vilnia, 1930, bač. 56.

Engelhardt, Eugen, von, Weissruthenien, Volk und Land, Volk und Reich Verlag, Berlin, 1943, b. 358.

Gayley, Charles Mills, and Kurtz, B.P., Methods and materials of literary criticism, Lyric, Epic, and allied forms of poetry, Ginn and Company, Boston, 1920, p. 911.

Gummere, Francis, Barton, Ph. D., Handbook of poetics for students of English Verse, published by Ginn and Co, Boston, 1892, p. XIII, 250.

Harecki, M(aksim), Historyja Biełaruskaje Literatury, wydańnie Biełaruskaha Vydavieckaha Tavarystva, Vilnia, 1921, b. 210.

Chrestamatyja Biełaruskaj Litatury, XI wiek - 1905, Biełaruskaje Vydaviectva Kleckina, Vilnia, 1923, b. 387.

Hryszkiewicz, W., Rola ziem biało-ruskich w unjach polsko-litewskich u Pamiętnik VI. Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w r. 1935 w Wilnie, referaty, Lwów, 1935.

Hryszkiewicz, Żuk, Wincenty, Kwestja biało-ruska, Kurs Spraw Wschodnich, seria III., zesz. 6., Vyd. Redutu, Londyn, 1949, b. 22.

Ihnatoŭski, Ŭładzimier, Karotki narys historyi Biełarusi, Vyd. 2, Vilnia, 1921, b. II2.

Jasinski, M., Zamiest pomnika, da uhodkaŭ śmierci Janki Kupały, u Kryvički Śvietać orhan Biełaruskaha (Kryvickaha) Studenckaha Zhurtavańnia, hod 2-hi, n° 7 - 8, München, 1946, b. 1-2.

Karskij, E.F., Biełorusy, t. I, vyd. Vilenskiĵ Vremennik, Vilnia, 1904, b. 632.

Biełorusy, t. 3, kn. 3, Pietrohrad, 1923, b. 467.

Geschichte der Weissrussischen Volksdichtung und Literatur, Berlin, 1926, b. 203.

Kaval, P., Biełaruś u datach, likach i faktach, Paryż, 1950, b. 68.

Klejnort, L.M., Mołodaja Biełorusija, očerki sovremennoj biełoruskoj literatury, 1905 - 1928, Minsk, 1928, b. 508.

Źastoŭski, V(ac)łaŭ, Historyja Biełaruskaj (Kryŭskaj) Knihy, Vydawnie Biełaruskaha Centru ŭ Litvie, Koŭna, 1926, b. 776.

Łucevič, Ivan (Janka Kupała), Źalejka, u Zbor tvoraŭ, t. I, Dziaržaŭnaje Vydaviectva Biełarusi, Miensk, 1925, b. 178.

Huślar, u Zbor tvoraŭ, t. I, Dziaržaŭnaje Vydaviectva Biełarusi, Miensk, 1925, b. 179-279.

Šlacham žyćcia, vyd. 2, Vilenskaje Vydaviectva Kleckina, Vilnia, 1923, b. 270.

Spadčyna, u Zbor tvoraŭ, t. 5, Dziaržaŭnaje Vydaviectva Biełarusi, Miensk, 1928, b. 274.

Bieznazoŭnaje, Dziaržaŭnaje Vydaviectva Biełarusi, Miensk, 1925, b. 104.

Son na kurhanie, u 4-ch abrazoch, Pieciarburh, 1912, b. 100.

Raskidanaaje hniazdo, drama ŭ 5-ch aktach, Vilnia, 1919, b. 74.

Paŭlinka, kamedyja ŭ 2-ch aktach, u Zbornik sceničnych tvoraŭ, ss. I, Miensk, 1918, b. 48.

Vybranyja tvory, Pa-
emy i apaviadaŋni vieršam, t. 2, Džiaržaŋnaje Vydaviectva
Biełarusi, Miensk, 1935, b. 240.

Avtobiografija, u
pradmovie da Janka Kupała - biełoruski poet, Izbrannyje
stichotvorenija v pieredodze russkich poetov, Moskva, 1919,
b. 112.

Žucevič, Ivan Dominikovič, (Janka Kupała), Izbran-
nyje stichi i poem, 1906-1935, pieredod s biełoruskoho
pod red. Gorodieckoho, Chudožestviennaja litieratura, Mos-
kva, 1935, b. 267.

Izbran-
nyje stichi, pier. s biełoruskoho, Chudožestviennaja litie-
ratura, Moskva, 1939, b. 172.

Pjesy,
Gosudarstviennoje Izdacieltvo "Iskustvo", Moskva - Lenin-
grad, 1940, b. 180.

Izbran -
noje, pieredod s biełoruskoho, redakcyja i pieredod E. Mo-
zolkova, Narkompros RSFSR, Gosizdat Dietskaj Litieratury,
Moskva - Leningrad, 1942, b. 68.

Izbran-
noje; stichi i poem, pieredod s biełoruskoho pod red.
Brauna i dr., Gos. izd-vo chudož. lit-ry, Moskva, 1950, b.
434.

Žuckievič, Anton, (Anton Navina), Našy piešniary,
Vilnia, 1918, b. 118.

Napievy liry Jan-
ki Kupały, publičnaja lekcyja, u Adbitaje žyćcio, lekcyi i
staćci z biełaruskaje adradženskaje litaratury, kn. I-ja,
vydaŋnie Biełaruskaha Vydavieckaha Tavarystva, Vilnia, 1929,
b. 41-58.

Evalucyja bieł-
aruskaje adradženskaje idealohii i adbićcio jaje u litaratu-
ry u Adbitaje žyćcio, - lekcyi i staćci z biełaruskaje ad-
radženskaje litaratury, kn. I-ja, vydaŋnie Biełaruskaha Vy-
davieckaha Tavarystva, Vilnia, 1929, b. 15-23.

Vodhuki Vialikaje Vajny, u Adbitaje żyćcio, lekcyi i staćci z biełaruskaje adradženskaje literatury, kn. I-ja, wydańnie Biełaruskaha Vydavieckaha Tavarystva, Vilnia, 1929, b. 89-94.

Bunt proci Boha, u Adbitaje żyćcio, lekcyi i staćci z biełaruskaj adradženskaj literatury, kn. I-ja, wydańnie Biełaruskaha Vydavieckaha Tavarystva, Vilnia, 1929, b. 115-121.

Zuckiewiż, A., Narodowolcy-Białorusini i ich organ "Homan", u Pamiętniku VI. Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Wilnie w r. 1935, referaty, Lwów, 1935.

Żyńkoŭ, Michaś, Adviečnaja pieśnia, u Biełaruś, što-miesiačny hramadzka-palityčny i literaturny časopis, n° 2, Miensk, 1946, b. 33-36.

Mozolkov, E., Janka Kupała, żyźń i tvorčestvo; Sovietskij pisatel, Moskva, 1950, b. 184.

Najdziuk, Časłaŭ, Biełaruś učora i siahonnia, Miensk, 1943, b. 423.

Paŭłovič, M., Janka Kupała - prarok biełaruskaha adradžeńnia, u Kryvicki Švietac, orhan Biełaruskaha (Kryvicka-ha) Studenckaha Zhurtavańnia, hod 2-hi, n° 7-8, München, 1946, b. 3-12.

Savage, D.S., The personal principle: studies in modern poetry, London, 1944, p. VIII, 196.

Sunica, Raman, Nacyjanalnaść u Vincuka Dunin-Marcinkieviča, u zborniku Zachodniaja Biełaruś, Vilnia, 1923, b. 35-43.

Wielhorski, Władysław, Polska i Litwa, stosunki wzajemne w biegu dziejów, The Polish Research Centre Ltd., London, 1947, b. 376.

ANALITYČNY SZŁOŬNIK

A

Adbitaje žyćcio, 53
Adviečnaja pieśnia, 28, 40, 58c,
 58d, 69, 131, 133, 174, 193, 200
Alaksandar I - I, 5, 18
Alaksandar II - I, 8, 25
aliteracyja, 185
Almanach Kalendar dla ũsiech-
II, 38
anafora, 188, 189
apostrofa, 188, 190
archaizmy, 170
Aroŭ, II, 46
Arcybašev, 149
asiarodździe, 1, 62, 71, 196, 197
Asnyk, 142
asonansy, 186
aspekt liryki, 55, 192
atmosfera, 1, 2, 71

B

Babrujsk, 1, 20
Bachrym Paŭluk, 1, 6, 18, 19, 64
Bahdanovič Maksim, 44, 53, 128,
 129, 174, 193
Bahuševič Francišak, 25, 26, 33,
 38, 59, 63, 65, 71, 95, 140, 141,
 199
ballada, 124, 128
Balmont, II, 46, 77, 145, 148, 149,
 150
barbaryzmy, 170
Barščeŭski, I, 14, 15
Bazyljany, I, 20
Biadula Źmitrok, II, 44
biahrafija, 54, 58i
Bieŭaručy, II, 31
Bieŭaruš, 2, 4, 5, 7, 10, 16, 23, 38,
 46, 48, 49, 50, 57, 58, 58a, 58c,
 58i, 59, 70, 77, 83, 84, 86, 90,
 93, 93a, 95, 96, 103, 121, 143,
 144, 154, 192, 198, 199
Bieŭaruš Zachodniaja, 55

B

Bieŭaruskaja Narodnaja Res-
publika, II, 47, 57, 76, 88,
 165
bieŭaruskaje adradžeńnie,
 II, 44, 46, 47, 58i, 58j, 59,
 67, 68, 95
Bieŭaruskaja Akademija Na-
vuk, II, 49
Bieŭaruskaje Vydavieckaje
Tavarystva, II, 44
bieŭaruski narodny himn, 40,
Bieŭarusy i ich nacyjanalna-
je adradžeńnie (Dorošen-
ki), 58e
Bieŭastoččyna, I, 2
Bieŭastok, I, 24
Bieŭorussy (Karskaha), 58d
Bieŭousov I., 29, 58h, 58j,
 147, 151
bieŭy vierš, 81, 124, 133
Bieznazoŭnaje, 29, 48, 49,
 54, 58, 82, 90, 92, 102, 142,
 184, 186
Boilau, 128
Brjusov Valeryj, II, 45, 77,
 145, 148, 150, 151
Brodskij, 151
BSSR (Savieckaja Bieŭaruš),
 29, 47, 48, 49, 52, 54, 55, 57,
 58b, 76, 90, 93, 155, 165, 194
Bujnicki Ihnat, 120

C

Charkaŭ, 1, 25
Chaŭrus Bieŭaruskich Vučy-
cialoŭ, II, 44
Chaustov, 151
Chrebtovičy, I, 16

Č

Čachovič, 31, 32, 137, 143,
 145, 152

Č

Čačot, I, 16, 17
 Čarniajev (kursy), II, 38
 Čartaryski Adam, I, 5
 Čeremnov A., II, 39a
 Černy Adolf, II, 41, 58g

D

Daniłovič Barys, II, 37
 Dante, I 79
 darechtar, II, 30, 137
 Dorošenko D. prof., 58e
 drama, 62, 124
 Drejzin (krytyk), 58e
 Druskieniki, I, 17
 Dudka biełaruskaja (Bahuševiča), 63
 Dunin Marcinkievič, I, 19, 20-23, II, 33, 64, 95, 120, 199
 dyjaloh, 180, 191
 dynamičny vierš, 67

E

ekspresyja, II, 44, 82, 173, 195, 196
 elehija, 124, 131, 132
 enkavudysty, 51, 54
 epičny tvor, 80, 124, 133
 epihrama, 124, 132
 Epimach-Sypia, II, 38
 epitet, 63, 168, 169, 174, 175, 195
 etap, 28, 36, 43, 59, 76, 92, 164
 etnagrafija, 62
 eufonija, 183
 eŭrytmija, 173
 Ezop, I, 18

F

fabuła, 79
 fantazija, 60
 fantastyčnyja apaviadaŭni, 141
 Farbotka, 53
 Filomaty, I, 16
 filozofičnyja vieršy, 43
 " refleksyi, 72
 " matyvy, 73

F'

filozofičnyja prablemy, 115
 folklor, 63
 forma vieršu, 44, 49, 65, 76, 107
 " tvoraŭ, 94
 " liryki, 123

G

Gazeta Polska, 23
 Gira Ludas, 45
 Gorodieckij, 151
 Gummere, 94

H

harakiry, 165
 haryzont litaraturny, 39, 164
 Heine, 157
 himn, 80, 124, 126, 127
 hiperkatalektyčny šćiah, 180, 182

Hleb Uspieskij, 145
 Hmyrak Lavon, 53
 Hołodnyj, 151
 Horkij Maksim, II, 39a, 40, 145, 146, 147, 151
 Hryniaviecki Ihnat, I, 25
 Hušlar, 28, 42, 43, 58b, 58g, 63, 71, 75, 174

I

idealohija, II, 44, 54, 55, 58a, 93a, 193
 " biełaruskaha adradžeńnia, 82, 191, 196, 197, 199, 200, 201
 idylija, 48
 iluzyi, 54, 93a
 impravizacyja, 124, 133
 indyvidualnašć, 162, 164, 165
 intuicyja, 192, 197, 201
 " tvorčaja, 171
 inversyja, 188
 Irinin, 151
 Isakovskij, 150, 151
 Italijska, 39a
 Ivanoŭski Vacłaŭ, II, 38

J

Jančuk, praf., 58e
Janka Kupała, žizń i tvorčestvo
 (Mozolkova), 56
 Jankowski Česlav, II, 41, 58f
 Jaremič Alaksandar, II, 39a

K

Kaciaryna II, 3, 4, 56
 Kahaniec Karuś, I, 27
 kalektyvizacyja, II, 50
 Kalinouški Kastuś, I, 23, 24
 kałas, II, 50
 Kamienski, I, 49
 kampartyja, 51, 93
 kantrast, 188, 189
 Kapry, 39a
 Karski E.F., 58d, 171
 Kasprovič, 77, 142
 katalektyčny, 181
 katehoryja liryki, 94, 123, 127,
 195

Katlareŭski, I, 12
 Kaŭnas, II, 51
 Kazań, II, 51
 Kijeŭ, I, 25
 Kirkor Adam, Hanory, I, 22
 klasyfikacyja liryki, 55
 klasavaja baračba, 58a, 94
 Klejnborn praf., 39, 58b, 58h,
 58j, 58k, 174

Kobzar, 152
 Kolcov, II, 31, 145, 150
 koloryt, 170
 Kołas Jakub, II, 36, 44, 45, 48
 Komissarova, 151
 Konopnickaja M., II-31, 89, 121,
 138, 139, 140, 145

konsonansy, 186
 Korčagin, 151
 Korinfski, 147
 Krošina, I, 7, 18
 kryteryjum, 94, 123
Kurjer Litewski, 58f
 Kutuzov, I, 12
 Kuźmin, 149

L

Lavicki Anton (Jadvihin Š.), 27,
 II, 33, 95, 143, 199.

L

lehenda narodnaja, 62, 77,
 141
 Lermontov, 145, 150
 lirycznyja ŭstaŭki, 133
 liryka akaličnašciavaja,
 94, 120-123
 " erotyčnaja, 94,
 109-113
 " nastrojovaja, 94,
 116-119
 " patryjatyčnaja, 94,
 95-99
 " pryrodaapisaŭčaja,
 94, 102-108
 " refleksyjnaja, 94,
 113, 115, 131
 " sacyjalnaja, 94, 99-
 102

listoŭki, 34, 35
 litaraturny šviet, 39,
 " napramak, 42
 Litoŭski Stat, I, 2, 4
 Litva, I, 23
 London, I, 16
 Lucynka, I, 20
 Łucevič Daminik, II, 29

Ł

Łuckievič Anton (Anton Na-
 vina), 35, 37, 53, 55, 97,
 142, 193
 Łyńkoŭ Michaś, 58c

M

Mahabharata, 158, 159
 Mahnušeŭski, ks., I, 7, 18,
 19
 Majakovskij, 150
 Maładniak, 194
 Maskva, I, 25, II, 46, 52, 147,
 198
 mastactva, 63, 161, 195
 metafara, 130, 187
 " hukavaja, 187
 Mickievič Adam, I, 16, 22, II,
 31, 98, 138, 141, 145, 171
 Miensk, 20, 25, 30, 35, 46, 48,
 51, 57, 58b, 58c, 88, 144, 152

M

MikaĽaj I, I, 8
 MikaĽajeuščyna, 45
 mitalohija, I07
MoĽodaja BieĽorussija (Klejn-
 borta), 58h
 Mozolkov Evg., 56, 57, 58, 58b,
 148, 150, 151
Mužyckaja Praŭda, I, 24

N

nacdemauščyna, II, 49, 54, 58h,
 165
 nacyjanalizm, 89
 nacyjanalnyja elementy, 58i,
 67, 94
 " matyvy, 58k
Napievy liry Janki KupaĽy, 53
 Napoleon Bonapart, I, 12, 18
 napramak litaraturny, 93, 94
 narodnaja tvorčašč, 60, 61, 62,
 80, 141, 166, 170
 narodnictva, I, 23, 24, 25, 58k
 narodniki, I, 23, 24
 narodovolcy, I, 24, 25
 Naruševič, I, 18
 nastroj elehiĽny, 60
 " piešni, 126
Naša Dola, II, 36, 144
Naša Niva, 36, 37, 39a, 40, 44, 53,
 58, 76, 144, 146, 163,
 165
 našaniŭcy, 57
Našy piešniary, 53
 Navasilcaŭ, I, 19
 neolohizmy, 58e, 171
 NiasĽuchouski Jan, I, 26, 27,
 140
 Niečajev, 147, 151
 Niekrasov, II, 31, 89, 145, 146,
 150
 Niešviž, I, 18
Novaja Ruś, II, 39

O

Obradovič, 151
Očerki bieĽorusskoj litieratury
 (Jančuka), 58e

O

Offenberg Jan, II, 35, 144
 oktava, 181
 onomatopeja, 183

P

paetyka, 108, 173, 174, 193
 paetyckaja instrumentacyja,
 58d, 187
 " mastactva, 183,
 188, 191
 " technika, 65, 150,
 192, 195
 " tvorstva, 166, 173
 panihiryk, 51, 93, 93b
 Panov, 151
 paralelizm, 188, 189
 paraŭnafni, 195
 Paryž, I, 15, 16
 Paškievičanka Aloiza, (Ciot-
 ka), 27, 63, 66, 120, 199
Paŭlinka, 42
 paŭtareŭnie, 188
 pavadyr, 28, 43, 44, 85, 93a
 PavaĽ I, I, 5
 peryfraz, 188, 191
 peryjad, 37, 43, 47, 54, 55, 82
 peryjodyzacyja, 54
 Piatuchovič, praŭ., 58b,
 Pieciarburh, 14, 38, 42, 43, 71,
 142, 162, 164
 piešnia, 124, 125, 183
 " narodnaja, 61, 62,
 125, 160, 175, 183
 Pietkievič Zenon, II, 41, 58f
 PĽaščynski (krytyk), 58e
 Pogodin, II, 41, 58g, 146
 Polšča, II, 48
 PoĽack, I, 14, II, 46
PoĽymia, 58b
 pradmiet, tvor, 94
 prarok, 28, 43, 44, 83, 84, 85,
 93a, 98, 166, 193
Pravda, 58f
 pravincyjanalizmy, 170
 Prokofjev, 157
Prymaki, 43
 Pszybyszewski, 77, 142, 145

P

puenta, 180, 183
Puškin, I, 12, 11, 31, 145, 150, 171

R

Radaškavičy, 11, 23, 144
Radziwił, I, 18
Rajnis Jan, 11, 45
ramans, 124, 127, 128
ramantyki, 141
ramantyzm, 11, 23, 80, 192
ramantyczna litaratura, 106
Raskidana je hniazdo, 28, 43, 87,
133, 149

Rasieja, I, 2, 3,
Rasiejskaja Imperyja, 58a, 87,
164, 198
ražmier vierša, 176, 182, 184,
195

Rečypaspolitaja, I, 2, 3,
refren, 61, 178, 181, 182, 183
retaryčna je pytańnie, 188, 190
" vykličča, 188, 190

revalucyja, -1905 h., 34, 70
" bašavickaja, 56,
58a.

" Francuskaja, 11,
18, 23

" Rasiejskaja, 46,
59, 76, 87, 198

revalucyjny(ja) praklamacyi, 34
" vieršy, 82
" kličy, 91
" dynamizm, 120

Romm, 151

Roždniestvienski, 151

ryfma, 129, 174, 179, 180, 181,
182, 186

" žanockaja, 178, 182, 186

" mužčynskaja, 178, 189,
186

" ūnutranyja, 185

" daktyličnaja, 186

ryfmavańnie, 178, 179

Ryha, 11, 51

Rylski M., 156

Rypinski, I, 15, 16

R

rytm, 82, 174, 175
rytmičnaść, 175, 176
rytmika, 192
rusyfikacyja, I, 4

S

Sałytkov-Ščedryn, 11, 31, 145
samabytnaść biełaruskaja,
192

" individualnaści,
164, 166, 193

" paetyckaja, 194

" tematyki, 192

" tvorčaści, 162,
193

Samojła Ŭładzimier, 11, 30,
35, 144

sanet, 124, 128, 129

Saviecki Ŭad, 54, 57, 581

Saviecki Sajuz, 194

sekstyna, 180, 181

Sielišča, 11, 31

Sielvinski, 151

Siennica, 11, 30

Sieviero-Zapadnyj Kraj, 36,
144

skaz narodny, 62, 170

Skrypka biełaruskaja (Ciot-
ki), 66, 120

Slovanský přehled, 41, 58g

Słova ab pałku Ihara, 157

Słowacki, 11, 31, 77, 141, 145

Smalensk, 11, 46, 47

Smyk biełaruski (Bahuševiča),
63.

sacyjalistyčna je budaŭnic-
tva, 90

" nota, 90

" ślach, 92

sacyjalnyja elementy, 65, 95

" matyvy, 58k, 66

Sołohub, 149

Son na Kurhanie, 28, 42, 43,
79, 133, 149

Sovremiennoy Mir, 40, 58g,
146

S

Spadčyna, 28, 44, 58a, 76, 82, 88,
II6, I28, I29, I68, I69, I72, I86,
I93

Spencer, 58b

Stalin, 5I, 93

Stankievičanka ŮladysŤava, II,
46, I27

stapa daktyličnaja, I76

" amfibrachavaja, I76, I8I

" jambičnaja, I76, I77

" charejnaja, I77

" anapest, I79

strafa, I30, I77, I78, I80, I83,

I84, I88, I95

strofika, I75, I77, I78, I79

stychičny vierš, I77

stychija bieŤaruskaja, 35, 58j,

I44

" narodnaja, I68

stychijnašć, I66, I95, I96, 20I

styl, I87, I90

Sviaticki IŤarion, Dr., 58e

SvietŤov, I5I

symbolika, 80, I30, I73, I95, I99,
20I

symbolizm, I49, I73

Syrokomla, I, 23, 26, II, 3I, 89,

I2I, I38, I40, I4I, I45

Ševčenko, I9, 3I, 58g, 58i, 77, 89,

I2I, I38, I52, I53, I54, I55, I56,
I60, I7I

Šlacham Ťyčcia, 28, 39a, 42, 44,

58b, 75, 76, 82, 88, I27, I29, I4I,

I58, I67, I68, I69, I70, I7I, I72,

I75, I79, I93

Špengler, 58a

Šekspir, I57

T

tematyka, II, 44, 48, 93, I9I, I92,

I93

tercyny, I79

Turganov, I5I

Turgeniew, I, 7

Tyčyna P., I55

U

Ufa, I, I6

Ujejski Kornel, I42

Ukraina, I, 3, 58f, I52, I53,
I54, I55, I70

ŮsiasŤaŤ-Čaradziej, I57

UsiebieŤaruski Kanhres, II,
47, 57, 76, 87, 99

V

vajna - pieršaja sušvietna-
ja, 46, 59, 75, 82,

" druhaja sušvietnaja,
5I

" niamiecka-saviecka-
ja, 5I

Varšava, I, 24

VaŤniasienski, praf., 58e

Verlen, I57

Vialikaje Kniastva LitoŤska-
je, I, 2, 3, 9, IO

Vialikodnaja pisanka, 53

Viazynka, II, 29

Viciebsk, I, 25

VidrodŤeŤnie biŤorušskoho
pišmenstva (Sviatyckaha),
58e

Viestnik Jevropy, 40, 58g,
I47

Vilnia, I, 5, I8, 20, 25, II, 36,
37, 44, 7I, 77, I62, I63,
I65

Virgili, I, I2

vobraznašć, 63, I66, I72, I74,
I75, I95

vuniya, I, 4, 6

Zahlanie sonca i Ť naša va-
konca, II, 38

Zamočcin, praf., 58e

Zaviša, I, I8

Ť

Ťalejka, 28, 37, 58b, 6I, 63, 66,
68, 70, 8I, I20, I3I,

I46, I53, I68, I69, I74,

ŤuŤynovič, 58c, I49

(Ciška Hartny)

ŤyvapiscaŤ, II, 46.